

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**NEO-KLASİK REALİST TEORİ BAĞLAMINDA ALMANYA
VE RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN AB ENERJİ
POLİTİKASINA YANSIMASI**

Kübra ORUÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2020

©2020-Kübra ORUÇ

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**NEO-KLASİK REALİST TEORİ BAĞLAMINDA ALMANYA
VE RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN AB ENERJİ
POLİTİKASINA YANSIMASI**

**THE REFLECTION OF GERMANY-RUSSIA RELATIONS
ON THE EU ENERGY POLICY IN CONTEXT OF NEO-
CLASSICAL REALIST THEORY**

Hazırlayan

Kübra ORUÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

KIRŞEHİR-2020

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı yüksek lisans/doktora öğrencisi, Kübra ORUÇ tarafından hazırlanan “Neo-Klasik Realist Teori Bağlamında Almanya ve Rusya Arasındaki İlişkilerin AB Enerji Politikasına Yansıması” adlı tez çalışması .08./04./2022. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

Üye..........(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Sertan AKBABA

Üye..........(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Kadri Kaan RENDA

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2020

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2020

Kübra Oruç

İmza

ÖZET

NEO-KLASİK REALİST TEORİ BAĞLAMINDA ALMANYA VE RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN AB ENERJİ POLİTİKASINA YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Kübra ORUÇ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

2020 – (XIV+203) Sayfa

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

Dr. Öğr. Üyesi Sertan AKBABA

Dr. Öğr. Üyesi Kadri Kaan RENDA

Bu tez çalışmasında Rusya ve Almanya arasındaki ilişkilerin, enerji özelinde ve neo-klasik realist teori çerçevesinde incelenmesiyle birlikte bu ilişkinin, AB enerji politikası üzerindeki etkilerinin çoğunlukla olumsuz bir nitelik taşıdığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Rusya ve Almanya arasındaki ilişkiler lider ve devlet düzeyinde analiz edildiğinde; iki devlet arasındaki ilişki boyutunun Vladimir Putin ve Angela Merkel arasındaki diyaloglardan ortaya çıkarılan bulgular neticesinde de sahip oldukları ortak tarihi etkileşim geçmişi, stratejik kültür, değerler ve inançlar temelinde diğer aktörlerden daha ileri seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun iki devletin dış politika kararlarına etkisi açısından, özellikle de AB'nin kurucu ve liderlik rolünü üstlenen Almanya'nın, enerji alanında Rusya ile olan ikili ilişkilerini ulusal çıkarları gereğince AB'de ortak bir dış enerji politikasının oluşturulmasından önde tutmuş olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca AB enerji hukukunun yeterli derecede düzenlemeye sahip olmayıp, bu alanda yasal boşluklar bırakması noktasında Rusya'nın AB üye ülkelere yönelik ayrıştırıcı politikalarında da başarıya ulaşması ve Almanya ile ilişkilerini karşılıklı olarak bu açıklıktan faydalanarak geliştirmesi söz konusudur. Özellikle AB açısından en büyük doğal gaz tedarikçisi konumunda olan Rusya'nın sahip olduğu gücü, uluslararası ortamda kendisine yönelik tehlike algıladığında stratejik bir dış politika aracı olarak ithalatçı ülkelere karşı sık sık kullanması Birliğin enerji arz güvenliği açısından da büyük sorun teşkil etmiştir. Dolayısıyla Almanya-Rusya ilişkilerinde karşılıklı asimetrik bağımlılığın etkisi ile enerji ihtiyacının sistemsel zorunluluktan değil de bireysel nitelikte bir ihtiyaçtan kaynaklanması Almanya-AB ilişkilerine bu alanda negatif bir şekilde yansımıştır. Bu sonuca ulaşmada özellikle neo-klasik realizmin birim düzeyindeki değişkenlerinden olan lider imajları ve algıları ile enerji şirketlerinin, devletlerin dış politika çıktılarını oluşturmada ve yönlendirmesinde önemli bir rol aldıkları da ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Almanya, AB Enerji Politikası, Neo-Klasik Realist Teori, Rusya.

ABSTRACT

THE REFLECTION OF GERMANY-RUSSIA RELATIONS ON THE EU ENERGY POLICY IN CONTEXT OF NEO-CLASSICAL REALIST THEORY

M.Sc.Thesis

Prepared by Kübra ORUÇ

Advisor : Faculty Member Öner AKGÜL

2020 – (XIV+203) Page

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Faculty Member Öner AKGÜL

Faculty Member Sertan AKBABA

Faculty Member Kadri Kaan RENDA

The aim of the study was to examine the relationship between Russia and Germany in terms of energy within the scope of neoclassical realist theory and to reveal that this relationship has a negative effect on the EU energy policies. In this context, when the relationship between Russia and Germany were analyzed at the level of leaders and states, it has been noted that the relationship between two states, as a consequence of the findings inferred from the dialogues between Vladimir Putin and Angela Merkel, is more advanced than the other actors on the basis of common historical interaction, strategic cultural, values and beliefs. It has been concluded that particularly Germany, being the founder and embracing the leader role of the EU has placed its bilateral relations with Russia in the field of energy at the forefront when compared to establishing a common foreign energy policy in the EU in terms of its impact on the foreign policy decisions of both countries. Furthermore, EU energy law does not have adequate regulations leaving legal gaps and this makes Russia likely to succeed in its discriminatory policies against other member countries of the EU and to improve its relationship with Germany by taking the advantage of these gaps. Russia, as the biggest natural gas supplier for the EU, frequently holds its power as a strategic foreign policy over the importer countries whenever it perceives danger in an international environment and this constitutes a major problem in terms of energy supply of the union. Thus, the effect of mutual asymmetric dependence in Germany-Russia relationship arising energy needs from individual needs rather than a systemic necessity has reflected negatively on Germany-EU relationship. As a conclusion, it was revealed that the energy companies with their leader images and perceptions among the unit-level variables of neoclassical realism played a significant role in terms of establishing and leading the foreign policy outcomes of the states.

Key Words: EU Energy Policy, Germany, Neo-Classical Realist Theory, Russia

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında temel hipotez; Rusya ve Almanya arasındaki ikili ilişkilerin, AB enerji politikasına olumsuz yansımaları üzerine inşa edilmiştir. Bu sorun, neo-klasik realist teori çerçevesinde ele alınarak, açığa çıkartılmak istenen; iki ülke arasındaki spesifik ilişkinin, özellikle de enerji alanında, AB'deki ortak dış enerji politikasına olumsuz şekilde etki ettiği'dir. Araştırmanın uluslararası ilişkiler literatürüne ilk olarak, enerji alanındaki dış politika kararlarının, neo-klasik realist teorinin temel varsayımlarına dayanılarak ne şekilde oluştuğunun açıklanması ve ikinci olarak da, devletlerin (özelinde Almanya) kırmızı çizgilerinden olan enerji konusunda ulusal çıkarları, ulus üstü bir yapının (AB) çıkarlarından öncelikli tuttuğu ortaya konularak katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde neo-klasik realist teori açıklanarak, teorinin enerji kavramı ile olan bağıntısı açıklanmaya çalışılmıştır. Sonrasında AB'nin enerji politikası ve üye devletlerin ithalat bağımlılık oranları ile bu durumun devletler ve Birlik düzeyinde dış politikaya nasıl ve ne şekilde yansıdığı ifade edilmiştir. Dördüncü bölümde de enerji ilişkileri, Almanya ve Rusya özelinde incelenmiştir. Son bölümde ise Angela Merkel ve Vladimir Putin'in temasları ve lider özellikleri üzerinden hipotezimizi destekleyici bulgular saptanmaya çalışılmıştır. Tezin genelinde, enerji alanında Almanya ve Rusya'nın diğer aktörlerden ayrı olarak geliştirdikleri, özellikle de enerji alanında ikili boyuttaki ilişkilerin AB enerji politikasına daha çok negatif şekilde yansıdığına dair etkiler ifade edilmiştir.

Bu tez çalışması, literatüre katkı sağlamak adına oldukça geniş kapsamda ve uzun uğraşlar sonucunda hazırlanmıştır. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde değerli bilgilerini benimle paylaşan, kıymetli zamanını ayırıp sabırla dinleyip, en iyi şekilde yönlendiren saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, daima yanımda olan sevgili annem Ayşe Oruç'a ve babam Bayram Oruç'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana eşlik eden değerli abim Ömer Volkan Oruç'a, kıymetli dostlarım Hilal Kalkan'a ve Yasemin Uyar'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
BÖLÜM I	1
1.GİRİŞ	1
BÖLÜM II	6
2.NEO-KLASİK REALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ VE ENERJİ	6
2.1.NEO-KLASİK REALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ	6
2.2.NEO-KLASİK REALİST TEORİ VE ENERJİ POLİTİKALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ	37
2.3.NEDEN NEO-KLASİK REALİST TEORİ TARTIŞMASI	41
BÖLÜM III	55
3.ENERJİ, AB ENERJİ POLTİKASI VE DIŞA BAĞIMLILIK	55
3.1.GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AB ENERJİ POLİTİKASINDA YAŞANAN GELİŞMELER	57
3.2.AB ENERJİ POLİTİKASININ TEMEL HEDEFLERİ	69
3.3.AB'DE ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ SORUNU VE GELECEĞİ	72

3.4.AB ÜYESİ ÜLKELERİN ENERJİ ALANINDA DIŞA BAĞIMLILIK DURUMU.....	80
3.4.1.AB Üyesi Ülkelerin Enerji Kaynakları, Üretim Oranları ve İthalat Verileri	81
3.4.2.AB Üyesi Ülkelerin Ulusal Güvenlik Meselesi Olarak Enerji ve Dış Politika Yaklaşımı	86
3.5.SSCB SONRASI DÖNEMDE RUSYA VE AB ARASINDA İMZALANAN ENERJİ ANLAŞMALARİ.....	99
3.5.1.Enerji Şartı Anlaşması (EŞA) ve Enerji Verimliliği Üzerine Protokol (1994-1998).....	99
3.5.2.Enerji Diyalogu (2000).....	102
3.5.3.Geleceğe Yönelik AB Enerji Yol Haritası	106
BÖLÜM IV	113
4.ALMANYA VE RUSYA ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ.....	113
4.1.SSCB SONRASI DÖNEMDE ALMANYA VE RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	113
4.1.1.Enerji Alanında Almanya ve Rusya Arasında Gerçekleşen Anlaşmalar ve Projeler	122
4.1.1.1.Nord Stream (NS)/Kuzey Akım Boru Hattı I-II.....	132
4.2.ALMANYA'NIN AB ENERJİ POLİTİKASI İÇİNDEKİ ROLÜ	137
4.3.V. PUTİN VE A. MERKEL'İN LİDER ÖZELLİKLERİ ANALİZİ.....	142
4.4.1990 SONRASI ALMANYA VE RUSYA'NIN ENERJİ VE DIŞ POLİTİKA YAKLAŞIMLARI.....	150
4.5.V. PUTİN VE A. MERKEL ARASINDA GERÇEKLEŞEN GÖRÜŞMELER.....	155
4.5.1.İki Lider Arasında Enerji Alanına Dair Yapılan Konuşmalar ve Alınan Kararlar	156
BÖLÜM V	187
5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	187

KAYNAKÇA	193
ÖZGEÇMİŞ	203

Tablo 3.1. REES Endeksi.....	76
Tablo 3.2. CERE Endeksi.....	77
Tablo 3.3. Seçilen Yıllarda Birincil Enerji Üretimi, 1990-2016 (Mtoe/Milyon ton petrol eşdeğeri).....	81
Tablo 3.4. Enerji Bağımlılığı-Katı Yakıtlar, Toplam Petrol Ürünleri, Doğal Gaz -2005 ve 2016 yılları arasında, %.....	88
Tablo 3.5. Birincil Enerji İthalatının Ana Kaynakları, AB-28, 2006-2016 (AB-28 ithalatının % 'si).....	89
Tablo 3.6. AB Doğal Gaz İthalat Sıralaması, 1995 ve 2016, % - Mtoe.....	92
Tablo 4.1. Lider Görüşmeleri ve Haber Sitelerinden Alınan Bilgiler Kapsamında Çıkarılan Bulgular.....	156

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Tip III Neo-Klasik Realist Model.....	31
Şekil 3.1. AB Enerji Kaynakları Toplam Kullanım Yüzdesi, 2015.....	65
Şekil 3.2. AB Enerji Üretimini Kaynağa Göre Payı, 2016.....	82
Şekil 3.3. Enerji Ürünlerinin Mevcut Toplam Enerji İçindeki Payı (brüt iç tüketim), %, 2016.....	83
Şekil 3.4. Enerji Ürünlerinin Toplam Nihai Enerji Tüketimindeki Payı, %, 2016.....	86
Şekil 3.5. AB Enerji İthalatı Bağımlılığı ve Net İthalat Oranları, 2016, %.....	91
Şekil 3.6. Doğal Gaz İthalatı, AB Üyesi Devletler Arasında İlk 14 İthalatçı Sıralaması, 1990-2016, Mtoe.....	93
Şekil 4.1. Nord Stream I.....	134

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa

Resim 3.1. AB Ortakları Tarafından Ham Petrol İthalatı 2016, %.....	84
Resim 3.2. AB Ortakları Tarafından Doğal Gaz İthalatı 2016, %.....	84
Resim 4.1. Nord Stream I'in Açılış Töreni.....	180
Resim 4.2. 2007 Yılında Soçi'de A. Merkel ve V. Putin'in Görüşmesi.....	184

Grafik 3.1. AB Riskine Maruz Kalma (CERE) Endeksine Katkı.....	79
Grafik 3.2. AB Enerji Bağımlılığın Gelişimi, 1990-2014, %.....	88
Grafik 3.3. AB Üyesi Ülkelerde Enerji Bağımlılık Oranları, 2000-2016, %.....	90

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AAET/EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB-ETS	AB-Emisyon Ticaret Sistemi
ABİHA	Avrupa Birliği İşleyişi Hakkında Antlaşma
ACER	Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BK	Birleşik Krallık
CCU	Karbon Yakalama ve Kullanma
CDU	Hristiyan Demokrat Birliği
CERE	The Resulting Contribution to European Union Risk Exposure/Ortaya Çıkan Avrupa Birliği Riskine Maruz Kalmaya Katkı
CSS	Karbon Yakalama ve Depolama
CSU	Hristiyan Sosyal Birliği
ECSC	European Coal and Steel Community/Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ED	Enerji Diyalogu
EES	Avrupa Enerji Güvenliği Stratejisi
EF	Avrupa Stratejik Yatırım Fonu
ENTSOE	Avrupa Elektrik İletim Sistemi Operatörleri Ağı
ENTSOG	Avrupa Gaz İletim Sistemi Operatörleri Ağı

EŞA	Enerji Şartı Anlaşması
FPE	Dış Politika Yürütücüsü/Foreign Policy Executive
FRG	Federal Almanya Cumhuriyeti
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDR	Demokratik Almanya Cumhuriyeti
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı
IGA	Hükümetlerarası Anlaşmalar
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport to Europe/Avrupa'ya Eyaletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı
LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
NATO	Nord Atlantic Treaty Organization/Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NS	Nord Stream
PCA	Partnership and Cooperation Agreement/Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
PSC	Politika ve Güvenlik Komitesi
REES	Risky External Energy Supply/Dış Enerji Arzı Riski
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TEN-E	The Trans-European Energy Networks/Trans-Avrupa Enerji Ağları
TRACECA	Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia/Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu çalışmada temel problem olarak: “Rusya ve Almanya arasında enerji alanında ikili ilişkilerin AB’nin ortak enerji politikasına ne şekilde yansıdığı” açıklanmaya çalışılacaktır. Bu noktada çalışmamızın odak noktalarından ilki; Rusya ve Almanya arasındaki ikili ilişkilerin boyutu olurken bir diğeri de, bu ikili ilişkilerin AB’nin enerji konusunda ortak dış politika kararlarına olan etkisinin Birlik ve üye devletler açısından ortaya çıkardığı sorunlardır. Özellikle iki ülke arasındaki ilişkilerin açıklanmasında liderler arasındaki diyaloglar ile açıklamalar temel alınarak ulaşılan veriler üzerinden bulgular saptanmaya çalışılacaktır. Ortaya konulan bulgularla da hipotezimizin temel sorununa verilen yanıtın doğruluğu sınanacaktır. Diğer taraftan temel problemin daha iyi anlaşılması adına açıklayıcı alt problemlerin neler olduğuna bakıldığında cevap aranacak sorular: Öncelikle tarafların enerji kaynakları alanında sahip oldukları konumlarının nasıl olduğu, sonrasında Rusya ve Almanya arasında enerji ilişkisinin geliştirilmesine olanak sağlayan, tarihsel süreçte sahip oldukları kültürel, ekonomik bağların niteliği, etkisi ve uluslararası sistemin zaman içerisinde değişen yapısının ortaya çıkardığı koşullar altında bu aktörlerin ulusal çıkarlarındaki uyumluluğunun ne şekilde oluştuğu, enerji alanındaki işbirliklerini teşvik edici gelişmelerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Rusya ve Almanya arasındaki ekonomik ilişkilerin durumu açısından da ne derecede ilerleme kaydedildiği ve ticari ortaklıkta iki ülkenin birbirlerine karşı pozisyonlarının enerji alanına olan katkıları da çalışmamızda açıklanacak diğer konulardan bir tanesini oluşturmaktadır. Tezimizdeki bir başka alt problemlerden olan; AB’nin ortak enerji politikasına sahip olma yolunda büyük nitelikte başarılı bir gelişme göstermemesinin nedenlerinden olan üye ülkelerin enerji kaynaklarındaki durumu açıklanacaktır. Esas olarak bu alt problemde yola çıkılarak Almanya’nın da Birliğin hem lider hem de en fazla enerji tüketen ülkesi olarak dış politikada enerji alanında verdiği kararların Rusya ve AB’ye etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Özellikle AB üyesi ülkelerin, Birliğin enerji arz riski durumları da belirli endeksler kullanılarak ortaya konulacaktır. Almanya’nın enerji alanındaki durumu da ayrıca incelenerek Rusya ile bu alanda geliştirdiği derin ilişkinin ülkesel boyuttaki nedenleri de açıklanacaktır. Dolayısıyla bu kapsamda da, devlet liderlerinin dış politika üretim sürecinde kararlarını etkileyici pek çok faktörün var olmasından ve geniş kapsamlı bir analiz yapılmasının gerekliliğinden

dolayı teorik çerçeve için en uygun seçenek olarak neo-klasik realizm tercih edilmiştir. Çalışmamızda temel problemi en doğru şekilde çözmek için öncelikle neo-klasik realizmin ne olduğu, kapsamı, değişkenleri ve neden bu tez çalışmasına en uygun kuram olarak görüldüğü anlatılacaktır.

Çalışmamızın temel problemi üzerine hem teorik anlamda hem de ulaşmak istediğimiz sonuç hakkında pek çok tartışmalar mevcut bulunmaktadır. Uluslararası ilişkilerde enerji konusunun daha çok devletlerin kendi ulusal güvenlik alanları dâhilinde görmesi gibi ülkelerin ticari anlamdaki çıkarlarının göz ardı edilmemesi gibi durumlar esasında konuya çok boyutlu teorik bir çerçeveden bakılmasına olanak sağlamaktadır. Ancak bu çalışmada ele alınan teori ve hipotez ile birlikte sunulan bakış açısı; Rus-Alman ilişkilerini lider ve devlet düzeyinde enerji özelinde inceleyerek, uluslararası alanda bu konuda yaşanan olayları, krizleri, gelişmeleri ve devletler arasındaki sözleşmeleri de temel alacak şekilde bu ilişkinin AB'ye ne şekilde yansıdığını ortaya çıkarmaya çalışırken sonuca ulaşma yolunda verilerin ve bulguların da çoğunlukla bu etkilerin olumlu olmadığına işaret ettiği görülmüştür. Burada ifade edilen “çoğunlukla” kelimesini vurgulayarak çalışmamızın problematiğine dair yapılan araştırmalar neticesinde olumlu yansımaların da var olduğu sonucuna ulaşıldığı ancak, bunların savımızı destekleyici unsurları ortadan kaldıracak ya da yönünü değiştirecek boyuta sahip olmadığı görülmüştür. Ayrıca enerji alanındaki hukuki düzenlemelerin yeterlilik düzeyleri ile birlikte etkin bir işleyişe sahip olup olmaması gibi durumların hem devletler hem de uluslararası yapılar açısından nelere sebebiyet verdiği, özellikle başta Almanya ve diğer AB üyesi devletler olmak üzere Birlik düzeyinde de nelere olanak sağladığı ve bunların nasıl bir etkiye sahip olduğu araştırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın önemi açısından, uluslararası ilişkilerde tarihsel süreçte en çok savaşın ve krizin yaşandığı kıt kaynaklardan olan enerji kaynaklarının, devletlerin ulusal çıkar politikaları ve lider algılamaları dahilinde pragmatik nitelikte yürütülmesi anlayışının, ulus üstü bir yapıdan (AB), yani ortak ancak Almanya özelinde daha az fayda sağlayıcı bir işbirliğinden daha önemli tutulduğunu göstermektedir. Özellikle bu noktada Almanya başta olmak üzere diğer üye devletler açısından ulusal çıkar anlayışı temelli politikaların yürütülmesi ya da baskın bir özellik göstermesinin sebebi, enerji ihtiyacının sistemik bir ihtiyaçtan çok bireysel bir ihtiyaç niteliğine sahip olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Tüm bu ifade edilen durumlar her zaman enerji alanı için geçerli olmayıp

Almanya'daki lider değişiklikleri ile birlikte Birliğin ortak enerji politikasına katkı sağlayıcı gelişmelerin de var olması söz konusudur.

Stratejik belgeler ile devletler arasındaki ilişkilerden elde edilen bulgular neticesinde AB'nin enerji bağımlılık sorununa acil bir çözüm getirmesi gerekliliği ve bunu yapabilmesi adına en önemli adım olarak hukuki anlamda düzenlemeler yapmak durumunda olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Almanya'nın da hem lider hem de devlet düzeyinde enerji alanında Rusya ile olan lider düzeyindeki ilişkilerini ve devlet içi unsurları ulusal çıkarları ile birlikte önceleyen dış politika kararlarında AB içinde yer alan bir ülke olarak daha sınırlı, Birlik ortak enerji politikasına olumsuz nitelikte etki etmeyecek şekilde davranmasını sağlayarak bu doğrultudaki ülkelere de bir model olması öngörülecektir.

Çalışmamızda açıklayıcı araştırma yöntemi kullanılarak ifade edilmeye çalışılan; Rusya ve Almanya arasındaki enerji ilişkilerinin AB ortak enerji politikasına olumsuz yansımalarının ortaya konulmasında AB üye ülkelerinin enerji profillerinden elde edilen bilgiler neticesinde hipotezimizi destekleyici veriler üzerinden ve neo-klasik realizmdeki değişkenler vasıtasıyla sebep-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Betimleyici araştırma yöntemi kullanılarak Rusya ile Almanya arasında spesifik bir enerji ilişkisinin varlığı ve bu durumun oluşmasına imkan sağlayan diğer koşullar da açıklanmaya çalışılan diğer hususlar arasındadır. İki ülke arasında enerji alanındaki bu ayrıcalıklı ilişkilerin daha çok liderler düzeyinde kurulan bağdan kaynaklandığı, çalışmamızın temel unsurunu oluşturmakla birlikte ulaşılan bulgularla bu durumun ortaya çıkarılması söz konusudur. Ayrıca bu araştırma yönteminden hareketle ortaya koyduğumuz hipotezin ne derecede doğruluğa sahip olduğu da sınanmaya çalışılmıştır. Neticede tartışmaya açık nitelikte bir sonuca ulaşılmakla birlikte hipotezimizde iddia ettiğimiz savın büyük oranda geçerli olduğu, varılan tespitlerle ortaya konulmuştur.

Bu çalışma, neo-klasik realizm çerçevesinde Almanya ve Rusya temelinde ikili ilişkilerin, lider ve devlet düzeyinde incelenerek ele alınmasıyla, bu ülkelerin özellikle enerji alanında geliştirdikleri bağın, AB enerji politikası üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini tartışmaya açmaktadır. Bu konuyu tartışmaya açarken de kullanılan yöntemler önceki paragraflarda belirtilmiş olup, çalışmanın nasıl bir mantıksal çerçeve içerisinde yürütölmeye çalışıldığı, cevap aranan diğer alt problemler üzerinden bir bütün halinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın geneli itibariyle bölümler içerisinde Almanya'nın özellikle de lider imajları ve algıları üzerinden kendi ulusal çıkarlarını mı yoksa Birlik çıkarlarını mı öncelediği, enerji alanında Rusya ile yapılan anlaşmalar ve projeler kapsamında ortaya konulmuştur. Bu noktada, Rusya'nın rezerv oranları açısından doğal gazdaki üstün konumu ve devlet ekonomisini besleyen en önemli kaynağı olan enerji sektöründe AB ile yasal anlamda bağlayıcı ve kısıtlayıcı anlaşmalardan kaçınırken AB üyesi devletlerle ikili ve uzun vadeli enerji anlaşmaları gerçekleştirme politikasındaki başarısı da önemlidir. Ayrıca Birliğin enerji zafiyetlerinin neler olduğunun ifade edilmesiyle birlikte Rusya'ya doğal gaz bağımlılığı bulunan ülkelerin hamlelerine yönelik, AB tarafından engelleyici bir mekanizmanın bulunmaması ve Birliğin enerji hukukundaki yetersizliklerin yol açtığı sorunlara da değinilecektir. Sonrasında Almanya ve Rusya arasında, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren gelişen ekonomik, siyasi ve enerji ilişkileri ile tarihsel anlamda da Almanya'nın birleşmesinde Rusya'nın desteğinin karar vericiler ve toplum algısına yansımaları kapsamında ne şekilde dış politika çıktılarına dönüştükleri ifade edilecektir. Almanya'nın, Rusya ile geliştirdiği ilişkilerin AB içerisindeki rolüne etkisi bakımından ve aynı zamanda da Birlik içindeki etki gücünün azalmaması adına nasıl ihtiyatlı bir şekilde politika izlediği de ortaya konulacaktır.

Çalışmamızda, neo-klasik realist teoride önemli olan birim düzeyindeki değişkenlerden lider imajları incelenirken özellikle iki lidere, Vladimir Putin ve Angela Merkel'e odaklanılmıştır. İki liderin gerçekleştirdikleri görüşmeler, katıldıkları konferanslardaki konuşmalar, verdikleri mesajlar ve açıklamalar, neo-klasik teorinin diğer birim düzeyindeki değişkenler ve zaman kavramının da süreç içerisinde bu ara değişkenlere etkisi bakımından izledikleri dış politikalar, ikili arasında özel nitelikte bir ilişkinin ve diğer uluslararası aktör yapılarından ayrı tuttukları hassas konuların, bilhassa enerji gibi, var olduğu da kanıtlanmıştır ve AB'nin, bu spesifik ilişkiden daha çok olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. Ulaşılan sonuçlarda elde edilen bulgular, liderlerin daha çok spontane gelişen ve öncelikle enerji alanındaki ya da özel önem taşıyan hassas nitelikteki konuşmalarının analiz edilmesiyle ortaya konulmuştur. Bu diyaloglardan elde edilen verilerin neo-klasik realist teorideki temel unsurlar ve varsayımlarla olan bağlantısı kurulmaya çalışılarak sonuçta elde edilen bulgularda, iki ülke arasında diğer üye devletlerin devre dışı bırakıldığı ve bilhassa enerji alanında siyasi kriz risklerinin dâhi değerlendirilmeye alınmadığı sağlam nitelikte güven anlayışına dayalı özel bir durumun var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda lider düzeyindeki ilişkilerin ve devlet

temelli yani AB içinde bireysel hareket edilen alanlardan olan enerji konusunda devletlerin çıkarları ve yöneticilerin kişilikleri ile kurulan özel temasların neo-klasik realist açıdan da bakıldığında dış politika davranışlarını belirleyen temel unsurlar olduğu varsayımının gerçekliği de test edilerek sahip olduğu doğruluk derecesi de ortaya konulmuştur.

BÖLÜM II

2.NEO-KLASİK REALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ VE ENERJİ

Çalışmamızın ilk bölümünde öncelikle neo-klasik realist teorinin uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki kapsamı ve önemi aktarılacaktır. Disiplin içinde neo-klasik realist teoriye yönelik pek çok tartışma bulunmakla birlikte diğer realist teori türleri ile birlikte neo-klasik teori ele alınarak tüm yönleriyle anlatılmaya çalışılacaktır. Tez çalışmamızın teorik altyapısını oluşturan neo-klasik realizmin, enerji alanında ve AB, devletler (AB üyesi devletler bazında ve özellikle Almanya ile Rusya arasında), liderler (Vladimir Putin ve Angela Merkel) düzeyinde tercih edilen bir teori olduğu izah edilecektir. Neo-klasik realist teori bağlamında sürece etki eden, birim düzeyindeki değişkenlerden olan lider imajları ve algıları üzerine yoğunlaşarak Rusya ve Almanya arasındaki ilişkilerin enerji boyutu analiz edilecektir. Diğer birim seviyesinde müdahaleci edici değişkenlerin de dış politika oluşumuna katkıları ve dolayısıyla sistemle olan karşılıklı etkileri de süreç (özellikle kriz dönemlerinde) içerisinde ifade edilmektedir.

2.1.NEO-KLASİK REALİST ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ

Neo-klasik realizm, 1998 yılında Dünya Politikaları incelemesinde Gideon Rose tarafından ortaya konulmuş bir teoridir. G. Rose bu teoriyi, klasik realizmin bazı varsayımlarını güncellemekle birlikte eksik olduğunu düşündüğü unsurları da katarak (iç ve dış değişkenler) daha sistemik bir şekilde yeniden türetmiştir. Bu noktada G. Rose, devletlerin dış politikadaki alanının ve amacının belirlenmesinde ya da yönlendirilmesinde o devletin maddi yeteneklerinin/gücünün, diğer faktörlerden önce ve önemli olduğunu iddia etmiştir (Rose'dan aktaran Kitchen, 2010: 117). Ayrıca bir devletin sahip olduğu güç yeteneklerindeki durumun dış politikaya yansımalarının karmaşık, dolaylı ve zor olması da söz konusudur. Bunun nedeni olarak, sistemik baskıların birim seviyesindeki ara-müdahale edici değişkenler aracılığıyla çevrilmesindeki güçlük gösterilmektedir. Dış politikanın uygulama alanı olan uluslararası ortam ve dış politikayı etkileyen değişken olan yerel bağlamların dolaylı ve iyi bir şekilde analiz edilerek değerlendirilmesi, iktidar ve politika arasındaki bağlantıyı anlamak açısından bir gereklilik oluşturmaktadır (Lobell, Ripsman ve Taliaferro, 2009: 5).

Devletlerin uluslararası alanda izlemiş oldukları dış politika stratejileri (bu kapsamda devletlerin askeri-ekonomik politikaları, kriz zamanlarındaki kararları da dâhil olmak üzere), neo-klasik realizmde bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır.

(Taliaferro'dan (2000) aktaran Kiraz, 2018: 422). Uluslararası sistemde devletlerin kendi iç yapılarına münhasır nitelikteki yerel dinamikler de neo-klasik realizmde ara değişkenler olarak ifade edilmektedir. Özellikle bu yerel düzeyde ara değişkenler vasıtasıyla devletlerin dış politika stratejilerini açıklamada en fazla katkı sağlayıcı kuram olarak neo-klasik realizm diğer teorilere kıyasla daha iyi bir seçenek olarak görülmüştür (Rose'dan aktaran Kiraz, 2018: 431). Bu teori içerisinde bağımsız değişkenler olarak ifade edilen uluslararası sistem ve göreceli güç dağılımından kastedilen ve çalışmamızdaki bulgulardan da ortaya konulacağı üzere daha çok devlet liderlerinin güç dağılımını ne şekilde değerlendirerek çıktılar ürettiği hakkındadır (Kiraz, 2018: 428). Genel olarak neo-klasik realist kuram çerçevesinde uluslararası ilişkilerde en önemli aktör konumunda yer alan devletin rolünün ne olduğuna, özellikle de devletin dış politikada kararlarını oluşturmaya etki eden unsurların ne gibi roller üstlendiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Daha detaylı bir şekilde ifade edildiğinde; devletlerin dış politika oluşumlarında önemli etkiye sahip aktörlerin veya birimlerin (karar vericiler, dış politika yürütücüleri konumundaki kişiler, toplum-kamuoyunun görüşü ve tepkisi, yerel çıkar grupları, ülkedeki askeri kesimin durumu, ekonomik çıkar sahiplerinin tutumu ve tüm bunların etkileme pozisyonları ile dereceleri) rolünün incelenmesi söz konusudur. Özellikle çalışmamızın önemli bir bağlayıcı noktası olarak devlet yöneticilerinin uluslararası krizleri fırsata çevirirken neo-klasik realizmin değişkenlerinden olan lider algılamaları-olayları kavrama kapasiteleri ve devlet içi unsurların ne şekilde etkilediği bu kapsamda ortaya konulacaktır. Aynı zamanda devlet liderlerinin ulusal çıkarları fırsata dönüştürme yolunda klasik ve neo-realist yaklaşımların açıklamalarından da bu paralelde yararlanılması söz konusudur. Mevcut bu teorinin kapsamına, pek çok farklı nitelikte etkileşim sağlayan değişken alması söz konusudur. Neo-klasik realizm bu durumu, dış politika kararlarının oluşumuna etki eden sistemik ve birim seviye değişkenlerin var olduğunu iddia ederek açıklamaya çalışmıştır. Bu teori, ifade edilen değişkenler aracılığıyla devletlerin/liderlerin, diğer devletlerin dış politikalarından algıladıkları tehditleri ya da sinyalleri iç dinamiklerle birlikte karar vericilerin kavrama biçimlerine göre stratejilerini belirlediklerini öngörmektedir. Dolayısıyla algılanan durumun en doğru şekilde anlaşılması, belirlenecek ve uygulanacak stratejinin bir devletin dış politikada ulaşacağı başarısını etkilemektedir. Başarılı bir dış politika, liderin toplumsal kaynakları, misyonu doğrultusunda yönlendirmesinde de önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Lobell, ve diğerleri, 2009: 1-3). Çalışmamız açısından da; dış politika çıktılarının karmaşık bir etkileşim/ilişki içerisinde oluştuklarını iddia eden neo-klasik realizm, enerji konusu özelinde doğası

itibarıyla karmaşık bir niteliğe sahip olmasından dolayı oldukça geniş bir yelpaze sunan bu teorinin seçilmesi uygun görülmüştür.

Neo-klasik realizmin iddialarından bir tanesi de kapsamına aldığı bu sistemik ve birim seviye etkileyici/müdahale edici değişkenlerin, devletlerin dış politika çıktılarını oluşturmada kısıtlanmasına ya da kolaylaştırılmasına sebebiyet verdiği yönündedir. Dolayısıyla devletler arasında güç dağılımındaki en doğru neticeye, uzun vadede alınan siyasi sonuçlarla ulaşılmaktadır. Kısa vadeli sonuçların, daha çok gücün devletler arasındaki kalıcı ve etkili olmayan dağılımını gösterdiği ifade edilmiştir (Lobell ve diğerleri, 2009: 4). Örneğin, Rusya'nın Boris Yeltsin döneminde mali açıdan kötü giden durumunun, V. Putin'in Rusya'da siyaset sahnesine çıkmasıyla izlediği enerji politikasıyla uluslararası alanda enerji alanında sahip olduğu güç gösterilebilir. Bu durumun uzun vadede Rusya ve Almanya arasındaki ilişkilere olan yansımalarına bakıldığında; 1999 yılında Almanya'nın Köln stratejisiyle Rusya'yı önce ekonomik, sonrasında 2001 yılında da stratejik ortağı olarak kabul etmesi, iki ülkenin önemli alanlarda birbirlerine güvendiğini, daha doğru bir şekilde ifade edildiğinde simbiyotik bir ilişki için iyi birer partner olacaklarını düşündüklerini gösterdikleri görülmektedir (Tellal, 2010: 35).

Neo-klasik realizmde ifade edilen dört etkileyici değişken kategorisi bulunmaktadır. Bunlar: (i) devlet liderlerinin imajları ve algıları, (ii) stratejik kültür, (iii) devlet-toplum ilişkileri ile (iv) yerel kurumsal düzenlemelerdir. Bu değişkenler devletlerin dış politikalarını belirlemede önemli etkiye sahiptir. Daha açıklayıcı bir şekilde ifade edilecek olursa; bu değişkenlerin etkileme derecesi ve niteliği, devletlerin karar alma mekanizmasını desteklese ya da desteklemezse devletlerin dış politikadaki cevap verme şeklinin de buna göre bir değişime uğramasına bağlıdır. Birim seviye değişkenlerin özellikle karar alıcılar üzerindeki etkisi ve toplumsal destek arasındaki etkileşim oldukça önemlidir. Çünkü dış politika kararlarının oluşum sürecinde toplumsal destekten yoksunluk bu politikanın etkili olmasına engel oluşturmakla birlikte en baştan bu politikanın ülke içerisinde kısıtlanmaya maruz kaldığını ve uygulanabilirliği noktasında da başarıdan uzak bir konumda yer almasına neden olmaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009: 59-60). Dolayısıyla neo-klasik realizmde ifade edilen değişkenler aracılığıyla uluslararası ilişkilerde devletler arasında yaşanan ve diğer mevcut teorilerin açıklayamadığı durumlara bir cevap getirebilmek adına realist çerçevede ortaya konulan bir tepki olarak görülmesi söz konusudur (Yılmaz, 2015: 9).

Neo-klasik realizmde ifade edilen müdahale edici değişkenlerin etki gücü zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. Bu durumu özellikle bir devlet liderinin uluslararası

krizlerde aldığı kararlarda görmekteyiz. Bağımlı değişkenlerden olan lider algılamaları, kriz zamanlarında dış politika kararlarının alınmasında önemli bir belirleyici olmaktadır. Çünkü kriz zamanlarında karar vericinin zaman kaybetmeden bir politika belirlemesi ve bunu uygulamaya koyması gerekmektedir. Ancak daha öncesinde de bahsedildiği üzere dış politika kararlarının oluşumunda pek çok etken (ki bunlar bağımlı ve bağımsız değişkenler olmak üzere) olduğundan, karar verme sürecinde bu etkenler liderin hareketini her zaman kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olmamaktadır. İşte bu noktada lider, karar verme sürecinde diğer değişkenlerden kendisini ayırmak durumunda kalmaktadır. Aynı zamanda kriz zamanlarında sürecin kısa olması da bahsedilen değişkenlerin etkisini gösterme potansiyelini kısıtlamaktadır. Dolayısıyla bir devletin tehdit algıladığı durumlarda liderin, karar vermedeki rolü dış politika çıktılarının oluşturulmasında diğer araya giren birim seviye değişkenlerden daha çok öne çıkmaktadır. Bu noktada orta ve uzun vadede bütün değişkenlerin müdahale edici rolünü göstermesine fırsat tanıyan zaman aralığında, dış politika kararlarının oluşması mümkün olacaktır (Lobell ve diğerleri, 2009: 61). G. Rose tarafından da ifade edildiği üzere gücün lider algılamaları üzerinden devletlerin dış politikadaki davranışlarını etkilemesi, neo-klasik realizmde güç unsuruna olan bakış açısını ve önemini ortaya koymaktadır (Rose'dan aktaran Kiraz, 2018: 432).

Liderin kriz algılaması neticesinde karar vermesi, bu süreçte gizli tutulması gerektiği kadar hızlı da olmalıdır. Bu bağlamda süreçte diğerlerini dışlayan ve etkin aktör konumunda olan liderin vereceği kararda algılamasını etkileyen psikolojik durumu, siyasi ilişkileri gibi durumlar önemli birer belirleyici olarak öne çıkmaktadır ve bu belirleyicilerin liderin kararlarını oluşturmadaki etki gücü de maksimum seviyededir. Bağımlı değişkenlerden bir diğeri olan stratejik kültür ise hem kısa hem de uzun vadede dış politika kararlarını etkileyici bir güce sahiptir. Liderlerin ulusal çıkarları gereğince güç kullanımında ve dış politika yürütücüsü konumundaki kişileri seçmesinde önemli bir yönlendirici etkisi bulunmaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009: 91-92).

Yapısal/neo-realizmde güç, uluslararası politikadaki en önemli etken olarak kabul edilmektedir. Neo-klasik realizm de yapısal realizmin bu kabulünü onaylamaktadır. Ancak neo-klasik realizm daha geniş bir perspektifte odağına dış politika kararlarının oluşumunu koyarak ve bu oluşum sürecinde bağımlı (birim seviye)-bağımsız (sistemik) değişkenleri de hesaba katarak oldukça geniş bir analiz yapmaktadır (Sherrill ve Hough, 2015: 255-256). Güç anlayışı bakımından neo-klasik realizm, daha çok Robert Dahl'ın anlayışını temel almaktadırlar. Bu anlayışa göre güç, A ve B aktörleri arasındaki ilişkiye göre

şekillenmekte ve bu aktörlerin bir nevi uluslararası sistem içerisindeki devletlerin birbirlerinin davranışlarını şekillendirebilme kabiliyeti olarak ifade edilmektedir. Güç konusunda Dahl'ın ifade ettiklerini neo-klasik realizme uyarlayan G. Rose bu açıklamalara ilaveten sadece devletlerin sahip oldukları gücü diğer devletler üzerinde etki yaratma yeteneği dışında bu doğrultudaki tüm amaçları gerçekleştirebilme potansiyeline sahip bir kaynak olarak da dâhil etmektedir (Dahl ve Rose'dan aktaran Yılmaz, 2015: 10).

Neo-klasik realizm kavramı, G. Rose tarafından Thomas Christensen, Randall Schweller, William Wohlforth ve Fareed Zakaria'nın eserlerinde ve *International Security* dergisinde yayınlanan makalelere göre analiz edildiğinde, mevcut bu alandaki çalışmaların genelinde; neo-klasik teorinin güçlü devletlerin büyük stratejilerini belirli uluslararası sonuçlara göre oluşturduklarını ortaya koyduklarını ifade etmiştir. Bu duruma bir örnek olarak W. Wohlforth; Soğuk Savaş döneminde Kremlin ve Washington arasındaki iki kutuplu düzende güçlü bir devlet olarak SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'nin büyük stratejisinde Avrupa'nın bu dönemde iktidardaki gücün dağılımı açısından belirleyici bir etkisi olduğunu yani, bu dönem için Avrupa'da komünist ideolojinin etkisi stratejinin bu dönemdeki koşullar gereği belirlenen uzun vadeli bir politika olduğunu göstermektedir (Rose, Christensen, Schweller, Wohlforth'tan aktaran Lobell ve diğerleri, 2009: 6).

Neo-klasik realizm, yapısal realizmin bazı varsayımlarını kabul ederken diğer noktalarda ayrıldığı durumlar da bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yapısal realizmde rasyonel bir aktör olarak devletin güç odaklı yaklaşımı doğrultusunda bir dış politika anlayışı ile hareket edeceği Charles L. Glaser tarafından ifade edilirken neo-klasik realizm, devletlerin daima bu doğrultuda bir rasyonel seçim yapmadıklarını savunmaktadır. Neo-klasik realizm, yapısal realizm için devletlerin genel davranışları üzerine bu varsayımın her zaman aynı şekilde olacağı yönünde doğruyu yansıtmadığını iddia etmektedir. Bu varsayımın doğruyu yansıtmadığını ifade etmesinde teorinin kapsamına karar vericilerin davranışlarını, hükümetin niteliğini ve güç dağılımının etkisi gibi faktörleri dâhil etmesinden kaynaklanmaktadır. Yani, devlet adına oluşturulan dış politika kararlarında neo-realizm tarafından bu etkenlerin devre dışı bırakıldığı ifade edilmektedir. Bu iki faktör dışında neo-klasik realizm, hükümetin iktidarı kullanma yeteneğinde karşılaştığı kısıtlamalarda sürece dâhil olan elit sınıfın çıkarlarının devletin ulusal çıkarlarıyla paralel olması zorunluluğunun olmadığını savunmaktadır. Tüm bu iç düzey birim değişkenlerle birlikte dış politikanın şekillendiğini ifade eden neo-klasik realizm, mevcut değişkenlerin

saptanmasının ve etki derecelerinin belirlenmesinin de oldukça güç olduğunu belirtmektedir. Bu duruma en uygun örneklerden bir tanesi, güç unsurunun devletler arasındaki dağılımının belirlenmesinde karşılaşılan zorluktur. Bu noktada yapısal realizm ile neo-klasik realizm arasındaki farklardan bir diğeri ortaya çıkmaktadır. Yapısal realistler gücü değerlendirirken sadece maddi yeteneklere odaklanarak kavramı tek bir açıdan ele almaktadır (Waltz'dan aktaran Sherrill ve Hough, 2015: 256). Dolayısıyla neo-realizmde Waltz tarafından ortaya konulan güç dengesi teorisi, kısıtlı bir bakış açısına sahip olduğundan ve gücü tek yönlü değerlendirdiğinden (devletlerin dış politika davranışlarında güç unsuruna çok boyutlu bir yaklaşım sunamadığından) yetersiz kalmıştır (Christensen ve Snyder'den aktaran Yılmaz, 2015: 12). Ancak neo-klasik realizm daha öncesinde de ifade edildiği üzere teorinin sahip olduğu geniş perspektiften değerlendirme anlayışı çerçevesinde bu kavram, maddi yeteneklerin ötesinde irade, sebat, risk eğilimi gibi maddi olmayan nitelikleriyle de değerlendirilmeye çalışılmıştır. Güç kavramı oldukça karışık bir yapıya sahiptir. Gücü belirlemenin zorluğunun yanında gücü değerlendirenlerin önyargıları da gücün algılanmasında farklılıklara yol açmaktadır. Bunların dışında güç ile ilgili bir diğer husus, gücün kullanılmasında karşılaşılan engellerdir (Sherril ve Hough, 2015: 256). Neo-klasik realist teorinin merkezi önem taşıyan konularından biri olarak bu alandaki teorisyenlerden Fareed Zakaria, Jeffrey W. Taliaferro, Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman (2009) iki noktayı; hükümetin iktidarı hareket geçirme gücünü ve kaynakları çıkarma kabiliyetine vurgulamıştır (Zakaria, Taliaferro, Lobell ve Ripsman'dan aktaran Sherril ve Hough, 2015: 256). Bu noktada özellikle F. Zakaria, ulusal kapasitenin artışı ile devletin uluslararası politikadaki etkinliğinin paralel bir şekilde arttığını Amerika örneği üzerinde inceleyerek ortaya koymuştur. Amerika'daki karar alıcıların, ulusal kapasitedeki artışı hükümetin yasal anlamdaki etkinliğini artırmasına olanak sağlayacak şekilde uluslararası etkinliğine katkı sağladığını ifade etmiştir (Zakaria'dan aktaran Yılmaz, 2015: 11-12).

Colin Dueck'in de içinde bulunduğu diğer bazı teorisyenler de stratejik kültürü odağına alarak gücün kullanılmasındaki kısıtlamaları bu noktadan değerlendirmişlerdir. Devlet adına karar vericilerin, hükümet yetkililerinin zaman zaman devlet çıkarlarının önüne bireysel çıkarlarını koyması da gücün kullanılmasını kısıtlayan faktörlerden bir tanesidir. Kişisel çıkarların devlet destekli olmadığı fikirlere motive edilen kararlarda gücün kullanımını ya da etki derecesi minimum olmaktadır. Ancak dış politikada karar verici rolü üstlenen bireylerin kendi fikirleri ile devlet çıkarlarının aynı doğrultuda olması,

alınacak kararların etkin bir şekilde uygulanmasına imkân sağlayacaktır. Güç dengesi, devletlerin dış politika kararlarını belirlemede önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle devletlerin güç dengesini doğru bir şekilde belirlemesi, dış politikada alınacak kararların etkinliğini ve başarısını sağlayacaktır. Uluslararasıdaki iktidar dağılımı da bu güç dengesi tarafından belirlenmektedir. C. Dueck tarafından güç dengesinin devletler açısından önemi şu şekilde belirlenmektedir: Güç dengesinin devletlerin mevcut seçenekleri belirlediğini ifade ederken bu seçenekler yelpazesinin de stratejik kültür tarafından sınırlandırıldığını iddia etmektedir. Stratejik kültürün karar verici aktörlere normatif bir şekilde etki ederek hareket alanlarına müdahale ettiği açıklanmaya çalışılmıştır (Dueck'ten aktaran Sherrill ve Hough, 2015: 256). Wohlforth açısından da gücün test edilemez bir niteliğe sahip olduğu iddiası bulunmaktadır. Ancak bu duruma istisna olarak test edilebilirlik tek durumun da savaşla olabileceğini belirtmiştir. Savaş durumunun mümkün olabilmesi yani, devlet yöneticilerinin güç anlayışı algısında oluşabilecek bir etkiyle uluslararası sistemi etkileyebilmesinin söz konusu olduğunu savunmaktadır ki nitekim Soğuk Savaş yıllarında Washington ve Kremlin'in izlemiş oldukları stratejilerin de bu kapsamda şekillendiği öncesinde verilmiştir (Yılmaz, 2015: 12).

Dış politikanın, stratejik kültürün normatif davranışlarına uygun olması gerektiği ifade edilirken aksi halde oluşturulacak politikanın devlet düzenini tehdit edebilme olasılığı bulunmaktadır. Çok sayıda değişken tarafından etkileşim sağlanılarak oluşturulan politikanın, iktidardaki partinin ve muhalefetin çıkarlarıyla nasıl bir ilişki içerisinde olduğu ya da olacağı, hükümet yetkililerinin çıkarlarıyla da ne ölçüde uyuşup uyuşmayacağı iyi bir şekilde analiz edilmelidir. Bu zorluklar aslında politikanın başarı sağlaması açısından geçmesi gerekli olduğu testler olarak görülmektedir. Oluşturulan ya da oluşturulacak olan bu politika bahsi geçen testleri geçtiği takdirde ve en önemli bir diğer husus olan lider desteğini de aldığı zaman pratikte kolaylıkla uygulama alanı bulacak olan politika başarılı sonuçlar da ortaya çıkartabilecektir (Glaser, Zakaria, Taliaferro, Lobell ve Ripsman'dan aktaran Sherrill ve Hough, 2015: 256-257).

Neo-klasik realist teori, stratejik kültürü dış politikayı etkileyen birim seviye değişken olarak ele alırken bu kavramın alt bileşenleri üzerinde de durmuştur. Devletlerin güç kullanma arzusu, milliyetçilik ve ideolojik faktörler stratejik kültürün etkisini artırıcı unsurlar olarak ele almaktadır. Bu duruma örnek gösterdiğimizde; milliyetçi bir kültürde bireyler ve toplum kendi kişisel çıkarlarından önce devletin çıkarlarını ön planda tutacağından özellikle de ulusal güvenlik politikalarında daha fazla özveride bulunulacak

olup, kaynak seferberliğinde devletin faaliyetlerini oldukça kolaylaştıracaktır. İdeolojik anlamda da bu duruma en uygun düşen yaklaşımın, aşırı milliyetçi bir anlayışa dayanan faşizmin olduğu da Randall Schweller tarafından belirtilmiştir (Haas ve Schweller'den aktaran Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016: 69). Devlet iktidarının iki önemli bileşeni; ideoloji ve milliyetçiliktir. Milliyetçi bir ideoloji ve devlet destekli bir milliyetçilik karar vericilerin/liderin toplumu yönlendirmesi noktasında kolaylık sağlayıcı bir etkiye sahip olması söz konusudur. Liderin politika uygulamasında halkının ulusal güvenliğini korumak adına kaynakları çıkarma ve seferber etme kabiliyeti en üst düzeyde olmaktadır. Milliyetçilik kavramı, bir liderin kullandığı amaca göre farklı şekillerde araçsallaştırılmaktadır. Bunlardan ilki; milliyetçiliğin kasıtlı olarak devlet lideri tarafından dış güçlere yönelik birlik ve beraberliği, toplumsal bütünlüğü ve uyumu sağlama amacıyla kullanılmasıdır. İkincisi, yine toplumsal bütünlüğü sağlayabilmek amacıyla bu defa devlet içerisindeki aykırı guruplara karşı, devlete olan bağlılığın sağlanması amacıyla kullanılmasıdır. Son olarak da bütünleşmiş ve toplumsal uyumu yakalamış bir devlette siyasi anlamda da oybirliğinin sağlanılmaya çalışılması ve bölünmüş siyasi bir yapının, anlaşmazlıkların ortadan kaldırılmasını sağlayan bir araç olarak kullanılmasıdır (Taliaferro, 2009:219-220).

Neo-klasik realistler teori içerisinde birim düzeyinde değişkenlerden olan stratejik kültür ile fikirler, ismi geçen bazı teorisyenlerce (Nikolas Kitchen, C. Dueck ve Victor Cha) devletler arasında yeteneklerin dağılımı ve dış politik davranışların oluşturulmasındaki müdahale edici rolleri ayrıca ele alınmıştır. Fikir kavramı her ne kadar soyut bir olgu olsa da etki göstermesi noktasında oldukça somutlaştırabilme kapasitesine sahip önemli bir ara değişken konumundadır. Fikirler de her türlü müdahaleye açık olmakla birlikte dış politika kararlarının oluşumunda devlet liderlerinin, dış politika yürütücüsü konumunda kişilerin, hükümet yetkililerinin, kurumların ve bireylerin yönlendirmesine açık bir niteliğe sahiptir (Kitchen, Dueck ve Cha'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 70). Örneğin, C. Dueck açısından uluslararası ortamın devletlerinin dış politikadaki davranışlarına ilişkin geniş parametreleri belirlediği savı bunu göstermektedir (Dueck'ten aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 70). Yani uluslararası ortam, devlet yöneticisi konumunda olan kişilerin, kurumların fikirlerini etkilemekte/yönlendirmektedir. Dolayısıyla devletin dış politikadaki tutumları da buna göre şekillenmektedir. Bu bağlamda fikirlerin etki etmesi dışında karar vericilerin sahip olduğu stratejik kültür de dış politika davranışının belirlenmesinde rol oynamaktadır. Devletler arasındaki güç

dağılımının fikirlere etkisi ve stratejik kültürle olan etkileşimi neticesinde devletlerin uluslararası ortamın gerektirdiği şekilde ve kendi çıkarlarınınca algıladıkları tehditler ve fırsatlar kapsamında büyük stratejiler izlemesi teşvik edilmektedir (Kitchen, Dueck ve Cha'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 70).

Neo-klasik realizmde müdahale edici değişkenlerden belki de en önemlisi denilebilecek etken, devlet yönetiminde karar verici rolünü üstlenen bireylerin inançları ve algılarıdır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 61). Ayrıca karar vericilerin algılaması kapsamında mevcut konumu da alınacak dış politika kararlarında ne derece bir özerkliğe sahip olduğunu göstermekte ve dış politika kararlarının alınmasına etki etmektedir (Ripsman'dan aktaran Yılmaz, 2015: 14). Bu noktada daha öncesinde de belirtildiği üzere dış politika kararlarının oluşum sürecinde aktif ve merkezi bir rol üstlenen dış politika yürütücülerinin/yöneticilerinin (FPE: Foreign Policy Executive) etkisi oldukça büyüktür. Bunlar; cumhurbaşkanları, başbakanlar ya da devletin yönetim sistemine göre diktatörler, hükümet/kabine yetkilileri, bakanlar, dış güvenlik ve savunma politikalarının yürütülmesinden sorumlu kişilerden oluşmaktadır. FPE'nin konumu, gücü ve etkisi devlet yönetiminde dış politika çıktılarının oluşturulmasında diğerlerinden daha ileri seviyededir. Çünkü bu alandan sorumlu bireyler ya da gruplar, gizli ve yabancı ülkelerle ilgili özel istihbarat bilgilerine erişim sağlayabilen konuma sahiptirler. Dolayısıyla FPE'ler bu bilgiler ışığında devletlerin büyük stratejileri için oluşturdukları ve izledikleri dış politika kararlarının alınmasını sağlaması noktasında kilit bir öneme sahip aktör olmaktadır. Kilit öneme sahip bu bireylerin/karar vericilerin öncelikle gelen bilgileri (uluslararası ortamdan-diğer devletlerden) algılaması dâhilinde bu bireylerdeki öncü görüntüler, sistemik uyarıların farklı şekillerde algılanmasına sebebiyet verme potansiyeline sahiptir (Ripsman ve diğerleri, 2016: 61-62). Öncü görüntülerden sonra algılamayı etkileyen bir diğer faktör, bilişsel nitelikte olup, sistemik uyarılara cevap verme durumunda daha çok aktif olmaktadır. Bunlar da, karar vericinin kişiliği ve karakteridir. Tarihsel anlamda bu duruma örnek veren Daniel L. Byman ve Kenneth M. Pollack; Otto von Bismarck, II. Kaiser Wilhelm, Adolf Hitler ve Saddam Hüseyin gibi bazı güçlü liderlerin, izledikleri dış politika ve stratejik seçimlerinin belirlenmesinde, karakterlerinin büyük bir etkisi olduğunu savunmuşlardır. Ülkelerinde derin izler bırakan ve örnek alınan liderlerde olduğu gibi bu bireylerin risk alma eğilimleri de diğerlerine kıyasla daha yüksek olmaktadır (Byman, Pollack'tan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 63). Liderlerin bu durumlarını etkileyen başka unsurların da olduğunu ifade eden Philip B. K. Potter, liderin yaş ve deneyimlerinin

kriz başlatma isteği ile mücadele etme kabiliyetini de etkileyebileceğini iddia etmiştir (Potter'den aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 63). Genel olarak ifade edilecek olursa; devlet liderinin karakteri, yaşı, deneyimleri, psikolojik durumu, inançları sistemik uyaranları algılamasını etkilemekte ve bu sistemik baskılara cevap verme kabiliyetini, dış politika kararlarını oluşturmasında ya da bu kararlar arasında tercihte bulunması bağlamında yönlendirmekte yahut şekillendirmektedir (Ripsman ve diğerleri, 2016: 63).

Nathan Leites, Alexander George ve Ole Holsti, her liderin kendisine rehberlik eden bir dizi inanç sistemine sahip olduğunu iddia etmektedir. Bu ana inanç sistemi de “operasyonel kodları-fikirleri” oluşturmaktadır. Dolayısıyla liderin sahip olduğu operasyonel kodlar-fikirler, özellikle devlet yönetiminde uluslararası sistemden gelen uyaranları anlamada kendisine temel yardımcı bir rol üstlendiğinden dış politika kararlarını da etkileme gücüne sahiptir. Ayrıca liderler sahip oldukları bu ana inanç sistemlerini değiştirmeme konusunda da oldukça ısrarcıdır. Bu inanç sistemlerinin ya da operasyonel kodların şekillenmesini etkileyen üç tür biliş özel bir öneme sahiptir. Bunlar; siyasete ilişkin felsefi inançlar, liderin çıkarlarını elde etme amacıyla hangi stratejileri izlemesi gerektiğine dair inançlar ve son olarak da liderin kendisi ile düşmanın imajlarıdır (Leites, George ve Holsti'den aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 64). Liderin operasyonel kodlarının-fikirlerinin belirli bir sonuç olarak politikanın ortaya çıkmasında normatif ya da bilimsel ifadelerle araçsal bir rol alması söz konusudur. Bu fikirler kasıtlı olabileceği gibi daha çok ortaya konulan politikanın nedensel mantığına göre oluştuğunu göstermektedir. Neo-klasik teorinin yapısal realizmden ayrıldığı noktalardan olan devletlerin benzer durumlarda aynı politik davranışı sergileyebileceği genellemesine bu noktada araya giren operasyonel kodların-fikirlerin farklılaştırma etkisi, devletlerin benzer tehditlere karşı farklı yaklaşımlarda bulunduğu bir nedenini oluşturmaktadır (Kitchen, 2010: 129).

Neo-klasik realizm geniş kapsamlı bir araştırma programı niteliğine sahip olsa da fikirlerin kullanımı gibi bazı durumlarda sınırlandırma getirebilmektedir. Bunun nedeni olarak da teori, gerçekliğin nesnel doğasına dokunmadan algının sorunsallaştırılması üzerine yoğunlaşmaktadır. Neo-klasik realizmde devletlerin hem uluslararası ortamı hem de diğer devletler hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olamamalarından dolayı sık sık geri çekilmek durumunda kaldıkları ifade edilmektedir. Yani devletlerin geri çekilmelerinin sebebi, gerçekliğin toplumsal olarak inşa edilmesinden kaynaklanmamaktadır (Rathbun, 2008:315). Algılamayı/algılayışı neo-klasik teori,

dünyanın karmaşık bir yapıya sahip olmasına dayandırmaktadır. Belki de algıdaki sorunsallaştırmanın bundan kaynaklanmakta olduğu iddia edilmektedir. Bu noktada neo-klasik realist teorinin, bilişselci yaklaşımdan daha çok yapısalcılıktan yararlandığı görülmektedir. Çünkü bilişselcilik, devletlerin benzer durumlarda genellikle aynı doğrultuda politika tutumları geliştirdiklerini iddia eden neo-realizm gibi devlet adamlarının da benzer hataları yapma eğilimine sebep olan kararlarına yoğunlaşmaktadır. Neo-klasik realizmde ise ortaya çıkan sonuçlar, bu sonucun oluşmasına etki eden iç politika, fikirler vd. gibi çok sayıda değişkenin kullanılarak devlet davranışlarının diğer teorilerde konulan sınırların ötesine geçirmeye çalışarak açıklamaya çalışmaktadır (Rathbun, 2008: 316).

Neo-klasik realizmde de; klasik realizm ve neo-realizmin varsaydığı gibi kıt kaynakların ve yaygın belirsizliğin olduğu bir sistemde, güç ve güvenlik için siyasetin sürekli bir mücadele içerisinde olduğu kabul edilmektedir. Anarşi -evrensel bir egemenliğin veya dünya çapında bir hükümetin yokluğu- uluslararası anlaşmazlığın izin verilen bir nedeni olarak görülmektedir. Sistemik güçlerin, tüm devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaları konusunda daha fazla verim alabilmek amacıyla çaba göstermeleri için teşvikler yarattığı kabul edilmektedir. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa; uluslararası sistemin anarşiye izin veren yapısı içerisinde devletlerin de kendi güvenliklerini sağlamaları adına güçlerini ekonomik ve askeri boyutta kullanmalarına olanak sağladığı belirtilmektedir. Burada ifade edilen sistemik güçten kasıt ise, sistem üzerinde önemli derecede yönlendirici ve değiştirici etkisi bulunan büyük güçlerin/aktörlerin diğer devletler üzerinden dolaylı olarak hem kendi güvenliklerini sağlamak hem de bu sistemin bu anarşik yapısının devamlılığında sağladığı fayda üzerinden daha fazla avantaj sağlamak üzere teşvikte bulunduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Diğer devletler açısından var olan durum ya da görüntü de, ulusal çıkar ve güvenlik anlayışı temelinde bu yapıyı besleyen bir nevi feedback mekanizmasının oluştuğunu, sistem içerisindeki aktörlerce hem birbirleri hem de sistemik güçler açısından teşvik edilmeye devam edildiğini göstermektedir (Lobell ve diğerleri, 2009: 4). Neo-klasik realizm iç politika ve fikirleri, yapısal realizmle de tutarlı ve başarılı bir şekilde bütünleştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda neo-klasik realizmin en büyük sorununu, anarşinin gücü ve var olan kısıtlamaları göstermek oluşturmaktadır (Rathbun, 2008: 319).

Neo-klasik realizmde devlet iki farklı açıdan ele alınmıştır. Devletin analitik bir kavram olarak daha çok güvenlik çalışmalarında ele alınırken aynı zamanda da dış politika

çalışmalarında müdahale edici değişken konumunda ele alınması söz konusudur (Lobell ve diğerleri, 2009: 5). Uluslararası alanda anarşinin nedeni konusunda realizmin varyantları arasında varsayımlar farklılaşmaktadır. Bu noktada neo-realistler, devletler arasında var olan acımasız bir niteliğe sahip ortamdaki güç ve güvenlik arayışındaki rekabete, uluslararası anarşinin katkı sağladığını iddia etmektedirler. Neo-klasik realistler ise bu durumu, neo-realistlerden farklı olarak daha çok klasik realistlere benzer şekilde değerlendirmektedir. Anarşi neo-klasik realistlerce, müsaade edilen bir durum olarak görülmektedir. Yani bağımsız bir nedensel güçten kaynaklanmadığı iddia edilmektedir. Aynı zamanda neo-klasik realizme göre devletlerin güç arama çabasında, tek başına anarşinin ve güç dağılımının da yeterli olmadığı savunulmaktadır. Neo-klasik realizm, daha çok devletlerin dış politikadaki davranışlarını ve kararlarını analiz etmek için ortaya çıkan bir teori olarak diğer kuramlardan ayrılmaktadır. Örneğin, klasik realizm daha çok güç ile birlikte devletlerin ulusal çıkarlarına odaklanmakta; neo-realizm ise yapıyı temel nokta olarak ele almaktadır. Devletin sahip olduğu göreceli güç, hem kendisi hem de diğer dost ve düşman kategorisinde değerlendirilen ülkeler için dış politikalarını oluşturmasında önemli bir belirleyicidir. Stephen Walt da bu belirleyici göreceli güce ek olarak teorideki nedensel mantığa iç siyaset ile iktidar dağılımını, dış politika davranışları arasına bir ara değişken olarak yerleştirmiştir (Walt'tan aktaran Berenskoetter ve Williams: 57). Bu anlamda neo-klasik realizmin ayrıcı yönleri bulunmasına rağmen, klasik realizm ve diğer realist teori varyantları alanındaki isimlerden olan Hans J. Morgenthau, Henry Kissinger, Arnold Wolfers ve diğerlerinin görüşlerine bir geri dönüş olarak değerlendirilmektedir (Lobell ve diğerleri, 2009: 5).

Neo-klasik realizm uluslararası ilişkilerde devletlerin dış politika analizini yaparken çoğul bir bakış açısı kullanmaktadır. Bu kapsamda sistemik ve birim seviye değişkenleri, diğer realist teori türlerindeki çeşitli varsayımları (yapı, iç politika, milliyetçilik, kimlik vd.), maddi ve fikirselle etkenleri bir bütün dâhilinde ve kuramın nedensel potansiyel içerisinde eriterek en doğru sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır. Önceki teorilerin çoğunda kabul edilen, belirsiz ve anarşik bir uluslararası ortamda devlet adamlarının eylemlerini yönlendiren faktörler, belirli prensipler içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin, klasik realizmdeki güç anlayışında şiddetli askeri rekabet içerisinde olunması gerektiği ya da milliyetçiliğin tek bir araç olarak kullanılması gibi. Devletlerin davranışları belirli prensipler çerçevesinde çizildiği için oldukça sınırlı hareket etmek durumunda kalmıştır. Ancak neo-klasik realist teori açısından olması gereken, devletin tek bir politika ortaya

koymasından ziyade bütünü, yani uluslararası ortamın yönlendirildiği kursu yürütme amacı gütmesi gerektiğine inanılmaktadır. Çünkü devletlerin izledikleri büyük stratejilerin kısa veya orta vadeli hedeflerinde, operasyonlardan çok bu operasyonların başını yönlendirme niteliğine sahip olması gerektiği ifade edilmiştir (Kitchen, 2010: 119). Dolayısıyla maddi/askeri yeteneklerin kullanılması gibi başvurulacak ilk yol olarak görülen anlayış ya da bu doğrultudaki stratejiler eski dönemde kalmıştır. Clausewitz stratejideki bu durumu, önceki dönemlerde asker kullanma sanatı olarak ifade edilen bu kavramın artık kapsamını daha da geliştirerek, savaşı kazanmak için savaşmak yerine savaşı kullanma sanatı olarak uluslararası ilişkiler literatüründe yer edinmesini sağlamıştır (Clausewitz'den aktaran Kitchen, 2010: 119). Bu bağlamda büyük strateji, neo-klasik teoride ifade edilen sistemik unsurların/baskıların ve birim seviye değişkenlerin etkisiyle bütünleştiği, ulusal güvenlik sorunlarının da kamu diplomasisi yoluyla çözümlenmeye çalışıldığı bir seviyede oluşturulmaktadır. Stratejide savaşmak yerine savaşın bir araç olarak kullanılması gerektiği anlayışı yerleştikten sonra devletlerin büyük stratejileri de ulusal politikalarını barışçıl bir şekilde gerçekleştirme amacına yönelmiştir. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa, devletlerin hem uluslararası alandaki hedeflerini gerçekleştirmek hem de ulusal menfaatlerini sağlamak amacıyla kaynakların nasıl kullanılması gerektiğine dair stratejik savaşların devletler arasında başladığı anlamına gelmektedir. Devletlerin geliştirdikleri ve izledikleri büyük stratejilerin iyi bir şekilde araştırılması, esasında o devletin genelinde dış politika davranışları, uluslararası çevreye yönelik nasıl tepki verdiği ve uluslararası sorunları algılamasındaki bakış açısını, izlediği bu strateji karşısında ne elde ettiğine veya kaybettiğine dair diğer devletlere pek çok bilgi vermektedir. Bundan dolayı stratejinin incelenmesinde realist teorinin hemen hemen tüm türlerindeki belirli varsayımların (sistemik ve yerel düzeydeki faktörler vd.) bütüncül ve tutarlı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir (Kitchen, 2010: 121).

Neo-klasik realizm, klasik realizmin bazı varsayımlarını kullanırken diğer taraftan da neo-realizmin temel ilkeleri üzerinde de değişiklikler yaparak teorinin kapsamını oluşturmaktadır. Bu noktada liderlerin, dış politika yürütücüsü konumundaki bireylerin spesifik özelliklerine ulaşacak şekilde derinlemesine kişilikleri ve algılamaları, devlet ile toplum arasındaki ilişkiye, devletin çıkarlarının gerçekleştirilmesinde sistemik baskıların müdahale edici değişkenlerce ne şekilde tercüme edilerek dış politika çıktılarına dönüştürüleceğine odaklanarak, tüm bunları sürece dâhil ederek ilerleyen bir teoridir. Neo-realizm ve neo-klasik realizm arasındaki ortak noktalara ve güncellenen bilgilere

bakıldığında; neo-klasik realizm, neo-realizmdeki sistem yapısını odağına alan bu yapının önemini azaltmamakla birlikte devletlerin dış politikaları açısından kilit bir belirleyici olduğunu iddia etmektedir. Neo-klasik realizm esasında sistem yapısı içerisine birim düzeyde değişkenlerin etkisi ile etkileşimi de dâhil ederek en uygun uluslararası politika niteliğine sahip bir kuram ortaya çıkarmaktadır (Berenskoetter ve Williams, 2007: 58).

Belirli tarihsel süreçte yaşanan neo-klasik realizmde ifade edilen uluslararası sistem içerisinde önemli güçlerin izledikleri stratejilerin, dönemin koşulları gereği imkan tanıdığı yönündeki örneklere atfen, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Almanya, SSCB ve ABD’den oluşan üçlü uluslararası sistem ile mevcut revizyonist ve statükocu çıkarlar neticesinde oluşan konjonktürün Adolf Hitler’in yayılcı bir strateji izlemesine olanak sağlaması gösterilebilir. F. Zakaria’nın da bu durum için vardığı sonuçlardan bir tanesi, federal hükümetlerin diğer hükümetlere oranla kaynak çıkarma ve bunları harekete geçirme kabiliyetinin daha düşük olduğudur. Daha açık bir şekilde F. Zakaria, bir devletin nüfus ve ekonomisindeki artışın ulusal iktidarda büyümesine olanak sağlarken diğer taraftan da uluslararası ortamda büyük bir güç olarak ortaya çıkmasını geciktirdiğini ifade etmeye çalışmıştır. Çünkü bir devlet nüfusta ve ekonomik kapasitede büyürken her ne kadar daha avantajlı bir konuma gelmiş gibi görünse de güç, ulusal düzeyde artmaktadır. Bununla beraber nüfus ve ekonomideki artışın götürülerine bakıldığında, kaynak çıkarma ve harekete geçirme noktasında devletin daha fazla zorlanması söz konusu olacaktır (Zakaria’dan aktaran Lobell ve diğerleri, 2009: 6).

Neo-klasik realizm hakkındaki görüşlerle ilgili uluslararası literatür oldukça karışıktır. Çünkü neo-klasik realizmin diğer realist teorilerin eksikliklerini gidermek için yani, tamamlayıcı nitelikte oluşturulan bir kuram olduğunu savunanlar varken diğer taraftan da öteki realist teorilerin tam aksine iddialarda bulunduğunu ifade ederek eleştiren bir grup da bulunmaktadır. Kaynaklara göre bu durum farklı şekillerde ele alınmıştır. N. Ripsman, J. Taliaferro ve S. Lobell’in “Neoclassical Realist Theory of International Politics” (2016) adlı eserinde neo-klasik teori için uluslararası sistem, bir başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Burada ifade edilen uluslararası sistem terimini daha açık bir şekilde ifade etmek önemlidir. Çünkü uluslararası ilişkilerde teoriler kapsamında bu kavram farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Neo-klasik realist teori açısından da uluslararası sistem açıklanacak olursa öncelikle bu teorinin devletleri, bölgesel ve sistemin birincil aktörleri olarak kabul ettiğini belirtmek gerekmektedir. Birincil aktörlerden sonra gelen ve uluslararası alanda etkili diğer alt ya da diğer aktörlere bakıldığında firmalar,

ekonomik-ticari sektörler, çok uluslu şirketler (özellikle de enerji alanında şirketlerin etkisi oldukça büyük bir öneme sahip olmaktadır) dış politikada devletlerin enerji politikalarını belirlemede önemli bir diğer müdahale edici aktör veya değişken konumundadırlar. Uluslararası kurum ve kuruluşların yanı sıra uluslararası sivil toplum kuruluşları, terör ağları, uluslararası suç örgütleri de bu kapsamda karşılaşılan diğer faktörlerdendir. Sayılan bu alt aktörlerin çoğu, merkezi aktörden ayrı olmayacak nitelikte yani, devlet merkezli oluşumları ifade etmektedir. Uluslararası sistemde bir devletin amacını gerçekleştirmesinde bu sistem içerisinde güçlü bir devletin desteğinin alması büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü küçük veya orta ölçekli bir devletin, öncesinde sayılan alt aktörler üzerinde etkisi ya yoktur ya da çok azdır. Bu nedenle uluslararası sistemde güçlü bir devlet, sayılan bu alt veya yan aktörler üzerindeki etkisi diğer devletlere kıyasla yüksek düzeydedir. Böylelikle güçlü bir devleti arkasına alan ülke, diğer yapıların da desteğini almış olacak ve hedefine kolayca ulaşabilme imkânı yakalayacaktır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 34-35).

Kenneth Waltz ise uluslararası sistemi yalın bir şekilde, sadece bir yapı ve bu yapı içerisinde birbirleriyle etkileşim içinde olan birimler şeklinde tanımlamıştır. Waltz, uluslararası politik sistemleri, ekonomik piyasalara benzeterek kendi kendilerine ilgili birimlerin koçluğu ile oluştuğunu ifade etmiştir (Waltz'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 36). Aynı zamanda Waltz, uluslararası politik sistemlerin alt bileşeni olan ulusal birimlerin de farklı işlevlere sahip olduğunu ve bu birimlerin belirli bir hiyerarşik düzen içerisinde toplanarak oluştuğunu ifade etmektedir (Yılmaz, 2015: 7). Bu benzetmeyle birlikte her ikisinin de birey menşeli olduğunu, kendiliğinden üretildiğini, istenilmediğini belirtmiştir. Uluslararası sistemde yapının, devletlerin beraberliğinden ortaya çıktığını, bir devletin çıkarları gereği hiçbir zaman kısıtlanacağı bir yapı oluşumuna dâhil olmaya niyetli olmayacağını savunmaktadır. Waltz'a göre politik bir sistemin temel özelliklerinin neler olması gerektiğine bakıldığında; ilk olarak sipariş prensibi ya da birinci kademe/derin yapı olarak da ifade edilen unsur bulunmalıdır. Yani, birimlerin veya devletlerin birbirleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmeye çalışılmaktadır. İkincisi veya ikinci seviye, birimler arasındaki farklılaşma veya eksiklik-fazlalık derecesinin olmasıdır. Son olarak da üçüncü seviye veya yüzey yapısı denilen özellik, birimler arasındaki yetenek dağılımıdır. Var olan bir uluslararası sistem içerisinde bu durum kasıtlı olmaksızın da olsa bile devlet denilen yapılanma, sistem içinde birbirlerini kısıtlamakta ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bu durumu belirli bir dairesel alan içinde yaşayan küçük canlılar

olarak birimleri metaforlaştırdığımız bir örnekte, bu alan içerisindeki canlıların çıkarları (örneğin beslenme ihtiyacı gibi) bir noktada kesişecek ve diğer tüm canlıların da hareketlerini şekillendirmesine neden olacaktır. Bu alanda canlı sayısının da her zaman statik kalmadığı düşünüldüğünde hayatta kalmak için öngörülen rekabet durumu kaçınılmaz olmaktadır. Yani devletler, uluslararası sistem içerisinde aynı küçük canlıların beslenme örneğinde olduğu gibi ulusal çıkarlarını gerçekleştirme konusunda birbirlerinin hareket alanlarını daraltacak, yok edecek veya bazı durumlarda ittifaklar, teşvikler de sağlayabilecektir. Dolayısıyla bu noktada devletleri uluslararası sistem içerisinde belirli amaçları gerçekleştirmeye çalışan canlılar olarak düşünebiliriz. Devletlerin uluslararası sistemde sosyalleşmesiyle birlikte mevcut rekabet ortamında nasıl bir davranış sergileyeceklerini zamanla öğrenmesi de söz konusudur. Bir devletin zaman içerisinde sistemin tercihlerine uymayarak aykırı davranması neticesinde talihsizlikler yaşama olasılığı artmaktadır. Bu durum diğer devletlerin aynı hataya düşmemelerinde bir örnek teşkil etmektedir (Waltz'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 36). Bu noktada da yine devlet liderlerinin sahip olduğu ve neo-klasik realizmle teori içerisine giren algı kavramı belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin sistemik uyarıları ne şekilde algıladığıyla paralel doğrultuda dış politika çıktılarının oluşması söz konusudur (Jervis'ten aktaran Ertoy, 2019: 18). Dolayısıyla algılamada devlet liderleri açısından ortaya çıkan farklılık ve yanlışlık, mevcut devletin uluslararası sistem içerisinde aldığı politik kararlar neticesinde güç ve prestij kaybı yaşamasına sebebiyet vermektedir.

Neo-klasik realizm temelde iki iç görüye dayanmaktadır. Bunlardan ilkinde, sistemin devletlerin oluşturacağı veya uygulayacağı stratejileri-cevapları sınırlandırması söz konusuysen, bu sistem içerisinde devletlerin yani sistemin kendi birimlerinin nasıl davranması gerektiğini dayatamamasıdır. Esasında sistem spesifik olarak birimlerin davranışlarını çizmemekte ancak, genel bir davranış kalıbı ortaya koyarak bu sınırlar dahilinde kısmi bireysel davranışlar sergilemesine olanak tanımaktadır. Bu durumu daha iyi açıklamak adına David Dessler'in *bina metaforu* gösterilmektedir. Nasıl ki sistem birimlerin hareketlerinde bireysel olmayan geniş bir çerçeve çiziyorsa Dessler'in metaforunda da binanın dış duvarları ve iç mekânların yapılandırılması noktasında da işçiler (birimler) için geniş davranışsal modeller sunulmaktadır. Mekân içerisinde işçilerin A noktasından B noktasına geçerken ne şekilde ilerleneceği ise daha çok işçiler arasındaki etkileşimle ve işçilerin sahip oldukları niteliklerle şekillenmektedir (Dessler'den aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 36). Teorinin diğer ve belki de en önemlisi olarak nitelendirilebilecek iç görüşü ise, sistemin sahip olduğu anarşik yapının yarattığı belirsizlik

durumdur. Bu durumu da J. Sterling-Folker, Dessler'in bina metaforundan yararlanarak açıklamıştır. Bir bina içerisinde işçilerin her katta tuzaklar olduğunu bildikleri ve bu tuzaklar neticesinde de sonlarının, ağır yaralanma ve ölümlerle sonuçlanacaklarını bilmelerine rağmen mevcut tuzakların nerede konumlandırıldıkları hakkında bilgisi ve dolayısıyla da kontrollerinin olmadıkları bir durumu kurgulayan Sterling-Folker, aynı zamanda işçilerin bu tuzakları ortadan kaldıracak güçlerinin de olmadığı bir sistemi hayal ettirmektedir. Bu noktada Sterling-Folker'ın ortaya çıkarmaya ya da ifade etmeye çalıştığı; anarşinin, kontrol edilemeyen durumları kendi haline bırakması veya savaşın her an çıkabilmesine olanak sağlamaktan ziyade anarşik bir sistemin/çevrenin, birimlerin kendi sonlarını getirmesine izin verdiğini göstermektedir. Zamanlama açısından bu durum kısa vadede sistemik teşviklerin, kısıtlamaların ve tehditlerin ender bir şekilde belirsiz bir nitelik taşıyabileceğini ifade etmektedir. Çünkü bu durumun sebebi, sistemik kısıtlamalara ve teşviklere optimal tek bir yanıtın bulunmasının zor olmasından kaynaklanmaktadır. Neo-klasik realizmde Waltz, sistemin dikey boyutunu yani, sistemin/yapının, devletlerin (ünitelerin) davranışlarında yarattığı kısıtlamaları vurgulayarak yakaladığını ifade etmektedir (Sterling-Folker ve Waltz'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 37). Waltz'un yapı üzerine vurgu yapması ve sadece dış koşulların devlet davranışlarında benzer şekilde yarattığı etkiyi açıklamaya çalışması, devlet içi faktörleri göz ardı etmesine sebep olmuştur. Bu sebeple devletlerin dış politikalarını açıklama konusunda eksik bir bakış açısı sunmuştur. Nitekim sistemik koşulların devletler üzerinde her zaman benzer davranışlar ortaya çıkarmaması (Waltz'dan aktaran Ertoy, 2019: 9) ve teorinin bu durumunu tek başına ele almasını bir eksiklik olarak gören, sistem kavramını biraz daha ayrıntılı bir şekilde tanımlayan Robert Jervis, bu noksanlığın yatay boyutunu yakalayıp kapatmaya çalışmıştır. Esasında R. Jervis, sistemdeki birimlerin belirli kalıplar altında her daim aynı veya benzer şekilde davranacağı iddiasına katılmadığını göstermektedir de denilebilir. Çünkü R. Jervis, sistem içerisinde pek çok elemanın/birimin olduğunu ve bunların sürekli etkileşimde ve birbirine bağımlı oldukları bir ortamda, bağlı bulunan birimlerin herhangi birinde yaşanacak bir değişimin diğerlerini etkileyeceğini ve dolayısıyla da sistemin belirlediğinden farklı bir şekilde parçaların hareket edebileceğini savunmaktadır. Böyle bir durum neticesinde de birimlerin davranışlarındaki değişiklikten dolayı beklenmedik veya anlaşılamayan sonuçların ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir. R. Jervis bu şekilde birimler arasındaki etkileşimi ve birbirine bağımlılık etkisinin sonuca yansıması ile sistem kalıplarının dışına çıkılabileceğini ifade ederek

uluslararası sistemi yatay boyutuyla ele almaktadır (Jervis'ten aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 37).

Devletlerin güvenlikle ilgili çıkarlarını, davranışlarını belirleme noktasında kısa vadede anarşi, devletlerin irtifaklar kurmasına olanak sağlamaktadır. Diğer taraftan bu durum devletlerin göreceli güç dağılımı konusundaki büyük stratejilerini belirleyebilmesi adına da temel veriler sunmaya yardımcı olmaktadır. Ancak bu bağlamda devletler açısından en zorlu görev, daha öncesinde de belirtildiği üzere gücün ve diğer devletlerin niyetlerinin ne olduğunun doğru bir şekilde belirlenmesinde karşılaşılan zorluklardır. Devlet liderlerinin sistemin sorunlarını, diğer devletlerin amaçlarını, gücünü belirlemesi noktasında algılaması ve hesaplamalar yapması, mevcut konjonktürün dış değişikliklere açık yapısından dolayı her zaman doğru ve net bir şekilde belirlenmesinde engellerle karşılaşması ya da yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu zaman zarfı içerisinde devletlerin yanıtları olması gerektiği sürede ve etkili bir nitelikte olamamaktadır. Sonuçta da bu durum, devletlerin politika oluşturmasında başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan devletlerin anarşik bir sistemde başarılı politikalar üretememesi ve bu konuda yaşanan zorluğun bir diğer nedeni de, devletlerin büyük stratejiler oluşturmasında ve uygulamasında oldukça fazla seviyeli bir oyunla karşı karşıya kalmalarından dolayıdır. Daha açık bir şekilde ifade edildiğinde; büyük stratejilerin oluşturulması aşamasında devlet, dış çevreye cevap vermek zorundayken aynı zamanda da stratejinin uygulanması adına kaynakları da çıkarmalı ve mobilize etmelidir. Bu noktada da önemli unsurların; mevcut kurumların, kilit paydaşların ve yerel halkın desteğini alarak yoluna devam etmesi gerekmektedir. Esasında ortaya çıkarılacak tek ve büyük bir stratejinin doğuşundan uygulanmasına ve başarıya ulaşmasına kadar çok sayıda faktörün/değişkenin etkisinin ne derecede önemli olduğu görülmektedir. Devletler uzun vadede hâlâ sistemik teşviklere gerekli yanıtları vermiyor ya da veremiyorsa bu bağlamda rejimlerin ve devlet liderlerinin bekarlarının daha çok tehlike altında olması söz konusudur. Bu nedenlerden dolayı sistemin baskılarına birimlerce zamanında ve uygun cevaplar verilmesi hem devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri hem de sosyalleşebilmeleri adına önemli olmaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009: 7).

Neo-klasik realizmin diğer realist teori türevleriyle olan ilişkisi kısaca ifade edilerek bu teori tanımlandığında; neo-klasik realizm, neo-realizmin anlatmış olduğu uluslararası sistemin yarattığı kısıtlamaları kabul ederek kendi kapsamı içerisine, yani birimler arasındaki etkileşim, birim seviye/müdahale edici ara değişkenleri de ilave

etmekle birlikte bu noktada, klasik realizm içinden de devletin toplum ile olan karmaşık ilişkisini dâhil edip sistem ile devletin iç yapısını (yerel aktörler, alt birim seviye değişkenler, rejim, ideoloji, iç politika vd.) bütüncül ve geniş kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlayan bir teori olduğu görülmektedir. Kısaca uluslararası sistem kurallarının, devletin alt birimleri vasıtasıyla yeniden okunması şeklinde de ifade edilebilir (Lobell ve diğerleri, 2009: 13). Klasik ve neo-realist teorilerden farklı olarak neo-klasik realizm, devlet davranışlarının belirli koşullar altında yinelendiği durumlara öncüllerinde olduğu gibi kanun özelliğine sahip bir nitelik vermeyerek aksine belirli ve özellikle de yinelenmeyen farklı dış politika davranışlarını kendi araçlarıyla açıklamaya çalışmıştır (Simao'dan aktaran Erttoy, 2019: 12).

Neo-klasik realizmi açıklarken bu teori içerisinde klasik ve neo-realizmin temel alındığı noktalara dair varsayımlar çalışmamızda ifade edilmiştir. Teoriler arasındaki ilişkiyi anlamak adına realizm daha derin bir şekilde incelendiğinde tarihsel sürece bakılması gerekmektedir. Realizm, salt bir ampirik gözlem ve neticesinde durumların onaylanıp onaylanmadığına bağlı tek bir kuramdan mevcut değildir. Yani bu alandaki teorisyenlerin çoğu, kendilerini felsefi anlamda büyük bir kültürel anlayışın uluslararası ilişkilerdeki taşıyıcısı konumunda görmektedirler (Elman'dan aktaran Yılmaz, 2015: 6). Bu felsefi dayanağın temelini de M.Ö. V. yüzyılda Thucydides ve Sun Tzu'nun yazıları oluşturmaktadır. Neo-klasik realizm, klasik realizm ve neo-realizmin bir sonraki en gelişmiş modeli olarak ifade edildiğinde aynı zamanda da realizmin en son felsefi anlamda mirasçısı konumuna da sahiptir. Bu noktada realizme kısaca değinilecek olursa; bu teoride bireyci bir anlayış bulunmamaktadır. Yani insanların grup, kabile ya da toplum şeklinde birer yapı olarak hayatta kalabilecekleri ifade edilmektedir. Dolayısıyla kuşbakışı bir açıyla duruma bakıldığında, uluslararası sistemin çizdiği alan içerisinde devletler öncelikle bütünleşik bir alt birimi, sonrasında da devletler içindeki toplumlar, küçük gruplar da bir diğer alt bütünleşik yapıları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda, siyasetin ve sosyal yaşamın da bir gereği olarak toplumsal gruplar halinde yaşamının bir zorunluluk olduğu anlayışı mevcuttur realizmde. Buradan yola çıkarak grup/topluluk anlayışını temel alan bir teorinin de değişkenleri bu paralelde olmaktadır. Realizmde bilinen ve kabul gören en temel varsayımlardan bir tanesi, kıt kaynakların ve belirsizliğin mevcut olduğu anarşik bir sistemde siyasetin, realizmin merkeze koyduğu bu gruplar arasında süregelen bir mücadeleye sahne olduğudur. Bunun dışında maddi anlamda ifade edilen kıt kaynakların niteliğinin soyut bir temelde yani, prestij, statü gibi sosyal kaynaklı da olabileceği neo-

klasik realizmde belirtilmiştir. Yine neo-klasik realizmde de açıklandığı üzere, realizmde gruplar arasında birbirlerinin niyetleri ve davranışlarına yönelik yüksek oranda bir belirsizliğin var olduğunu iddia eden varsayım realizmin öncül bir teori olduğunu göstermektedir. Güç unsuru realizmin ana odak noktalarından birisini oluştururken diğer taraftan devletlerin gücü elde etmesinde hangi amacı (emperyal bir hâkimiyet ya da kendisini koruma gibi) gütsse dahi devletler açısından gücü elde etmenin bir zorunluluk olduğu, teori tarafından kabul edilmiştir. Klasik realizmi, neo-klasik realizmden ayıran ve klasik realizmin kapasitesini belirleyen faktörlerden bir tanesi, klasik realizmin ulusal politikaya, ulusal çıkarlara ve bu çıkarlar doğrultusunda çıktılarının oluşturulmasına, gücün kullanımına odaklanmasıdır. Dolayısıyla sadece dış politika çıktıları ve bunları geniş kapsamda alt ve üst seviye değişkenlerle açıklamaya çalışan neo-klasik realizmden ayrılmaktadır. Klasik realizm, somut temeli ağır basan ve ulusal çıkarlara odaklanan, uluslararası siyasette devletlerin dış politikadaki kararlarının uygulama aşamasında karşılaşılan sorunlarla ilgilenmektedir. Dolayısıyla merkezine gücü, anarşik sistemi ve ulusal çıkarı koyan klasik realist teorinin devamı niteliğinde görülen neo-klasik realist teorinin de bu unsurlara paralel bir şekilde, devletler arasında uluslararası sistem içerisindeki güç dağılımına, devlet yapılarına ve devletin yerel aktörler ile özellikle de toplumla olan ilişkisini odağına alması ve öncelik tanınması söz konusudur (Lobell ve diğerleri, 2009: 14-16). Neo-klasik realizm ayrıca, Waltz'un ortaya koyduğu güç dengesi teorisinin varsayımlarını da teori içerisinde dâhil etmiştir. Bu noktada kısaca Waltz'un güç dengesi teorisi açıklandığında; varsayımlarından ilki, devletlerin sistemik uyarılar karşısında zamanında uygun bir yanıt oluşturabilmesi ya da doğru bir şekilde tepki verebilmesi, bu devletlerin dengeleme kapasitesine sahip olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu şekilde bir davranış sergileyebilen bir devletin, rekabetin maksimum düzeyde kabul edildiği anarşik bir sistemde hayatta kalma olasılıklarını artırırken avantajlı bir şekilde rekabet etme kabiliyetine de sahip olmasını sağlamaktadır. Bu konumdaki devletler açısından uygulanan dış politika davranışı başarılı sonuçlara yol açtığında diğer devletlerce modelleme ihtiyacına da yol açabilecektir. Dolayısıyla sistemin anarşik yapısının gerekli gördüğü sonuç kalıplarındaki farklılaşma riski bu davranış neticesinde gerçekleşebilme olanağına sahip olacaktır. Waltz bu güç dengesi teorisiyle birlikte sistemin anarşik yapısından kaynaklı olarak, devletlerin diğerleri üzerinde daha az etkiye sahip olduğu durumlarda esasında kendilerini açık bir şekilde tehdide maruz bıraktıklarını da ifade etmektedir. Etkinliği az olan bir devletin rekabet ortamında politikalarını oluşturmaktan ve uygulamaktan öte varlığını dahi koruması kritik bir hal alacağından

başarılı olamama durumu da neredeyse bir kesinlik de arz etmektedir. Waltz, devletlerin başarısız olabilecekleri bu duruma karşılık güç dengesi teorisinde, başarılı ve güçlü olmak adına gerekli faktörleri harekete geçirme konusunda da oldukça yüksek bir yeteneğe sahip olduklarını da vurgulamaktadır. Bu faktörler, neo-klasik realist teori açısından da geçerli olup yerel kaynakların çıkarılması ve kullanılmasıdır. Gücü belirlemenin ve belirsizliğin yol açtığı sonuçlar bakımından realist teorinin türleri ve bu teorileri arasında ortak endişe farklı nedenlerle birlikte paylaşılmaktadır. Bu durum offensive/saldırgan realizm üzerinden ifade edilmeye çalışıldığında; yapısal realizmin alt kategorisinde bulunmakla birlikte Waltz'un güç dengesi teorisinden, bir devletin mevcut ve sonraki zamanlarda kendi güvenliğini sağlamak ve muhafaza etmek adına ne derecede bir güce sahip olunması gerektiği konusunda büyük bir belirsizlik olduğu endişesini taşımaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımda devletler, var olan belirsizliğin kendileri için yıkıcı sonuçlara neden olmaması adına maddi güç kaynaklarını maksimize etmeye çalıştıklarını savunmaktadır. Bu durum küçük ve orta ölçekte devletler için izlenecek bir seçenek olurken büyük güçler sahip oldukları gücü artırmanın yolu olarak genişleme politikası uygulamaktadırlar. Bu şekilde bölgesel veya küresel hâkimiyet alanı yaratılarak hegemon konumunda olan devlet ya da devletler, mevcut ve potansiyel rakiplerinin gücünü minimize etme noktasında başarıya ulaşma amacı gütmektedirler (Waltz'dan aktaran Lobell ve diğerleri, 2009: 18). Fark edildiği üzere neo-realizmde de devletlerin güçlerini artırmasında daima maddi unsurların işaret edilmesi söz konusudur. Neo-klasik realist teori, kapsamının genişliğinden ve en doğru sonuçlara ulaşma açısından güç konusunda sadece maddi yeteneklere odaklanmamaktadır. Bu teori, devletin sahip olduğu gücün gerçek niteliğini ortaya koyma noktasında, devleti bir ev olarak düşünmekte ve bu yapı içerisindeki içsel unsurları da bünyesine katarak ilerlemektedir. Neo-klasik teorinin en önemli sorunlarından biri olan gücün doğru ve güvenilir bir şekilde ölçümünün zor olmasının nedenlerinden ya da bariyerlerinden bir diğeri de, devletlerin kendileri için spesifik olarak belirlemiş oldukları bir güç yaklaşımının olmaması veya devlet adına karar vericilerin güç anlayışındaki algısının çok fazla önemsenmemesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Neo-klasik realistler ile neo-realistler arasındaki bazı varsayımların kabulü çok ince çizgiler niteliğinde olacak şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Neo-klasikler, neo-realistler ile uluslararası sistemde devletlerin sahip olduğu göreceli güç dağılımının devlet davranışlarını etkilediğini kabul etmektedir. Ancak ince çizgiler şeklinde bahsedilen ayrışmalar, bu etkinin neo-klasik realistlerce doğrudan bir şekilde ve nesnel bir niteliğe sahip olması konusunda aynı fikri paylaşmamaktadırlar. Diğer bir nokta, neo-klasik

teoride açıklanmaya çalışıldığı üzere sistemik baskıların, birim seviye değişkenler aracılığıyla dönüştürülmesi anlayışında sistemik kısıtlamalar ile bu birim seviye değişkenler arasında doğrudan bir bağlantı olduğu anlamına ya da teorinin bu yönde bir iddiasının bulunduğu anlamına gelmemesidir (Berenskoetter ve Willams, 2007: 58-59).

Neo-klasik realistler, bir önceki realist teori türevlerinden daha fazla metodolojiye önem verdiklerinden dolayı bu konuda daha gelişmiş bir kuram türünü yansıtmaktadır. Neo-klasik realizm başlangıç noktası olarak, uluslararası sistemin devletlerin dış politika kararlarını şekillendirdiği (kısıtlaması/daraltması ya da genişletmesi/teşvikler sağlaması) varsayımını temel almaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009: 19). Neo-klasik realizmin açıklık getirmeye çalıştığı konulardan bir tanesi de, diğer devletlerin davranışlarında nesnellığe karşıt bu teorilerce göz ardı edilen bir husus olarak aynı kategorideki devletlerin benzer sistemik baskılara farklı yanıtlar verebilme/politika izleme durumunun açıklanmasıdır. Neo-klasik teori bu konuda özellikle diğer teori türlerinin yaptıkları hataya düşmeyerek benzer sonuçlara ulaşılsa dahi bunu genelleme yapacak nitelikte bir kalıba sokmamayı daha doğru bulmuştur. Yani, sistemik veya tekrarlanan davranışlar, sonuçlar konusunda nesnel bir iddiada bulunma amacı yoktur. Teori bu hatadan kaçınmak isterken aynı zamanda da böyle bir iddiada bulunmayışı kuramın hipotezinde eksikliklere de yol açmıştır. Bu noktada teori kapsamında, belirli kategorideki devletlerin uluslararası sistemik baskılara karşı tepkileri çeşitli alanlarda (diplomasi, askeri, ekonomik vd.) açıklanmakta ve pek çok faktör de göz önünde tutularak değerlendirme yapılmaktadır. Neticede de teorinin, sistemik ya da tekrarlanan sonuçları açıklamada yetersiz kalması söz konusu olmaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009: 21). Almanya'nın farklı zamanlarda Rusya'ya yönelik dış politikasında yaşanan değişimlerin, bağımlı ve bağımsız değişkenler kapsamında ele alınması ile enerji sorunuyla karşı karşıya kalan transit Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin Rusya'ya karşı izlediği politikaların Almanya'dan farklılaşmasını sağlayan faktörleri en iyi şekilde ifade edebilecek teori olarak neo-klasik realizm tercih edilmiştir.

Neo-klasik realizmde devletin hem dikey hem de yatay boyutları ile birlikte ele alındığı öncesinde ifade edilmiştir. Geneli itibarıyla neo-klasik realist teoride devletin “yukarıdan aşağıya” olduğu bir anlayışla ele alınması söz konusudur. Yani, sistemik unsurlar dediğimiz faktörlerin, devletlerin dış politika davranışlarını yönlendirdiği ifade edilmektedir. Bu süreçte dış politikada bir devletin en üst düzey yetkililerinden oluşan gruplar (devlet liderleri, başkanlar, başbakanlar, dış güvenlik ve savunmadan sorumlu

yetkililer) tarafından değerlendirilmesi sonrasında, devletin yürütülmesinden sorumlu kişilerce (hükümet yetkilileri, kısaca FPE) sistemde baskıların algılanması ve ulusal çıkar politikalarıyla bağdaşacak şekilde politika kararlarının alınması ve uygulanması gerekmektedir. Bu noktada yukarıdan aşağıya olan anlayış içerisinde yürütmeden sonra kararın uygulanması ve başarıya ulaşmasında yerel aktörlerin (siyasi partiler, ekonomik sektörler, halk, elit sınıfın çıkarları vd.) de önemli bir etkisi bulunmakla beraber alınan kararlarda yürütmenin özerklik derecesine göre tarafların çoğu zaman ortak bir anlaşma sağlamaları zorunlu bir nitelik taşımaktadır (Lobell ve diğerleri, 2009: 25).

Neo-klasik teori açısından önemli ve birincil analiz birimi olarak tanımlanan büyük strateji, devletler içerisinde karar alıcıların, kurumların ulusal çıkarlarla bağdaşacak nitelikte amaçları doğrultusunda tek taraflı aktörler olarak hareket edebildiği bir dizi süreci içeren bir kapsama sahiptir. Devletin yukarıdan aşağıya olan anlayışına ters düşmeyecek şekilde devlet içerisinde merkezi karar alma kategorisindeki kurum veya kişilerin kimliklerinin ve dış politika kararlarının şekillenmesinde, aşağı kategoriden yani lobiler, siyasiler, vatandaşlar özellikle bunların bireysel olarak değil de kümülatif bir şekilde bir araya gelerek oluşturdukları eylemler, yukarı seviyedeki birimlerle ilişkisini etkilemektedir. Dolayısıyla aşağı seviyede bulunan grupların özellikle toplu etkinlikleri başarıya ulaşma noktasında büyük bir önem arz etmektedir. İstisnalar mevcut olsa da genel olarak devletin yukarıdan aşağıya olan ulusal güvenlik ve dış politika yürütücüsünün aracılık anlayışı korunmaktadır. Liderin dış politika kararlarının oluşum sürecinde öncelikle devletin ulusal çıkarlarını tanımlaması ve sonrasında da uluslararası sistemdeki mevcut göreceli gücü bağlamında diğer devletlerin amaçlarını değerlendirerek çıktılar üretmesi söz konusudur. Ancak dış politika çıktılarının oluşum süreçlerinde daha önce de bahsedildiği üzere devlet daima iç kısıtlamalara tabidir. Birim seviye değişkenlerin çoğul bir analizi ile dış politika sürecine olan etkisini açıklamaya çalışan neo-klasik realizm, bu etkileşim ya da kısıtlamalara neden olan başka etkenlerin de olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin, dışsal sistemik faktörlerin sadece iktidar ve güvenlik meselelerinden etkilenmesinin yanı sıra iç politik düşüncelerden, mevcut süregelen fikirlerden, kültürel ve ideolojik önyargılardan da etkilenmesi söz konusudur. Esasında pek çok değişkenin içinde bulunduğu bir sistemde sadece sınırlı sayıda bir etkileşimin olması da mümkün değildir. Neo-klasik realist teori, diğer teorilerdeki dış politika süreci ile politikayı etkileyen faktörler ve etkileşimleri sınırlı kalıplar içerisinde incelerken bu teori sürece etki eden

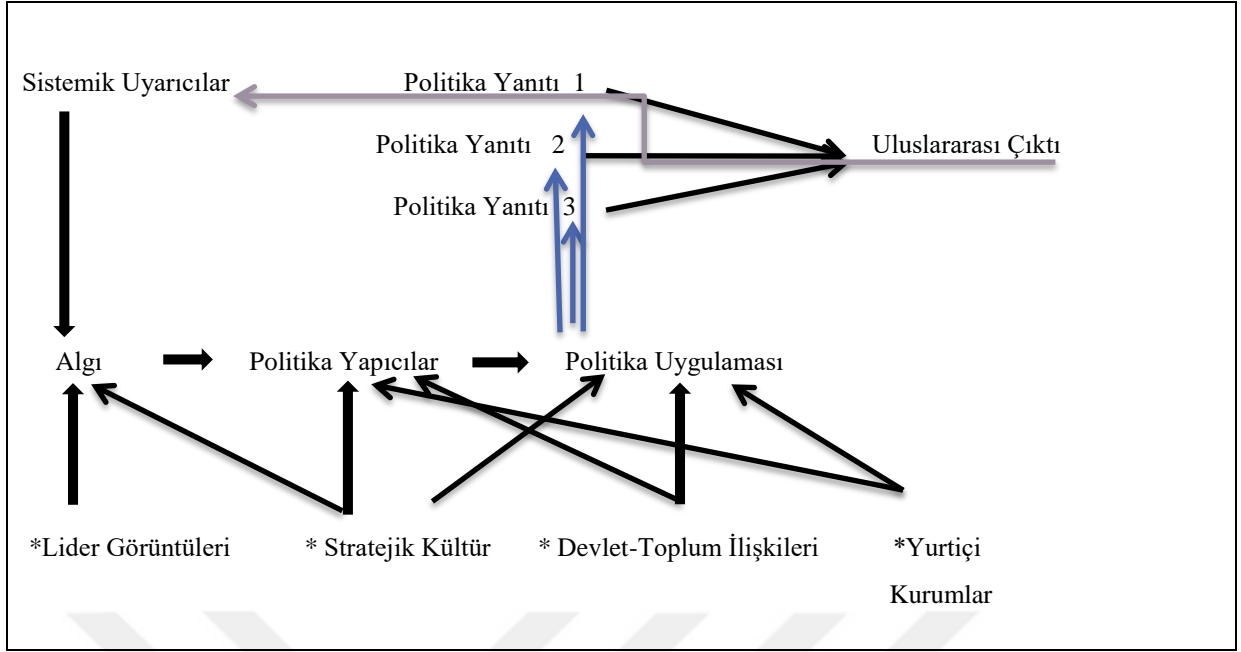
değişken sayılarını ve etkileşimlerini herhangi bir çerçeve ile kısıtlamamıştır diyebiliriz (Kitchen, 2010: 133).

Dış politika kararlarının oluşum sürecinde önemli ve aynı zamanda da oldukça belirleyici unsurlardan bir tanesi de lider algılamalarıdır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 62). Neo-klasik realizm, uluslararası ilişkilerde daha çok lider algılamalarının merkezi rol üstlendiği dış politika davranışlarının analiz edilmesinde kullanılan bir teoridir (Ertoy, 2019: 22). Bu noktada lider algılamalarının temelinde bulunan psikolojik modeller, karar vericinin zihnindeki bilişsel kısıtlamaları tanımlamakta ve büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Liderin algısı, özellikle kriz durumlarındaki algılamaları ve bilişsel yeteneklerini kısa bir zaman zarfında nasıl kullanacağını etkilemektedir. Bahsedilen psikolojik modeller; liderin sahip olduğu operasyonel kodlar, kişiliği, inançları, imajı, geçmiş tecrübesi, yaşantısı, düşünceleri, bilgi birikimi tarafından oluşturulmaktadır. Lider ya da karar verici öncelikle bir bireydir. Bu bakımdan her insanın dış dünya ile etkileşimi, bireyin yaşantısını anlamlandırmada kullandığı bir dizi temel değerler, inançlar bütününe ve görüntülere sahiptir. Özellikle bu görüntüler, bireyin daha öncesinde tecrübe ettikleri ve sahip olduğu değerlerle anlamlandırıldığı için ona özgü olarak kişiselleştirilir. Bireyin kendisi tarafından inşa edilen, bilişsel olarak anlamlandırılan ve içselleştirilerek kişiselleştirilen bu görüntüler, kolay bir şekilde değiştirilebilir bir niteliğe de sahip değildir. Karar vericinin zihninde oluşturulan görüntülerin sonrasında değiştirilmesinde yaşanan zorluğun nedeni, liderin bilgiyi nasıl işlediğini ve nelere dikkat ettiğini bildiren bilişsel filtre gibi davranmasından kaynaklanmaktadır. Liderin dış dünyadan aldığı bilgiler, uyarılar bu bilişsel filtrelerden geçerek kişisel olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla liderlerin dış uyaranlara cevap vermesinde ve uluslararasıdaki zorluklara karşı (kriz, savaş vd.) tepkilerinde ortaya çıkan farklılık, liderlerin görüntülerindeki içerik farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 62).

Özetle neo-klasik realizmin devlet ve dış politika üzerine cevap aradığı sorulardan ilki; tehdit değerlendirme politikası -devletler veya devletler adına karar vericiler ve kilit kurumlar- bu çalışma açısından Almanya, Rusya, AB ve IEA, bu ülke liderlerinin ve enerji şirketlerinin -E.ON Ruhrgas, Wintershall, Gazprom vd.- uluslararası tehditleri ve fırsatları nasıl değerlendirdiğine odaklanılacaktır. İkincisi ise, stratejik uyum olup, uluslararası tehditlere nasıl cevap verileceğine kimin karar vereceğidir. Çalışmamızda özellikle bu konuda ana odak noktasında ilgili ülkelerin liderleri, dış politika yürütücüsü/FPE, AB'de komisyon, konsey ve parlamentonun sistemik uyarıcıları algılama şekillerine göre

ürettikleri dış politika çıktıları üzerine yoğunlaşılacaktır. Aynı zamanda stratejik uyumun sağlanması konusunda yerli aktörlerin, devlet ile dış politika ve güvenlik konularında pazarlık edebilme durumu ve etkisinin politikanın yürütülmesi konusunda ortaya çıkarabileceği kolaylık ve zorlukların neler olduğu ifade edilecektir. Son olarak kaynak çıkarımı; yurtiçi seferberlik, politika uygulamalarında devlet ve toplumsal gruplar arasındaki pazarlık oyununda kimin daha çok başarılı olduğunu belirleyen etkenin de ne olduğu bulunmaya çalışılacaktır (Lobell ve diğerleri, 2009: 31-32).

Neo-klasik realistlerin neo-realistlerle hemfikir olduğu varsayımlardan birisi de, devletler tarafından oluşturulan dış politika çıktılarının uluslararası stratejik ortama uygun olması gerektiği anlayışıdır. Ancak bu varsayıma katılan neo-klasik realistlerin neo-realistlerden ayrıldığı nokta, algılamamanın yarattığı sorunsallaştırmadır. Liderin sistemik uyarınları hatalı bir şekilde algılaması ve bu doğrultuda başarıya ulaşmayacak nitelikte politik kararlar alması, uygulaması noktasında toplumsal kaynakları seferber etmede karşılaştığı zorluklardan dolayı devletlerin daima rasyonel kararlar alan bir aktör olamayacaklarını da öne sürmektedir. Bu sebeplerden dolayı devletler daima uluslararası sistemik uyarınlara uygun nitelikte cevaplar vermeyebilmektedirler. Diğer taraftan liderin karar vermesinde uluslararası çevre algısını etkileyen iç siyasi arena, FPE'nin karar alma prosedürü sistemik uyarınlara en uygun dış politika seçeneklerinin uygulanmasına da etki etmektedir. Daha net bir şekilde ifade edildiğinde, sistemik uyarınlara en uygun ve rasyonel politika oluşturmaya çalışan karar vericilerin, bu süreçte yerel düzeyde müdahale edici değişkenlerden etkilenmesi söz konusudur. Genel olarak neo-klasik anlayışla, liderin algılamalarına doğru bir şekilde müdahale eden görüntüler, devletin sistemik uyarınlara yönelik yanıtlarını şekillendiren stratejik kültür, karar alma ve uygulama gücünü etkileyen devlet-toplum ilişkisi de liderin dış politika kararlarını almasını ve uygulamasını yönlendirmektedir. Ayrıca politika seçiminde en ideal seçeneğin seçilmesi ve uygulanması noktasında toplumsal muhalefetle karşılaşılması da yerel siyasi kurumların rolü bağlamında kolaylaştırıcı ya da sınırlandırıcı bir etkiye sahip olabilmektedir. Neticede, uluslararası sistemde var olan karmaşık yapı, devletlerin iç siyasi karar alma ortamında da bulunmaktadır. Böyle bir ortam içerisinde en uygun politik kararların seçilmesi zor olmakla beraber sistemik kısıtlamaları yerine getirmek için en uygun politika çıktılarını seçmelerini de teşvik etmektedir denilebilir. Dolayısıyla bunun yerine alternatif olarak devletler, sistemik kısıtlamalar ve iç politik zorunluluklar arasında gezinmek adına tercihte bulunmaktadırlar (Ripsman ve diğerleri, 2016: 33-34).

Şekil 2.1. Tip III Neo-klasik realist model (Ripsman, Taliaferro ve Lobell, 2016: 34)

Dış politikanın şekillendirilmesi sürecinde neo-klasik realizmde, uluslararası ve yerel güçlerin etkileşim dereceleri konusunda farklı görüntüler mevcuttur. Örneğin, R. Schweller tarafından toplumun, dış politika oluşum sürecinde sistemik unsurlar üzerinde nadir bir şekilde şaşırtıcı saptamalara neden olduğu ifade edilmiştir. Ancak R. Schweller'ın bu görüşüne karşılık C. Dueck ve diğerleri ise, toplumsal güçlerin düzenli bir şekilde dış politika sürecini etkilediğini iddia etmektedirler (Schweller ve Dueck'ten aktaran Lobell ve diğerleri, 2009: 32). Bu iddialarına ek olarak da etkileme biçimlerinin, politikanın özüne yönelik olmadığını yani, politika alternatiflerinin tarzı ve şekli üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedirler. İç politikanın, dış politika tercihlerini etkilemedeki rolünün daha güçlü ve yaygın olduğunu iddia eden isimler ise; Steven Lobell, Mark Brawley ve Benjamin Fordham'dır. Bu iddialar ve yaşanan fikir ayrılıkları kapsamında toplumsal güçlerin devletlerin dış politika tercihlerini ve uygulamadaki koşullarını etkileyen kuramları ortaya çıkarmada öne çıkan isimler; Norrin Ripsman, Jeffrey Taliaferro ve Jennifer Sterling-Folker ve diğerleridir (Schweller, Dueck, Brawley, Fordham, Sterling-Folker'dan aktaran Lobell ve diğerleri, 2009: 32).

Klasik realistlerle ortak endişeyi paylaşan neo-klasik realistler, devletlerin stratejik davranışlarını önemli derecede etkileyen unsurun, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin niteliği olduğunu iddia etmektedirler. Schweller tarafından ifade edilen, devletin ya da devletlerin tehlikeli bir saldırganın cevabına göre dengelenmediği takdirde ortaya çıktığını

iddia ettiği dengesizlik durumunun iki yerel nedenden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda karar vericilerin dış politika tercihlerinin uluslararası kaygılardan etkilendiğini de kabul ederken esasında, devletlerin iç politik ortamı ile bu ortamda çıkabilecek potansiyel siyasi risklerden daha fazla etkilendiğini iddia etmektedir. Diğer taraftan devletlerin dengeleme stratejilerinde uyguladıkları politikaların oldukça maliyetli olacağını kabul etmektedir. Schweller, devlet ile toplum arasındaki ilişkinin niteliği dışında toplumdaki seçkin ve diğer sınıflar arasında fikirler konusunda ortak görüş ya da çatışma durumunun yani, parçalanmışlık derecesinin boyutu da devletin dengeleme davranışlarında uygun olmayan tercihleri seçmesine neden olabileceğini ifade etmektedir. Liderin politik kararlar alıp, uygulanmasında toplumsal ve elit sınıfların aynı görüşü paylaşması (burada ifade edilmeye çalışılan, bu sınıfların tamamından ziyade çoğunluğu anlatılmak istenmekte) devletin dış uyarılara en uygun sistemik cevaplar vermesine teşvik sağlaması açısından önemlidir. Toplumsal anlamda uyum düzeyi, siyasi ve toplumsal bütünleşmenin derecesini belirlemektedir. Bütünleşme derecesi düşük, çok parçalı yapıya sahip bölünmüş devletlerde liderin hareket etmesi, karar alabilmesi ve bunları uygulama yeteneği düşük olmaktadır. Çünkü böyle toplumlarda paylaşılan ortak payda az olduğundan lider, bu doğrultuda çok fazla seçeneği olmayacak şekilde politikalar seçmeye eğilimli olmak durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda devletin dış tehditler karşısında cevap verebilme-dengeleme seçenekleri çok kısıtlı ve yetersiz nitelikte olmaktadır. Schweller'in iddia ettiği ortaya çıkan dengesizlik durumunun bir diğer yerel nedeni; rejim kırılğanlığının derecesi, muhalefet partilerinin tepkisi ve etkileme gücü ile çıkar gruplarının yerel sorunlara direnme kabiliyetinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu sayılan faktörler, bir devletin zamanında toplumu seferber etme ve kaynakları çıkarma konusundaki istekliliğini yani, devletin uygun dengeleme davranışını etkilemesi söz konusudur. Schweller davranış dengesizliğine eğilimli olan devletlerin, toplumsal aktörler ile seçkin sınıflar arasında yüksek oranda parçalanmış bir yapıya sahip olduklarını saptamıştır (Schweller'den aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 74). Devlet ve toplum arasındaki ilişkinin sadece içyapıyı etkilemekle kalmadığını ifade eden S. Lobell, bu ilişkinin aynı zamanda sınıflaşmayı kesinleştirdiğini yani, hem devlet içerisinde hem de uluslararası sisteme/dışarıya karşı ekonomik, milliyetçi vd. niteliklerde koalisyonlara/bloklaşmalara neden olabileceğini ifade etmiştir. Bu durumda toplumsal rekabetin artması yüksek ihtimalde olmakla birlikte devletin içyapısında sahip olduğu hegemonyası azalırken aynı zamanda dış uyarılar karşısında büyük stratejiler ortaya koyma politikası da zarar görecektir (Ripsman ve diğerleri, 2016: 74).

Neo-klasik realizmde S. Lobell tarafından karmaşık bir tehdit tanımlama modeli ortaya konulmuştur. Lobell'e göre bir dış politika yürütücüsünün/FPE'nin temel toplumsal seçkinlerle olan ilişkisi, FPE'nin kısıtlanma derecesini belirlemektedir. Dolayısıyla FPE açısından en uygun davranışın, temel toplumsal seçkinlerle ortak bir anlayışı paylaşması ve sürdürmesinin gerekli olduğudur. Bu şekilde FPE'nin kısıtlanması söz konusu olmayacaktır. Böylelikle devletin dengeleme davranışlarında alternatifleri çoğalacak ve zamanında en uygun yanıt için olanakları mevcut olacaktır. Ancak aksi bir durumda örneğin, ülkedeki iktidar değişikliğinin politik kararların alınmasında dış güvenlik politikasını engellemesi durumunda FPE'nin kısıtlanacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla kısıtlı bir FPE'ye sahip devletin de, özellikle kısa bir süre içerisinde yanıt verme durumunda kalınan kriz anlarında, güçlü devletlere karşı tehdit edici durumlarda, yeterli ve etkin bir dengeleme stratejisi izleme kabiliyetine sahip olamayacağını söylemektedir (Lobell ve diğerleri, 2009: 33).

Hem sistemik hem de alt sistemik yapısal ve birim düzeyindeki güçler, devlet liderlerinin davranışlarını etkilemektedir. Bu kapsamda FPE A; kısıtsız, FPE B; FPE A ve FPE C'nin arasında biraz kısıtlı olan senaryo modellerini ifade etmektedir. FPE C de ise; bir yabancı devletin gücünün bir bileşenindeki değişim, dış politika koalisyonunu devre dışı bıraktığında FPE, tehdit tanımlamasında kısıtlanmakta ve yetersiz dengeleme meydana gelebilmektedir. (Lobell ve diğerleri, 2009: 64-66).

Bu kapsamda çalışmamız gereği ele alınan ana aktör birimleri, enerji alanında FPE türlerine göre sınıflandırıldığında; Rusya'nın FPE A, Almanya'nın FPE B ve AB'nin de geneli ve özellikle Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini FPE C modeli ile özdeşirmek daha doğru olacaktır. Siyasi kurumların da devletin toplumdaki özerk kararlar almalarına izin verme derecesi bu noktada önemli olup, bu siyasi kurumların FPE'yi dış politika yapımından izole etmesi ölçüsünde, politikanın devlet tercihlerine ve dış çevrenin taleplerine uyması daha olası görülmektedir. Bununla birlikte, devlet ile toplum arasındaki ilişkide uyumun yakalanması kolay olmamaktadır. Bu ikili arasındaki uyum, daha çok devletin toplumla istişare etmesini gerektiren politika konularında, toplumsal aktörlerin politika oluşturma sürecine katılımı önemli derecedeyse, sonuçta ortaya konulacak politik kararların uluslararası çıkarlardan ziyade yerli çıkarları karşılayıcı bir niteliğe sahip olması daha muhtemel olmaktadır. Devletlerin politika oluşturma sürecinde toplumla yaşadığı uyuşmazlık, FPE'nin siyasi kurumlarca da izole edilmediği zamanlarda yerel muhalefetle ve muhaliflerle karşılaştığı politika içeriğine dair zorluk, FPE'nin pazarlık gücünü

etkilemektedir. Dolayısıyla karmaşıklaşan bu durum içerisinde FPE'nin bu zorluğu aşması için daha fazla çaba sarf etmesine neden olmaktadır. Politikanın belirlenmesi ve uygulama alanı bulması konusunda toplum ile devlet arasındaki ilişkide, eğer devletten şüpheli bir toplum mevcutsa ve toplumsal haklar ile kaynaklar konusunda devletin müdahale edici anlayışına karşılık bir direniş söz konusuysa bu konjonktürde, devletin dış politika kararlarını alması ve bunu etkin bir şekilde gerçekleştirmesi oldukça güç olacaktır. Devletler tarafından dış politika kararlarının alınmasında ve büyük stratejilerin ortaya konulmasında önemli derecede gerekli olan, insani ve parasal kaynaklardır. İnsani anlamda, temel sosyal grupların desteğini alan bir devlette kaynakların çıkarılmasında ve politikanın uygulanmasında çok fazla bir sıkıntı yaşanmayacaktır. Liderin ve FPE'nin, hareket serbestisi ve engellerle karşılaşma olasılığı düşük seviyede olacaktır. Ancak insani kaynaktan mahrum kalan bir devlet, politika oluşturma ve uygulama sürecinde devlet aygıtının kaynakları çıkarma ve kullanma kabiliyetini engelleyeceğinden daha fazla çaba sarf etmesine neden olacaktır. Devlet bu sorunu çözmek adına halkı ikna etmek için propaganda kaynaklarına, gerekli gördüğü takdirde iç güvenlik unsurlarına da ulusal anlamda politikanın etkinliğini sağlama amaçlı, daha fazla zaman ve parasal kaynak ayırmak zorunda kalacaktır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 71-72).

Devlet yönetimleri açısından, karar vericilerin politik kararlar alma ve bunu hayata geçirme kabiliyetleri sınırlandırılmakta ya da serbest bırakılmaktadır. Devletlerin hem içerde hem de dışarda karşılaştıkları güç sahibi olma rekabeti, kaynaklar üzerinde kontrol edici üstünlüğü sağlama, dengeleyici bir konuma sahip olma amaçları ile bunları elde etmek için karşılaşılan engeller daha çok demokratik yönetimlerdeki liderleri sınırlandırmakta ve savaş seçeneğini kullanmaktan uzaklaştırmaktadır. Demokratik yönetimler içerisinde de kurumlar ile yürütme üzerindeki kontrol gücü ve dengeleme dereceleri değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla bu noktada ülkelerin kurumsal farklılıklarının incelenmesi, politik kararların alınmasında etkileyici bir unsur durumundadır. Demokratik yönetimlerin dış politikasını etkileyen önemli kurumsal değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenler; yürütmenin sahip olduğu güç derecesi, yürütme ile yasama arasındaki ilişki, bu ülkelerdeki parti sistemleri, seçim sistemi, oy kullanma şartları, hükümetin sahip olduğu nitelik ve idari anlamda yeterliliğidir. Bahsedilen bu değişkenler demokratik yönetimlerde liderin dış politika kararlarını almasına, uluslararası alanda devletler arasındaki güç dağılımına, dışarıdan gelebilecek tehditlere, şoklara kısaca değişimlere karşı yanıt verebilme gücünü ve özellikle de bu

noktada ulusunun gücünü kullanma kabiliyetini etkilemesi söz konusudur (Ripsman ve diğerleri, 2016: 75-76).

Demokratik devletlerdeki farklı kurumsal düzenlemeleri daha detaylı bir şekilde açarak, bu yönetimlerin dış güvenlik politikalarını nasıl şekillendirdiklerini inceleyen N. M. Ripsman, FPE'lerin yapısal özerkliklerinin ne derecede olduğuna dikkat çekmiştir. FPE'nin özerklik derecesi halk muhalefetinden izole edilmesini sağlayacağı için dış güvenlik politikasının oluşturulmasında herhangi bir engelle karşılaşma olasılığı düşük olacaktır. Bu duruma güçlü ve zayıf devlet yöneticileri açısından bakıldığında; güçlü konumda olan bir devlet liderinin zorluklarla karşılaşması politikalarını sürdürmesine çok büyük bir engel olmazken aynı durumda zorlu bir muhalefetle karşı karşıya kalan zayıf yöneticiler için güç olmakta ve özerk bir dış politika izlemesi çok mümkün olmamaktadır. Ancak buna istinaden N. Ripsman, demokratik yönetimlerde liderlerin politik kararlar almada daha fazla kısıtlı durumlarla karşılaşsa bile, yine de var olan muhaliflerden izole olmasını sağlayıcı alternatif stratejiler geliştirebileceğini iddia etmektedir (Ripsman ve diğerleri, 2016: 78).

Neo-klasik realizm, devletlerin uluslararası yapısal kısıtlamalara ve fırsatlara karşı tepkilerine etki eden değişkenlerin çoklu bir yapıya sahip olduğunu ve bir dizi değişkenin devletlerin dış politika tercihlerini belirlemede birbirleriyle olan etkileşimlerinin bu tercihleri ne şekilde etkilediğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu noktada dış politika tercihlerinde en belirleyici olan unsurlar; yerel siyasi ortam ile karar vericinin özellikleri, algı ve anlayışı önemli olmaktadır. Ancak sistemik/uluslararası baskı unsurlarının olmadığı bir ortamda neo-klasik realizm, diğer realist teorilerle dış politikayı açıklama konusunda aynı doğrultuda ilerlemekte ve ayrıştırıcı noktası da çok fazla olmamaktadır. Yani, dış politikanın açıklanmasında iç politik koalisyonların veya lider tercihlerinin bir çıktısı olarak kabul edilen diğer teorilerden daha fayda sağlayıcı/kullanışlı bir niteliğe sahip olmaktadır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 96).

Uluslararası sistem içerisinde daha çok büyük güçlerin diğer devletler üzerinde çarpıcı bir etki yaratması söz konusudur. Dolayısıyla büyük devletlerin iktidar bileşenlerinde meydana gelen herhangi bir değişiklik ya da kayma, diğer devletlerdeki yerel siyasi mücadeleler üzerinde etki oluşturacaktır. Eğer, devlet içerisinde yaşanan iktidar kayması mevcut bu ülkede bir dış güvenlik koalisyonunun kurulmasına olanak sağlıyorsa FPE bu noktada kısıtlanmamaktadır. Böylelikle kısıtsız bir FPE'nin etkili bir dengeleme sağlama olasılığı da yüksek olacaktır. Ancak daha öncesinde de ifade edildiği

üzere kısıtlı bir FPE’de durum tam tersi olacaktır. Yani yetersiz ve etkili olmayacak bir dengeleme söz konusu olacaktır. Bu durum tarihin belirli dönemlerinde ve ülkeler açısından örneklendiğinde; 1920’li ve 1930’lu yıllarda uluslararası sistemde Almanya’ya yönelik sistemik baskılar ve zorunluluklar çerçevesinde İngiltere, Fransa ve SSCB’nin, Almanya’ya karşı izledikleri dış politikaları bu ülkelerdeki tehdit algılamalarına göre değişiklik göstermiştir. Aslında her üç ülke de uzun vadede Almanya’nın güçlü ve potansiyel bir tehdit unsuru oluşturduklarını bilmelerine karşılık bu ülkelerdeki devlet liderlerinin zaman içerisinde öncelikle ekonomik anlamda çıkarları ile örtüşecek dengeleme politikaları izlemeleri söz konusu olmuştur (Lobell ve diğerleri, 2009: 74,77). Bu kapsamda dengelemenin uluslararası alanda güç dengesi teorisinin ekonomik anlamda yansımalarına bakıldığında:

$$\mathbf{MA + MA's müttefikleri \geq MB + MB's müttefikleri}$$

$\mathbf{M = E}$ (Ekonomik kaynaklar) + \mathbf{S} (Mevcut askeri harcamalara ayrılan miktar) + \mathbf{RT} (Dönüşüm oranı; ekonomik varlıkların kullanılabilir askeri kuvvete dönüştürülme hızı olup A ve B iki farklı ülke). M burada her bir ülkenin farkına varılan askeri kaynaklarını ifade etmektedir (Lobell ve diğerleri, 2009: 78).

SSCB’nin, İngiltere ve Fransa’dan farklı olarak Almanya’ya karşı farklı bir politika izlemesindeki temel nedenler; öncelikle Almanya’nın İngiltere ve Fransa’ya kıyasla SSCB için çok büyük bir tehdit potansiyeli taşımamasından kaynaklanmaktadır. Önemli sebeplerden bir diğeri de, Almanya’nın SSCB açısından o dönemin konjonktürel yapısı gereği tampon bölge oluşturmasından dolayı yani, jeopolitik konumunun sağladığı avantajdan faydalanmak istemesidir. SSCB’nin Almanya’ya yönelik Fransa ve İngiltere kadar düşmanlık ilişkisi benimsememesinin nedenlerinden biri de, savaş sonrası süreçte bu iki ülkenin askeri eğitim, silah teknolojisi vd. alanlarda benzer ihtiyaçları paylaşımları en önemli etken olmakla birlikte ikili arasında birbirlerine yönelik tehdit algılamasının da yüksek düzeyde olmaması daha çok işbirliklerini geliştirici yönde dış politika izlemelerine eğilimli olmalarına sebep olmuştur. Almanya açısından Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesinde olumlu bir bakış açısının var olmasındaki etkenlerden bir tanesi de Paris Barış Konferansı’nda SSCB’nin temsil edilmemesi ve dolayısıyla Almanya’nın başına gelen en yıkıcı Antlaşma olan Versay’a katılmamasıdır (Lobell ve diğerleri, 2009: 78,87-88).

2.2.NEO-KLASİK REALİST TEORİ VE ENERJİ POLİTİKALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Enerji politikası ve güvenlik, bir devletin varlığı ile bu varlığı devam ettirebilmesinin kilit alanlarıdır. Dolayısıyla bu alanlara yönelik en gerçekçi ve rasyonel sonuçlar için uluslararası ilişkilerde realizm ve varyasyonlarının (klasik realizm, neo-realizm ve neo-klasik realizm) temel varsayımları stratejik bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Enerji sektörü, içerisinde kıt kaynakların olduğu dolayısıyla devletler arasında kıyasıya bir mücadelenin yaşandığı kritik bir alandır. Devletlerin hem uluslararası alandaki göreceli güç dağılımında seviyesini yükseltmesi hem de kaynaklar üzerinde hâkimiyet sağlayarak dış politikalarında bağımsız ve ulusal çıkarları doğrultusunda politikalar izlemesine olanak sağlamaktadır. Uluslararası alanda var olan anarşik yapı ve belirsizlik enerji özelinde daha rekabetçi bir hale gelmektedir. Bu durumda devletlerin hayatta kalabilmesi adına en azından kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde enerji mallarını garanti altına almada aktif bir katılım göstermeleri gerekmektedir. Enerji sadece kendi alanı ile sınırlı bir çerçeveye sahip olmayıp bir devletin ekonomisini, siyasi anlamda prestijini sağlaması noktasında da önemli rol oynayan bir konudur. Enerji şirketleri bu alanda yaşanan meselelerin en önemli ekonomik ayağını oluşturan oyuncular konumundadırlar. Robert Gilpin de bu konu hakkında, şirketlerin ekonomik temelli bir mantığa sahip olsalar dahi menşe durumlarından dolayı davranışlarındaki tek belirleyici unsurun ekonomi ile sınırlı kalmadığını ifade etmiştir. Özellikle menşe durumlarından dolayı enerji şirketlerinin bağlı oldukları devletlerce enerji mallarını bir dış politika aracı olarak kullanması, bu devletin uluslararası alanda daha fazla güç, prestij sahibi olmayı amaçladığını, bununla birlikte daha büyük ve güçlü ekonomiye bir sahip olma arzusunda olduğunu göstermektedir (Gilpin'den aktaran Jirušek ve Kuchyňková, 2018: 822). Çünkü Gilpin açısından güç, devletlerin güvenliklerini sağlamaları ve aynı zamanda da politik amaçlarını gerçekleştirmeleri adına sahip olunması gereken temel bir unsurdur (Gilpin'den aktaran Yılmaz, 2015: 7). Dolayısıyla bu alanda enerji mallarına sahip olmakla birlikte beraberinde gelen tüm bu kazanımlar aynı zamanda bu devletin daha büyük bir orduya ve uluslararası alanda daha geniş bir nüfuz tabanına da sahip olacağı anlamına gelmektedir (Gilpin'den aktaran Jirušek ve Kuchyňková, 2018: 822). Enerji kaynaklarını elinde tutan devletler bu gücü diğer devletler üzerinde kullanmaktan çekinmemektedirler. Aksine enerji kaynakları, transit güzergahları üzerinde kontrolü elinde tutan devletler, sahip oldukları ve diğer devletler açısından da hayati öneme sahip nitelikteki gücü diğer

devletleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye mecbur bırakmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle de bu kaynaklardan yoksun olan devletlerin enerji ihtiyaçlarını karşılaması nedeniyle dış politikalarını, enerji tedarik ettikleri ülkenin menfaatine olacak şekilde etkilemesi söz konusudur. Bir devletin lideri ile enerji politikalarından sorumlu olan yetkililerinin bu alanda yürütmüş oldukları müzakereler, devletler arası ilişkilerde ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. İkili ya da daha çok sayıda devletler arasındaki ilişkilerde enerji diplomasisi ve müzakerelerde kaynakların paylaşımı, tedariki, iletim hatları konusunda barışçıl ve dengeli bir şekilde anlaşmalar gerçekleştirilmesi, liderler arasındaki ilişkiler ve enerji bakanlarının görüşmelerde üstlendikleri roller oldukça önemli olmaktadır. Araştırmanın temeli olarak enerji politikası ve güvenliğine yönelik bu stratejik yaklaşımın seçilmesi, öncelikle Rusya'nın doğal gaz kaynaklarını kötüye kullandığı yönünde iddiaların hedefinde olması ve enerji anlaşmalarını yalnızca ekonomik amaçlı değil, aynı zamanda politik bir araç olarak da kullanmasından kaynaklanmaktadır. Devletler arasında enerji alanında ortaya konulan stratejinin temelini, uluslararası sistemdeki realist anlayışların varsayımları üzerindeki gerçekçi odaklanmanın bir neticesi olarak güç kavramı oluşturmaktadır. Enerji kaynakları, diğer potansiyel güç kaynakları gibi devletin ihtiyaçlarına bağlıdır. Yani devletlerin hem ulusal düzeyde refahı, düzeni ve yeterliliği sağlayarak kaynakları çıkarma kapasitesini artırması hem de anarşik uluslararası alanda hedeflerine ulaşması bakımından kaynaklar üzerinde sahip oldukları enerji gücü, özellikle bu kaynaklardan yoksun olan devletlere karşı bir dış politika aracı olarak kullanma algısının var olduğunu göstermektedir (Jirušek ve Kuchyňková, 2018: 822).

Bu tez çalışmasında enerji alanındaki karmaşık ilişkilerin Rusya, Almanya ve AB açısından ele alınması bağlamında en açıklayıcı yaklaşım olarak neo-klasik realist teori kullanılacaktır. Bu nedenle Gazprom'un Moskova için politik bir araç görevi gördüğü iddiaları ile bağlantılı olarak en çok dile getirilen stratejik yaklaşımın iki kilit noktasına, devlet ve liderler düzeyinde odaklanılmıştır. Bunlar; devlet ekonomisi için hayati öneme sahip olmaları ve enerji ürünleri ile tedarik malzemelerinin araç olarak kullanılması da dâhil olmak üzere enerji metallerinin özel durumlarıdır. Özellikle enerji alanında uluslararası sistemik uyarıları algılaması dâhilinde, devlet temsilcilerinin ve enerji şirketlerinin menşe ülkelerinin yönlendirmesindeki rolü oldukça önemli olmaktadır (Jirušek ve Kuchyňková, 2018: 822).

Devletlerin savunma ve güvenlik konularında dış politikada karar alma sürecini bağımsız bir şekilde yönlendirmesi söz konusudur. Enerji politikaları bir devletin yerel ve uluslararası boyutta güvenlik alanına girmektedir. Dolayısıyla geniş bir analiz perspektifine sahip araştırma kuramı olarak enerji politikalarının da neo-klasik realizm ile açıklanması uygun görülmüştür. Devletler arasında güç dağılımı bağlamında neo-klasik teorinin analizinde kullandığı temel yapı taşlarından olan bağımlı ve bağımsız değişkenlerle birlikte müdahale edici değişkenlerin ve diğer devletlerin niyetleri ile davranışlarının doğru bir şekilde algılanması, bu devletlerin sistemik baskılara karşı en iyi cevabı üretebilmesi açısından önemlidir. Böylelikle uluslararası sistemin sağladığı avantajları ve getirdiği kısıtlamaları doğru bir şekilde okuyarak bu paralelde politika üreten devletlerin göreceli güç kaybına uğramaları söz konusu olmayacaktır (Dyson, 2016: 508).

Neo-klasik realizmde bakış açısı, devletlerin dış politika kararlarında olduğu gibi somut bir durumu yani, teorinin sistemik zorunlulukları mevcut duruma özgü faktörlerle birleştirerek sunmaya çalıştığını göstermektedir. Bilhassa enerji alanında yaşanan krizlerin, Rusya'nın enerji politikasında lider algısının ve ithalatçı ülkelerin verdikleri tepkilerin açıklanmasında müdahale edici değişkenleri dikkate alarak devlet davranışlarının en doğru tespiti yapılmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde neo-klasik realizm, neo-realizmin soyut varsayımı ile ampirik olarak zengin dış politika çalışmaları arasındaki köprüleri kurmaktadır. Uluslararası sistemin yapısı neo-klasik realistler açısından devletlerin davranışlarında temel bir yol gösterici niteliğindedir. Neo-klasik realistler, devletler tarafından dış politikanın formüle edilip uygulanması bağlamında da bu temel ilke ile iktidar ve politika arasındaki etkileşimin incelenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla Vladimir Putin ve Angela Merkel dönemindeki ilişkiler, iki devlet arasında enerji diplomasisinin ve dış politikanın şekillenmesinde en önemli belirleyici etken durumundadır. Neo-klasik realist teori, analizini yaparken yerel faktörlerin bu sürece olan etkisinin önemi üzerinde durmakla birlikte pek çok değişkeni hesaba katmasıyla diğer teori türlerinin yanında oldukça esnek ve ucu açık bir araştırma programını temsil etmektedir. Bu çalışmada da hem ülkeler hem de liderler üzerinden yapılmaya çalışılan, analiz bağlamında ve enerji konusunun çok boyutlu bir alan niteliğine sahip olmasından dolayı neo-klasik teorinin elde edilen bilgilerle bu analizin daha doğru ve güçlü sonuçlara ulaşması söz konusudur. Ayrıca neo-klasik realizm dış politikanın ortaya çıkış koşullarının en iyi şekilde değerlendirilmesine yardımcı teori olduğu konusunda da genel bir anlaşma bulunmaktadır. Teorinin çıkış noktasındaki kavram “geçmiş jeopolitik”tir. Bu kavram ile

kastedilen, özellikle liderin dış politika kararlarını etkileyen geçmiş jeopolitik olaylardan çıkarmış olduğu derslerdir. Yani, karar vericinin geçmişte sistemik zorunluluklar karşısında uyguladıkları dış politika tercihlerinin sonuçlarından çıkardıkları bir tecrübe olarak da ifade edilebilir. Dolayısıyla bu kavram içerisinde vurgulanmaya çalışılan en önemli unsur, iktidar anlayışının dış baskıları araya giren değişkenler vasıtasıyla dış politika çıktılarına çevirmesinde içsel bir filtre görevini üstlenen, karar vericinin inanç ve algılarının tümüdür. Geçmiş jeopolitik kavramına en az ihtiyaç duyulan zaman dilimi, liderin özellikle kriz durumlarında kaldığı ve belirsizlik ya da bilgi eksikliğinin mevcut olduğu durumlarda açıkça tanımlanmış tercihlerden yoksun olacağı için geriye kalan en iyi seçenek tarihsel tecrübelerden yararlanması olacaktır (Larsen, 2012: 104).

Geçmiş jeopolitik aynı zamanda neo-klasik teori açısından yorumlandığında; sistemik baskıların, devletlerin iç politikaları ile ne şekilde bir araya gelmesi gerektiği noktasında bir taslak sunma avantajına sahiptir. Devletlerin tümü açısından geçmiş jeopolitik unsurun, karar vericilerin inanç ve algılamalarında önemli bir etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda geçmiş jeopolitik, devletler arasında çapraz bir karşılaştırma yapılmasına da olanak sağlamaktadır. Uluslararası alanda yaşanan enerji krizlerinde geçmiş jeopolitik, neo-klasik teori bağlamında liderlerin algılamaları ve dış politika kararları hakkında da önemli göstergeleri oluşturmaktadır (Larsen, 2012: 105).

Geçmiş jeopolitiğin bir alt çeşidi olarak ifade edebileceğimiz enerji jeopolitiği ibaresi, ilk kez 1974 yılında kullanılmıştır. Mevcut çoğu çalışmada enerji jeopolitiğinin dayandırıldığı kuram çok yönlü/boyutlu bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla daha çok bir meta olarak görülen enerji kaynaklarında, kontrolün sağlanması ile transfer edilmesinde devletlerin ya da devlet altı grupların (çoğunlukla enerji şirketleri) katılımına ihtiyaç duyulan, aynı zamanda da devletlerin dışa bağımlılık oranları bağlamında bu alanda hukuki bir zemin oluşturacak nitelikte büyük enerji anlaşmalarına dayandırılması önem arz eden özel bir yaklaşım gerektirmektedir. Ancak hukuki anlamda bu enerji anlaşmalarının yasal zeminleri çok güçlü olmamakla beraber geçici düzenlemelerden ibaret olduğu için devletler açısından enerji sektöründe ciddi anlamda bir belirsizlik söz konusudur. Enerji konusuna jeopolitik yaklaşım, hem merkezi hem de neo-klasik realist teori ile ortak olacak şekilde yukarıdan aşağıya karar verme anlayışını öngörmektedir. Bu noktada yine jeopolitik yaklaşım sadece devlet aktörünü baz almamakta ve enerji konusunu bölge temelli olmaktan çıkararak daha geniş perspektiften; şirketler, pazarlar ve tüketicileri de sürece dâhil ederek açıklamaya çalışmaktadır (Romanova, 2016: 859).

Enerji konusuna jeopolitik yaklaşımda, devlet tek değil ancak kilit bir aktör olarak yer almaktadır. Enerji, devletler açısından stratejik bir fayda olarak görülmektedir. Bu bağlamda enerjinin jeopolitik paradigması ile neo-klasik teori çerçevesinde sağladığı avantaj, uluslararası sistemin en önemli oyuncularını arasında göreceli güç dağılımında belirleyici bir etkiye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Enerji anlaşmalarının genellikle geçici kararlar şeklinde ve olumsuz bir niteliğe sahip olması yani, asimetrik bir bağımlılık üzerine kurulu olması ve budan dolayı da bağımlılığın, devletlerin dış politikadaki yönetimlerini kısıtlaması ya da devletler arasında daha çok zımni özel muamelelere sebep olması enerji alanının bir araç olarak kullanılmasında yaşanan durumların bir göstergesidir. Aynı şekilde neo-klasik realizm de bu araçları kullanmakla birlikte, özellikle oldukça karmaşık ilişkilere sahip bir konu olarak enerji alanında, devlet davranışlarının neo-realist teorideki sapmalara neden olan değişkenleri de hesaba katarak daha doğru ve faydalı sonuçlara ulaşmayı amaçlamaktadır (Romanova, 2016: 860).

2.3.NEDEN NEO-KLASİK REALİST TEORİ TARTIŞMASI

Bu başlık altında neden neo-klasik teori tartışması yapılmaya çalışılırken daha çok diğer teorilerin neyi amaçladıkları ortaya konularak karşılaştırmalı bir şekilde neo-klasik realizmin seçilmesinde uygun bulunma nedenleri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Uluslararası ilişkilerde realist teori türleri arasında dış politikanın incelenmesi bağlamında en geniş kapsamlı analizi gerçekleştirmeye çalışan ve son yıllarda da yükselen bir araştırma programı olarak kabul gören neo-klasik realizm, hem daha önceki teorik versiyonların bir sentezini oluşturmada hem de devletlerin uluslararası sistemin uyarıcılarına verdiği tepkilerin soyut ve somut değişkenlerle bütüncül bir şekilde açıklanması bağlamında literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır (Onea, 2012: 139).

Neden neo-klasik teori tartışmasına girmeden önce bu teorinin ortaya çıkış nedenlerine bakıldığında, alanın önemli isimlerinden olan Schweller tarafından gelen açıklama; ilk olarak teorinin kendisinden önceki realist teori çeşitlerinde dış politikanın açıklanması noktasındaki eksikliğini göstermesidir. Neo-klasik realist teori, seleflerinin yapmış olduğu gibi bir genelleme yapmaması ve istisnai durumların nedenlerini de ortaya koymaya çalışmasıyla ayrılmaktadır. Neticede neo-klasik realizmin başarısı da; genel bir dış politika teorisi konusunda iddiada bulunmamasından ve devletler arasındaki etkileşimlere hem yerel hem de uluslararası sistem düzeyinde yaklaşarak gerçekte devlet davranışlarının nasıl geliştiğini açıklamaya çalışarak ölçmesinden kaynaklanmaktadır.

Schweller ve Wohlforth, neo-klasik realizme daha fazla katkı sağlaması açısından teori türlerince ortaya atılan çeşitli nedensel mekanizmaların sonuçlara olan etkisini en iyi şekilde değerlendirebilmek için tarihsel kanıtların, tartışmayı somutlaştırmak adına yeniden incelenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Schweller ve Wohlforth'tan aktaran Onea, 2012: 140).

Schweller tarafından, daha öncesinde değinilen konulardan olan deneysel problem ile ilgili sorunun “dengesiz” olduğu iddiası bağlamında ifade edilmeye çalışılan bu dengesizlik durumu, liberal-parlamentar sistemler ile otoriter veya totaliter rejimlerin davranışlarındaki tutarsızlıktır. Liberal-parlamentar sisteme sahip devletlerde olası bir tehdit algılandığı durumlarda harekete geçilmesi oldukça zaman almakta ve bu devletlerin toplumlara, karar vericilerin dış baskılara cevap vermesini ertelemesine neden olacak şekilde etki etmektedir. Ancak revizyonist otoriter veya totaliter rejimlerde karar vericilerin topluma karşı baskınlığının fazla olmasından dolayı bu durum dış uyaranlara özellikle kriz zamanlarında en hızlı şekilde cevap verebilmesinde ve riske atılmasında büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bu noktada neo-klasik realizm, yapısal realizmin varsayımlarından önemli ölçüde faydalansa da Schweller'in bu dengesizlik durumu daha çok Hans Morgenthau (klasik realizmin teorisyenlerinden ve kurucularından) ile örtüştüğünü göstermektedir. Schweller'in dengesizlik durumu iddiasında temel nokta, görünüşte ampirik olan bir problemde var olan yerleşik normatif kurallardır. Esasında güçlü otoriter rejimlere sahip devletlerin zamanı geldiğinde cesur ve masraflı politikalarla etkili bir yanıt oluşturabilmekte avantajlı bir konumda olmasının nedeni, bu rejimlerde kolektif vatandaşlıktan önce analitik olarak ulusal çıkarların önde tutulmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu rejim sistemlerinde oluşturulan anayasal kurallar bu paralele olduğu için herhangi bir engelle karşılaşmamaktadır. Ancak liberal demokrasilerde öncelik, vatandaşların ulusal güvenlik güvencesinde kesirli çıkarların tercih edilmesi ve dış politikada etki derecesinin yüksek düzeyinden dolayı bu sistemler güvenlik işlevsizliği olarak iddia edilmektedir (Schweller'den aktaran Levine, 2013: 104-105).

Neo-klasik realizm ortaya çıktığı ilk zamanlarda bu alanda kendinden önceki teorilerin ispatlayamadığı durumlara açıklık getirmek ve iç politika ile neo-realizmin yapısal öncüllerine vurgu yaparak sentez bir teori oluşturmayı amaçlamıştır. Ancak sonraki süreç içerisinde uluslararası etkileşimlerin, pek çok farklı seviye değişkenler aracılığıyla dış politikayı şekillendirmedeki rolünü en gerçekçi ve en geniş kapsamda

açıklamaya çalışan ve öncüllerinden daha üstün bir teori olarak gelişim göstermiştir. Bu noktada dış politikanın şekillendirilmesinde büyük önem arz eden karşılıklı etkileşim, uluslararası tehditlerin niteliği (sınırlama veya fırsatları teşvik etmesi noktasında farklılaşması gibi), büyük ölçüde devleti yöneten yerel koalisyonların çıkarları tarafından belirlendiği, yerel siyasi-ekonomik çıkarların da uluslararası koşullardan etkilendiği saptanmıştır (Onea, 2012: 155).

Uluslararası ilişkiler literatüründe neo-klasik realizmin ortaya çıkışı konusunda ve bu teoriye yönelik bakış açılarındaki birçok tartışma bulunmaktadır. Neo-klasik realizme gelen eleştirilen bir tanesi realist olmayanlar tarafından, bu teorinin neo-realizmdeki sapmaları açıklama amacıyla geçici nitelikte ve yozlaştırıcı bir çaba olarak görüldüğü yönündedir. Ancak diğer taraftan da neo-klasik teoriye yönelik bu teorinin neo-realizmin ilerlemesi noktasında mantıksal anlamda gelişmesine olanak sağlayıcı bir parçası/uzantısı olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Bu kapsamda yapısal realizm ile neo-klasik realizmin savdukları iddialara bakmakta fayda görülmektedir. Neo-realizm, sistemi temel odak noktası olarak kabul ederken sistemin, devlet davranışları üzerinde kısıtlayıcı bir etkiye sahip olduğunu ancak belirlemediğini ifade etmektedir. Devletin dış politika davranışlarını belirlemede, iç politika ve fikirlerin aynı zamanda da devletin yapısal durumunun izin verdiği ölçüde ideal davranışın nasıl olacağına dair neden olduğunu savunmaktadır (Rathbun, 2008: 294). Genel olarak bakıldığında, neo-realizmin ve neo-klasik realizmin iç politika ve fikirlerin uluslararası politikada bir etkiye sahip olduklarını varsaydıkları görülmektedir. Her iki teori de, iç politika ve fikirlerin bir etken olduğunu kabul etse dahi yaklaşımsal olarak birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Bu konuda neo-klasik realizm, neo-realizmin iç politika ile fikirleri tutarlı olacak şekilde bütünleştiren nitelikte bir mantığa sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu noktada yanlış anlaşılması gereken şey neo-klasik realizmin, neo-realizmdeki bu iddiayı reddetmediği veya bu durumdan kaynaklı bir anomaliyi düzeltme girişiminde bulunmadığıdır. Fikirlerle ve iç politik değişkenlere atfedilen önemin en büyük nedenlerinden birisi, bu faktörlerin devletlerin sahip olduğu gizli olan maddi gücünü kullanma becerisini etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Yapısal realizmde, devlet davranışlarını sistemin sınırladığı ancak belirlemediği iddiasının altında, sistemin iç politika ve fikir etkenlerine yönelik önyargılar taşıması neticesinde dış politikanın da olumsuz etkilenecek sınırlanılacağına öngörülmesinde bulunmaktadır. Ancak neo-klasik realizmde iddiada bulunan bu varsayım hakkında ifade edilenden farklı bir şekilde yani, teorinin bu durumu bir

kısıtlamadan ziyade belirli bir davranış modeli olarak ele alması söz konusudur. (Rathbun, 2008: 296).

Neo-klasik realizm iç politika ve fikirlere yönelik değerlendirmesini, daha çok ampirik olarak sınırlı bir şekilde kullanan analizlerle ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda neo-klasizme göre nesnel gerçeklik ve devlet önemli bir aktör olarak mevcut olmaya devam etmektedir. Ancak karar verme noktasında, var olan belirsizlik ve çevrenin karmaşık yapısı nedeniyle bozulmakta ya da sapmalara uğramaktadır. Neo-klasik realizme göre eğer, iç politika ve fikirler dış politikadaki karar alma sürecinde baskın bir rol üstlenirse büyük olasılıkla uluslararası sistemin bu devletleri cezalandıracağını öngörmektedir. Özellikle bu durum liderler üzerinden ifade edildiğinde, devlet çıkarlarının önüne konulan bireysel çıkarlar ve nesnel gerçeklikten uzaklaşan öznel düşüncelere kayan teorik alanda liberalizm ile yapılandırıcılık alanlarına ne kadar sapkınsa bu sonuçların ortaya çıkması olasıdır. Devletin belirli gruplar ya da bireyler tarafından ele geçirilme derecesi hangi seviye ise bu toplumdaki seçkinlerin de neo-klasizm tarafından ifade edilen nesnel gerçeklikten uzaklaşması ve alternatif toplumsal yapıların var olduğuna inanmaya başlaması dâhilinde alacağı ceza da ağırlaşmaktadır. İki teori açısından iki farklı değişkenin devlet davranışları üzerindeki etkisi incelendiğinde sonuç olarak ortaya, neo-klasik realizmin farklı bir realizm türü olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, yapısal realizmin yeni nesil versiyonu olarak tanımlanmakla birlikte iki teorinin ortak ve tutarlı bir mantığa sahip oldukları anlatılmaya çalışılmıştır (Waltz'dan aktaran Rathbun, 2008: 296). Bu noktada neo-klasik realizm, neo-realizme hizmet ederek (neo-klasik realizmin, neo-realizmin bazı varsayımlarını kabul ederken diğerlerini ise eksiklikleri dâhilinde giderme amacı güttüğü ifade edilmekte) bu teorinin desteklenmesi söz konusudur. Bu nedenle iki teorinin rakip ya da birbirinden farklı olduğu iddialarına yönelik ikilinin bir bütün üzerinde ortak iş bölümüne sahip unsurları temsil ettikleri savunulmaktadır. Dolayısıyla buradan yola çıkarak tüm neo-klasik realistlerin özünde neo-realist olduğu ifade edilmektedir (Rathbun, 2008: 297).

Neo-klasik realizm yerine neden ticari liberalizm değil sorusuna yönelik karşılaştırma yapıldığında, öncelikle ticari liberalizmin işaret ettiği noktalara bakmak gerekmektedir. Bu kapsamda ticari liberalizm, daha çok devletlerin iç ekonomik çıkarlarına ağırlık vermektedir. Devletlerin ekonomik çıkarları gereğince önemli ticari ortaklarına dış politika uygulamasında ayrıcalıklı davranarak agresif bir tutum sergilemekten alıkoyacağı iddia edilmektedir. Bu noktada liberal yaklaşımlar, neo-klasik

realizmden devletlerin uluslararası baskılara cevap verme zorunluluğunu kabul etmediklerinden dolayı ayrılmaktadır. J. Sterling-Folker'ın da gözlemlediği üzere realizm ile liberalizm arasındaki genel tartışma, aktörlerin tercihlerinin/eylemlerinin dış çevreleri tarafından belirlenip belirlenmediği veya oluşturuldukları süreç bağlamında etkilenip etkilenmediği üzerinedir. Ticari liberalizmde ekonomik çıkarların öncelikli tutumunun, iç politikanın tehdit tanımlamasını imkânsız hale getirdiği savunulmakta ve dolayısıyla da bu devletler tarafından dengeleme ihtimali sorununun yaşanması söz konusu olmaktadır. Ancak neo-klasik realist teoride; devletlerin eski ticaret ortaklarını değişen koşullar gereği, yeri geldiğinde stratejik bir rakip olarak görme durumu büyük bir olasılıktır. Bu durumda devlet tehdit tanımlamasında bulunabilir ve dengeleme için harekete geçme olanağını göz önünde bulundurabilmektedir (Sterling-Folker'dan aktaran Lobell ve diğerleri, 2009: 290-291).

Neo-klasik realizm içerisinde hem merkezi olarak tanımlanan hem de bu teoriyi neo-realizmden ayıran kilit sistemik değişken, uluslararası sistemin devletlere göndermiş olduğu sinyallerin ve bilgilerin netliğe sahip bir nitelikte olmasıdır. Bu net niteliğin sahip olduğu üç temel bileşenden ilki, netliğin derecesidir. Yani, sistemin devletlere sunduğu tehdit ve fırsatların kolay bir şekilde fark edilebilme durumudur. İkincisi ise, yine bu tehdit ve fırsatların ilk ortaya çıkış zamanları hakkında bilgi sağlayıp sağlamadığı olup, üçüncüsü de, en ideal politika seçeneklerinin öne çıkıp çıkmamasıdır. Bu bağlamda Stephen Walt ve John Lewis Gaddis'in, sistemin sağladığı sinyaller ve bilgilerin paralelliği karşısında diğer devletlerin (ya da belirli koşullar altında yarı devlet aktörlerinin) ne şekilde açık tehditler oluşturacağını ifade etmiştir. Bunlardan birincisi, diğer devletin toprak bütünlüğüne ya da çıkarlarına (ekonomik, siyasi vb.) zarar vermek adına revizyonizm veya açık düşman profili çizmektir. Bir diğeri, jeopolitik ve jeostratejik açıdan sahip olunan avantajı kullanmaktır. Yani, coğrafya ve teknolojiye bağlı bir şekilde karşı tarafa veya dış güçlere zarar verebilecek nitelikte ekonomik ve askeri yeteneğe sahip olmaktır. Son olarak üçüncü bileşen de, tehdidin zamanlama durumu, yakınlık hissidir. Çatışan bu aktörler arasında birbirlerine yönelik kısa bir zaman diliminde zarara yol açabilme kabiliyetini tahmin etmeleri anlamına gelmektedir (Ripsman ve diğerleri, 2016: 46). Açık tehditlerdeki olumsuz durumlar, açık fırsatlar açısından da beraberinde getirdiği kontrolsüz avantajla her zaman olumlu sonuçlara yol açmamaktadırlar. Çünkü sistemin teşvik ettiği açık fırsatları değerlendirme, devletler arasında yetenekler dengesinde iyileştirme sağlarken bu durum sistem içerisindeki aktörler arasında sadece belirli devletler

açısından avantaj sağladığı takdirde kontrolsüz bir güç sağlamaya neden olabilmektedir. Bir devlet ya da devlet gruplarının tek taraflı güç kazanması sadece bu durumdan dolayı değil, rakiplerinin ya da diğer devletlerin çeşitli nedenlerden dolayı güç kaybına uğramasından, çökmesinden veya devletin/devletlerin ekonomik, askeri, siyasi açıdan sağladığı başarısızlık ya da ittifak durumunda ise bu devletlerdeki başarıdan dolayı da gerçekleşebilmektedir. Bu noktada açık fırsatlar açısından üç temel bileşenden ilki, devletin görece nitelikteki yeteneklerinin söz konusu durumu (fırsatlar) desteklediğine dair kanıtların varlığıdır. İkincisi, bu fırsatların devlet tarafından değerlendirilmesi bağlamında diğer partilerin, devletin sistem içerisindeki hamlelerine direnecek güçte olmadığına dair kanıtların bulunmasını gerektirmesidir. Üçüncüsü, bu fırsatların devletler açısından sürekli elverişli bir dengeleme ve çözümleme stratejisine imkân verecek nitelikte sürekli olmayacağına dair kanıtları, devletlerin en kısa sürede harekete geçmesi adına önemli teşvikler sağlamasıdır (Walt ve Gaddis'ten aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 47). Zaman ufku kavramı, açık tehditler ve fırsatlar açısından önemli ve kritik bir bileşen konumundadır. Çünkü karar vericinin zaman ufkunu tahmin etmesi zor olduğu gibi, sonuçta yanlış tahmin olasılığı da yüksektir. Zor ve doğru bir şekilde saptanamamasının sebeplerinden en önemlisi de devletin, karşı taraftaki aktörlere yönelik onların yetenekleri ve niyetleri hakkında tam ve doğru bilgiye sahip olmasındaki güçlükten kaynaklanmaktadır. Devletler açısından dış politika davranışlarında ne şekilde yol izleneceği noktasında yani, diğer devletlerce seçeneklerin açıklığı bakımından reelde uluslararası politikada nadir olarak görülen bir durumu ifade etmektedir. Genel olarak uluslararası sistemik baskılardan dolayı devletlerin politika seçenekleri sınırlandırılmaktadır. Çok az da olsa belirli koşullarda devletlerin net ideal politika seçenekleri sunması da söz konusudur (Ripsman ve diğerleri, 2016: 48). Neo-klasik realist teori için kilit bir başka değişken, devletin stratejik ortamının niteliğidir. Sistemin sağladığı bilgilerin kapsamı netlik ve belirsizlikle ilgili olurken, stratejik ortam bu bilgilerin içeriği ile ilgili olmaktadır. Tehditler ile fırsatların yakınlık derecesi ve büyüklüğü, izin verilen ve kısıtlayıcı stratejik ortam arasındaki ayrımı ortaya çıkaran bir etkidir. Bu bağlamda eğer tehditler veya fırsatlar ne kadar uzak ve yoğun olursa stratejik ortamın da o kadar izinli olması söz konusu olabilecektir. Aksi halde bu durumda kısıtlayıcı bir stratejik ortam mevcut olacaktır. Diğer bir perspektiften bakıldığında kısıtlayıcı nitelikteki stratejik ortam izin verilen diğerine göre daha az karmaşık olmaktadır. Bunun sebebi de, tehditleri azaltmak veya fırsatları değerlendirmek adına daha az uygulanabilir alternatiflerin olmasından kaynaklanmaktadır (Ripsman ve diğerleri,

2016: 52). Dolayısıyla kısıtlayıcı ortamların daha fazla netlik sağlaması söz konusudur. Örneğin, 1930'larda İngiltere, Avrupa'da Nazi Almanyası'ndan, Akdeniz'de Faşist İtalya'dan ve Uzak Doğu'da Japonya'dan kaynaklanan zorluklar karşısında kısıtlayıcı bir ortamla karşı karşıya kalmıştır. Yine de 1933–1934'te, İngiltere'deki güvenlik kabini, sistemin henüz bu noktada yeterince netlik sağlamaması nedeniyle Almanya veya Japonya'nın ana tehdit olup olmadığını tartışmışlardır. Almanya'nın Anschluss'undan sonra İngiliz savaş planlamacıları, Almanya'nın en büyük tehdit olduğu konusunda daha fazla netlikle karşı karşıya kalmışlardır. Tarihsel anlamda da verilen örneklerden anlaşılacağı üzere neo-klasik realizmde uluslararası sistem anlayışına özgü iki anahtar sistemik değişken netlik ve devletin sahip olduğu stratejik ortamın doğasıdır. Neo-klasik realizmde, bir devletin dış politikada eylemlerini öncelikli olarak uluslararası sistemdeki gücü ve konumu etkilemektedir. Özellikle devletin maddi yeteneklerindeki nispi payı da dış davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol üstlenmektedir (Ripsman ve diğerleri, 2016: 56).

Neo-klasik realizm, neo-realizmin kusurlarını R. Schweller'in, “şehirdeki mevcut ve gelecek nesil realistler için tek oyun” olduğunu iddia ettiği noktaya kadar düzeltmeyi hedeflemektedir. Bu teoriye kıyasla diğer alternatif teoriler son derece soyut ve tamamen yapısal sistemik kuramları oluşturmaktadırlar. Neo-klasik realizm için de yapının önemli bir sistemik belirleyici olduğu kabul edilmektedir. Ancak dış politikaya soyut nitelikteki olaylardan daha çok sistem düzeyindeki olaylar kapsamında odaklanılmaktadır. Bu bağlamda neo-klasik teoriye yönelik eleştiride bulunan S. Walt bunu; teorinin kendisine özgü açıklayıcı bir hipotezden yoksun olduğu ve müdahale edici yerel düzeydeki değişkenleri geçici nitelikte bir araya getiren kuram olduğu şeklindeki ifadelerine yönelik neo-klasik realistler de cevap vermeye çalışmışlardır. Bu noktada realizmin yeni versiyonu olarak da ifade edilen bu yeni nesil neo-klasik realizmin büyük ölçüde odaklandığı etken, devlet lideri üzerinedir. Yani, devlet adına merkezi karar verici rolünü üstlenen liderin, ülkesinin sahip olduğu ekonomik kapasiteyi askeri güce mi dönüştüreceği, yoksa ülkesinin askeri ve ekonomik gücünü dış politika davranışlarına tercüme edip edemeyeceği sorunsalına odaklanılmaya çalışılmıştır. Brain Rathbun tarafından da odaklanılan bu güç sorunsalına yönelik, gücün ancak mobilize edilebilmesi dâhilinde kullanılabileceği ifade edilmiştir (Schweller, Walt ve Rathbun'dan aktaran Caverley, 2010: 609-610).

Realist teori türlerinde genel kabul gören, uluslararası sistemin rekabetçi niteliğinin devletin dış politika davranışlarını etkileyen önemli bir unsur olduğu, neo-klasik realistler tarafından da vurgulanmaktadır. Neo-klasik realizmin, liberal yaklaşımlardan ayrıldığı iki önemli varsayım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, devleti temsil edecek yani, devlet güvenliğini temel alarak sistemik baskıları algılamak ve ulusal çıkarları en iyi derecede tespit edebilecek donanıma sahip aktör seçme eğiliminde oluşudur. Elbette bu nitelikte bir aktörün sahip olduğu veya olacağı gücün tehlike yaratma olasılığındaki yüksek ihtimalin ürkütücü sonuçlara da yol açabilecek olması, göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Bir diğer varsayım ise, rejim tiplerinin devletlerin sistemik baskılara zamanında ve yeterli derecede yanıt verebilmesinde tek bir etken olmadığı ve daha çok bir devletteki yürütme özerkliğinin boyutunun da devletlerin dış politika kararlarında başarıya ulaşabilmesinde bir reçete niteliği taşıdığı öne sürülmektedir (Caverley, 2010: 612).

Neo-klasik realist teoriyi diğer realist teorilerin yanında “yeni” yapan şey, realizmin yapısal değişkenini daha büyük bir açıklayıcı zenginlikle iç içe geçirebilecek uygun değişkenleri tanımlamak için klasik realistlerin geniş ve çeşitli görüşlerini sistematikleştirme veya tersine çevirme çabasından kaynaklanmaktadır. Neo-klasik realist açıklamaların amacı; yapısal faktörleri vurgulamak, iç politik süreçler yoluyla arabuluculuk yapmalarına izin vermek, neo-realist teorinin göreceli olarak yedek dünyasının ötesine geçmek ve ayrıca birim düzeyinde faktörleri politik sürece dâhil etmektir. Bununla birlikte neo-klasik realizm, devletlerin dış çevrelerini şekillendirme girişimlerine nasıl tepki verdiklerini anlamak için sistem baskılarına nasıl müdahale edildiğini, birim düzeyindeki değişkenler aracılığıyla nasıl çevrildiğini analiz etmektedir (Kitchen, 2010: 118).

Neo-realistler, neo-klasik realistlerle ortak bir şekilde iktidar düşüncelerinin kilit bir öneme sahip oldukları fikrini paylaşmaktadırlar. Ancak öncesinde de anlatılmaya çalışıldığı üzere neo-realist teorideki belirsizlik ve iç önemli değişkenlerin hesaba katılmaması, neo-klasik realizmin bu teoride eksik gördüğü boşlukları oluşturmaktadır. Bu noktada neo-klasik realist teori yanında hem neo-liberal kurumsalcılık hem de liberal karşılıklı bağımlılık yetersiz kalmakta ve çok fazla destek bulamamaktadır. Güvenlik temelli teoriler, kültür ve bağlam kullanan yapılandırmacı teorilerle kıyaslandığında çoğunlukla öncelikli bir konuma sahip olmaktadır. Daha net bir şekilde neo-klasik realizm ile diğer teoriler kıyaslandığında; realizm, liberalizm ve yapılandırmacılığın her biri cevabın bir kısmını sunmaktadır. Neo-klasik realizm, bu üç paradigmanın her birinin

en iyi taraflarını birleştirmek için olası bir yaklaşım sağlamaktadır. İktidar unsuru ile birlikte yerli ve birim seviye değişkenleri devreye sokma fırsatı sunmakta ve çok düzeyli bir analiz gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla bu da en doğru sonuçlara ulaşma ihtimalini artırmaktadır (Sherrill ve Hough, 2015: 259).

Geneli itibarıyla neo-klasik realizmin diğer teorilerle olan bağlantısı özetlendiğinde; neo-realizmin merkezi değişkeni konumunda olan güç unsurunu ortaya çıkarmak için iç politika ve fikirleri, sürece müdahale edici bir değişken ya da araç olarak kullanmaktadır. Klasik realizm açısından da bu teoriden yola çıkarak ve geliştirilerek, yine iç politika ve fikirlere dair anarşik bir sistem içerisinde bu unsurların özünde kilit bir görevi üstlendiklerine dikkat çekilmiştir. Bütün bu ifade edilenler dışında güç kavramının en doğru şekilde açıklanması amacıyla neo-klasik realizm değerlendirmeye; devletler arası ilişkilerin ne şekilde geliştiğini, bireylerin-toplumların nasıl düşündüklerini ve neye, nasıl inandıklarını, algı unsurlarını da almaktadır. Waltz tarafından ifade edilen, iktidar dağılımının dinamik bir niteliğe sahip uluslararası sistem içerisindeki konumunun, bu ülkenin dış politika davranışlarında önemli bir kısıtlama yarattığı yönündeki savunması, neo-klasik realistlerce de doğruluk payı olmakta ve kabul edilmekle birlikte eksiklikleri olan yetersiz bir iddia olarak görülmektedir. Güç kavramının ortaya çıktığı zamanlarda ilk ifade ettiği askeri yetenekler şeklindeki dar kalıp algılaması zaman içerisinde sınırlarını kırarak kapsamını genişletmiştir. Teoriler bazında da bu gelişmenin paralel bir seyir izlemesi söz konusudur. Bu konuda Waltz ve Stephen van Evera'nın açıklamalarına bakıldığında, güç artık yalnızca toplam askeri ve ekonomik yeteneklerin bir işlevi olmasının ötesine geçmiş bir boyuttadır (Waltz, Walt ve Evera'dan aktaran Rathbun, 2008: 301).

Yeni nesil neo-klasik realistler için güç, ancak mobilize edilebilirse kullanılacak bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda gücün mobilize edilmesinde iki önemli değişkenin rol alması söz konusudur. Bunlar: (1) kaynakların çıkarılabilirliği ve (2) toplumun ilham verici kapasitesi/desteği/inancıdır. Devletler tarafından tüketime harcanan toplumsal kaynakların bir feedback mekanizması gibi devlet güvenliğini sağlama ve savaş yapma durumlarına karşılık yeniden geri dönüşümlerinin sağlanması gerekmektedir. Devletlerin gücü, daima statik nitelikte olmamaktadır. Devletlerin, toplumları konusunda iktidarda büyümeleri, kaynak seviyesinde herhangi bir değişikliğe yol açmasa da nüfuz anlamında ülkenin iktidarda gücünü artırması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu durumdaki bir devletin göreceli gücünde yaşadığı değişiklik de dış politika davranışlarını

şekillendirmesinde kendisini göstermektedir. J. Taliaferro da bu bağlamda kaynakları çıkarmada iyi bir performans sergileyen devletlerin, diğerleri tarafından taklit edilerek bu devletlerin güvenlik sorunlarıyla karşılaşması durumunda askeri anlamda daha iyi inovasyon yapabileceklerini ifade etmiştir. Bu noktada devletlerin başarılı olabilmesi adına, devletler toplumlarını kaynak çıkarmaya zorlasalar dahi bunu ikna ederek gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bir devletin çıkarma kapasitesi, kamuoyuna kendi adına verdiği ilham kabiliyetine göre değişiklik gösterebilmektedir. Gücün ya da kaynakların mobilizasyonunun sağlanmasında en önemli unsurlardan bir tanesi ve rakip devletlerin hanesine de negatif bir şekilde etkileme potansiyeline sahip olan, kolektif kimliğin sağlanmasıdır (Taliaferro'dan aktaran Rathbun, 2008: 301-303). Kolektif bir kimliğin oluşturulması, bu kapsamda klasik kavrayışlardan elde edilen milliyetçiliğin neo-klasik teori ile olan ilişkini açıklamaktadır. Klasik kavrayışlarda milliyetçilik daha çok devletler tarafından askeri gücü artırmak için kullanılan bir araç görevini üstlenmektedir. Askeri yeteneklerin artırılması konusunda Barry Posen tarafından da ifade edilen milliyetçiliğin etkisini, kolektif dayanışma ruhuna sahip askerlerin bu anlayıştan yoksun olan orduların yapamadığı operasyonları gerçekleştirme kabiliyetine sahip olmasıyla açıklamaktadır. Bir devlet açısından milliyetçilik anlayışının yerleşmiş olması, bu devlet halkının maliyetlerinin karşılanması gerekli olan askeri hazırlıkların önemi konusunda ikna edildiklerini göstermektedir. Posen'e göre milliyetçilik kavramı biraz daha açıklayıcı bir şekilde ifade edildiğinde, bu konuda başarılı olan devletlerin diğerleri tarafından en iyi uygulamalarının dezavantajlı bir şekilde taklit edilmesine teşvik edildikleri iddiasında bulunmaktadır. Diğer teorilerde iddia edilen, milliyetçiliğin dünyanın sosyal anlamda inşa edildiğinin bir kanıtı olarak gören kesimin aksine neo-klasik yaklaşımda, anarşik yapının devletler üzerinde uygulama alanı bulduğu sistemik baskılarla baş etmek adına nesnel olarak toplumsal inşaat teknikliklerini kullanmaya mecbur bıraktığının bir kanıtı olarak algılanmaktadır. Yine bu duruma en iyi örnek oluşturabilecek durumlardan bir tanesi Schweller tarafından gelmekte olup, rekabet dinamiğinin devletler arasında giderek artan bir nitelik kazandığını ve faşizm ile de mobilizasyon stratejisinin zirveye ulaştığını savunması söz konusudur. Maddi güç kaynaklarının çıkarılması ve kullanılması arzusuna ulusal kapsamda düzenlenen fikirlerin gücü hizmet etmekte ve bu güç yeteneklerinin birbirleriyle güçlü bir bağı bulunduğunu göstermektedir (Posen ve Schweller'den aktaran Rathbun, 2008: 303).

Neo-klasik realizm; sistemin yapısı ve bu yapının niteliğinden kaynaklı devletler üzerinde oluşturduğu baskıların devlet davranışlarını değişkenler aracılığıyla çevrilerek etkilediğini ifade etmesine karşın bu ikili etkileşim arasında doğrudan bir mantıksal bağ kurmamaktadır. Yani, sistemin doğası ile aktörlerin dış politika davranışları arasında nasıl davranacağına dair belirli ya da nesnel olacak nitelikte iddialarda bulunmamaktadır. Bunun nedeni olarak da neo-klasik realistler, devletlerin içinde bulunduğu ya da sahip oldukları düşünsel durum bilgisine işaret etmektedirler. Yani, devletlerin ulusal güvenlik çıkarları ya da stratejik amaçlarını tanımlamaları, sistemin yapısını analiz etmeleri, cevap olarak geliştirdikleri politika üretim sürecinde devlet erkinin sahip olduğu fikirlerin gücü ile oluşturulmasıdır. Bu noktada neo-klasik realizm benzer durumdaki devletlerin izledikleri dış politika kararlarındaki sapma durumunu aydınlatmakta büyük bir katkı sağlamaktadır. Neo-klasik realizm tarafından bu farklılık nedenin soyut bir unsura dayandırılmasının, sonuçların gerçekçi bir nitelik taşıdığı anlamına gelmemekle birlikte çok daha geniş kapsamlı açıklamalar ile spesifik tahminlerin üretilebileceği anlamına gelmektedir (Kitchen, 2010: 140).

Neo-klasik realizm uluslararası sistemi; seleflerinin ifade ettikleri ve ilave unsurlarla yani, birimlerden, etkileşimlerden ve yapıdan oluşan bir bütün olarak kabul etmektedir. Bu üç unsur arasındaki bağlantı, sistemin bir yapıya sahip olduğu ve özellikle de etkileşimin sistemi anlamlı kıldığını göstermektedir (Kitchen, 2010: 142).

Neo-klasik realizmin uluslararası politika tanımlamasına bakıldığında; klasik realizm ve neo-realizm ile aynı anlayışı paylaştığı görülmektedir. Bu tanımlamaya göre uluslararası politika; kıt kaynakların mevcut olduğu bir dünyada aktörler arasında güç ve nüfuz için aynı zamanda da bu aktörlerin birbirlerinin niyetlerine, yeteneklerine ilişkin belirsizlik durumunda verdikleri sonsuz nitelikte bir mücadeledir. Uluslararası sistemin yapısı ile hem sistemik hem de yerel seviye değişkenler, devletlerin izlemesi muhtemel stratejilerin, davranışların parametrelerini ve devletler arasındaki yine olası pazarlık sonuçlarının aralığını şekillendirmektedir. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olması neo-klasik realizm açısından, sistemin bu anarşik niteliğinin bağımsız bir güçten kaynaklanmaktan ziyade izin verilen bir neden ya da koşul olarak görüldüğünü iddia etmektedir (Ripsman ve diğerleri, 2016: 43). Bu noktada neo-klasik realizmin, neo-realizmi ileri seviyeye taşıyacak kilit bir rol üstlendiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılan çalışmalarda var olan tartışmalar neticesinde çoğunlukla neo-klasik realizmin, diğerlerinden ayrı bir realizm çeşidi ve dejeneratif olmadığı savunulmaktadır.

Neo-realizmin ilerletilmesini sağlayıcı bir teori olarak görülen neo-klasik realizmde, yapısal realizmdeki iktidar nosyonunun yeniden düzenlenmesinin de ötesinde süreç yoluyla iç politikada araya giren değişkenler ile en gerçekçi dış politika çıktıları arasındaki bir aktarım kuşağının ortaya çıkarılması söz konusudur. Öncesinde de ifade edildiği üzere neo-realizmin yetersiz kaldığı noktada, neo-klasik realizmin tamamlayıcı rolünü üstlendiği duruma verilebilecek en iyi örneklerden bir tanesi de, neo-klasik realizmin devlet açısından en ideal dış politika davranışının, neo-realizmin öngördüğü üniter aktör ve nesnellik öncülleriyle uyumlu olmasının ampirik olarak karşılanmadığı durumlarda bunun sorumlu unsurları olarak iç politika ve fikirleri sunarak bir açıklama getirmesidir. Neo-realizmin olmadığı bir neo-klasik realizmden geriye kalan sadece, liberalizm ile yapılandırıcılığın varsayımlarının bir karışımını oluşturması söz konusudur (Rathbun, 2008: 311-312).

Neo-klasik realizm, neo-realizm tarafından devletlerin beklenmedik davranışlarını açıklama konusunda teoriye önemli bir katkıda bulunurken, aynı zamanda da devletler tarafından büyük stratejilerin oluşturulmasında da fikirlerin birim düzeyindeki rolünü ele alan yaklaşımıyla devletlerin neden beklenmedik şekilde hareket ettiklerini açıklamıştır. Bu bağlamda belki de neo-klasik realist teorinin diğer türlerinden farklı olarak yaptığı en önemli şeylerden bir tanesi, devletlerin dış politika ürünlerinin oluşum süreçlerinde maddi nitelikte olmayan değişkenleri, maddi değere sahip faktörlerin önemi kadar dikkate alarak bütünleştirme çabasıdır. Bireyler arasındaki etkileşimi ve onları birleştiren kurumların etkisiyle birlikte ele alması söz konusudur. Neo-klasik realist analiz, büyük stratejilerin ortaya çıkışı ile ulusal yapının doğasına ve devletlere ilişkin hem içsel hem de dışsal süreçlerin nasıl değişebileceği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Kitchen, 2010: 143).

Karmaşık ilişkilerin açıklanmasında, süreç içerisinde fazla sayıda aktörün ve etkenlerin var olması, mevcut uluslararası alanda öngörülme çabısı hakkında doğru bir analiz yapılmasını zorlaştırmaktadır. Tam olarak bu noktada neo-klasik realist kuram, maddi yetenekler ile uluslararası alanda var olan ya da öngörülen güç eğilimi gibi sistemik değişkenleri sistem aktörlerinin olası davranışlarına bağlayan nedensel zincirin karmaşık ve dolaylı yapısının bir bütün olarak, sistemin dinamiğine yönelik toplam etkisini ya da sonuçlarını ifade etmeye çalışmıştır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 37-38). Neo-klasik teorinin açıklamaya çalıştığı bu karmaşık ilişkide kullandığı araçlar/değişkenler ile etkileşim faktörü ve G. Rose tarafından da belirtildiği üzere, devletlerin dış politikaları, büyük stratejileri, uluslararası politikaların altında yatan varsayımlar dâhilinde uluslararası sistemik baskılara cevap verip vermeme durumunu tetiklemekte, içsel müdahaleci

değişkenleri de bünyesine dâhil etmesinden dolayı neo-realizmden farklılaşmaktadır (Rose'dan aktaran Ripsman ve diğerleri, 2016: 58). Neo-klasik realizm kısa vadede; uluslararası sistemin ve diğer aktörlerin devletlere sundukları kısıtlamalara veya fırsatlara yönelik cevap verebilmesinde politika seçimlerinin açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan orta vadede ise bu teori, devletlerin sadece acil kriz zamanlarında değil gelecekteki güç dağılımındaki değişimleri öngörerek mevcut ya da oluşabilecek tehdit ve fırsatların, politik planlama sürecine ve büyük stratejinin belirlenmesindeki etkisinin ne olacağını açıklama konusunda da katkı sağlamaktadır. Uzun vadede, güçlü aktörlerin büyük stratejilerindeki seçimlerinin uluslararası sonuçları etkilemesi söz konusudur. Neo-klasik realist teori, stratejik seçimlerin yalnızca uluslararası yapının etkisiyle değil, aynı zamanda da büyük güçler içerisindeki yerel siyasi düzenlemelerin de bir ürünü olduğunu ifade ederek bu konuda diğer sistemik teorilerden daha fazla yardımcı olmaktadır (Ripsman ve diğerleri, 2016: 81-82).

Uluslararası sonuçlar, sistem içerisindeki göreceli güç dağılımında önemli bir faktördür. Bu bağlamda uluslararası politikaların uygulanmasıyla elde edilen sonuçların karmaşık ve anarşik bir sistem yapısı içinde açıklanması zor gibi görünmektedir. Uluslararası politika ve sonuçları arasındaki bağlantı ifade edildiğinde; uluslararası sonuçlar, devletlerin dış politikada nasıl davrandıklarının basit bir toplamı olmasa da uluslararası politikaların, ulusal eylemlere bağlı olduğunu göstermektedir. Tek başına ve en basit şekliyle dış politika, devletin ya da devletlerin olası çevre algısına dayanan kararlarının incelenmesini takip etmektedir. Dış politika kararlarının belirlenmesinde, sistemdeki diğer devletlerin niyetlerini ve amaçlarını doğru bir şekilde algılamak ve sonrası için yanlış anlaşılmayacak bir öngörüye sahip olmak oldukça önemlidir. Elbette bu durum genel olarak güçlü devletlerin, diğer tarafın ne yaptığının önemli olmadığı yani, baskın bir stratejiye sahip olduğu zamanların haricinde mühim olmaktadır. Ancak karşı taraf aktörlerin davranışlarını doğru bir şekilde algılamak güç olduğundan dolayı devletlerin başarılı dış politika tercihlerinde bulunma olasılığı da azalmaktadır (Jervis, 2017: 19). Bu tez çalışmasında Rusya'nın, dış politikada enerji kartını AB üyesi ülkelere karşı bir silah olarak kullanıp kullanmayacağını belirsizliği ya da aldatmacasının yüksek bir olası potansiyele sahip olması gibi bir algı oyununun, uluslararası sistemdeki etkilerine (devletler arasındaki ilişkilere yansımaları bağlamında) de değinilecektir.

Realist teorilerde, neo-klasik realizm harici olarak güç kavramı maddi faktörlere dayandırılmıştır. Ancak neo-klasik realizm bu anlayışı yıkararak, bir devlet içerisindeki

karar verici ya da yöneticilerin yeterliliği, hükümetin niteliği, liderin imaj ve algılamaları, uluslararası alanda devletlerin sahip oldukları gücü oldukça kapsamlı ve somut olmayan olgulara da dayandırarak bütünleştirici bir şekilde açıklamaktadır. Neo-klasik realizmin yapmış olduğu analizde, sıralamada öncelik nedensel faktörlerden dolayı sistemik değişkenlere tanınırken sonrasında da yukarıdan aşağıya olan anlayışa paralel bir şekilde birim seviye yerel değişkenlere tanınmıştır (Lobell ve diğerleri, 2009: 297).

Devletler açısından uluslararası sistemden ve diğer aktörlerden gelebilecek tehditleri-kısıtlamaları ve teşvikleri, ileriki dönemi analiz etmek adına neo-klasik realizm en ideal araçları sunmaktadır. Neo-klasik realizm kapsamlı bir analiz için, sürece dâhil ettiği bağımlı ve bağımsız değişkenler ile birimler arasındaki etkileşimi vurgulamasıyla zengin bir kaynak sunan teori konumundadır. Aynı zamanda da sürekli bir gelişim gösterme niteliğine açık bir yapıya sahip olmakla birlikte savunduğu varsayımlardan yola çıkarak keskin sınırlar çizmemektedir. İfade edilenlerin çoğu, teorinin güçlü görülen yanları olsa da eksik yönleri de mevcuttur. Ancak yine de teori ile pratik arasındaki uygulamada, etkileşimi dikkate alarak en doğru sonuçlara ulaşmayı sağlayan analiz yöntemiyle alanındaki diğer teorilerden (klasik ve neo-realist teoriler) farklı bir kuramdır (Pedi, 2014: 266-267).

Bu çalışmada neo-klasik teoriyi temel almamızın nedeni, iki devletin liderlerinin kişisel ilişkilerinin, devlet çıkarı temelinde rasyonalize edilmesinden kaynaklanmaktadır. Karmaşık karşılıklı bağımlılık, esasen devlet altı gruplarla devlet dışı aktörlerin işbirliğinin bu devletlerin davranışlarını etkilediğinden, olay örgüsüne bakıldığında otokratik Rusya'nın, devlet dışı kurumlarının Putin'den bağımsız hareket edememesi bağlamında (özellikle enerji alanında devlet kontrolündeki Gazprom'un etkinliği de göz önüne alındığında) neo-klasik realizm tercih edilmiştir.

Doğal kaynak siyaseti, devlet temelli yürütülmektedir. Dolayısıyla rasyonel ilişkileri içerdiğinden, konunun realist bir perspektifle incelenmesi gerekmektedir. Ancak enerji bağımlılığı gibi hususlar doğrudan AB ülkelerini bireysel olarak etkilendiğinden, sistemin davranışlarından etkilenmek dışında diğer argümanların da ortaya çıkması beklenmektedir. Başka bir ifadeyle, enerji ihtiyacı, sistemik bir zorunluluktan kaynaklanmamaktadır. Bu ihtiyaç bireyseldir. Dolayısıyla çalışmamızda devlete ve lidere odaklanılmıştır. Çalışmamızda bu konuda açıklayıcı en net seçenek olarak belirtilen nedenlerden ötürü neo-klasik realizm tercih edilmiştir.

BÖLÜM III

Bu bölümde enerji kavramına ilişkin uluslararası literatürdeki tartışmalar ifade edilecek olup sonrasında enerji kaynakları türlerinden ve bölgesel anlamda bu kaynakların dağılımından bahsedilecektir. AB üyesi devletlerin enerji ithalatındaki bağımlılık durumları istatistiksel verilerle gösterildikten sonra bu durumun Rusya ile olan ilişkilerde yarattığı çıkmaz durum anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu devletler açısından izlenen politikalarda enerji bağımlılığının yarattığı bölünmenin dış politika kararlarına ne şekilde yansıdığı da açıklanacaktır. AB'nin yasal anlamda enerji konusu üzerine Rusya ile birlikte attığı/atmaya çalıştığı adımlar ve anlaşmalar da bir bütün dâhilinde bu bölümde değerlendirilecektir.

3.ENERJİ, AB ENERJİ POLİTİKASI VE DIŞA BAĞIMLILIK

Enerji kavramı uluslararası ilişkilerde daha çok kriz, savaş, sorun gibi ilk olarak olumsuz çağrışımları akla getirmektedir. Barış, huzur, refah gibi olumlu nitelikteki olguları akla getirmemesinin en büyük nedeni, toplumların vazgeçilmez girdisi olarak kabul edilen bu kavramın, herkese yetecek miktarda bulunmayan kıt doğasından yahut insanoğlunun ihtiyaç fazlası hirsından kaynaklanmakta olduğu ileri sürülmektedir. İnsanlık tarihinin başlangıcında enerjinin ilk kaynağı olarak odun, ardından kömür, petrol, doğal gaz gibi fosil yakıtlar kullanılmaya başlanmıştır. Sanayi ve teknolojideki ilerlemelere bağlı olarak nüfus artışı, kentleşme ile birlikte enerjiye olan talebin artması, enerji üretiminde en önemli paya sahip olan petrol ve doğal gazın stratejik önemini artırmakla beraber bu kaynaklar üzerindeki rekabet, devletler arasında önemli güvenlik sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur (Pamir, 2015: 27-28).

Kömürün diğer fosil kökenli kaynaklar açısından coğrafi dağılımının daha homojen olması, Birliğin ilk yıllarında çok fazla bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak sonraki süreçte dönemsel konjonktürün değişmesi, kömürün yerini petrol ve doğal gaza bırakması ki AB'nin bu kaynaklar açısından oldukça yoksun olması, bu alanda yaşanan krizler ile bunların siyasi ve ekonomik sonuçlarının devletlerin ulusal güvenliklerini tehdit edecek boyutlara ulaşması, AB'de ortak bir enerji politikası oluşturulması temelinde enerji arz güvenliğinin sağlanması bakımından en önemli itici unsurları oluşturmuştur (Pamir, 2015: 28).

İnsanoğlunun varoluşundan bugüne kadar vazgeçilmez bir unsur olan enerji, çeşitli şekillerde; örneğin, fizikte nesnelere hareket ettiren güç, iş yapabilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2015: 11). Enerji istatistiklerine göre kavram; ısı ve güç elde

etmek için kullanılmakta olup enerjinin ısı, yakıt veya elektrik şeklinde elde edilebilmesi, yakma işleminin esas nedeni olarak da ifade edilmiştir (Pamir, 2015: 28).

Enerji, birincil ve ikincil olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Birincil enerji; ham petrol, taş kömürü, doğal gaz gibi doğrudan doğal kaynaklardan çıkarılarak dönüştürülmeyen enerjidir. İkincil enerji ise; birincil enerji ürünlerinden üretilen yani, enerjinin dönüştürülmesi neticesinde elektrik, ısı, ham petrolden türetilen petrol ürünleri ve diğerlerini kapsamaktadır (Pamir, 2015: 28-29). Günümüzde enerji tüketiminde en çok paya sahip olan enerji türü, ikincil enerji türlerinden elektrik enerjisi olup, pek çok alanda (konut, ısınma, ulaşım ve sanayi sektörlerinde) kullanılmaktadır (Erdoğan, 2015: 12).

Enerji kaynakları da genel olarak iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki; yenilenemeyen/fosil kökenli kaynaklar olup kömür, petrol ve doğal gazdır. İkincisi ise; yenilenebilir enerji kaynakları olup güneş, rüzgâr, jeotermal, hidroelektrik, biyokütle-biyogaz ve diğerlerini kapsamaktadır. Fosil yakıtların çevreye verdiği zararların yanı sıra kıt olan bu kaynakların rezerv stoklarının azalması, gelecekte özellikle de AB enerji politikaları açısından yenilenebilir enerji kaynaklarının önemli bir alternatif olarak geliştirilmesini ve bu yönde çalışmaların gerçekleştirilmesini önemli kılmaktadır (Serin, 2009: 13-14).

Fosil kökenli yakıtlar her ne kadar çevreye karbondioksit, karbon monoksit ve diğer zararlı gaz salımlarıyla çevresel kirliliğe yol açsa da bu kaynakların diğerlerine kıyasla daha ekonomik ve yüksek ısı değerine sahip olması nedeniyle daha çok tercih edilmektedir (Erdoğan, 2015: 29). Enerji kaynakları arasında petrolün birincil konumunu koruması, küresel enerji ihtiyacının %34,6'sını karşılaması ve IEA (International Energy Agency/Uluslararası Enerji Ajansı) tarafından 2030 yılı için enerji tüketim oranlarındaki payının %33 oranında olacağı öngörülmesi, petrolün sahip olduğu stratejik önemin devam edeceğini göstermektedir (Serin, 2009: 16).

Enerji ulusal, bölgesel ve uluslararası pek çok boyutta ele alınmaktadır. Enerji kaynaklarına kesintisiz, güvenli bir şekilde erişebilmek, enerjide bağımlı olmamak dolayısıyla dış politikada bağımsız olabilmek, devletlerin sadece ulusal güvenliklerini ve uluslararası alandaki konumlarını değil sosyal refahını, ekonomik ve siyasal düzenlerini de etkilemektedir. Bunun yanı sıra global anlamda ekosisteme verilen tahribatlar bakımından, dünyanın geleceğini etkileyen hemen hemen her platformda değerlendirilmesi gereken bir konudur (Pamir, 2015: 34).

Ülkelerin ekonomik gelişmişliği, jeopolitik konumu, siyasi ilişkileri, teknoloji seviyeleri, ülke topraklarında enerji kaynaklarının dağılımı bakımından zenginliği kapsamında enerjinin maliyeti, transfer güzergâhı, güvenliği, kalitesi değişiklik göstermektedir. Bunlara ek olarak küreselleşen dünyada ülkelerin daha fazla enerji talebi karşısında rezerv oranlarının azalması, yaşanan ekonomik sorunlar, siyasi krizler ve savaşlar neticesinde enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, uluslararası terör gibi enerji güvenliğini tehdit eden olaylar, enerjinin sahip olduğu dinamik ve hassas yapıyı göstermektedir (Erdoğan, 2015: 1).

Enerjide güvenliğin sağlanması, devletler arasındaki en önemli sorunlardan biridir. IEA'ya göre enerji güvenliği; enerji kaynaklarına kesintisiz ve ödenebilir fiyatlarla erişim sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Zamanla enerjinin artan stratejik önemine karşılık bu tanımlamaya; enerjinin zamanında, yeterli, temiz/çevre dostu, çeşitlendirilmiş kaynaklardan özellikle de olabildiğince yerli kaynaklardan kaliteli bir şekilde elde edilmesi gerektiği eklenmiştir. Bu kapsamda IEA'nın kuruluşu da enerji arz güvenliğine dayanmaktadır (Pamir, 2015: 37,39).

21. yüzyılda enerjide, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelinse de fosil kökenli kaynaklara kıyasla hem ekonomik hem de teknik nedenlerden dolayı enerjide petrol ve doğal gazın egemenliği sürmeye devam etmektedir (Erdoğan, 2015: 11).

3.1.GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AB ENERJİ POLİTİKASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

1951 yılında imzalanan Paris Anlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT-European Coal and Steel Community/ECSC), Birliğin ilk enerji politikasının fosil enerji kaynaklarından olan kömür üzerine gerçekleştiğini göstermektedir. Bu yıllarda kömür AB'nin enerji talebinin üçte ikisini karşılamakta olup, petrol ve doğal gaz henüz kömür kadar stratejik bir öneme sahip değildir. 1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET-EURATOM) ile nükleer enerji alanında Birlik faaliyetlerinin artırılması ve işbirliğinin gerçekleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Yorkan, 2009: 25). Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulmasındaki ana hedefler, tüm üye devletlerin “atom enerjisinin gelişiminden faydalanabileceği ve güvenliğin sağlanması için topluluk içinde nükleer enerji endüstrisinin geliştirilmesi ” şeklinde olup, madde 2'de belirtilmiştir. Bu antlaşma nükleer enerjiye odaklanmış olup, ayrıca enerji politikası ile ilgili başka bir makale antlaşmada yer almamıştır (Badalov, 2012: 40-41). Aynı yıl kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)

da üyelerin ekonomik entegrasyonunu (ortak pazar) sağlamayı amaçlarken, diğer taraftan petrol, doğal gaz ve elektrik ile ilgili yetki, bu bölgesel kuruluşa verilmiştir (Yorkan, 2009: 25). 1950’li yıllarda AB Komisyonu, enerji ile ilgili faaliyetlerini AET’yi kuran Antlaşma’nın 235. maddesine dayanarak gerçekleştirmekteydi (Keskin, 2006: 99). Amaç; savaş ve yeniden yapılanma için gerekli olan iki hammaddeyi kolektif olarak kontrol etmek, ekonomik entegrasyonu sağlamak ve böylece ortak bir siyasi çıkar yaratarak işbirliğini geliştirmek olmuştur. Her ne kadar AB ekonomik anlamda başarı sağlasa da bu başarı enerji politikası alanında özellikle de ilk yıllarda çok da başarılı olmamıştır (Langsdorf, 2011: 2). Bu durumun en önemli nedeni, Birliğin enerji politikasına dair herhangi bir hükmünün bulunmaması, yani antlaşma metinlerinde “doğrudan” yasal bir dayanak kazanamamasından kaynaklanmaktadır. Birliğin enerji konusundaki bu eksikliği 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan enerji krizlerinde, AB açısından büyük sorunlara yol açarak kendisini göstermiştir (Badalov, 2012: 41). Yaşanan petrol krizleri karşısında AT’de 1974 yılında alınan “Yeni Enerji Politikası” adlı Konsey Kararı ile petrole alternatif olarak enerji bağımlılığını azaltmak amacıyla nükleer santraller yapılmaya başlanmıştır. 1973 Petrol Krizi, AT’nin enerji konusunda daha dikkatli ve somut adımlar atmasında itici bir unsur olmuştur. Topluluğun enerji ithalatında dışarıya olan bağımlılığını azaltmaya, alternatif diğer enerji kaynaklarıyla çeşitlendirmeye gitmesi kapsamında ortak bir enerji politikasının oluşturulması zorunlu kılınmıştır (Serin, 2009: 38-39). 1973 yılında yaşanan bu petrol şokunun ardından Konsey tarafından, ortak bir enerji politikasının oluşturabilmesi adına bir Enerji Komitesi’nin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 73/238/1973 sayılı Direktif ile petrol krizi durumunda üye ülkelerin enerji sıkıntısı yaşamaması için Konsey tarafından, petrol stoku ile beraber gerekli önlemlerin alınması öngörülmüştür (Erdoğan, 2015: 109). 1979 yılında yaşanan ikinci petrol krizi de bir önceki krizden sonra alınan kararların yinelenmesine, enerji arz güvenliğinde kaynak ülke çeşitlendirilmesine gidilmesi ve alınan bir diğer önemli kararla Topluluğun, ihracatçı herhangi bir ülkeden yapılacak ithalatın %10 oranını aşmaması sağlanmaya çalışılmıştır. 1980’li yıllardan itibaren enerji konusunda çevre bilincinin gelişmeye başlaması Topluluk içinde nükleer enerjiyle ilgili güvenlik sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede üye ülkeler yine enerji politikalarında ulusal nitelikte farklı kararlar almış olup, Fransa nükleer enerjiyi kullanmaya devam ederken İngiltere, Kuzey Denizi’ne olan yakınlığının etkisiyle (yani jeopolitik konumunu nedeniyle) doğal gaz ve petrol kullanımını önde tutmuştur (Akdoğan, 2008: 39-40). 1960 ve özellikle 1970’lerde yaşanan gelişmeler ışığında Topluluk, enerji arz güvenliği hedefi üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır (Keskin,

2006: 99). Hem bu hedef doğrultusunda hem de enerjinin ekonomik anlamda önemi, 1986 tarihli Avrupa Tek Senedi ve Tek Pazar hedefinin konulmasıyla ön plana çıkmış olup Komisyon, elektrik ve doğal gaz piyasalarında serbestleşmeye gidilmesi konusunda öncü olmuştur (Akçay ve Göçmen, 2014: 540). Avrupa Tek Senedi'nde enerji ile ilgili olarak; doğal enerji kaynaklarının kullanılmasında daha akılcı davranılması ve çevresel bilinçle hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Avrupa Topluluğu tarafından 16 Eylül 1986 tarihli Konsey Kararı ile 1995 yılına kadar olan enerji politikası hedefleri ortaya konulmuştur. Bu politika kapsamında; üye ülkelerin çevresel hassasiyetleri göz önünde bulundurarak, enerji ihtiyaçlarını kendi iç pazarında çözebilecek düzenlemelerde bulunması, ithal edilen enerji kaynaklarında (özellikle petrol) bağımlılık oranlarının azaltılmasına karşılık doğal gaz ile yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretimindeki paylarının artırılması amaçlanmıştır (Akdoğan, 2008: 40).

Enerji alanında Birliğin başarısızlığının bir diğer nedeni, kömürün öneminin zamanla azalarak yerini petrol ve doğal gazın alması ile enerji karışımlarındaki enerji türleri oranlarının değişmesidir. Fosil yakıtlar, AB enerji karışımının kabaca dörtte üçünü temsil edecek boyuta ulaşmış olup, en yüksek paya sahip enerji kaynağı petrol (%37) olurken, bunu doğal gaz (%24) ve kömür (%16) takip etmiştir. Nükleer enerji ise, enerji tüketiminin %14'üne tekabül edecek seviyeye ulaşmıştır. Yenilenebilir enerji kaynakları da enerji karışımındaki oranını artırarak 2009 yılında neredeyse %9'luk bir paya sahip olmuştur. Ulaşım yolları ve enerji piyasalarının yapılarındaki farklılıklar, üye devletlerin enerji politikasında işbirliğini engelleyen farklı çıkarlarla sonuçlanmıştır. Sonraki yıllarda, Avrupa enerji politikasını daha resmi bir temele oturtmak için bazı çabalar gösterilmiş ve daha küçük adımlar atılmıştır. Avrupa Komisyonu'nun ilk zamanlarda tutarlı bir politika için daha iddialı olan planlarının çoğu, üye devletlerden gelen muhalefet karşısında sıklıkla başarısız olmuştur (Langsdorf, 2011: 2). AKÇT, EURATOM ve AET'nin enerji alanındaki kapasiteleri ve sorumlulukları Birlik düzeyinde sınırlı olmuş ve ilerleyen yıllarda AB, krizlere yönelik oluşturulacak yanıtlarda IEA'yı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olarak takip etme eğiliminde olmuştur (European Parliament, 2016: 39).

Enerji iç pazarına dair 1988 yılında oluşturulan rapor, Topluluğun enerjide liberalleşme politikalarına yönelmesini sağlamıştır. Topluluk, Tek Pazarın oluşturulmasından sonra enerjide yaşanan sıkıntılara karşılık bu alanın da Tek Pazara dâhil edilmesini karara bağlamıştır. Enerjinin Tek Pazara dâhil edilmesi, Topluluğun

gerçekleştirdiği genişlemeler sonucunda; doğal kaynakları, enerji sektörleri, siyasi çıkarları, enerjideki bağımlılık oranları farklı olan ülkeleri bünyesine katması ve en önemlisi de bu ülkelerin, enerji güvenliği konusunda kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bireysel kararlar alması, Topluluk düzeyinde ortak bir enerji politikasının gerçekleştirilememesine neden olmuştur (Serin, 2009: 46).

1992 yılında imzalanıp 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda enerji ile ilgili ayrıca bir bölüm ayrılmamasına karşın bu antlaşmada sınır ötesi enerji altyapısının güçlendirilmesini amaçlayan Trans Avrupa Ağları (TEN-E) adı altında enerji projelerinin gerçekleştirilmesi için Birlik kurumlarına yetkiler verilmiştir (Akçay ve Göçmen, 2014: 540-541). TEN-E ve enerji projeleri ile enerji iç pazarının gelişimine katkıda bulunulması, enerji arz güvenliğinin sağlanması ve elektrik, doğal gaz ağlarının da geliştirilmesi hedeflenmiştir (Dikmen: 578).

AB'de Komisyon, enerji sektöründe liberalleşmenin en önemli savunucularından olup, 1990'lı yıllardan itibaren özellikle doğal gaz ve elektrik piyasalarının liberalleşmesini sağlamayı amaçlamıştır. (Akçay ve Göçmen, 2014: 541). Bu kapsamda elektrik iç pazarına yönelik EC/96/92 sayılı Direktif ile doğal gaz iç pazarına yönelik de EC/98/30 sayılı Direktiflerle, elektrik ve doğal gaz piyasaları rekabete açılarak enerji sektöründe verimlilik artırılırken maliyet boyutunun da düşürülmesi amaçlanmıştır. Böylece AB ekonomisinin rekabet gücü de artırılmaya çalışılması öngörülmüştür (Erdoğan, 2015: 109).

AB tarafından 1995 yılında “Avrupa Birliği İçin Bir Enerji Politikası”, başlıklı Beyaz Kitap yayımlanmıştır. Beyaz Kitapta, Birliğin enerji iç pazarının genel ilkeleri ile amaçları ortaya koyulmakla beraber enerji arz güvenliği, çevrenin korunması, rekabet gücü gibi daha önce de ifade edilen konular üzerinde durulmuştur (Dikmen: 578).

1997 yılında Birlik tarafından ulusal elektrik piyasalarının, sınır ötesi enerji ticaretine açılmasını sağlamak amacıyla “AB Elektrik İç Piyasası Hakkında Müşterek Mevzuat” yürürlüğe girmiştir. Sonrasında 2000 yılında “Enerji Arzının Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru” başlık altında Yeşil Kitap yayımlanmıştır (Erdoğan, 2015: 111). Yeşil Kitap kapsamında; elektrik ve doğal gazın serbestleştirilmesi konusunda faaliyetler yürütülmüş ve Mart 2002 tarihinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi'nde, iş yerlerinde elektrik ve doğal gazın serbestleştirilmesinin 2005 yılında tamamlanması öngörülmüştür. Kasım 2002 tarihinde de Fransa ve Almanya'nın onayının alınmasıyla beraber Enerji Konseyi toplantısında, enerji piyasasının rekabete açılması

hususunda uzlaşmaya varılmıştır (Dikmen: 578). Yeşil Kitapta AB'nin, 2030 yılı için enerjide dışa bağımlılık oranının %70 olacağı öngörülmüş olup bu oranın azaltılması için yenilenebilir enerji kaynaklarının, enerji tüketimindeki payının artırılması ve ithal kaynak ülkelerin çeşitlendirilmesi hedeflenmiştir (Erdoğan, 2015: 111).

2001 yılında “2010 için Avrupa Enerji Politikası: Karar Verme Zamanı” başlığıyla yayımlanan Beyaz Kitapta yine enerji alanında tüketimi azaltmaya yönelik politikalarla birlikte ulaşım sektöründe petrol yerine alternatif yakıt türlerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Akdoğan, 2008: 43-44). Ayrıca AB, 1997 yılında kabul edilen İklim Değişikliği Hakkında BM Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerce Kyoto Protokolü çerçevesinde; sera gazı emisyonlarının 1990'lardaki seviyelerine kıyasla 2010 yılına kadar %8 oranında azaltılması ile sürdürülebilir kalkınma konusunda yeni hedefler belirlemiş olup; izlenecek olan enerji politikalarında, enerji kaynaklarının verimli ve akılcı bir şekilde kullanımının teşvik edilmesi söz konusu olmuştur (Dikmen: 581). Yeşil ve Beyaz Kitaplarda ifade edilen hedeflere ulaşmak, enerji verimliliğini artırmak amacıyla 2003-2006 yılları arasında “Akıllı Enerji Programı” uygulanmıştır (Akdoğan, 2008: 44). Bu program ile yine enerji arz güvenliğinin artırılması, iklim değişikliğiyle mücadele ve Avrupa endüstrisinin rekabete teşvik edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Dikmen: 578).

2003/96 sayılı Direktif ile çevre dostu yakıt türleri için AB vergi muafiyeti sağlanmakla beraber enerji politikalarının daha hızlı ve etkin hayata geçirilebilmesi adına “Avrupa Elektrik ve Doğal Gaz Düzenleme Grubu” oluşturulmuştur (Akdoğan, 2008: 44). 2004 yılında Birliğe, Rusya'ya enerji bağımlılığı yüksek olan ülkelerin girmesi neticesinde ciddi bir enerji güvenliği endişesi duyulmuştur. Sonrasında AB tarafından bu probleme çözüm üretebilmek amacıyla 2004/67/EC-Gaz Güvenliği Direktifi ile 2005/89/EC-Elektrik Güvenliği Direktifi çıkartılmıştır (Akçay ve Göçmen, 2014: 549).

2006 yılında “Avrupa için Güvenli, Rekabetçi ve Sürdürülebilir Enerji Politikası” adlı Yeşil Kitapta, AB üye ülkeleri arasında enerji politikalarının uyumlaştırılarak daha fazla işbirliğine teşvik edilmesi ile ortak bir enerji politikasının gerçekleştirilebilmesi için zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Yeşil Kitapta, Rusya-AB Enerji Diyalogu'nun geliştirilmesine, Enerji Şartı Antlaşması'nın tamamlanmasına ve Güney-Doğu Avrupa Enerji Birliği'nin (Pan-Avrupa) sağlanmasına vurgu yapılmıştır (Akdoğan, 2008: 44-45.) 2006 yılındaki bu Yeşil Kitapta ilk kez enerji arz güvenliğinin sağlanabilmesi için dış enerji politikasının zorunluluğundan açık bir şekilde bahsedilmiştir (Uçkan Dağdemir: 11).

Yeşil Kitabın ardından Temmuz 2006 tarihinde Enerji Topluluğu'nu kuran antlaşma yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmada, enerji arz güvenliği üzerine yoğunlaşmış olup AB'nin yaptığı düzenlemelerin, antlaşmaya taraf olacak üçüncü ülkelere genişletmeyi amaçlayarak enerji yatırımları için avantaj sağlanmaya çalışılmıştır. Antlaşmayı imzalayan devletlerde, sınır ötesi gaz ve elektriğin serbestçe dolaşımı, yenilenebilir ve etkin enerji kullanımı çerçevesinde ortak dış ticaret politikasının oluşturulabilmesi üzerinde durulmuştur (Akçay ve Göçmen, 2014: 549). Komisyon'un bu dönemde aldığı önemli kararlardan bir diğeri; AB ülkelerinin, yabancı bir ülkeden aldıkları enerji miktarının %30'u aşmaması gerektiği belirtilmiştir. Bunun nedeni, AB'nin bilhassa doğal gazda Rusya'ya artan oranda bağımlılığının, enerji arz güvenliğinde ve fiyat oluşumunda yarattığı sıkıntıların ortadan kaldırılmak istenmesidir (Akdoğan, 2008: 45). AB'nin aldığı bu önlemlerin ana kaynağı, Birliğin doğu genişlemesi olup, enerji güvenliğinin Birlik içindeki önemini artırmıştır (Akçay ve Göçmen, 2014: 541). Bunun sonucunda AB'de, 2007 yılında imzalanıp 2009'da yürürlüğe giren Lizbon/Reform Antlaşması'nda enerji arzı ve enerji politikası değişiklikleri konularında yasal bir çerçevenin gündeme alınması söz konusu olmuştur (Pamir, 2015: 280). Böylece Lizbon Antlaşması ile AB enerji politikası için yasal bir havza getirilmiştir. Lizbon Antlaşması, AB Antlaşması ve AB'nin İşleyişi Hakkında (ABİHA) Antlaşma olarak iki tane antlaşmadan oluşmaktadır. Lizbon Antlaşması'nda iki özel hüküm bulunmaktadır. Bunlardan ilki, arz güvenliği (ABİHA madde 122) üzerine olup; üye devletlerin özellikle enerji alanında zorluklarla karşı karşıya kaldığında dayanışma ruhu içerisinde hareket etmesi gerekliliğine dayanmaktadır. İkinci bir önemli husus (ABİHA madde 170, 171 ve 172) enerji ağları; Trans-Avrupa ağlarının, enerji alanındaki önemini göstermektedir. ABİHA madde 16, 217 ve 218'de AB'nin dış enerji politikası ile ilgili olup; üçüncü ülkelerle ve uluslararası örgütlerle gerçekleştirilecek uluslararası antlaşmalara odaklanmaktadır (Badalov, 2012: 40-41). Bu kapsamda AB kurumlarına, enerji konusunda daha fazla rol verilmekle birlikte Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'da (ABİHA) ilk defa enerji ile ilgili hükümler yer almıştır. ABİHA 194. madde kapsamında Birliğin enerji politikasının; iç/tek pazarın kurulması ve çevrenin korunması çerçevesinde enerji arz güvenliğinin, enerji verimliliğinin, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve enerji ağları bağlantısının geliştirilmesi, Birlik üyeleri arasındaki dayanışma ruhu ile gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Akçay ve Göçmen, 2014: 541). ABİHA'nın 194. maddesi uyarınca, AB ile üye ülkeler arasında ortak yetkinliklere dayanan bir enerji alanı için belirli yasal dayanak getirilmesi söz konusu olmuştur (Eur-Lex: *Energ*). Lizbon Antlaşması ile enerji alanında önemli gelişmeler kaydedilse de üye

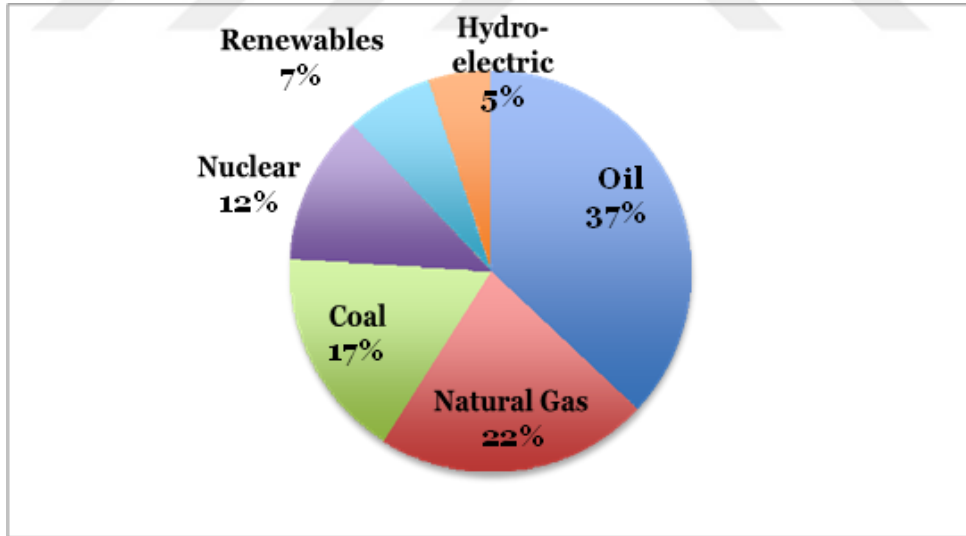
devletlerin kendi kaynaklarından yararlanma şartları, enerji kaynaklarındaki tercihi, Birlik düzeyinde alınan kararlarca bu konuların genel yapısını değiştirmemektedir. Yani Lizbon Antlaşması'nda da üye devletlerin enerji alanındaki özerkliği devam etmiştir (Akçay ve Göçmen, 2014: 541). AB'de enerji alanına dair yasal bir dayanağın Lizbon Antlaşması ile getirilmesi, Birliğin bu alanda geç kalmış olduğunun göstergelerinden bir tanesidir. ABİHA'nın 122. maddesinde geçen "dayanışma ruhu" ifadesi üzerine, üye devletlerin aksi bir durumda hareket ettiklerinde herhangi bir yaptırımla karşılaşacağına dair hüküm bulunmaması ya da üye ülkeler ne şekilde hareket ettiklerinde AB enerji mevzuatına aykırı davranmış sayılacaklarına dair bir belirliliğin var olmaması, Birlik devletlerine geniş nitelikte bir hareket serbestisi sağlamaktadır. Dolayısıyla bu noktada Almanya, Birliğin dayanışma ruhuna aykırı olarak tek bir ülkeye olan bağımlılığı azaltma yönündeki kararı ihlal etmektedir. Almanya'nın Rusya ile sıkı sıkıya geliştirdiği enerji ilişkileri ve Kuzey Akım I-II Boru Hatları da bu duruma verilebilecek en iyi ve somut örneği temsil etmektedir. ABİHA'nın ilgili maddelerinde daha öncesinde de ifade edildiği üzere dış enerji politikasında Birliğin ve üye ülkelerin üçüncü ülkeler ve diğer uluslararası organizasyonlarla anlaşma gerçekleştirmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır ("Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma"). Detaylı bilgi için bakınız. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>. Ancak, Birliğin enerji alanında sonraki yıllarda ortaya koyduğu stratejik belgeler, raporlar, analizler ve eylem planları ile ilgili belirli konularda ciddi anlamda başarılar sağlansa da asıl problem olarak görülen enerjideki bağımlılığın tek bir ülkeye (Rusya) olması sorunsalının aşamadığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi de, yasal anlamda enerji tercihlerinin üye ülkelerin inisiyatiflerine bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Enerji mevzuatında herhangi bir kısıtlamanın etkin işleyişe sahip bir yaptırım mekanizmasıyla desteklenmemiş olması da başta Almanya olmak üzere bu doğrultuda AB üyesi ülkelerin ulusal çıkarlarını ve güvenliklerini önceleyen nitelikte, Birlik düzeyinde ortak bir dayanışma içerisinde değil de bireysel kararlar almasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bu durum da, Birlik düzeyinde enerji dış politikasında "tek seslilik" yönündeki hedefin sağlanmasında başarıya ulaşılamamasına sebebiyet vermektedir.

Komisyon tarafından Ocak 2007 tarihinde, AB düzeyinde enerji politikalarına zemin oluşturulması adına "AB Stratejik Enerji Analizi" yayımlanmış olup, bu analizde üç önemli konu üzerinde durulmuştur. Bunlar; iklim değişikliği ve küresel ısınmayla mücadele, Birliğin gaz ve petrol ithalatındaki bağımlılığının azaltılması ve son olarak da

ekonomik büyüme ile istihdamın sağlanmasıdır. Bu kapsamda ortaya konulan amaçları hayata geçirebilmek için 10 maddelik bir “Enerji Eylem Planı” ortaya konulmuştur. Sonrasında uluslararası sistemde yaşanan olaylar; Rusya ve Gürcistan arasında 2008 yılında gerçekleşen Güney Osetya Savaşı, Ukrayna ile gaz tedariki konusunda yaşanan krizler neticesinde Komisyon, 2008 yılında “İkinci Stratejik Enerji Analizi”ni yayımlamıştır. Bu analizde Birliğin IEA’ya uyumlu bir şekilde petrol stoklarının gözden geçirilmesi, Rusya’nın yarattığı krizler neticesinde Gaz Güvenliği Direktifi’nin yenilenmesi, Rus enerjisine alternatif, Avrupa ve Hazar Bölgesi arasında enerji altyapısının/boru hattı ağlarının güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Akçay ve Göçmen, 2014: 549-550). Tek bir iç enerji pazarının uygulanmasını hızlandırmak için, Birlik 2009 yılında doğal gaz iletim şebekelerine erişim koşulları hakkında 715/2009 tarihli “Üçüncü Gaz Direktifi ve Yönetmeliği”ni sunmuştur. Elektrik piyasasına ilişkin bir dizi başka belge ile birlikte bu belgeler “Üçüncü Enerji Paketi” olarak tanımlanmıştır. Üçüncü Enerji Paketi’nin hükümleri de 3 Mart 2011’den itibaren yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda Üçüncü Enerji Paketi’nin nihai amacını, doğal gaz akışının yalnızca arz ve talebe dayandığı ve güçlü fiyat sinyalleriyle belirlenen uyumlaştırılmış bir AB elektrik ve gaz piyasası oluşturmaktadır. Bu amaçla ağ kodlarının geliştirilmesinden sorumlu olan üç yeni AB organı oluşturulmuştur. Bunlar da: Avrupa Elektrik İletim Sistemi Operatörleri Ağı (ENTSOE), Avrupa Doğal Gaz İletim Sistemi Operatörleri Ağı (ENTSOG) ve Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı (ACER) (Kopp, 2015: 76-77). Üçüncü Paket Komisyon’un, genel olarak enerji güvenliği ve özellikle de gaz arzı güvenliği ile ilgili uluslararası anlaşmalar üzerindeki iç enerji piyasası sorunlarının ötesinde olmakla birlikte Birlik içerisinde bu organın artan etkisinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Üçüncü Gaz Direktifi’nin 11. Maddesinin kapsamı; üye devletlerin, iletim sistemlerinin veya özellikle de üçüncü ülke teşebbüsleri tarafından iletim sistemi operatörlerinin edinilmesi ile ilgili herhangi bir koşulun Komisyon’a “bildirmelerini” zorunlu kılması üzerinedir. Ayrıca bu madde kapsamında düzenleyici otoritelerin, üçüncü ülke varlığı söz konusu olduğunda AB’nin ayrıştırıcı hükümlerine uymasını sağlamak adına bir onay belgesi verilmesini, böylece hem üye devletlerin hem de Topluluğun enerji arz güvenliğini riske atmadığından emin olmak istediklerini göstermiştir. Madde 52 uyarınca Gaz Direktifi’nde üye devletlerin, bu direktifin uygulamasını izlemek ve incelemek adına yıllık olarak Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’ne genel bir ilerleme raporu sunmasını şart koştuğu görülmektedir. Birliğin bu direktifin etkinliğini sağlayabilmesi adına üye devletlerin bir

diğer üçüncü ülkelerle bu alanda gerçekleştireceği ilişkilerde, özellikle de arz güvenliğiyle ilgili hususların değerlendirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir (Kopp, 2015: 82-84).

Enerji karışımları ve önemli tedarikçi ülkeler, Avrupa enerji stratejisi üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Üye ülkeler arasında genel olarak AB enerji tüketimi 2006 yılında zirveye ulaşmış olup o zamandan itibaren yavaş bir düşüş göstermiştir. 2015 yılına kadar petrol, tüketilen tüm enerjinin %37'sini temsil eden baskın bir Avrupa enerji kaynağı olmaya devam etmekle birlikte ardından %22'lik bir oranla doğal gaz gelmektedir. Kömürün enerji karışımındaki rolü de her üye devletin koşullarına (ülke politikalarının kömürün çevresel anlamdaki etki/zarar hassasiyetlerine ya da ekonomik anlamdaki getirilerinin oranlarına göre şekillenmesi gibi) bağlı olarak değişmekle birlikte, toplam AB enerji tüketiminin %17'sini oluşturmaktadır. Nükleer enerji payının da hala %12 olmasına karşın 2022 yılına kadar Almanya'nın bu enerji kaynağını devre dışı bırakacak olması düşünüldüğünde düşeceği öngörülmektedir. Hidroelektrik kaynaklar %5'lik sabit bir paya sahipken, güneş ve rüzgâr gibi diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının payı %7'dir. Bu pay, Danimarka ve Almanya gibi bazı üye ülkelerde oldukça yüksek olmakla beraber gelecekte de önemli ölçüde büyüme potansiyeline sahip olacağı tahmin edilmektedir (European Parliament, 2016: 44).

Şekil 3.1. AB enerji kaynakları toplam kullanım yüzdesi, 2015 (European Parliament, 2016: 44).

(Renewables: Yenilenebilir, Hydro-electric: Hidro-elektrik, Oil: Petrol, Natural Gas: Doğal gaz, Coal: Kömür, Nuclear: Nükleer)

BP Statistical Review of World Energy Haziran 2014 raporuna göre AB'de, birincil enerji tüketiminde enerji kaynaklarının paylarına bakıldığında; petrol %36,8, doğal gaz

%21,6, kömür %16,7, nükleer %12,3, yenilenebilir %7,4 ve hidroelektrik (hidrolik) %5,2'dir. AB enerji tüketiminde ithalat oranı %53 iken, dünyadaki enerji tüketiminin %12,5'ine, enerji üretiminin ise %6'sına sahiptir. Birliğin %53'lük ithalat oranında, özellikle petrol ve doğal gaz gibi fosil kökenli kaynaklar yoğunlukta olup bu oran giderek artış eğilimi göstermektedir. Bu oran içerisinde petrol ithalatı bağımlılığı %88, doğal gaz %66 ve kömür %42'dir. Doğal gaz ithalatının %39'u, petrol ithalatının da %33'ü RF'den gerçekleşmektedir. Nüfus artışına ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak enerjideki tüketim artışına paralel bir şekilde enerji alanındaki bu oranların artacağı öngörülmektedir (Pamir, 2015: 281-282). Dolayısıyla Rusya'nın izleyeceği politikalar, AB açısından oldukça önemli olmakta ve sonuçları itibariyle Birlik içinde Rus gazına bağımlılığı yüksek Doğu Avrupa ülkelerince, enerji ve güvenlik politikaları yakından takip edilmektedir. AB üye ülkelerinin oldukça büyük bir kısmı; Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Finlandiya, Yunanistan, Slovakya, Almanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Avusturya doğal gazda %70'in üzerinde Rus gazına bağımlı durumdadır. Bu durum AB'de enerji güvenliğinin sağlanmasının aciliyetini gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda AB önümüzdeki yıllarda yenilenebilir enerji kaynaklarının, enerji üretim ve tüketimindeki oranın artırılmasını ve enerjide (bilhassa doğal gazda) Rus tekeline kırmak adına yeni ülkelerle alternatif enerji kaynakları ve boru hattı projeleri geliştirmeyi hedeflemektedir. Ancak bu durum, ekonomisinin en büyük girdisini oluşturan enerji ithalatı gelirleri açısından ve sahip olduğu uluslararası enerji/doğal gaz piyasasındaki konumuna yani ulusal çıkarlarına zarar vereceğinden, AB'nin bu yöndeki hedefleri ve girişimleri Rusya tarafından engellenmeye çalışılmaktadır (Erdoğan, 2015: 114). RF'nin ulusal zenginliğinin %85'i doğal kaynaklara dayanmakla birlikte doğal gazda dünyanın en büyük üreticisi iken petrolde ikinci büyük üretici konumundadır (Akdoğan, 2008: 63).

Enerji arz güvenliği, ülkelerin ulusal güvenlikleri ile sıkı sıkıya bağlıdır (Yatar, 2007:36). Enerji arz güvenliği, iki dışsal boyuta sahiptir. Bunlardan ilki, enerjide dışa bağımlılığın yarattığı dışsallık iken ikincisi, enerji fiyatlarındaki istikrarsızlıkların/dalgalanmaların yarattığı dışsallıktır. Her iki durum neticesinde ülkelerin ekonomileri, kısa ve uzun vadede zarar görmektedir. Bu durum da ithalatçı ülkelerin ekonomisinden sanayisine, sosyal refahına kadar pek çok alanda istikrarsızlığın yaşanmasına sebebiyet vermektedir (Uçkan ve Dağdemir: 4-5).

8 Ocak 2007 tarihinde Rusya'nın, Beyaz Rusya üzerinden geçen Druzhba Petrol Hattı ile Orta ve Batı Avrupa'ya giden petrol akışını durdurması, yine Avrupa'ya giden

doğal gazın %74'ünün taşındığı Ukrayna güzergâhından geçen doğal gaz akışını, dönemin Ukrayna Başkanı Yushchenko'ya baskı yapmak amacıyla kesmesi, AB'de enerji güvenliğinin oldukça hassas bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir (Yatar, 2007: 36). AB'de yaşanan enerji krizlerinin ardından bu alanda oluşacak yeni tehditlere karşı daha dayanıklı bir enerji yapısının sağlanması adına Komisyon tarafından 2014 yılında "Enerji Güvenliği Stratejisi" belgesi yayınlanmıştır. Bu belgenin amacı, Avrupa ülkelerinin ekonomik istikrarı ve vatandaşlarının refahı için yeterli enerji tedarikinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda belgede AB'nin kısa ve uzun vadeli hedefleri ortaya konmuştur. Özetle kısa vadede; gaz krizi gibi tehditlerin özellikle Doğu Avrupa ülkelerini etkilediği daha öncede belirtildiği üzere gözlenmiş olup, üye ülkeler arasında enerji koordinasyonunun artırılması ve bu bağlamda enerji ticaretindeki engellerin kaldırılması, enerji verimliliğinin artırılarak tüketimin azaltılması amaçlanmıştır. Uzun vadeli olarak ortaya konulan hedeflere bakıldığında; enerji verimliliğinde 2030 yılı için öngörülen enerji ve iklim değişikliği hedeflerini gerçekleştirmek, Birlik içi enerji üretiminin artırılması, kaynak ve transit ülkelerin çeşitlendirilmesi, iç piyasanın birleştirilmesi/bütünleştirilmesi, dış politikada ortak/tek sesle hareket edilmesi ve acil durum mekanizmalarının güçlendirilmesi yönünde ortaya konan bu amaçlar, AB'nin enerji güvenliğinin sağlanmasında kilit öneme sahiptir (Pamir, 2015: 283-284).

Enerji Güvenliği Strateji Belgesi'nden sonra Komisyon tarafından 2014 yılı Şubat ayında açıklanan Enerji Birliği Stratejisi ile "Küresel Enerji Piyasalarında Avrupa'nın Daha Güçlü Rolü" adı altında, Enerji Birliği'nde belirtilen 15 eylemden en önemlisi olarak ifade edilen; güçlü ve birlik içerisinde AB'nin ortaklarıyla yapıcı ilişkilerin geliştirilmesi, enerji ve iklim değişikliğiyle mücadele konusunda AB'de tek ses olabilmeyi sağlayacak şekilde dış politika araçlarının kullanılması amaçlanmıştır (İleri, 2015: 3). Avrupa Enerji Birliği Stratejisi'nde enerji, beş boyutta; arz güvenliği, Birlik içinde tamamen bütünleşmiş bir iç enerji piyasası, enerji verimliliği, emisyonların azaltılması, AR-GE çalışmaları olarak ele alınmıştır (Pamir, 2015: 288). Dışişleri Konseyi tarafından 19-20 Mart 2015 tarihinde gerçekleşen AB Liderler Zirvesi sonucunda Enerji Birliği'nin, jeopolitik gelişmeler kapsamında tutarlı bir şekilde enerji politikası eylemlerinin gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Dış politikada enerjide tek sesliliği sağlamak adına atılmış olan Enerji Birliği Stratejisi ve Eylem Planı, ana amaca ulaşmada tam anlamıyla başarıya ulaşamamış olup, üye devletlerin kendi enerji politikalarını öncelikli tutan tavrı yine devam etmiştir (İleri, 2015: 3). AB kurulduğu yıldan itibaren enerji ile ilgili alanlarda daima etkin bir oluşum

örneğini göstermeye çalışmıştır. Uluslararası alanda yaşanan gelişmeler neticesinde enerjide, geçmişten günümüze kadar pek çok belge, strateji, hedef ortaya konulmuş olup önemli oluşumlar gerçekleştirilmiştir. Genel olarak AB enerji politikasının amaçlarına baktığımızda; rekabet edilebilirlik, enerji arz güvenliğinin sağlanması, çevresel sürdürülebilirlik, Birlik enerji tüketiminde kömürün payını korumak (Özellikle karbon tutma teknolojisinin geliştirilmesi ve maliyeti bakımından daha cazip hale getirilmesi ile Birlik ülkelerinin kendi bölgelerindeki doğal enerji kaynaklarının kullanımı istenmektedir), doğal gazın payını artırmak (Bu oranın artırılmasında kaynak ülke çeşitlendirmesinin yapılarak enerjide tek bir ülkeye bağlı kalmamak amaçlanmaktadır. Özellikle Rusya dışında Norveç, Cezayir gibi ülkeler bu noktada önemli alternatiflerdir), nükleer enerji santralleri için yeterli düzeyde güvenlik önlemlerinin alınması ki Birlik içinde enerji/elektrik üretiminde nükleerin payı önemli olmakla beraber son olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının daha ekonomik bir şekilde enerjideki payının artırılmasıdır. AB’de ancak uzun dönemde sağlanabilecek nitelikte bu hedefler, üye ülkeler arasında sıkı bir işbirliği koordinasyonunu ve ortak hareket etmeyi zorunlu hale getirmektedir (Dikmen: 576).

2007 Mart ayında Avrupa Konseyi tarafından “Ortak Avrupa Enerji Politikası” hakkında kabul edilen Eylem Planı kapsamında, Birliğin temel enerji hedeflerine; sürdürülebilirlik, rekabet ve arz güvenliği eklenirken bu hedefleri yerine getirebilmek adına AB, enerjide “20-20-20” inisiyatifini almıştır (Serin, 2009: 63). Komisyon tarafından yayınlanan “Enerji 2020” ile enerji verimliliğinin sağlanması kapsamında enerjide maliyetin düşürülmesi, zararlı gaz emisyonlarının azaltılması, enerji güvenliği ile rekabet edilebilirliğin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Akçay ve Göçmen, 2014: 550). Bu hedeflerin her birinde; sera gazı salımının %20 oranında azaltılması, enerji tüketiminde yenilenebilir enerji kaynakları payının %20’ye çıkarılması ve enerji verimliliğinin %20 oranında artırılması hedeflendiğinden enerjide 20-20-20 sloganı olarak ifade edilmiştir (Serin, 2009: 63).

2 Aralık 2012 yılında yürürlüğe giren 994/2010 sayılı Gaz Arz Güvenliği Yönetmeliği 2004 Direktifi’ni yürürlükten kaldırmış olup, bu Yönetmelik de; ortak gaz arzı krizini önlemeyi ve koordineli müdahale mekanizmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Genel olarak Gaz Güvenliği Yönetmeliği, ulusal seviyeden AB seviyesine kadar derin bir sorumluluk kaymasını teşkil etmektedir. Bu Yönetmelik üye devletlerin çabalarına/sorumluluklarına yani, otoritelerine ve gaz girişimlerine çok daha fazla

gereksinim duyulmasını sağlamaktadır. Üye devletler bazında ulusal düzeyde gerekli risk değerlendirmesinin içeriklerini ayrıntılı olarak belirtirken aynı zamanda da uluslar üstü düzeyde bir bilgi alışverişi ile koordinasyonu şart koşmaktadır. Dolayısıyla bu da Yönetmeliğin uygulamada pek çok sorunla karşılaşabileceği sinyallerini de vermektedir. (Kopp, 2015: 88). Ayrıca 2012 Enerji Verimliliği Direktifi ile AB'nin 2020 yılına kadar enerji verimliliğinde %20'lik artış hedefine yardımcı olabilmek adına pek çok önlem alınmıştır. 2016 yılında da 2030 yılı için enerji verimliliği oranının %30'a ulaşması öngörülerek bu çerçevede enerji alanında Verimlilik Direktifi'ni güncellenmesi söz konusudur (European Commission: EU 20 Target...).

3.2.AB ENERJİ POLİTİKASININ TEMEL HEDEFLERİ

AB'nin enerji politikası çok boyutlu bir niteliğe sahip olmakta ve karmaşık bir alanı ifade etmektedir. 1 Aralık 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nda, Avrupa enerji politikasına ilişkin önemli düzenlemeler/adımlar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak AB'nin enerji politikasının temel hedefleri; enerji piyasasının işleyişinin güvencesini, AB'de güvenli enerji arz güvencesini, enerji verimliliğini sağlamak, yeni ve yenilenebilir enerji desteği ile enerji sistemleri arasındaki bağlantıların desteklenmesi şeklinde belirtilmiştir. Bu hedeflerin üye devletlere yönelik dayanışma ruhu içerisinde takip edilmesi gerektiği vurgulanırken diğer taraftan üye devletlere bu hedefleri gerçekleştirmeleri noktasında tezatlık oluşturacak nitelikte enerji verimliliğinin seçimi ve genel enerji tedarik politikaları hakkında karar verme hususunda serbestlik tanınması söz konusudur. Dolayısıyla bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde Birliğin, üye devletlerin üzerinde bu alandaki otoritesinin oldukça esnek bir yapıya sahip olduğu görülmektedir (Dyuch, Klimowicz ve Michalewska-Pawlak, 2012: 83, 94-95).

Enerji güvencesi alanında stratejik belgeler, formlar bu alanın kapsamının ve AB faaliyet araçlarının belirlenmesi noktasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Bunlar, Avrupa Komisyonu tarafından Mart 2020 raporunda sunulan Avrupa 2020 Stratejisi gibi uzun vadeli programlardır. Stratejide; sürdürülebilir büyüme, daha verimli kaynak kullanımı, çevre dostu ve rekabetçi ekonomiyi desteklemek yönünde doğrudan enerji politikası ele alınmaktadır. Bu strateji içerisinde; "20/20/20" denilen iklim ve enerji hedefi de bulunmaktadır. Komisyon, karbondioksit emisyonlarının 1990 seviyesinden en az %20 veya şartlar uygunsa %30 oranında azaltılması gerektiği varsayımına dayanmakta olup, yenilenebilir enerjinin toplam enerji tüketimindeki payının %20'ye, enerji verimliliğinin ise %20'ye yükseltilmesini hedeflemektedir. Tartışılan belgede, Komisyon öncelikleri yerine

getirmede ilerleme sağlayacak yedi lider proje sunmuştur. Bununla birlikte, Avrupa 2020 Stratejisi önemli bir tartışmaya da katkıda bulunmuştur. Avrupa Komisyonu, Avrupa için Yeni Enerji Stratejisi'nde istişarelerde bulunarak üye ülkelerdeki enerji sağlayıcılar ve enerji ile ilgili endüstrilerin temsilcileri ile yapılan görüşmeler neticesinde enerji politikaları alanlarının tanımlanmasına katkı sağlamıştır. 17 Haziran 2010 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa 2020 Stratejisi, Avrupa enerji politikasının asıl ve önemli bir başlangıç noktası olarak görülmektedir. Çünkü bu zamana kadar enerji alanında yapılan tartışmalar, resmi toplantılar dışında bu raporda enerji politikasına ilişkin faaliyet alanlarının çerçevesi de kesin olarak tanımlanmıştır. Bu durum aynı zamanda hem kavramsal hem operasyonel düzeyde AB'nin kısa ve uzun vadeli enerji politikası hedeflerinin belirlenmesine olanak sağlamıştır (Dyuch ve diğerleri, 2012: 100-101,103). Ancak Avrupa enerji politikası, diğer AB politikaları alanlarından daha az “ortaklaştırılmış” yani, birlikte hareket olanağı diğerlerine kıyasla kısıtlı ve zor bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle uygulamada, AB kurumları ile üye devletler arasındaki enerji yönetimi konusunda uzmanlaşmış kuruluşların işbirliği için daha çok çabalaması gerekliliği, AB enerji politikasının ulusal seviyenin üzerinde olmadığını göstermektedir. Diğer bir deyişle enerji politikaları konusunda Birliğin ulusüstü niteliği devre dışı kalmaktadır. AB'nin ana enerji politikası kararları, Avrupa Konseyi ve AB Konseyi gibi devletler arası organlarda başarısız olurken Avrupa Komisyonu'nun yetkisi ise mevcut enerji girişimlerini başlatması ve izlemesiyle sınırlı kalmıştır (Dyuch ve diğerleri, 2012: 106-107).

AB'nin enerji politikasında rol alan ana aktörlerin durumuna daha detaylı bakıldığında; bir tarafta AB Komisyonu, Parlamentosu ve Konseyi bulunurken diğer tarafta üye devletler, STK'lar ve ulusal enerji şirketleri de bu alanın bir diğer önemli oyuncularını oluşturmaktadır. Enerji alanındaki mevzuatı başlatan ve yürüten, kabine şeklinde yapı arz eden bir aktör olan Komisyon'da, her üye devletin bir Komiseri bulunmaktadır. Dolayısıyla üye ulus devletlerin gücü, Komisyon davranışlarını etkileme/şekillendirme fonksiyonuna sahiptir. Ancak üye devletlerin daha baskın bir şekilde etkilerini hissettirdikleri yer, her bir üye devletin enerji bakanlarından oluşan AB Konseyi'dir. Konsey'den sonra ikinci yasama organı olan AB Parlamentosu'nun da, Lizbon Anlaşması'nda sağlanan değişikliklerle tüm enerji kararlarında yer alması söz konusu olmuştur. Neticede üye devletler hem kurumsal bazda hem de kendi ulusal politikaları temelinde, AB'deki enerji politikalarını yönlendirebilmektedirler. Örneğin;

iklim değişikliği ile mücadelede enerji karışımında kömürün payını azaltan ülkelerin var olması gibi, önemli ölçüde fosil yakıt rezervlerine sahip ülkelerde fosil enerji temelli bir ekonominin de var olmasının etkisine paralel olarak fosil enerji kullanım payını arttıran ülkeler de mevcuttur. Üye devletler açısından bu konuda yaşanan politik farklılıkların ardında ekonomik, jeopolitik ve stratejik farklılıklar bulunmaktadır (Langsdorf, 2011: 3-4).

2005 yılından itibaren Avrupa Komisyonu, AB düzeyinde güçlü bir enerji politikası geliştirmeye ve sürdürmeye çalışmıştır. Enerji üretimi ve kullanımının çevresel etkileri de ele alınmakla beraber enerji ithalatının giderek yarattığı sorunlara yönelik farkındalık da artmıştır. AB’de enerji alanındaki stratejilerin geliştirilebilmesi, temelde üç tane birbirleriyle bağlantılı unsur üzerine kuruludur. Esasında bu unsurlar Birliğin ana enerji hedeflerine paralel bir nitelik arz etmektedir. Bunlar; sürdürülebilir düşük karbonlu kalkınma, enerji maliyetlerini düşürme ve rekabet edilebilirliği teşvik etmek için tek bir enerji piyasası hedefine ulaşma, enerji güvenliği ve dış ilişkiler konusunda somut adımlar atmaktır (Kanellakis, Martinopoulos ve Zachariadis, 2013: 1029).

Sonuç olarak AB’nin enerji politikasına bakıldığında; güvenilir bir enerji arzının sağlanması ve fiyatların makul seviyede tutmak adına Birlik içinde daha entegre ve rekabetçi bir Avrupa enerji pazarının (Enerji Birliği) oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarının, enerji karışımındaki oranlarının artırılarak sera gazı salımını azaltmayı sağlayacak yönde ve aynı zamanda da enerjide verimli kullanımın sağlanmasını desteleyecek şekilde politikalar üretilmesi de hedeflenmektedir. AB, güvenli bir şekilde enerji kaynaklarını çeşitlendirirken yenilenebilir enerji kaynaklarının daha verimli kullanılmasıyla (Böylece hem daha ekonomik hem de ülke içinde ihtiyacı karşılayacak nitelikte enerji düzeyine gelinmesi sağlanmak istenmektedir) ithal enerjiye olan bağımlılığı da azaltmak istemektedir. AB, daha az teknik ve düzenleyici engel istemekle birlikte tek enerji pazarı sayesinde ulusal enerjinin, sınırlar boyunca akabilmesi ve enerji sağlayıcılarının AB genelinde rekabet edilebilirliğinin önünü açmaya çalışmaktadır. Fosil yakıt piyasalarını adil bir dengede tutmada ve şeyl (shale) gazı çıkarımı gibi yeni kaynak ve teknolojilerin kullanılması da dâhil olmak üzere çevreyi ve iklimi korumayı amaçlamaktadır. AB, yenilenebilir enerji direktiflerine uyumlu olarak ulusal hedeflere ulaşmak için çalışmalarını koordine etmekle beraber ulaşımda alternatif enerji kullanımını da teşvik etmektedir. AB’nin enerji üretiminde önemli bir paya sahip olan nükleer enerji konusundaki faaliyeti, nükleer reaktörlerin güvenli ve emniyetli

olmasını sağlamaya yardımcı olmak şeklindedir. Özellikle de radyoaktif atıkların iyi yönetilmesi ve nükleer malzemelerin yalnızca meşru amaçlar için kullanılmasına özenle dikkat edilmeye çalışılmaktadır (European Commission: Policy Energy). AB'nin inovasyon ve enerji teknoloji stratejisi de AB enerji politikasının ayrılmaz bir parçasıdır. AB, enerji teknolojisini ve inovasyonu daha fazla geliştirmeyi amaçlamaktadır. Yine bu girişim ve hedeflerin ülkesel açıdan stratejik çıkarlar temelinde getirilerinin olmasının yanı sıra küresel anlamda iklim ve çevre konusunda enerji kaynaklarının türlerine göre yarattığı olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasını sağlama amacı doğrultusunda hedefleri bulunmaktadır. Düşük karbonlu teknolojiler (güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi veya karbon yakalama ve depolama-CSS) sera gazı emisyonlarını azaltma, sürdürülebilir enerjiyi geliştirme, istihdam alanı yaratma, ekonomik büyüme ve dış enerji tedarikçilerine Avrupa'ya olan bağımlılığı azaltma konusunda büyük bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, bu alandaki yenilikler genellikle yüksek seviyede bir ekonomiye sahip olunmasını gerektirirken aynı zamanda da riskli ve yavaş bir gelişme gösterdiğinden daha fazla AR-GE çalışmalarının yapılması yönünde önemli stratejiler ortaya konulmaktadır (Eur-Lex: High-performance, low-cost). Bu bağlamda Birlik açısından enerji altyapısına dair Trans-Avrupa Ağları (TEN-E) stratejisi; alternatif diğer ülkelerdeki (Hazar, Orta Doğu vd.) enerji kaynaklarının bölgeye aktarımı için Avrupa'nın altyapısını genişletmeye, yükseltmeye ve ulusal sınırları aşan ağlar oluşturmaya odaklanmaya çalışmakla birlikte Birliğin enerji kaynakları ve hatlar üzerindeki tek ülke tekeli kırma yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi söz konusudur (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2016).

3.3.AB'DE ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ SORUNU VE GELECEĞİ

Temmuz 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasından bu yana, enerji arz güvenliği, Avrupa'nın siyasi gündeminde temel bir konu olmakla birlikte giderek önemini artıran bir sorun haline gelmiştir. 2006 yılında AB, çevresel hedefler ve ekonomik rekabet edebilirliğin yanı sıra ortak enerji politikasının Birliğin temel taşlarından biri olduğunu ilan etmiştir. Enerji piyasalarındaki son gelişmeler, genellikle uygun fiyatlarda enerjinin sürekli kullanılabilirliği olarak tanımlanan arz güvenliğinin uygulanabilirliği konusundaki endişeleri artırmıştır (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4474). Gün geçtikçe artan küresel talep, enerji fiyatlarındaki dalgalanma ve tedarikçi ülkelerde enerjinin ulusallaştırılması, küresel ekonomik işbirliğini karmaşıklaştırmış ve aynı zamanda enerji güvenliği sorunlarının artışına da sebep olmuştur. Yerli olmayan enerji

arzına büyük ölçüde bağımlı olan AB'de enerji güvenliği kavramı hayati bir öneme sahip hale gelmekle birlikte bu alanda Birliğin daha somut adımlar atmasını gerektirmiştir (Badalov, 2012: 25). AB'de enerji talebinin artması nedeniyle zamanla yabancı tedarikçilere olan bağımlılığın da artması söz konusudur. Enerji ithalatının birçoğu riskli bölgelerden gelmekle birlikte önemli enerji tedariki sağlayan ülkelere enerji, önemli ölçüde jeopolitik bir araç olarak kullanıldığından dolayı bu durum Avrupa ülkelerini ciddi bir baskı altına sokarak önemli problemlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4474).

Enerji güvenliği kavramı farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından tanımlanmakta olup zaman içerisinde kavram anlam genişlemesine uğramıştır. Herkes tarafından kabul edilebilen bir tanımlama söz konusu olmayıp farklı gruplar, kurumlar ve kişilerce ifade edilmiştir. Bu tanımlamaların çoğunda ortak olarak enerji güvenliği ile ilgili dört önemli unsur kabul edilmektedir. Bunlar; bulunabilirlik, satın alınabilirlik, erişilebilirlik ve kabul edilebilirliktir. Bu unsurlar aynı zamanda çağdaş enerji güvenliği çalışmalarının da başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı tarafından bu önemli unsurlara bir de enerji kaynaklarının uygun fiyatla kesintisiz bir şekilde tedarik edilmesi eklenmiştir (Cherp ve Jewell, 2014: 416).

Enerji güvenliğinin kapsamı, klasik ve çağdaş dönem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Enerji güvenliğine yönelik akademik çalışmaların kökeni 1960'lı yıllara dayanmakta olup daha çok 1970 ve 1980'li yıllarda bu kavram, yaşanan enerji krizleri neticesinde ambargo tehdidi altında ucuz petrol tedarikinin sağlanması ve ihracatçı ülkelerin ya da şirketlerin fiyat manipülasyonu anlamını taşır hale gelmiştir. Ancak sonraki süreçte yaşanan gelişmeler ışığında enerji güvenliği kavramı klasik dönem anlamından öteye yani, petrol arzının ilerisinde kapsamına enerjiye eşit erişim sağlamayı ve beraberinde iklim değişikliği ile ilgili sorunları da dâhil ederek çağdaş dönemdeki anlamını kazanmıştır (Cherp ve Jewell, 2014: 415).

Enerji arz güvenliği, genellikle talep edilen enerji hacimlerinin makul bir fiyatta bulunabilirliği olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, enerji tedarikinin potansiyel risklerini ölçmek için kullanılacak tedarik eden ve tüketen ülkelerin birtakım özelliklerinin olduğunu göstermektedir (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4475). Arz güvenliği, enerjide sadece yeterliliğin maksimum düzeye çıkarılması veya bağımlılığın minimuma indirilmesi amacını taşımamaktadır. Bunlarla birlikte bağımlılığın getirdiği riskleri de azaltmayı hedeflemektedir. Enerji arz güvenliği konusu, özellikle 2006 yılında doğal gaz fiyatları ve

transit anlaşmazlıkları nedeniyle Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı kriz neticesinde, Batı Avrupa ülkelerinin çoğunu etkileyen ihracatı bozmasıyla Birliğin gündemine oturmuştur. Bu anlaşmazlık, Rusya'nın enerji rezervlerine olan yüksek bağımlılığın tehditlerini yansıtmış olup, Birliğin enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik daha etkili nitelikte somut adımlar atmasına sebebiyet vermiştir (Badalov, 2012: 25-26).

Dış arz güvenliğine odaklanıldığında, enerji güvenliği endeksi doğal olarak bir ithalat bağımlılığı ölçüsünü içermektedir. Tüm yabancı yani, dış tedarikçiler üzerindeki net pozitif ithalat toplamının, söz konusu ülkedeki ilgili enerjinin yerel tüketimine oranı olarak ithalat bağımlılığı hesaba katılmaktadır. Enerji ithalatının bileşimi ve kapsamı güvenlik açısından oldukça önemlidir. Enerji ithalatının iyi bir şekilde çeşitlendirilmesi durumunda tüketen ülke, daha az tedarik kesintisi riskiyle (Bu konumda olan ülkelerin enerji sorunları yaşama olasılığı diğer ülkelerden yani, çeşitlendirilmiş enerji ithal edilen ülkelerden ikame olanaklarının yüksek olması nedeniyle önemli bir avantaja sahiptir denilebilir) karşı karşıyadır. Bu nedenle, yalnızca ithal edilen enerjinin tüketici ülkenin enerji portföyüne toplam katkısı değil aynı zamanda bu ithalata katkıda bulunan enerji tedarikçilerinin çeşitliliği de dikkate alınmalıdır. Bunun yansıtılması açısından ifade edilenlerden de yola çıkılarak ithalata bağımlılık oranının, enerji portföyündeki çeşitliliğinin bir ölçüsü ile çarpılmaktadır. Yani, ithalat bağımlılık oranının bileşimindeki unsurlardan bir tanesi de bu çeşitlilik ölçütüdür. Bu bağlamda “endüstriyel organizasyon literatüründe pazar konsantrasyonunu değerlendirmek için her katılımcının pazar payının karelerinin toplamına eşit olan standart Herfindahl-Hirschman endeksi kullanılmaktadır” (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4475). Herfindahl-Hirschman endeksi, piyasada (özellikle çalışmamız açısından enerji sektöründe) meydana gelebilecek yoğunlaşmanın incelenmesi adına firmaların piyasa paylarını hesaba katarak bir değerlendirme yaptığından diğer yöntemlere kıyasla daha çok kullanılan, basit ve doğru bilgiye ulaşılmasını sağlayan bir yaklaşımdır. Bu endekse göre firmaların pazar paylarının karesi ne kadar yüksek olursa piyasadaki üstünlüğü de bu doğrultuda artmaktadır. Dolayısıyla bu durum enerji şirketleri üzerinden ifade edilecek olursa; enerji piyasasında bu endeks hesaplamasına göre pazar paylarının karesi fazla olan şirketler özel bir konuma sahip olacaklardır. Herfindahl-Hirschman endeksi, pek çok sektörde kullanılmakla birlikte özellikle rekabet hukuku açısından bir ürüne, kaynağa dair firmalar arasındaki birleşmelerden ve devralmalardan sonra piyasada oluşacak yoğunlaşmanın analizi için Amerika, Avrupa ve Türkiye gibi ülkelerde kullanılan bir yaklaşımdır (İldırar ve Kırıl, 2018: 98-99). Kısaca bu endeksin

devletler açısından faydası, ülkelerin enerji arz güvenliklerini sağlayabilmeleri ve bu yönde doğru adımlar gerçekleştirmeleri için enerji ithalatında mevcut değerlendirmeye alınan ülkelerin bireysel olarak alternatif kaynak ülke ve iç enerji tüketimindeki kaynak çeşitliliğini ne ölçüde gerçekleştirebildiğine dair göstergeler sunmaktadır (Biol, 2020: 240). Daha fazla faktörün de dış enerji tedariki güvenliğini etkileyebilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle ithalat bağımlılığı ve çeşitlendirme önlemine ilaveten diğer bileşenlerle desteklenebilme olanağı mevcuttur. İlki, dış enerji arzında kesintinin yaşanabilir olması dolayısıyla da enerji akışındaki sürekliliğinin, tedarikçinin ülkesindeki politik durumdan etkilenebilir nitelikte olmasıdır. Enerjiyi tedarik eden ülke açısından tedarikçinin politik istikrarındaki ölçütün değerlendirilmesi dâhilinde bu risk göz önünde bulundurulmaktadır. İkincisi ya da bir diğer risk faktörü olarak ifade edebilecek durum, enerjinin taşınması sırasında altyapı veya politik nedenlerden dolayı bir arz kesintisinin yaşanabilmesi ihtimalidir. Örneğin, bir tedarikçi ülke üçüncü bir tarafla siyasi bir çatışmaya girebilme potansiyeline sahip olabilir. Dolayısıyla böyle bir durum söz konusu olduğunda, uyuşmazlığın tedarikçi ülkeden tüketici ülkesine geçişinde tüketici ülkenin daha fazla etkilenmesi yani, daha fazla dezavantajlı konuma sahip olması muhtemeldir (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4475). Enerji arz güvenliği üzerinde önemli bir etkiye sahip olması muhtemel bir diğer faktör, tedarikin aksamaması adına tedarikçi ülkeler arasında geçiş yapma kolaylığının var olabilmesi durumudur. Yani bir ülkenin enerji güvenliği seviyesi, aynı zamanda alternatif enerji kaynaklarının ne kadar olduğuna da bağlı olmakla birlikte bu seviyenin ne kadar yüksek olması risk düzeyinin de o kadar düşük olduğu anlamına gelmektedir (Bu da enerjinin nasıl taşındığı ve o enerji pazarının büyüklüğü ile ilgilidir). Her AB üye devleti ve dikkate alınan her bir enerji türü (gaz, petrol ve kömür) için “Dış Enerji Arzı Riski (Risky External Energy Supply/REES)” endeksi oluşturulmaktadır (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4476). Alternatif enerji kaynaklarına ve güzergâhlarına sahip ülkeler açısından dış politikada bu devletlerin hem hareket alanlarının kısıtlanmaması hem de ekonomilerine yük getirmemesi adına enerji arz güvenliğinde dışa ve aynı zamanda da tek bir ülkeye olan bağımlılığın önüne geçilmesinde büyük bir öneme sahip olması söz konusudur (Umbach ve Biresselioğlu’ndan aktaran Biol, 2020: 234). Dolayısıyla her enerji türü için bu endeks, tedarik edilen dış enerji güvenliğinin ülke için ne kadar önemli olduğunu tahmini bir şekilde göstererek büyük bir katkı sağlamaktadır. Bu endeks değerindeki değişim ithalat çeşitlendirmesi ve tüketen-tedarik eden ülkelerin yakınlığı ile azalmakta iken siyasi risklerle birlikte de artmaktadır. Bu nedenle, REES endeksindeki yüksek değerler, risk arzına karşılık geldiği anlamını taşımaktadır. Daha sonrasında her

bir üye devletin, AB'nin dış enerji arzı nedeniyle karşı karşıya olduğu risklere katkısı ölçülerek bir başka endeks ortaya konulmuştur. Buradan yola çıkılarak ortaya konulan endekste Birlik içindeki büyük güçlerin maruz kaldığı riskin, AB çapında enerji güvenliği üzerinde daha küçük etkisi olan üyelerin maruz kaldığı riskten daha çarpıcı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. AB üyesi ülkelerin toplam Birlik ithalatındaki paylarının kullanılmasıyla her birisinin AB riski üzerindeki etki derecesi tahmin edilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan “AB Riskine Maruz Kalmaya Katkı (The Resulting Contribution to EU Risk Exposure/CERE)” endeksi, her üye devletin toplam AB riski üzerindeki göreceli etkisini ölçen bir değer saptamasında bulunmaktadır. CERE endeksi Birliğin ortak enerji politikası hakkındaki tartışmalarına katkı sağlayıcı bir işleve sahip olmakla birlikte aynı zamanda da yararlı bir perspektif sunması açısından oldukça önemlidir. Kamuoyu tartışması neticesinde üye devletlerin AB'nin enerji riskine maruz kalmasına katkılarında farklılık gösterdiği kabul edilse de, bu farklılıkların belirli bir hesaplama sonucu ölçülmeden politika seçeneklerine olan etkisinin değerlendirilmesi oldukça zor olurken bu şekilde bir değerlendirmenin ne derecede doğru olduğu da sorgulanabilir nitelikte olacaktır. CERE endeksinin hem AB hem de ulusal düzeyde her üye devletin veya üye devlet gruplarının pozisyonlarını açıklayabilecek durumlarını ortaya koyması adına çok yönlü ve karşılıklı olarak yararlı politika önerileri geliştirmeye de yardımcı olması söz konusudur (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4476).

Tablo 3.1.REES Endeksi (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4478)

Ülke		Petrol	Gaz	Kömür
Avusturya	AT	1.4	16.7	0.0
Belçika	BE	4.7	0.6	1.3
Bulgaristan	BG	10.4	17.5	1.2
Çek Cumhuriyeti	CZ	4.9	12.4	0.0
Danimarka	DK	0.1	0.0	5.0
Estonya	EE	1.9	10.3	0.3
Finlandiya	FI	4.8	7.1	1.3
Fransa	FR	1.7	0.9	0.5
Almanya	DE	2.4	5.5	0.6
Yunanistan	EL	8.4	8	0.1
Macaristan	HU	18.3	33.6	0.3
İrlanda	IE	0.0	0.0	4.7

Ülke		Petrol	Gaz	Kömür
İtalya	O	3.3	7.5	1.8
Letonya	LV	2.1	21,0	0.6
Litvanya	LT	10.2	20.1	1.0
Hollanda	NL	4.3	0.0	2.0
Polonya	PL	6.1	3.9	0.6
Portekiz	PT	3.5	6.6	6.4
Romanya	RO	5.8	15.2	0.6
Slovakya	SK	10.8	39.4	0.9
Slovenya	SI	0.0	5.4	4.1
İspanya	ES	3.4	3.3	1.5
İsveç	GD	1.4	0.0	0.5
Birleşik Krallık	UK	0.7	0.1	2.8
Ortalama		4.4	9.8	1.6
Standart sapma		4.4	10.6	1.7

Değerlerin yükselmesi daha yüksek riske sahip olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3.2. CERE Endeksi (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4479).

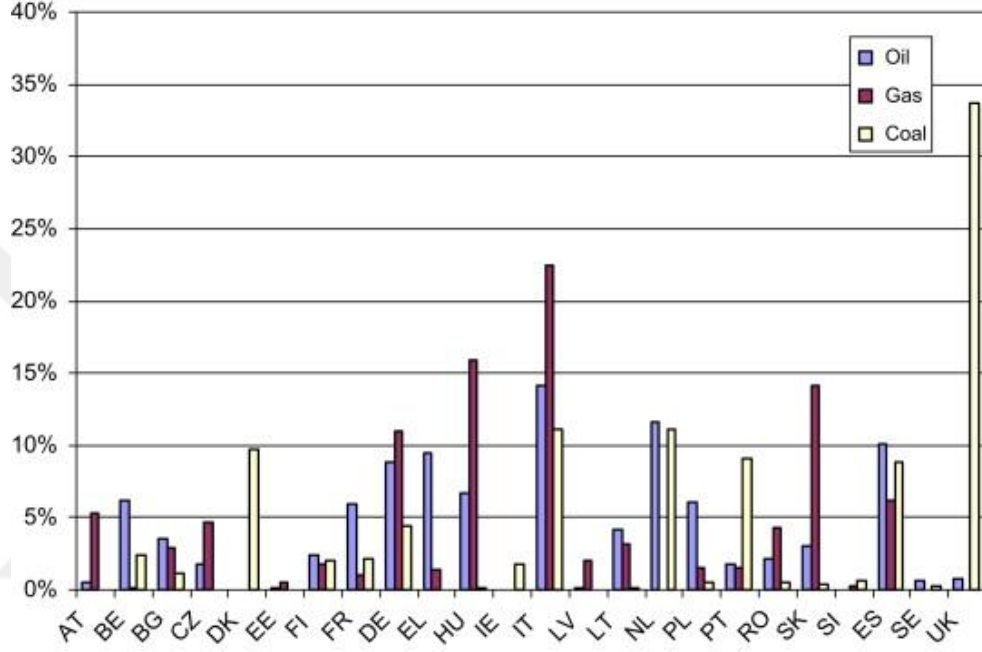
Ülke		Petrol (%)	Gaz (%)	Kömür (%)
Avusturya	AT	1	5	0
Belçika	BE	6	0	2
Bulgaristan	BG	4	3	1
Çek Cumhuriyeti	CZ	2	5	0
Danimarka	DK	0	0	10
Estonya	EE	0	1	0
Finlandiya	FI	2	2	2
Fransa	FR	6	1	2
Almanya	DE	9	11	4
Yunanistan	EL	9	1	0
Macaristan	HU	7	16	0
İrlanda	IE	0	0	2
İtalya	O	14	23	11
Letonya	LV	0	2	0

Ülke		Petrol (%)	Gaz (%)	Kömür (%)
Litvanya	LT	4	3	0
Hollanda	NL	12	0	11
Polonya	PL	6	1	1
Portekiz	PT	2	2	9
Romanya	RO	2	4	1
Slovakya	SK	3	14	0
Slovenya	SI	0	0	1
İspanya	ES	10	6	9
İsveç	GD	1	0	0
Birleşik Krallık	UK	1	0	34
Toplam 24 AB Üyesi		100	100	100

Değerlerin yükselmesi daha yüksek riske sahip olduğunu göstermektedir.

Birliğin üye devletleri, doğal gaz piyasasında farklı durumlarla karşı karşıyadır. Bazıları önemli miktarda yerli üretime sahipken, bazıları ithalatlarının çoğunu AB tedarikçilerinden veya Norveç'ten sağlamaktadır. Bazı ülkeler ise doğal gazlarını yalnızca AB/Norveç bölgesi dışından karşılamaktadır (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4478). Doğal gazın ülkelerin bireysel enerji portföylerindeki payları değişkenlik gösterirken bazılarında ise bu farklılık petrol, kömür veya diğer yakıt türlerine dayanarak değişiklik göstermektedir. Bu fark, REES gaz endeksine yansıtıldığında diğerlerine kıyasla yüksek endeks değerine sahip ülkeler grubunda: Avusturya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovak Cumhuriyeti bulunmaktadır. Bu ülkelerde herhangi bir doğal gaz üretimi söz konusu olmamakla birlikte genellikle çoğunu AB dışındaki/Norveç gibi tedarikçi ülkelerden karşılamaktadırlar. Bu nedenle hem mesafe hem de politik risk faktörleri burada endeks değerlerinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, bu ülkelerin toplam enerji tüketimindeki doğal gaz payları nispeten yüksek olup bazıları da iyi çeşitlendirilmiş alternatif bir harici doğal gaz kaynağına sahip bulunmamaktadır. Orta seviye gaz arz riski olan ikinci bir grup ülkeler: Estonya, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, İtalya, İrlanda, Polonya, Portekiz, Slovenya ve İspanya bulunmaktadır. Bu ülkeler daha iyi çeşitlendirilmiş bir doğal gaz ithalatına sahipken aynı zamanda da toplam enerji portföylerinde doğal gaza daha az güvenmekte yani, ihtiyaç duymaktadırlar. Kalan ülkeler, yerli üretimlerinden (Hollanda veya İngiltere) dolayı daha düşük endeks değerine sahiptir. CERE endeksine göre sıralama yapıldığında

Almanya, İtalya ve İspanya'nın daha yukarı seviyede yer alarak AB düzeyindeki risklere en fazla katkıda bulunan ülkeler arasında yer aldıklarını göstermiştir. Bunun nedeni ise ifade edilen bu ülkelerin AB'nin geri kalan ülkelere oranla daha fazla doğal gaz tüketimine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak Macaristan ve Slovak Cumhuriyeti gibi daha küçük ülkeler de AB düzeyindeki riske büyük katkı sağlamaktadır. Çünkü neredeyse tamamen doğal gaz ithalatı için AB üyesi olmayan tedarikçilere güvenerek enerji ihtiyaçlarını gidermektedirler (Le Coq ve Paltseva, 2009: 44790).

Grafik 3.1. AB riskine maruz kalma (CERE) endeksine katkı (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4480).

Özetlemek gerekirse hem REES hem de CERE endekslerine göre, tek tek AB üye devletleri, söz konusu enerji türüne bağlı olarak farklı risk derecelerine sahip olmaktadır. Devletlerin REES endeksleri ayrıca enerji türlerine göre de farklılık gösterir. Dolayısıyla CERE endeksi de, AB üye devletlerinin genel AB riskine olan katkısında gaz, petrol ve kömür için geniş skalada bir değişiklik göstermektedir. Bu da farklı enerji türleri için CERE endeksini çizmektedir. Bu durum AB üye devletlerinin enerji arz riskine maruz kalmasının enerji türlerine göre değiştiğini göstermektedir. Ülkelerin enerji arzı durumlarındaki çelişkileri ve ulusal bazdaki yapısal farklılıkları göz önüne alındığında, üye devletlerin AB ortak enerji politikasına ilişkin tercihlerinin de farklı olması muhtemeldir. Sonuç olarak, AB'de enerji güvenliği profilinin anlaşılması, belirli politika araçlarının uygulanabilirliği, bu doğrultudaki politikaların başarıya ulaşması ve enerji alanında alınacak kararların etkinlik derecesi açısından önemlidir (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4480).

Bireysel olarak AB üye devletleri arasında mevcut olan tedarik riskinde eşit olmayan dağılım, Birlik içerisinde ortak bir enerji politikası konusunda ülkelerin tercihlerinin farklılık gösterebileceğini göstermektedir. Bu durum, belirli politika araçlarının uygulanabilirliğini etkileyebilir ki ortak enerji politikası konusunda Birlik açısından bu durumun yaşanması söz konusu olmakla birlikte ülkeler arasında politika gerginliklerine yol açmaktadır. Örneğin, AB üyesi devletler enerji arz risklerini paylaşmalarına izin verecek nitelikte ortak bir politika uygulamaya karar verirse, AB düzeyindeki riske daha fazla katkıda bulunanlar belki de ortaklarına sadık kalabilmek için diğer ülkelerin maliyetine daha fazla fayda sağlayabilmesi söz konusu olacaktır (Le Coq ve Paltseva, 2009: 4481).

AB’de önemli kararların alındığı temel organ Bakanlar Konseyi’dir. Bakanlar Kurulu’nda kararların çoğu, nitelikli oy çoğunluğu ile alınır. Nitelikli çoğunluğun sağlanabilmesi için gerekli oy sayısı toplamda 232 (%72,3)’dir. Yani Birlik nüfusunun %62’sinin desteğini alabilen üye bir ülke, kararı bloke etme talebine sahiptir. Oy birliği ile karar alınması istisnai bir durum olup, dışişleri ve savunma politikası gibi hassas konularda bu oylama usulü uygulanmaktadır. Enerji alanındaki kararlar da nitelikli çoğunluk usulüne tabidir (Keskin, 2006: 188-189). 1 Kasım 2014 yılından itibaren karar almada çifte çoğunluk uygulaması getirilmiştir (Kurumlar ve Karar Alma Mekanizması, İktisadi Kalkınma Vakfı/İKV). Bu çerçevede olumlu oyların üye devletlerin %55’ini, AB toplam nüfusunun da %65’ini temsil etmesi ve en az 15 üye devletten gelmesi şartı getirilmiştir (T.C. AB Bakanlığı, AB’ye Genel Bakış: 11-12). Bu karar alma usulü, AB içinde nüfus açısından bazı ülkelerin avantaj kazanmasına olanak sağlamıştır (Kurumlar ve Karar Alma Mekanizması, İKV). Bu bağlamda Almanya, 82 milyonla Avrupa’nın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesi olduğundan karar almada en büyük avantaja sahip ülkeler arasındadır (T.C. AB Bakanlığı, AB’ye Genel Bakış:39).

3.4.AB ÜYESİ ÜLKELERİN ENERJİ ALANINDA DIŞA BAĞIMLILIK DURUMU

Bu bölümde öncelikle AB üye ülkelerinin enerji karışım oranları, özellikle de enerji kaynaklarının türlerine göre üretim miktarları doğal gaz, petrol ve kömür odaklı olacak şekilde ifade edilecektir. AB üye ülkeleri açısından üretim ve tüketim oranları verildikten sonra, ülkelerdeki enerji açıklarından yola çıkılarak ithalat verilerince bağımlılıklarının yüzdesi ortaya konulacaktır. Enerji kaynaklarının türlerine göre bağımlılık yüzdesi değişen ülkelerin, bu durumunun siyasi açıdan kendi ulusal dış politikalarına ve AB düzeyinde

ortak dış enerji politikası üzerine yansımalarının neler olduğu açıklanacaktır. Bu noktada bağımlılığın en önemli tedarikçisi konumunda olan Rusya'nın enerji alanında AB üye ülkelere yönelik izlediği politikalar ile bu ülkelerde ve AB temelinde yarattığı endişeler de ele alınacaktır.

3.4.1.AB Üyesi Ülkelerin Enerji Kaynakları, Üretim Oranları ve İthalat Verileri

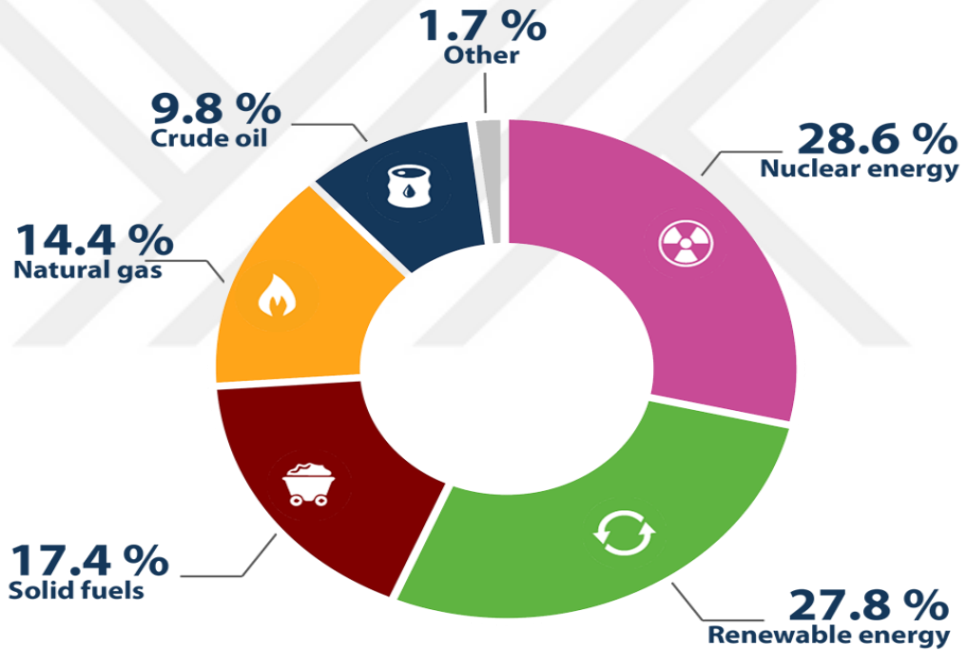
AB'de enerji üretimi farklı enerji kaynakları tarafından sağlamaktadır. Bunlar; büyük ölçüde kömürün oluşturduğu katı yakıtlar, doğal gaz, ham petrol, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji (hidroelektrik, rüzgâr ve güneş enerjisi vd.) kaynaklarıdır. 2016 yılı verilerince AB'de enerji üretimine en büyük katkıda bulunan kaynak nükleer enerjidir (AB'nin toplam enerji üretiminde %29'luk bir paya sahiptir). Yenilenebilir enerji %28 ile ikinci sırada üretilen enerji kaynağı olurken, ardından %17 ile katı yakıtlar, %14 ile doğal gaz ve %10 ile de ham petrol gelmektedir (Eurostat: Shedding light on, 2018: 7).

Tablo 3.3. Seçilen Yıllarda Birincil Enerji Üretimi, 1990-2016 (Mtoe/Milyon ton petrol eşdeğeri), (Eurostat: Energy, transport and environment, 2018: 28).

	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015	2016
EU-28	943.0	959.1	943.1	904.3	837.5	774.0	767.4	755.4
Belçika	12.4	11.5	13.4	13.7	15.4	12.3	10.4	15.0
Bulgaristan	9.3	10.2	9.8	10.6	10.5	11.3	12.0	11.2
Çek Cumhuriyeti	41.1	32.3	30.8	33.2	31.9	29.6	28.7	27.2
Danimarka	10.0	15.5	27.6	30.8	22.9	15.8	15.7	14.9
Almanya	186.4	144.9	135.2	136.6	128.5	119.8	119.6	115.6
Estonya	5.2	3.4	3.2	3.9	4.9	5.6	5.6	4.7
İrlanda	3.5	4.1	2.2	1.6	1.8	2.0	1.9	4.2
Yunanistan	9.2	9.3	10.0	10.3	9.4	8.8	8.5	6.7
İspanya	34.4	31.3	31.4	30.0	34.3	34.9	33.4	34.0
Fransa	110.7	126.0	129.3	135.7	134.9	136.6	137.5	130.6
Hırvatistan	5.7	5.0	4.3	4.8	5.1	4.4	4.4	4.4
İtalya	25.6	29.4	28.2	30.3	33.0	36.8	36.1	33.8
Kıbrıs	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Letonya	1.1	1.4	1.4	1.9	2.0	2.4	2.3	2.4
Litvanya	4.8	3.8	3.2	3.9	1.3	1.5	1.6	1.6
Lüksemburg	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.2
Macaristan	14.6	13.9	11.6	10.8	11.8	11.0	11.2	11.4
Malta	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Hollanda	60.5	66.8	58.4	62.4	71.1	60.3	47.9	46.1
Avustralya	8.1	8.8	9.8	9.7	11.6	12.1	12.0	12.3
Polonya	103.7	98.8	78.6	77.9	66.7	66.9	67.6	66.4
Portekiz	3.4	3.3	3.8	3.6	5.8	6.0	5.3	6.0
Romanya	38.3	32.3	28.5	28.2	27.8	26.6	26.7	25.0
Slovenya	3.1	3.0	3.1	3.5	3.8	3.7	3.4	3.6
Slovakya	5.3	5.0	6.3	6.3	6.0	6.3	6.3	6.2
Finlandiya	12.0	13.1	14.8	16.6	17.3	18.1	17.5	17.6
İsveç	29.5	31.3	30.0	34.1	32.5	34.0	33.6	34.6
Birleşik Krallık*	205.1	254.4	268.2	204.0	146.8	107.1	117.8	119.6

Birlik içinde üye devletler arasında enerji üretim oranları farklılaşmaktadır. Nükleer enerji, Fransa (toplam ulusal enerjinin %80'i), Belçika (%75) ve Slovakya'da (%62) ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Malta, Letonya, Portekiz, Kıbrıs ve Litvanya'da yenilenebilir enerji, başlıca üretilen enerji kaynağıdır. Polonya (%78), Estonya (%68), Yunanistan (%59) ve Çekya'da (%59) katı yakıtlar yüksek bir öneme sahip olurken, doğal gaz Hollanda'da (%83) üretilen başlıca enerji kaynağıdır. Ham petrol üretimi de Danimarka (%47) ve BK (%41) açısından üretilen önemli enerji kaynağı konumundadır (Eurostat: Shedding light on, 2018: 7).

Share of EU energy production by source, 2016

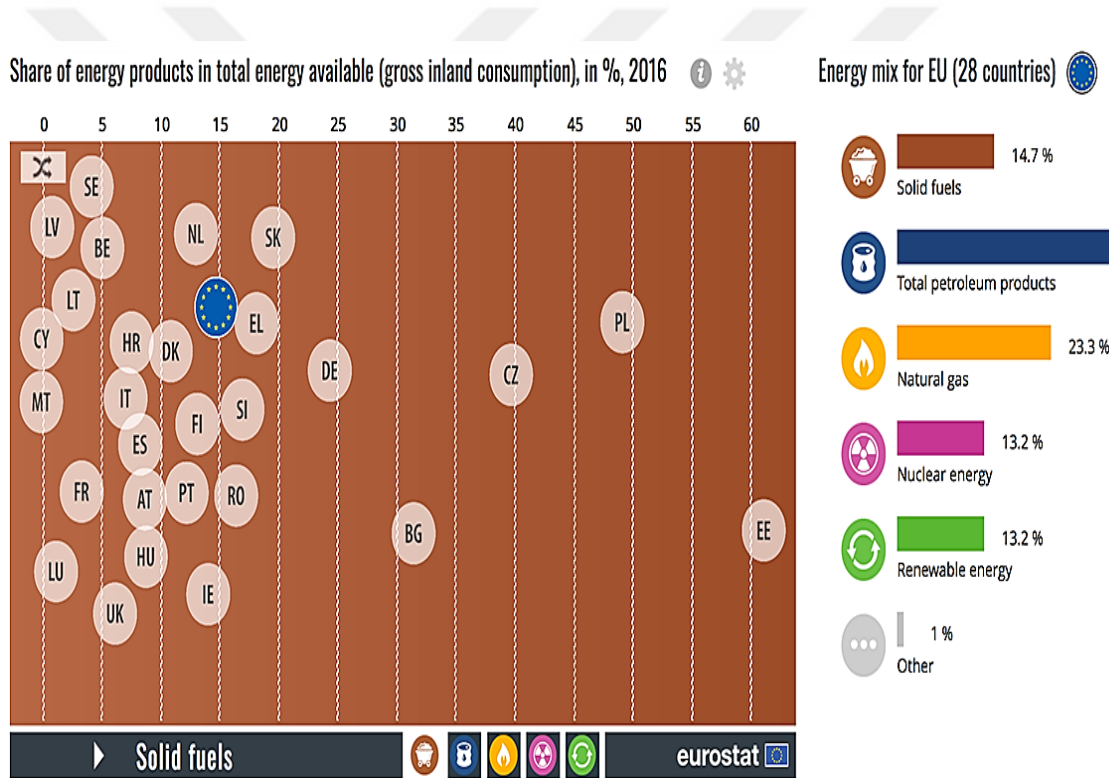

Source: Eurostat

Şekil 3.2. AB enerji üretiminin kaynağa göre payı, 2016 (Eurostat: Shedding light on, 2018: 7).
(Natural gas: Doğal gaz, Solid fuels: Katı yakıtlar, Renewable energy: Yenilenebilir enerji, Nuclear energy: Nükleer enerji, Other: Diğerleri, Crude oil: Ham petrol)

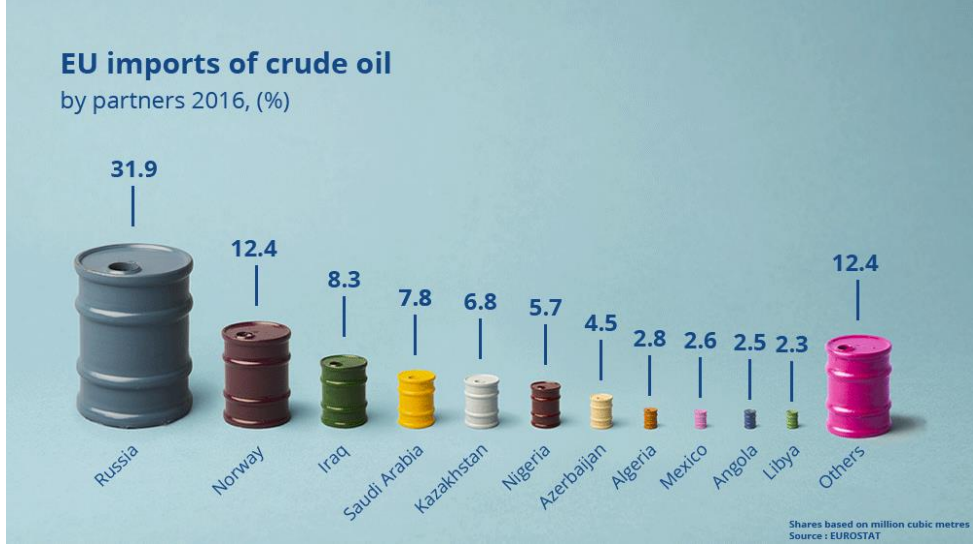
AB'de bulunan mevcut enerji ihtiyacı, Birlik içinde üretilen ve üçüncü ülkelerden ithal edilen enerji kaynaklarından sağlanmaktadır. 2016 yılında AB, kendi enerjisinin %46'sını üretirken %54'lük oranını da ithal etmekteydi (Eurostat: Shedding light on, 2018: 5).

AB’de enerji karışım oranlarına bakıldığında; ham petrol dâhil petrol ürünleri %35, doğal gaz %23, katı yakıtlar %15, nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarının her biri de %13’lük bir paya sahip olmuştur. Bu enerji karışım oranları da ülkeler arasında değişiklik göstermektedir. Örneğin, petrol ürünleri Kıbrıs’ta %93, Malta’da %79 ve Lüksemburg’da %63 oranlarında olup enerji karışımında önemli bir paya sahip olurken, doğal gaz da İtalya, Hollanda ve Birleşik Krallık (BK) için daha önemli bir paya sahip enerji kaynağını oluşturmaktadır. Estonya’da mevcut olan enerjinin yarısından fazlası (%61) ve Polonya’da (%49) katı yakıtların (genellikle kömür) oranı daha fazladır. Birlik içinde nükleer enerji açısından daha önce belirtildiği üzere Fransa ve İsveç’teki oranlar yüksek olurken, yenilenebilir enerji de Letonya ve İsveç’te %37’lik bir payı oluşturmaktadır (Eurostat: Shedding light on, 2018: 5).

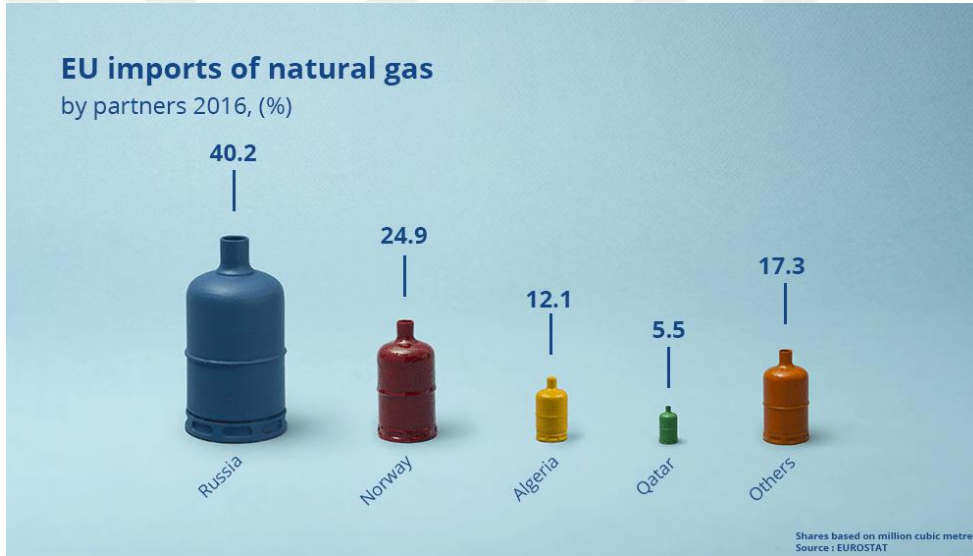

Şekil 3.3. Enerji ürünlerinin mevcut toplam enerji içindeki payı (brüt iç tüketim), %, 2016 (Eurostat: Shedding light on, 2018: 6)

(Solid fuels: Katı yakıtlar, Total petroleum products: Toplam enerji ürünleri, Natural gas: Doğal gaz, Nuclear energy: Nükleer enerji, Renewable energy: Yenilenebilir enerji, Other: Diğerleri)

Resim 3.1. AB ortakları tarafından ham petrol ithalatı 2016, % (Eurostat: Shedding light on, 2018: 9)

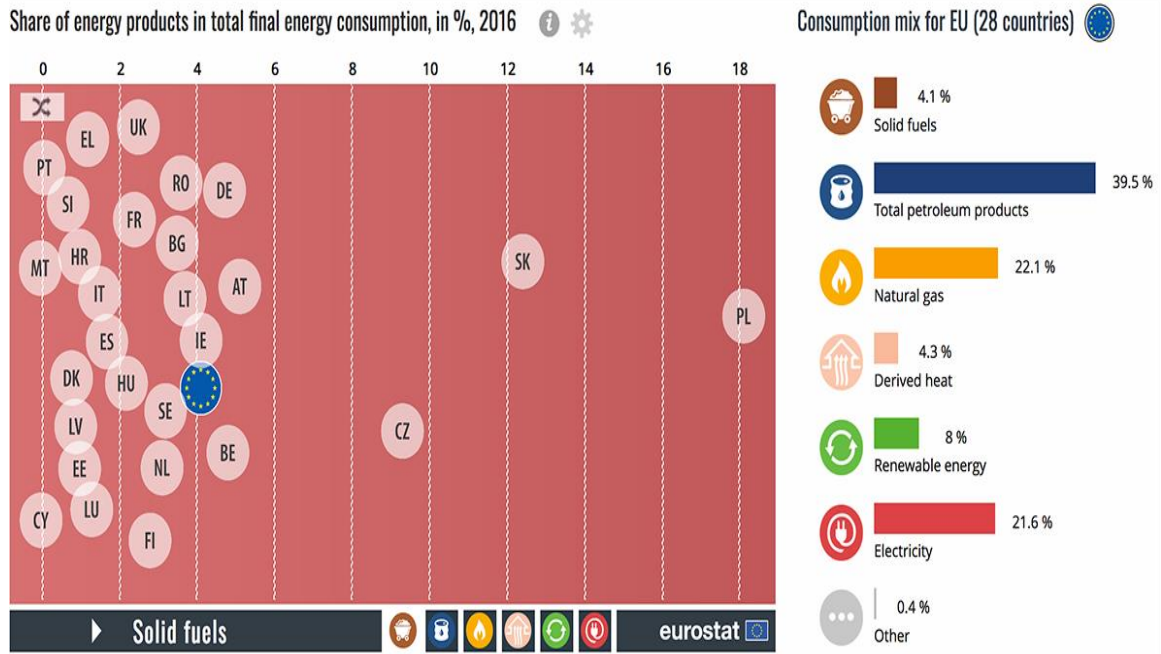

Resim 3.2. AB ortakları tarafından doğal gaz ithalatı 2016, % (Eurostat: Shedding light on, 2018: 6)

AB, kendi enerji tüketimi için üçüncü ülkelerden ithal edilen enerjiye gün geçtikçe daha çok ihtiyaç duymaktadır. 2016 yılında, ithal edilen ana enerji ürünü olarak ham petrol dâhil petrol ürünleri, enerji ithalatının neredeyse üçte ikisini oluştururken ardından doğal gaz (%24) ve katı yakıt (%9) türleri gelmektedir. Birliğin en büyük ham petrol, doğal gaz ve katı yakıt tedarikçisi konumunda olan ülkesi Rusya'dır. AB'nin enerji arzındaki istikrar, gün geçtikçe artan ithalat miktarının göreceli olarak az sayıda dış tedarikçi ülkelerden karşılanması bağlamında tehdit sinyalleri vermeye başlamıştır. 2000 yılında %47 seviyesinde olan ithalat oranının 2016 yılına gelindiğinde %54'e ulaşması, bu konunun Birlik açısından daha sorunlu hale geleceğinin bir göstergesini ifade etmektedir. 2016 yılında Birlik dışından ham petrol ithalatının neredeyse üçte ikisi

Rusya'dan (%32), Norveç'ten (%12), Nijerya'dan, Suudi Arabistan'dan (%8) ve Kazakistan'dan (%7) gelmiştir. Diğer bir enerji kaynağındaki analize bakıldığında, AB'nin doğal gaz ithalatının dörtte üçünden fazlası Rusya'dan (%40), Norveç'ten (%25) ve Cezayir'den (%12) gelirken, neredeyse üçte birinin de katı yakıt (çoğunlukla kömür) ithalatından kaynaklandığı görülmektedir. Katı yakıt açısından Birliğin ithalat oranları: Rusya %30, Kolombiya %23 ve Avustralya %15 şeklindedir. Üye devletler arasında ithalat oranlarının enerji kaynaklarının türüne göre dağılımına baktığımızda; enerji ithalatının %80'inden fazlasını Kıbrıs, Malta, Yunanistan ve İsveç'teki petrol ürünleri oluştururken üçte birinden fazlasını da Avusturya, Macaristan ve İtalya'daki doğal gaz oluşturmaktadır. Enerji ithalatının %1'inden fazlası da Slovakya ve Almanya'daki katı yakıtlardır (Eurostat: Shedding light on, 2018: 8-9).

AB'de enerji konusundaki bağımlılık oranı, Birlik ekonomisinin enerji ihtiyaçlarını karşılamak için ithalata ne ölçüde güvenildiğini göstermektedir. Net ithalat değerinin hesaplanması (ithalat-ihracat), brüt iç enerji tüketimindeki (üretilen enerji ve net ithalat toplamı) pay ile ölçülmektedir. 2016 yılında AB'de bağımlılık oranı %54'e eşit olup, bu değer AB'nin enerji ihtiyacının yarısından fazlasının net ithalatla karşılandığı anlamına geldiğini göstermektedir. Bu oran Malta, Lüksemburg ve Kıbrıs'ta %90 seviyelerinde iken, Estonya ve Danimarka'da %20'nin altına düşecek şekilde değişmektedir. AB ham petrol, doğal gaz ve katı yakıt ithalatı için öncelikle Rusya'ya, ardından da ham petrol ve doğal gaz açısından Norveç'e bağlı bulunmaktadır. Son olarak AB'de enerji ürünlerinin toplam nihai enerji tüketimindeki payları da aşağıdaki şekilde gösterilmiş olup en yüksek oranları sırasıyla; petrol ürünleri, doğal gaz ve elektrik paylaşmaktadır (Eurostat: Shedding light on, 2018: 8-14).

Şekil 3.4. Enerji ürünlerinin toplam nihai enerji tüketimindeki payı, %, 2016 (Eurostat: Shedding light on, 2018: 14).

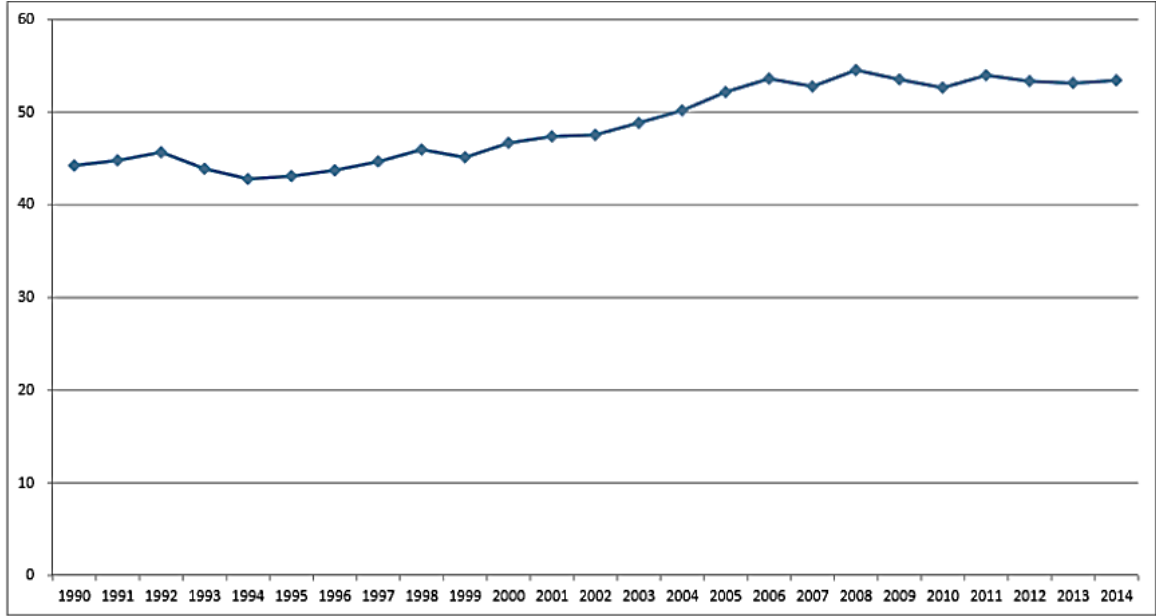
(Solid fuels: Katı yakıtlar, Total petroleum products: Toplam enerji ürünleri, Natural gas: Doğal gaz, Derived heat: Türetilmiş ısı, Renewable energy: Yenilenebilir enerji, Electricity: Elektrik, Other: Diğerleri)

3.4.2. AB Üyesi Ülkelerin Ulusal Güvenlik Meselesi Olarak Enerji ve Dış Politika Yaklaşımı

2005 ve 2006 yılları arasında AB üyesi devletler içerisinde enerji tüketimindeki büyük artış Finlandiya'da (+9,1%) yaşanırken en büyük düşüş de Malta'da (-6,4%) gerçekleşmiştir. Birlik içinde bu yıllar arasında toplam tüketimin üçte ikisine sahip en büyük beş enerji tüketicisi ülkelerin durumuna bakıldığında; Almanya +0,5%, Fransa -1,2%, BK -1,6%, İtalya -0,6%, İspanya -0,5% şeklindedir. 2006 yılında en yüksek enerji bağımlılığı Kıbrıs (%102), Malta (%100), Lüksemburg (%99) ve İrlanda'da (%91) olmuştur. Üye devletler arasından en az enerji ithalatına bağımlı olan Polonya (%20), BK (%20), Çek Cumhuriyeti (%28) ve Romanya'dır (%29). Danimarka ise net bir enerji ihracatçısı olup, bu nedenle negatif enerji bağımlılık oranına (-37%) sahiptir. 2006 yılında AB'nin net enerji ithalatı %2,4 oranında artmıştır. AB'nin net ithalatının büyük bir çoğunluğuna petrol (%60) ve doğal gazın (%26) hâkim olması söz konusudur. Bu yılda Birliğin petrol ithalatının %33'ü ve doğal gaz ithalatının %40'ının ilk sıradaki tedarikçisi Rusya olurken ikinci sırada petrol ve doğal gazda sırasıyla %16 ve %23 ile Norveç gelmiştir (Eurostat: Energy consumption, 2008).

2008 ve 2011 yılları arasında AB'deki enerji tüketimi %6 oranında azalma kaydetmiştir. Enerji bağımlılık oranı ise 2008'den 2011 yılına kadar neredeyse sabit bir şekilde %54 oranında bir seyir izlemiştir. Bu yıllar arasında enerji tüketiminde düşüş kaydeden ülkeler; Litvanya (-24,5), İrlanda ve Yunanistan (her ikisi de -12,3%), Romanya (-10,2%), İspanya ve BK (her ikisi de -9,4%) olurken, Malta (+16,9%) ve Estonya'da (+4,8%) en yüksek artışlar yaşanmıştır. 2011 yılında üye devletler içerisinde enerji ithalatına en az bağımlı olan ülkeler; Estonya (%12), Romanya (%21), Çek Cumhuriyeti (%29), Hollanda (%30), Polonya (%34) ve BK (%36) olmuştur. En yüksek enerji bağımlılık oranları; Malta %101, Lüksemburg %97, Kıbrıs %93 ve İrlanda %89 şeklindedir (Eurostat: Energy consumption, 2008).

2014 yılında AB'de enerji bağımlılığı 1990 yılındaki seviyesinden daha yüksek olmasına karşın 2008 yılında kaydedilen en yüksek seviyesinden biraz daha düşük olmuştur (Grafik 3.2. bakınız). Birlik açısından 2004 yılından bu yana %50'nin üzerinde bir bağımlılık oranı söz konusudur. Enerji bağımlılığı, üye devletler arasında değişmekte olup bunlardan yarısı 2014'te enerji tüketimi için ithalata dayanırken, diğer yarısı için enerji bağımlılık oranı %50'nin altında kalmıştır. 2014 yılında 1990 yılından bu yana en düşük bağımlılık oranlarını kaydeden dokuz üye devlet; Bulgaristan, Estonya, Fransa, İtalya, Letonya, Lüksemburg, Malta, Portekiz ve Romanya olmuştur. Buna karşılık Çek Cumhuriyeti, 2014 yılında enerji bağımlılığında zirvedeki ülke konumunda olmuştur (Eurostat: Energy consumption, 2008).

Grafik 3.2. AB enerji bağımlılığının gelişimi, 1990-2014, % (Eurostat: Energy consumption, 2008).

AB üyesi devletlerin enerji kaynakları çeşitlerine göre bağımlılık oranını gösteren data, Tablo 3.4'te detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3.4. Enerji Bağımlılığı-katı yakıtlar, toplam petrol ürünleri, doğal gaz - 2005 ve 2016 yılları arasında, % (Eurostat: Energy, transport and environment, 2018: 40)

	Katı Yakıtlar				Toplam Petrol Ürünleri				Doğal Gaz			
	2005	2010	2015	2016	2005	2010	2015	2016	2005	2010	2015	2016
EU-28	39.4	39.4	42.4	40.2	82.2	84.5	88.8	86.7	57.1	62.5	69.0	70.4
EA-19	56.1	58.8	62.1	61.8	97.5	96.6	98.1	96.3	72.3	70.7	78.3	78.4
Belçika	101.3	98.3	97.1	94.9	100.8	101.4	103.8	98.8	100.5	100.3	99.3	100.6
Bulgaristan	37.0	24.7	11.2	9.8	102.2	101.1	99.2	96.1	87.7	92.6	97.0	96.5
Çek Cumhuriyeti	-16.1	-15.1	-1.5	-0.9	97.5	96.5	97.8	97.2	97.8	84.8	95.1	95.7
Danimarka	94.4	69.4	85.0	84.6	-103.3	-43.4	5.8	2.8	-113.5	-68.1	-48.0	-44.4
Almanya	31.7	40.1	45.5	49.6	97.3	96.7	96.5	96.4	79.6	81.2	90.1	88.6
Estonya	0.7	-0.6	-0.3	0.0	70.8	57.5	39.4	48.7	100.0	100.0	100.0	100.0
İrlanda	71.4	48.7	66.5	54.7	100.0	97.3	103.9	98.4	86.7	95.5	96.5	40.1
Yunanistan	4.1	5.1	2.8	4.4	97.7	98.7	105.4	99.6	99.1	99.9	99.9	99.2
İspanya	70.1	85.5	78.3	76.0	101.2	99.9	102.1	99.2	101.2	99.3	96.9	98.7
Fransa	94.4	101.0	98.5	93.5	99.3	97.9	98.5	97.5	99.3	92.8	98.5	98.9
Hırvatistan	91.3	102.5	103.0	102.0	79.4	80.4	79.7	76.9	23.7	18.1	27.1	33.5
İtalya	99.4	101.0	100.2	97.5	91.8	93.5	89.5	91.0	84.7	90.5	90.4	91.8
Kıbrıs	121.0	65.5	100.0	:	102.3	104.2	102.8	100.7	:	:	:	:
Letonya	94.3	102.8	84.7	84.4	102.2	94.4	102.9	109.1	105.6	61.8	98.6	83.4
Litvanya	94.2	91.9	87.1	89.2	91.9	98.7	100.7	97.9	100.7	99.7	99.7	100.6
Lüksemburg	100.0	100.0	100.0	100.0	99.4	99.4	99.3	100.0	100.0	100.0	99.4	99.3
Macaristan	42.8	41.9	34.0	34.5	81.2	84.7	93.2	89.3	81.1	78.7	69.7	78.9
Malta	:	:	:	:	100.0	99.2	97.8	101.6	:	:	:	:
Hollanda	101.5	121.7	112.4	91.0	96.2	94.3	101.6	95.6	-59.3	-60.4	-36.5	-32.7
Avustralya	100.7	99.4	85.2	95.5	91.6	89.9	93.9	92.0	88.5	75.3	72.5	85.8
Polonya	-23.9	-5.2	-11.6	-12.0	97.5	97.0	96.9	92.8	69.7	69.3	72.2	78.4
Portekiz	96.3	98.3	98.5	102.3	102.3	97.5	99.9	96.9	103.8	100.4	99.8	99.1
Romanya	33.4	17.6	17.4	20.2	38.5	51.9	53.3	56.7	30.1	16.8	1.8	13.0
Slovenya	21.0	19.2	19.0	17.2	101.3	99.2	99.6	100.3	99.6	99.3	99.6	99.4

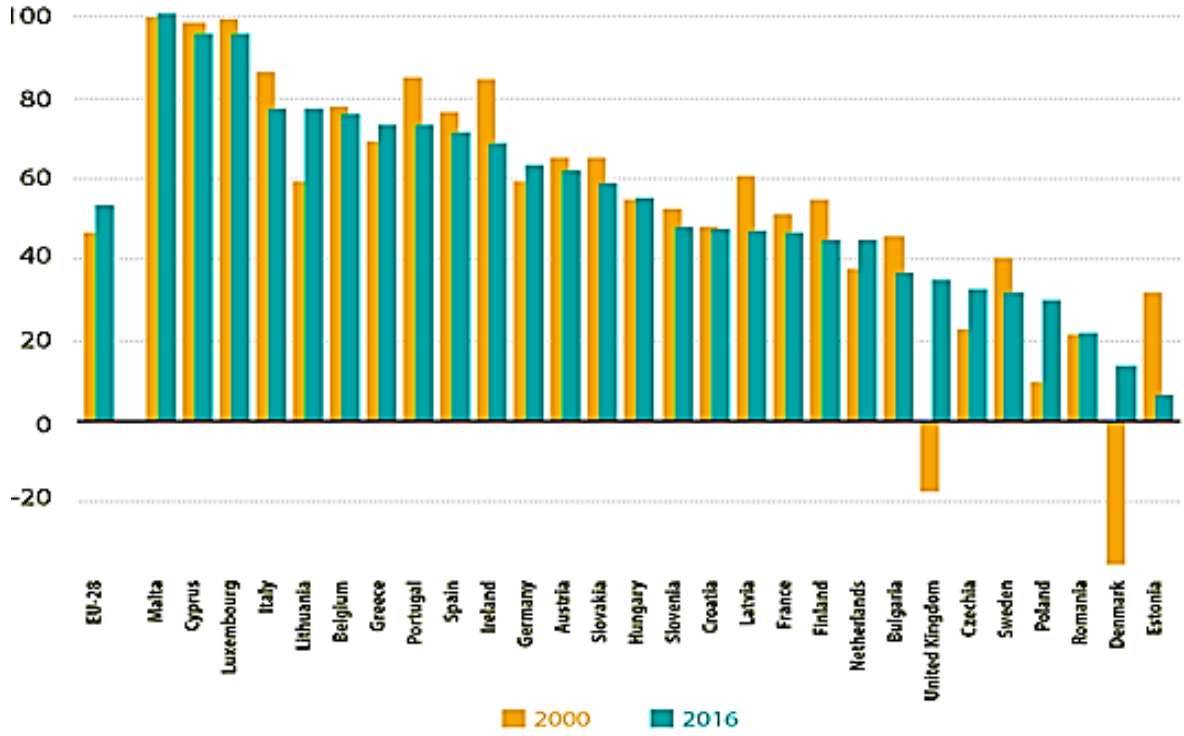
Slovakya	88.4	75.7	84.6	83.3	88.2	89.6	89.4	91.8	97.5	99.9	95.1	92.8
Finlandiya	67.4	57.5	61.5	60.1	98.4	89.4	106.0	94.7	100.0	100.0	99.7	99.7
İsveç	97.2	102.2	92.3	108.4	104.0	93.6	103.8	95.9	95.1	98.8	99.1	99.2
Birleşik Krallık	71.9	51.9	61.1	50.8	-3.2	14.1	36.7	33.9	7.0	40.0	42.8	46.5

Geçtiğimiz yıllarda AB'de birincil enerji üretiminin azalması beraberinde birincil enerji ve enerji ürünlerinin ithalatının artmasına neden olmuştur. İthal edilen doğal gaz miktarında 2010 yılından itibaren hafif bir düşüş yaşanmasına rağmen, bu durum 2015'ten itibaren yeniden artmaya başlamış olup, 2016'da 2011 yılındaki değerine ulaşmıştır. (Eurostat: Energy, transport and environment, 2018: 34). AB'de enerji ithalatının kaynak ülkelerinde son yıllarda bir takım değişiklikler yaşanmasına karşın Rusya ham petrol ve doğal gazın ana tedarikçisi olarak konumunu halen korumakla (payının bir miktar azalmış olmasına rağmen) birlikte aynı zamanda katı yakıtların lider tedarikçisi olarak da ortaya çıkmıştır. 2016 yılında, AB'de katı yakıt ithalatının %30,2'si de Rusya'dan gelmiştir (Eurostat: Energy, transport and environment, 2018: 35).

Tablo 3.5. Birincil Enerji İthalatının Ana Kaynakları, AB-28, 2006-2016 (AB-28 ithalatının %'si),
(Eurostat: Energy, transport and environment, 2018: 35).

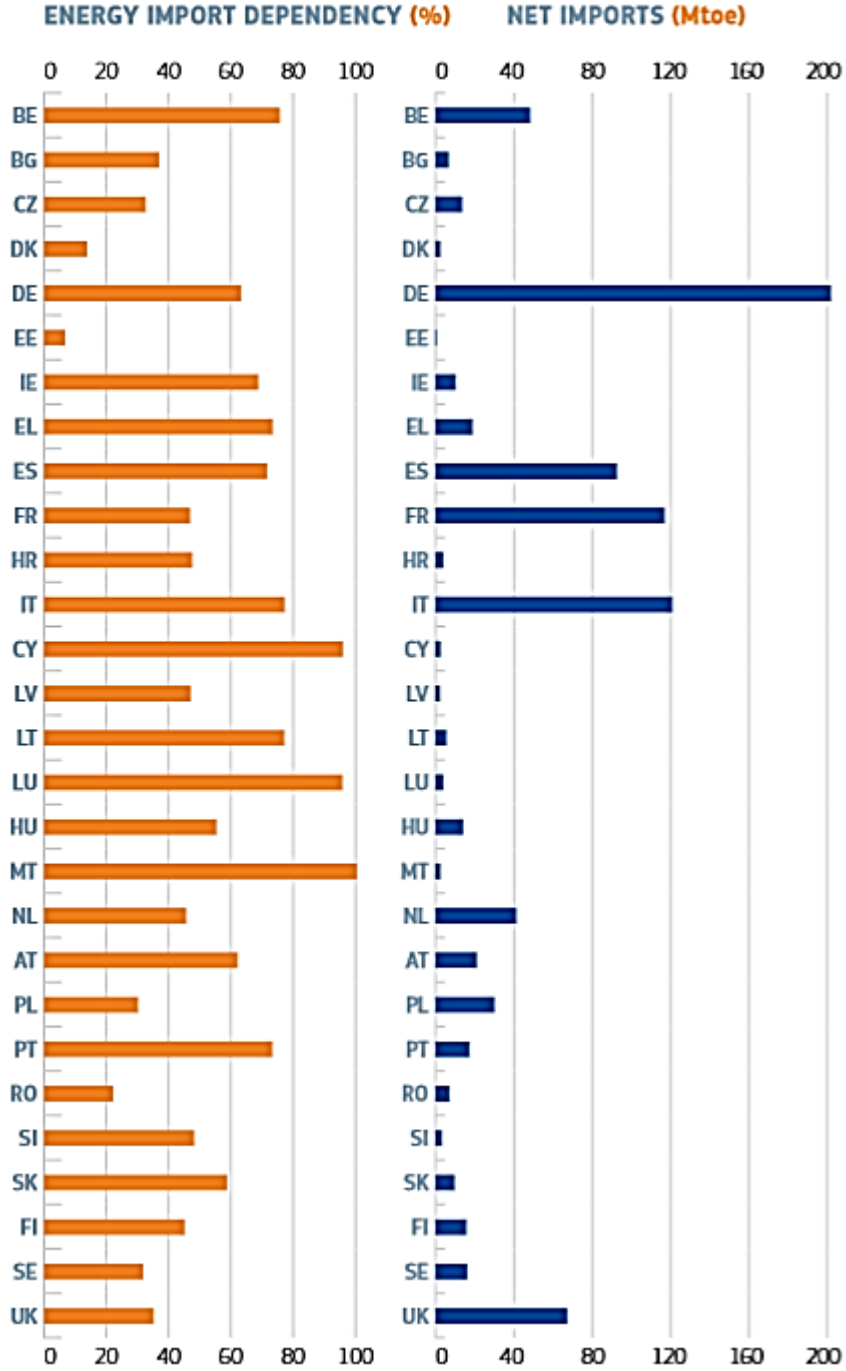
						Katı Yakıtlar						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Rusya	25.0	24.8	26.1	30.0	26.9	26.0	25.5	28.8	29.1	28.9	30.2	
Kolombiya	11.4	12.7	12.3	17.4	19.9	23.5	24.1	21.8	21.1	23.9	23.4	
Avustralya	12.0	13.0	11.7	7.5	10.5	8.7	7.3	7.5	6.3	9.8	14.6	
ABD	7.8	9.1	14.0	13.5	16.8	17.9	22.9	22.4	20.5	16.1	14.1	
Güney Afrika	23.1	20.1	16.5	15.8	9.6	7.8	6.3	6.7	9.8	7.7	5.1	
Diğerleri	20.8	20.3	19.4	15.9	16.3	16.1	13.8	12.9	13.2	13.5	12.6	
						Ham Petrol						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Rusya	33.8	33.7	31.8	33.6	34.7	34.8	33.7	33.7	30.4	29.1	31.9	
Norveç	15.4	15.0	15.0	15.1	13.7	12.5	11.2	11.8	13.1	12.0	12.4	
Irak	2.9	3.4	3.3	3.8	3.2	3.6	4.1	3.6	4.6	7.7	8.3	
Suudi Arabistan	9.0	7.2	6.8	5.7	5.9	8.0	8.8	8.7	8.9	7.9	7.8	
Kazakistan	4.6	4.6	4.8	5.3	5.5	5.7	5.1	5.7	6.4	6.6	6.8	
Diğerleri	34.2	36.1	38.3	36.6	37.0	35.4	37.0	36.5	36.5	36.8	32.9	
						Doğal Gaz						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Rusya	39.3	38.7	37.4	33.0	31.9	34.4	34.9	41.1	37.4	37.6	39.9	
Norveç	25.9	28.1	28.5	29.7	27.9	27.6	31.8	30.4	32.1	32.0	24.8	
Cezayir	16.3	15.3	14.7	14.1	13.9	13.1	13.3	12.6	12.0	10.8	12.4	
Katar	1.8	2.2	2.3	5.9	9.7	11.6	8.3	6.5	6.8	7.7	5.6	
Nijerya	4.3	4.6	4.0	2.4	4.0	4.4	3.1	1.7	1.5	2.0	2.0	
Diğerleri	12.5	11.1	13.1	14.9	12.5	8.9	8.5	7.7	10.2	9.9	15.3	

AB, 2016 yılında tükettiği enerjinin yarısından fazlasını ithal edecek duruma gelmiştir. Grafik 3.3'e baktığımızda 2016 yılında Estonya (%6,8) en az enerji ithalatına bağlı üye olurken bunu Danimarka (%13,9), Romanya (%22,3), Polonya (%30,3), İsveç (%3,9) ve Çek Cumhuriyeti (%32,8) takip etmiştir. Diğer taraftan bu yılda en yüksek enerji bağımlılık oranlarına sahip üye ülkeler sırasıyla; Malta (%100'ün biraz üzerinde bir oranda), Kıbrıs (%96,2), Lüksemburg (%96,1), İtalya (%77,5), Litvanya (%77,4) ve Belçika'dır (%76). 2016 yılında en fazla enerji tüketen beş üye devlet arasında İngiltere (%35,3) ve Fransa (%47,1), Almanya (%63,5), İspanya (%71,9) ve İtalya'nın (%77,5) aksine enerji ithalatına en az bağımlı olan ülkeler konumunda olmuştur (Eurostat: Over half, 2018).

Grafik 3.3. AB üyesi ülkelerde enerji bağımlılık oranları, 2000-2016, % (Eurostat: Over half, 2018).

AB Enerji İstatiksel Cüzdanı (2018) verilerine göre, üye ülkelerin enerji ithalatı bağımlılığı ve net ithalat oranları Şekil 3.5'te gösterilmiştir. Bu veriler analiz edildiğinde 2016 yılında en yüksek enerji ithalatı bağımlılığına sahip ülkeler; Malta, Kıbrıs, Lüksemburg, Litvanya ve Belçika olarak görülmektedir. Net ithalat oranları yüksek olan üye devletler arasında ise; Almanya, Litvanya, Fransa, İspanya, BK ve Belçika yer almaktadır (European Commission: The EU's energy diplomacy, 2016: 25).

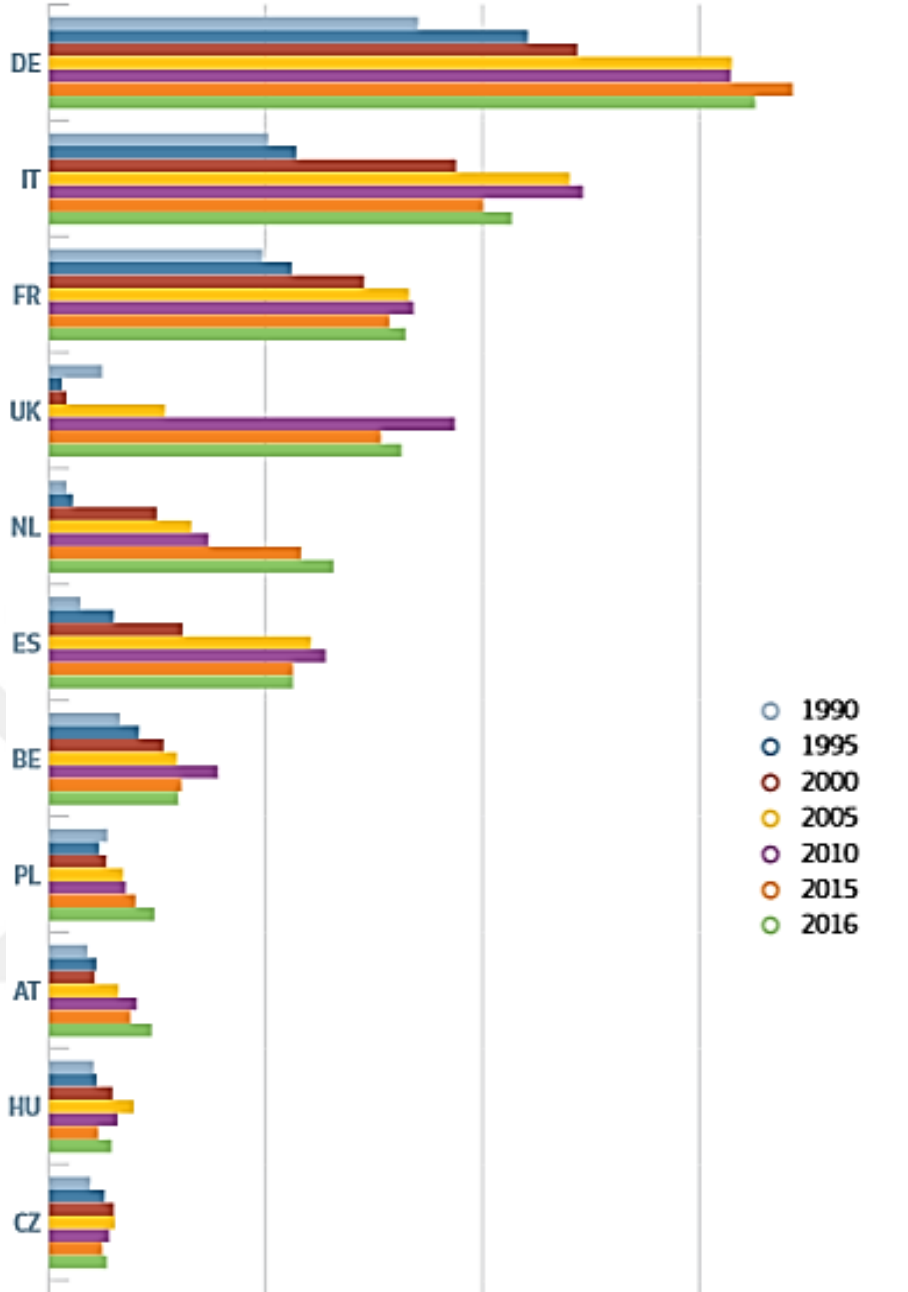

Şekil 3.5. AB enerji ithalatı bağımlılığı ve net ithalat oranları, 2016, %
(European Commission: The EU's energy diplomacy, 2016: 25)

Çalışmamızda özellikle üzerinde durulan birincil enerji kaynaklarından olan doğal gazdaki ithalat oranlarının üye devletler açısından görüntüsü Tablo 3.4 ve Şekil 3.5'te ifade edilmiştir. Yine üye devletler arasında 1990 ve 2016 yılları arasında doğal gaz ithalatında ilk sırada yer alan ülke Almanya olurken ardından İtalya ve Fransa gelmektedir (European Commission: The EU's energy diplomacy, 2016: 56-57).

Tablo 3.6. AB Doğal Gaz İthalat Sıralaması, 1995 ve 2016, % - Mtoe (European Commission: The EU's energy diplomacy, 2016: 56)

Mtoe and % EU-28 Ranking	1995			2016		
	MS	Imports	EU-28 Share	MS	Imports	EU-28 Share
Gases						
1	DE	55.3	30.7%	DE	81.6	22.9%
2	IT	28.6	15.9%	IT	53.5	15.0%
3	FR	28.1	15.6%	FR	41.2	11.5%
4	BE	10.4	5.8%	UK	40.8	11.4%
5	ES	7.5	4.2%	NL	32.9	9.2%
6	CZ	6.4	3.6%	ES	28.2	7.9%
7	PL	5.8	3.2%	BE	15.0	4.2%
8	HU	5.5	3.1%	PL	12.2	3.4%
9	AT	5.5	3.0%	AT	11.9	3.3%
10	RO	4.8	2.7%	HU	7.2	2.0%
11	BG	4.6	2.5%	CZ	6.7	1.9%
12	SK	4.5	2.5%	PT	4.3	1.2%
13	FI	2.8	1.6%	SK	3.6	1.0%
14	NL	2.8	1.5%	EL	3.5	1.0%
15	LT	2.0	1.1%	BG	2.6	0.7%
16	UK	1.5	0.8%	FI	2.1	0.6%
17	LV	1.0	0.6%	LT	1.9	0.5%
18	SE	0.8	0.4%	IE	1.7	0.5%
19	SI	0.8	0.4%	RO	1.2	0.3%
20	EE	0.6	0.3%	HR	1.1	0.3%
21	LU	0.6	0.3%	LV	0.9	0.3%
22	HR	0.2	0.1%	SE	0.8	0.2%
23	IE	0.1	0.0%	LU	0.7	0.2%
24	DK	0.0	0.0%	SI	0.7	0.2%
25	EL	0.0	0.0%	DK	0.6	0.2%
26	CY	0.0	0.0%	EE	0.4	0.1%
27	MT	0.0	0.0%	CY	0.0	0.0%
28	PT	0.0	0.0%	MT	0.0	0.0%
Top 5 Total		129.9	72.1%		250.0	70.0%
Total		180.2	100.0%		357.1	100.0%

Şekil 3.6. Doğal gaz ithalatı, AB üyesi devletler arasında ilk 14 ithalatçı sıralaması, 1990- 2016, Mtoe (European Commission: The EU's energy diplomacy, 2016: 57)

AB liderleri, barış ve istikrarın karşılıklı bağımlılık ile kurulduğuna inanırken Rusya'daki yöneticiler AB'nin, Rusya'ya daha fazla ihtiyaç duyduğu bir durum yaratmak için çalıştıklarını ifade etmektedir. M. Leonard ve N. Popescu tarafından AB üyelerinin Rusya'ya yönelik politik yaklaşım sınıflandırmasına bakıldığında; Birlik içerisinde Rusya'yı sıklıkla savunan ve aleni bir şekilde tarafı olarak görülen, "Truva Atları" konumunda olan ülkeler olarak Kıbrıs ve Yunanistan gösterilmektedir. Rusya ile yakın

ilişkileri olan, özellikle karşılıklı olarak ikili birlikten fayda sağlayan ve AB düzeyinde ortak bir enerji politikasının oluşumunu zedeleyen ülkeler niteliğinde “Stratejik Ortaklar” şeklinde ifade edilenler ise Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya olmuştur. Bir diğer grup olan ve “Dost Pragmatist” ülkeler olarak adlandırılanlar: Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Finlandiya, Macaristan, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya ve Slovenya’dır. Dördüncü kategoride yer alan ve “Soğuk Pragmatistler” olarak geçen ülkeler de Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Letonya, İrlanda, Hollanda, Romanya, İsveç ve BK olup; bu ülkelerin Rusya ile daha çok iş ilişkisine yoğunlaşmakta olduğu görülmekte ve özellikle insan hakları konusunda diğer ülkelere kıyasla daha cesurca ifadelerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Son olarak da Moskova ile tamamıyla iyi olmayacak şekilde düşmanca ilişkileri olan ve AB ile Rusya arasındaki müzakereleri engellemek için veto kullanmak isteyen Litvanya ve Polonya gibi “Yeni Soğuk Savaşçı” ülkelerin bulunması söz konusudur (Leonard ve Popescu, 2007: 1-2).

Genel olarak AB üyesi devletlerin Rusya’ya yönelik izledikleri dış politika, iki yaklaşıma bölünmektedir. Bir tarafta Rusya’yı AB yörüngesine girebilecek potansiyel bir ortak olarak gören ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkelerin Rusya’ya yönelik temennileri, Rusya’yı mümkün olduğunca çok sayıda kuruma dâhil etmek ve AB enerjisine Rus yatırımını teşvik etmek istemeleri üzerine şekillenmektedir. Diğer tarafta ise Rusya’yı tehdit olarak gören ülkeler bulunmaktadır. Bu devletlerce de Rusya’nın genişleme hedefleri, demokrasiye olan hoşgörüsüz tutumu gibi nedenlerden dolayı Rusya’nın G8’den çıkarılması, NATO’nun Gürcistan’ı kapsayacak şekilde genişletilmesini, komşu ülkelerdeki Rusya karşıtı rejimlere destek verilmesini, füze kalkanlarının inşa edilmesini öngören bir politika izlenilmesi gerektiğini ifade etmektedirler (Leonard ve Popescu, 2007: 2).

AB-Rusya ilişkilerinde Moskova, yükselen gaz ve petrol fiyatları sayesinde enerji bakımından daha güçlü olup, daha az işbirliğine yatkın hale gelmiştir. Ancak her ne kadar bu ikili arasındaki ilişkilerin siyasi boyutunda krizler ve anlaşmazlıklar yaşansa da tarafların enerji alanında birbirinden elde ettiği kazançlar işbirliklerinde devamlılığı sona erdirecek nitelikte olmamıştır. Hem AB’nin enerji ithalatında Rusya’ya karşı giderek artan enerji bağımlılığı hem de Rusya’nın AB’den ithal etmiş olduğu mallar, enerji pazarının getirisi ile Avrupa’daki konumu artırma ve küresel anlamda dışa açılma isteği, ilişkilerin sürekliliğini sağlayan temel ve vazgeçilemez dinamikleri oluşturmaktadır (John O’Loughlin and Paul F. Talbot’tan aktaran Musaoğlu ve Özgöker, 2008: 77). Petrol ve

özellikle de doğal gazdan elde edilen gelirler, devlet bütçesini artırınca Rusya'nın dış finansmana olan bağımlılığı önemli ölçüde azalmakla birlikte dış politikada enerji alanında daha baskın sesle hareket etmesine olanak sağlamıştır. Tüm bunlara ilaveten üye devletler arasında Rusya'ya yönelik bu parçalı politika yapısı, Rusya ile başta enerji olmak üzere diğer başa çıkılması gerekli alanlarda en büyük zorluğun yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durumdan istifade eden bir ülke olarak Rusya da AB üyesi devletlerle ayrı ayrı ve uzun vadeli olacak şekilde anlaşmalar (özellikle enerji alanında) imzalayarak Birliğin ortak enerji stratejisinin temel ilkelerine aykırı bir amaç gütmüştür. AB bu soruna karşı, üye devletlerin bireysel politikalar izlemesinden ziyade Birlik düzeyinde ortak ve etkin bir politika izlemesini sağlamak açısından somut adımlar atılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak AB uzun bir süre boyunca, Rusya ile olan ilişkisinin kendi potansiyel gücünü azaltacak ve Rusya'nın gücünü artıracak şekilde örgütlenmesine izin vermiştir. Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'ndeki vetoları ve enerji gibi önemli stratejik silahlara sahip olması ve genel olarak ortak kanallardan ziyade iki taraflı bağlantılar aracılığıyla ilişkiler gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır (Leonard ve Popescu, 2007: 6-7,10). Esasında AB ve Rusya arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlarda ve Rusya'nın enerji alanında dış politikadaki davranışlarını katılaştırmaya iten faktörlerin altındaki temel sorun, AB'nin Rusya'ya olan bakış açısındaki ikilemden kaynaklanmaktadır. Yani Rusya'nın ulusal çıkarlarınınca kendi toprak bütünlüğünü koruma amacı ve enerji alanındaki ve dolayısıyla da ekonomik çıkarlarının zarar görmemesi adına sert nitelikteki politik kararları ve adımları, AB'nin değerleri açısından Rusya'yı uzlaşılabilir ülke kategorisine sokarken diğer taraftan Rusya'nın devre dışı bırakılmayacak derecede bilhassa enerji alanındaki ilişkiden ötürü anlaşılması oldukça güç bir ortak olarak ilişkilerin devam ettirilmesini mecbur kılmaktadır. Dolayısıyla bu ikilemin zaman zaman yaşanan krizler neticesinde ortaya çıkması ve keskinleşmesi ile birlikte Rusya tarafından yapılan açıklamaların da AB üye devletlerinde farklı şekillerde algılanması ilişkilerin belirli bir seyirde ilerlemesini engellemektedir. Birlik içerisindeki mevcut bakış açısından kaynaklı üye ülkelerin politikaları da bu tabanda şekillenmekte ve fikirsel bölünmeler yaşanmaktadır (Barysch'ten aktaran Musaoğlu ve Özgöker, 2008: 77-78).

AB üyesi devletlerin Rusya'ya yönelik dış politikaları daha detaylı analiz edildiğinde; ilişkilerin ikili ülkeler arasında eski kültürel-yeni jeopolitik nitelikte ve ekonomik köklere sahip olması söz konusudur. Truva atı olarak nitelendirilen ülkelere Yunanistan'a bakıldığında; yıllar boyunca Rusya'nın Yunanistan'a Türkiye ile olan

ilişkilerinde, askeri teçhizat tedarikinde ve enerji alanında destek sağladığı görülmüştür. Bu desteklerin neticesinde de Yunanistan, AB içinde Rusya'ya yönelik her olumsuz gelişmeye karşı Rusya'yı savunan tarafta yer almıştır. Yunanistan ve Rusya arasında enerji alanında da önemli bir ilişki mevcuttur. Atina, AB'deki Burgaz-Dedeağaç'ta Rusya'nın kontrol ettiği ilk petrol boru hattı inşasına katılmakla birlikte Gazprom-ENI Güney Akım doğal gaz boru hattında da önemli bir ortak konumunda olmuştur. Avrupa Komisyonu, büyük enerji şirketlerinin enerji tedarikçileri ve transit şirketleri olarak ayrıştırılması için öneride bulunduğu buna karşı çıkacak pozisyondaki ilk ülkelerden biri de Yunanistan olmuştur. Yunanistan'ın gaz ihtiyacının %75'i Rusya tarafından sağlanmakta olup, iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinin AB-Rusya arasındaki siyasi ilişkilere yansımaları bakımından önemli bir katkısı bulunmaktadır. Yunanistan ile Rusya'ya benzer bir dış politika izleyen diğer bir Truva atı ülkesi olan Kıbrıs, 2006 yılı için Rusya'daki en büyük yatırımcı konumunda olmuştur. Her iki ülkenin Rusya'ya karşı izledikleri politikalarda, bu devletlerin ekonomik ve politik çıkarlarını AB dayanışmasının önünde tuttuğu görülmektedir (Leonard ve Popescu, 2007: 27-29). AB politikasında en fazla etkiye sahip stratejik ortaklar konumunda olan gruptan İspanya dışında kalan Almanya, Fransa ve İtalya'nın, Rusya ile karşılıklı olacak şekilde güçlü nitelikte siyasi ve ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda Fransa'nın Rusya'ya olan yaklaşımı, temelde uluslararası ilişkilerde kendi konumunu güçlendirme arzusuyla motive edilmiştir. Nükleer bir güç ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Rusya, zaman zaman Fransa'nın ABD hegemonyasına karşı muhalefetine yararlı bir müttefik konumunda olmuştur. İkili arasında siyasi ilişkilerin çok fazla ekonomik nitelikte bir temeli bulunmamaktadır. Enerji alanında bağlantılar büyümeye devam etse de (GDF, Gazprom'un uzun vadeli bir ortağı olmuştur ve Total de Shtokman gaz alanını geliştirmek için Gazprom ile bir anlaşma imzalamıştır) Fransa'nın enerji üretiminde, nükleer enerjiye ayırdığı payın yüksek olması ve diğer enerji tedarik ettiği ülke alternatiflerinin (Norveç, Cezayir ve Hollanda) var olmasından dolayı Rusya'ya çok fazla oranda bir bağımlılığı bulunmamaktadır. Almanya, Rusya açısından Avrupa'ya açılan önemli bir kapı olarak görülmektedir. Ekonomik ilişkinin kökleri derin olup; Almanya, Birinci Dünya Savaşı öncesi, iki dünya savaşları arası ve yine Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın en büyük ticaret ortağı konumunda olmuştur. Soğuk Savaş sırasında bile Almanya, SSCB'nin batıdaki en büyük ekonomik ortağı olmaya devam etmiştir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik geçmişi daha erken tarihlerde gelişmeye başlamakla birlikte enerji ilişkilerini de destekleyici şekilde bir ilerleme göstermiştir. Alman enerji şirketleri,

Alman-Rusya ortaklığının merkezinde olup, Gazprom'un yönetim kurulundaki tek yabancı Almanyaya'nın E.ON temsilcisi olması iki ülke arasındaki ilişkilerin ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir (Leonard ve Popescu, 2007: 33). 2013 yılı itibarıyla Almanyaya'nın, Ukrayna'yı geride bırakarak Rusya'dan ithal edilen doğal gazda en büyük alıcı ülke konumuna gelmesi söz konusudur. Bu durumun en iyi göstergesi de, AB ülkelerine ithal edilen ve Rusya'dan sağlanan toplamda 130 milyar metreküplük doğal gazın yarısından fazlasını (90 milyar metreküp) alan ülke Almanyadır (Meister'den aktaran Alkan, 2015: 95). İtalya ise 2006 yılı için Almanyaya ve Çin'den sonra Rusya'nın üçüncü büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Aynı yıl İtalya enerji pazarının %32'sini oluşturan ikinci en büyük Rus gazı ithalatçı ülkesi konumunda olmuştur. İtalya, Rusya ile ticaret ve enerji bağlantılarını derinleştirmeye özen göstermiştir. Örneğin, Haziran 2007'de İtalya'nın enerji devi ENI, Gazprom ile Güney Akım adı verilen Karadeniz'in altından 10 milyar dolarlık bir doğal gaz boru hattı inşa etmeyi kabul etmiştir. Üye ülkeler arasında İspanya'nın durumuna bakıldığında, Rusya ile en az gelişmiş ilişkilere sahip olsa da Putin'in Madrid'e yönelik tutumu, genellikle büyük devletlere karşı vermiş olduğu saygı ile davranmaya özen göstermesi söz konusudur. Verilere bakıldığında Rusya ve İspanya, birbirlerinin ticaretinin yaklaşık %1'ini oluşturmaktadırlar. Rusya, İspanya'nın petrol ihtiyacının yaklaşık %13'ünü tedarik etmektedir. Ancak gerçekleşen ithalattaki enerji türünde doğal gaz kullanılmamaktadır. İspanya'nın Rusya'ya yaklaşımı daha çok ekonomik öncelikler olmakla birlikte Kremlin'i rahatsız etmekten kaçınma arzusuna dayanmaktadır (Leonard ve Popescu, 2007: 33,36). Birlik üyelerinin enerji alanında Rusya ile gerçekleştirdikleri anlaşmaların esasında Avrupa vatandaşlarının artan teknolojik gelişmeler ile bunların konut ve üretim sürecine yansımaları neticesinde refah düzeyi yüksek ve devlet içerisinde toplum tarafından destek bulan, dolayısıyla da uluslararası arenaya bu gücünü yansıtabilen devletlerden olma amacını da taşımaktadır. Avrupa vatandaşlarının hayat standartlarında sahip oldukları konum teknoloji vasıtasıyla sağlanmaktadır ki bu da daha fazla enerjiye ihtiyaç duyulmasına sebebiyet vermektedir. Bundan dolayı enerji kaynakları açısından (petrol ve doğal gaz) yeterli derecede yerli kaynaklara sahip olmayan Avrupa ülkeleri iç huzursuzluğun çıkmaması, refah seviyesinin düşmemesi gibi ulusal ve uluslararası çıkarlarını korumak için bireysel olarak önlem almak adına enerji güvenliklerini birebir yapmış oldukları anlaşmalarla güvence altına almak istemektedirler (Dursun, 2011: 25). İfade edilen sebeplerle birlikte üye devletlerin Rusya ile ikili ilişkilerinin Birlik açısından etkisine bakıldığında; bu büyük devletlerin, özellikle de Fransa ve Almanyaya'nın desteği, Rusya ile ilgili ve Birlik açısından dezavantaj

yaratabilecek politik kararlar ve uygulamalarına yönelik her türlü tutarlı AB politikasının oluşturulması ve izlenebilmesi adına çok önemli ve bu devletlerin hamlelerine göre Birlik düzeyinde kritik olmaktadır. Son birkaç yıldır stratejik ortak konumunda olan bu AB üye devletleri, Rusya ve Doğu mahallesinde yaşanan iç gelişmeler gibi diğer AB ile ilgili dış dış politika kaygılarını ihmal ederken daha çok ikili anlamda ekonomik işbirliği ve Rusya ile büyük bir güç diyalogu üzerinde yoğunlaştıklarını göstermektedir (Leonard ve Popescu, 2007: 31-33,36). Üye devletler açısından Rusya ile gerçekleştirilen enerji alanındaki gelişmelere karşı AB'nin, Rusya ile Birlik düzeyinde ne derecede ilerleme kaydetmek istediğini sorgulattırken aynı zamanda bu ikili anlaşmalara karşı da sessiz kaldığını göstermektedir (Kara, 2006).

Dost pragmatistler, en büyük AB devleti grubu olup bunlar arasında: Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Finlandiya, Macaristan, Lüksemburg, Malta, Slovakya, Slovenya ve Portekiz bulunmaktadır. Birlik içerisindeki bu orta dereceli ve küçük ülkeler, nadiren Almanya ve Fransa gibi büyük ve motor ülke sıfatına sahip üye devletler tarafından şekillendirilen ana akım politikayı izlemeyi tercih ederek AB gündemini belirlemeye çalışmaktadırlar. AB sistemindeki Rus çıkarlarının aktif bir şekilde destekleyicileri olmasalar da, Moskova'yı rahatsız edebileceğinden korktukları eylemlere karşı çıkma eğilimi göstermektedirler. Rusya'nın ekonomik anlamda büyümesinin sunmuş olduğu fırsatlardan tam olarak faydalanmaları söz konusudur. Bu ülkelerin yarısı, yani Avusturya, Bulgaristan, Belçika, Lüksemburg ve Macaristan AB'de Gazprom için bir doğal gaz merkezi olmayı beklemektedirler. Tüm bu devletleri birleştiren ortak nokta, pragmatik ticari çıkarları geliştirmeye odaklanmak ve Rusya ile politik açıdan hassas konularla yüzleşme konusundaki isteksizlikleridir. Bu ülkeler tarafından gerçekleşmesi beklenen gelişmeler ve bunlardan elde edilecek fayda ile aynı zamanda Rusya'ya karşı çıkışı bloke eden çıkarlar bahsi geçen ülkelere yine ulusal çıkarların Birlik çıkarlarından önde tutulduğunun bir göstergesini de oluşturduğu ifade edilebilir (Leonard ve Popescu, 2007: 36). Genel olarak bakıldığında AB üyelerinin çoğunluğunda enerji ithalatındaki bağımlılık düzeyleri oldukça yüksek seviyede olurken sorunun çalışmamız açısından ele alınmaya çalışan en büyük kısmının dışa bağımlılıkta tekel bir ülkenin yani, Rusya'nın varlığının bu üyeler ve Birlik açısından getirisinin oldukça karmaşık ve sorunlu bir hal taşımasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin enerji arz güvenliğini sağlayabilmesi adına alternatiflere sahip olamaması (Dursun, 2011: 30) söz konusu olmakla birlikte üyelerin bireysel olarak hareket etmelerinden çok Birlik düzeyinde ortak

çabanın gerekli kılındığını göstermektedir. Ancak enerjide bağımlılık oranları açısından; Rusya karşısında Almanya, Fransa vd. bazı üyeler dışında diğer küçük ölçekli ülkelerde belirtilen bu durumun oldukça büyük bir sorun teşkil etmesi söz konusudur. Çünkü Rusya enerji kartı üzerinden bu ülkelere yönelik büyük bir baskı uygulamaktadır. Almanya açısından durum ise, Rusya ile karşılıklı fayda mekanizmasının işletilmesinden elde edilen kazançlar arasında çok fazla bir fark olmadığı için (ancak Almanya'nın yüksek orandaki ve gelecekte de artacağı öngörülen bağımlılık oranı bakımından vd. bazı sebeplerden dolayı Rusya'nın bir adım daha önde olması asimetrik bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir) diğer AB üyelerine kıyasla daha avantajlı bir konuma sahip olduğunu gösterse de Almanya'nın izlediği dış politikada iki ülke arasındaki lider ilişkileri ve algılamaları dâhilinde Rusya'yı karşısına almak istemeyecek nitelikte kararlar almasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla bu durum da yine Rusya'nın enerji konumunda AB düzeyinde ortak kararlar almasını engelleyici (üye devletler arasında ayrışmaya neden olacak şekilde) önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

3.5.SSCB SONRASI DÖNEMDE RUSYA VE AB ARASINDA İMZALANAN ENERJİ ANLAŞMALARI

Bu bölümde Rusya ve AB arasındaki enerji ilişkileri açıklanacaktır. Bu alanda ikili arasındaki başarılı olan ya da olmayan girişimlerden ve anlaşmalardan bahsedilecektir. Aynı zamanda ikili arasında, enerji diyalogunun geliştirilmesindeki etkenlerin de neler olduğu ifade edilecektir. Son olarak AB'de, özellikle de Rusya açısından, ilerleyen yıllarda artan enerji tüketimi ve ithalattaki bağımlılık temelinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair harita ortaya konulacaktır.

3.5.1.Enerji Şartı Anlaşması (EŞA) ve Enerji Verimliliği Üzerine Protokol (1994-1998)

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana AB, Rusya ve diğer Doğu komşularıyla benzer şekillerde politikalar uygulayarak sorunları çözmeye çalışmıştır. Rusya'yı AB'nin iş yapma tarzına çekmek için iyi tasarlanmış (kastedilen taraflar arasındaki ilişkilerin hukuki bir temele sahip olacak şekilde çerçeve kazandırılması) ve yoğun bir şekilde kurumsallaşmış bir ilişki geliştirmeye çalışmıştır. Birlik Rusya'yı potansiyel bir üye olarak görmeye çalışmamış olsa da, Avrupa ülkelerinin kendileri tarafından geliştirdikleri modeli benimsemeleri için Rusya'yı ikna edeceklerini sanmışlardır. Ancak AB'nin bu politikası Rusya üzerinde çok da başarılı olamamıştır. Son yıllarda Rusya ile yaşanan krizlere

odaklanıldığında Avrupa ana akımına yaklaşmaktan ziyade diğer devletlerin egemenliğini zedeleyici nitelikte, iktidara ve uluslararası düzene karşı tutumunda ters yönde hareket ettiği görülmüştür (Leonard ve Popescu, 2007: 25-26). Enerji Şartı Anlaşması (EŞA), üç yıllık bir müzakere sürecinden sonra 1994 yılında kabul edilmiştir. EŞA, SSCB döneminden itibaren ve merkezi olarak planlanan Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden, AB üye devletlerinden, Norveç, İsviçre, Türkiye ile birlikte 52 ülkeyi bir araya getirmeyi amaçlayan ekonomik nitelikte bir anlaşmayı ifade etmektedir (Aalto, 2016: 11). Bu Anlaşma, uluslararası hukukta enerji alanında çok taraflı işbirliğinin ilk belgesi olma niteliğini taşıması açısından oldukça önemlidir (Serin, 2009: 48). EŞA ve Enerji Verimliliği Üzerine Protokol, 16 Nisan 1998’de uluslararası kamu hukuku çerçevesinde bağlayıcı bir anlaşma olarak yürürlüğe girmiştir. EŞA ve Protokol’ün kapsamı ticaret, yatırım, transit anlaşmazlıkların çözümü ve enerji verimliliği gibi merkezi işbirliği alanlarından oluşmaktadır. Anlaşma, açıkça Ticaret ve Tarifeler Genel Sözleşmesi’ne (GATT) atıfta bulunmakla birlikte ulusal ve yabancı aktörlere eşit muamele ilkesini de içermektedir. Ayrıca Anlaşma, pazarlara ve ağlara eşit erişimi sağlayacak şekilde pazar ilkesinde çok taraflılığı güçlendirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bu bölümün ilk kısmında da ifade edildiği üzere Avrupa bağlamında daha geniş pazar ilkesi, enerji politikalarındaki sözleşmelere ve ticari ilişkilere dayalı, yani bu alanda hukukun üstünlüğüne dayanan bir temelin oluşturulması amaçlanmaktadır (Aalto, 2016: 11). Bununla birlikte EŞA; ticaretin, yatırımın ve transit geçişin serbestleştirilmesi için uluslararası bir rejim olarak oluşturulmuş olmasına rağmen, enerji sektöründe özelleştirme ya da üçüncü tarafın ulusal düzeyde yerel boru hattı ağlarına erişimini zorunlu kılmamaktadır. Dolayısıyla bu alanda esnek bir uluslararası rejim niteliğine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca EŞA’nın enerji kaynakları konusunda ulusal egemenliği teyit etmesi de bu anlaşmanın imzacı taraflarından olan ülkeler açısından ulusal çıkarlara zarar vermeyen bir politika uygulaması olduğuna dair güven oluşturduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle bu anlaşmada yer alan ulusal hükümetler, tedarikçi bölgelerini ve rezerv politikalarını belirleme haklarını, vergilendirme seviyelerini, keşif ve üretime katılma haklarını ellerinde tutmaya devam etmektedirler. Bölgesel alanda en önemli enerji tedarik eden ülke konumunda olan Rusya, anlaşmanın merkezi parçalarından birisi olan Transit Protokolü nedeniyle EŞA’yı onaylamayı reddettiğinde, anlaşmanın temel amacı olan bir Pan-Avrupa çerçevesi oluşturma hedefi ciddi bir darbe almıştır. AB’nin Rusya politikası, Rusya’daki doğal gaz tekeline sahip, doğal gaz boru hattı şebekesinin ve eski Sovyet bölgesindeki diğer pek çok boru hattının işletmecisi konumuyla güçlendirilen Gazprom’un

stratejisi nedeniyle başarısız olmuştur. Buna karşılık AB pazarlarında Gazprom, çok uluslu küreselleşmiş bir aktör olarak hareket etmekte olup, iletimi müşteri ülkenin sınırına kadar teslim etmenin de ötesine, gazın pazarlama ve dağıtımına da kadar taşımıştır. Bu anlaşmadaki egemenlikle ilgili sorun ki özellikle de Rusya'nın çekincesini oluşturan konulardan da bir tanesi, EŞA'nın aynı zamanda transit meselelerini de ele alması (7. madde) dolayısıyla boru hattı şebekelerine transit geçişi ve ayrımcılık yasağı ilkeleri çerçevesinde ihracata erişim konularını düzenlemesidir. Ayrıca Rusya açısından bir diğer olumsuzluk da uyuşmazlık durumunda Anlaşma'nın uluslararası tahkimi öngörmesidir. Anlaşma ve Transit Protokolü'nün, Rusya'yı enerjinin tek menşei, hedef ülkesi veya mülkiyetinde olmayan ve farklı bir şekilde fiyatlandırma ayırımı yapmaksızın, transit özgürlüğü ilkelerini uygulamaya zorlaması Rusya açısından kabul görmeme nedenlerini oluşturmaktadır. Ancak, yurt içinde ve ihracatta doğal gaz boru hattı altyapısı üzerindeki kontrolü sayesinde Gazprom ve bununla birlikte Rusya oldukça avantajlı bir duruma sahip olup, EŞA ve Protokol'ün onaylanmasının Gazprom'un veya Rusya'nın çıkarlarına uygun olmayacağı açıktır. Bunun sonucunda Rusya'nın özellikle enerjide bölgesel egemenliğine bağlı politikası, Avrupa'nın baş tedarikçisi olarak konumunu korumayı gerektirmektedir (Aalto, 2016: 12). Rusya bu anlaşmayı imzaladığı takdirde, bazı ülkelerin (Orta Asya, Hazar Bölgesi gibi) enerji kaynaklarını doğrudan Avrupa'ya ulaştırmak için enerji taşıma sistemini kullanmaları konusunda bağımsızlığına da izin vermiş olacaktır. Bu bağlamda Başbakan V. Putin, 2009 yılında Davos Ekonomik Forumu'nda yaptığı konuşmasında, mevcut Enerji Şartı'nın ortaya çıkan sorunları düzenleyebilecek bir çalışma aracı haline gelemediğini ve enerji güvenliği için yeni bir uluslararası yasal çerçeve oluşturulması gerektiğini önermiştir. Cumhurbaşkanı Dmitriy Medvedev de, 2009 yılında İspanya'daki basın röportajında benzer bir fikre sahip olduğuna dikkat çekmiş olup, EŞA'nın yeni bir versiyonunun yapılmasının önemli olduğunu belirterek açıklamalarına eklemiştir (Badalov, 2012: 33).

Özetle, transit protokollerinin ilkeleri tamamen Rus hükümetinin ve Gazprom'un çıkarlarına ve mevcut uygulanan politikalarına aykırı bir görüntü sergilemektedir. Bu nedenlerden dolayı Duma, EŞA'nın hükümlerini netleştirmek için gerekli Transit Protokolü'ndeki müzakerelerin tamamlanmasından sonra EŞA'nın onaylanması sorununa geri dönülebileceğini vurgulamıştır. Rusya, EŞA'nın onaylanmasını reddetmekten ziyade ülkesinin ve Gazprom'un çıkarlarının ihlal edilmesini önleyebilecek bazı önemli kural ve prosedürleri değiştirmek veya kendisine daha uygun hale getirmek istemiştir (Badalov,

2012: 34). Neticede EŞA, taraf ülkeler için ulusal bir program niteliğinde olup enerjide kendisini bağlayıcı nitelikte bir anlaşma olarak görülen Rusya tarafından imzalanmamıştır. (Erdoğan, 2015: 110). Dönem itibariyle SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin enerjii öteleyen diğer önemli sorunları neticesinde ilgisiz kalması ve ABD'nin olumsuz tavrı nedeniyle bu anlaşma işlevsel bir nitelik kazanmamıştır. Her ne kadar EŞA istenen başarıya ulaşamamış olsa da eski Doğu Bloğu ülkelerine, sermaye ve teknoloji transferinin yapılmaya başlanması açısından önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (Akdoğan, 2008: 41).

3.5.2.Enerji Diyalogu (2000)

AB tarafından Rusya'ya yönelik uzun vadeli hedef, komşu ülke olarak liberal demokratik bir Rusya'ya sahip olmak olsa da, daha gerçekçi ve uygulanabilir nitelikte orta vadeli hedef, Rusya'nın güvenilir bir ortak olmasını sağlayacak şekilde hukukun üstünlüğüne saygı duymaya teşvik etmektir. Hukukun üstünlüğü, Avrupa projesinin merkezinde yer almaktadır. Özellikle de enerji gibi hassas ve stratejik açıdan kullanılabilir araç halini alabilen bir unsur olarak enerji meselesinin yasal bir zemine dayandırılması oldukça önemlidir. Rusya'nın bu konudaki zayıflığı, bu bölge ve konu üzerinde çalışan tüm Avrupalılar için büyük bir endişe kaynağıdır. Rusya'nın sözleşmelere saygı duyulması konusunda endişe verici faaliyetleri, uluslararası anlaşmaların ihlal edilmesinden kuşku duyan diplomatları, otoriterizmden endişe duyan insan hakları aktivistlerini ve askeri gerilimleri önlemek isteyen savunma kuruluşlarını da etkilemektedir (Leonard ve Popescu, 2007: 3).

AB ve Rusya arasında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması öncesinde, ikili arasında enerji alanında gerçekleştirilmek istenen EŞA'nın başarıya ulaşmaması neticesinde AB, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nda olduğu gibi Rusya'ya özgü politikalar belirlemek durumunda kalmıştır (Hasanoğlu, 2014: 5). Rusya ve AB arasındaki enerji ilişkilerinin temeline bakıldığında; ikili arasında 1997 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması/PCA (Partnership and Cooperation Agreement) ile başlatılan Enerji Diyalogu, sonrasında Putin döneminden itibaren izlenen enerji stratejisiyle birlikte AB'nin aleyhine, Rusya'nın lehine gelişmeler yaşandığını göstermiştir. Rusya, AB'ye yönelik üç boyutlu bir politika izlemektedir. İlk olarak, Rus enerjisine en fazla bağımlı olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, Rusya'nın çıkarlarına uygun politikalar izlemesini sağlamaktır. Bu duruma en iyi örnek olarak, Rusya'nın uyguladığı baskı neticesinde Finlandiya'nın, NATO üyeliği konusunda bağımsız bir politika izleyememesi gösterilebilir. İkinci olarak,

Rusya'nın Almanya, Fransa ve İtalya gibi AB'nin kurucu, önemli ülkeleriyle olan enerji işbirliklerini, Birlik dışı ikili ilişkiler çerçevesinde derinleştirmesidir. Özellikle bu ülkelerle geliştirilmek istenen ilişkiler, siyasi boyutları açısından değerlendirildiğinde; Rusya'nın, Baltık ülkelerini ve Polonya'yı, AB-Batı yanlısı politikalar izlemesi nedeniyle cezalandırarak alternatif boru hattı projelerini hayata geçirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Rusya, Birlik içerisinde lider rolü üstelenen Almanya'nın da kendisine olan bağımlılığını artırıcı ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır (Akgül, 2007: 14-15).

Putin döneminden itibaren izlenen enerji politikaları, AB'nin ortak dış politikasına, enerjide tek sesliliğe taş koymak üzerine şekillenmektedir. Bu kapsamda özellikle Almanya ve Rusya arasındaki sıkı ilişkiler Birlik tarafından hoş karşılanmamakta olup, Birliğin çıkarlarına da ters düşecek nitelikte gelişmelerin yaşanması söz konusudur (Hasanoğlu, 2014: 2).

Rusya açısından AB üyesi ülkelerle ikili ilişkiler geliştirmek, enerji piyasasındaki gücünü artırmak ve devamlı hale getirmek adına oldukça önemlidir. Duma Uluslararası Komitesi Başkanı Konstantin Kosachev, Mark Leonard ve Nicu Popescu ile gerçekleştirilen söyleşide de bu durum, Brüksel bürokratları ile uğraşılmaktan artık yorulduklarını ve Almanya, Fransa, İtalya ile sağlanacak ikili ilişkilerden daha fazlasını elde edecekleri şeklinde ifade edilmiştir. Rusya tarafından, Birlik ile enerji alanında ilerlemenin oldukça yavaş işlediğini ve kurumsal anlamda da belirlenen sınırlamaların, ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamadığı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla Rusya da üye devletlerin enerji alanındaki bağımlılık oranlarına göre kendi ulusal çıkarlarınca, bu ülkelerden elde edeceği kazançları göz önünde bulundurarak AB ülkeleri üzerindeki enerji egemenliğini kaybetmek istememektedir. AB'de de Birlik düzeyinde ortak bir enerji politikasının olmaması, enerji güvenliğini son derece kırılgan yapmaktadır. Enerji politikalarının, üye devletlerin kendi inisiyatiflerine bırakılması neticesinde bu alanda farklılaşan ulusal çıkarlar ve enerji güvenlikleri, Birliğin bölünmüş yapısını açığa çıkarmaktadır. Rusya da, enerjide Birliğin bu bölünmüş yapısını kendi lehine çevirerek AB üyesi ülkeleri Rus gazına daha çok bağımlı hale getirecek, özellikle de Orta Avrupa ülkelerine doğrudan oluşturulacak boru hattı inşası projeleriyle de kendisine tehdit yaratan transit ülkeleri ortadan kaldırabilme fırsatına sahip olabilecektir. Bu sayede AB'de sözü geçen ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmesi söz konusu olup, Avrupa enerji piyasasında üstün bir konuma sahip olabilecektir. Rusya, enerji alanında Avrupa hükümetlerine

yönelik yürüttüğü “böl ve yönet” stratejisi kapsamında Ocak 2006’dan itibaren Almanya, Fransa, İtalya, Macaristan, Sırbistan, Slovakya ve Danimarka’dan gelen enerji şirketleri ile ayrı ayrı anlaşmalar imzalayarak, çıkarlarına ters düşen Orta Asya enerji kaynaklarının AB’ye aktarılmasını sağlayacak boru hattı projelerini engellemek istemiştir (Varol, 2013: 242-243).

1997 yılında gerçekleştirilen Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’nın zaman içerisinde ikili arasındaki sorunları çözmeye yetersiz kalmasıyla birlikte AB’nin giderek artan oranda enerji bağımlılığından dolayı daha etkin bir işbirliğinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda 2000 yılının Ekim ayında Paris’te yapılan zirvede, yeni bir “Enerji Diyalogu”nun (ED) başlatılması kararı alınmıştır. Bu Enerji Diyalogu ile AB’de; enerji piyasalarının serbestleştirilmesi ve bütünleşik hale getirilmesiyle beraber Rusya’nın bu enerji alanına dâhil edilerek Avrupa’nın enerji güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu Diyalog’da, karşılıklı bağımlılık ve ortak çıkarlar temel unsurları oluşturmaktadır. Enerji Diyalogu kapsamında; ikili arasında enerji altyapısının geliştirilmesi, çevre dostu teknolojiler ile enerji verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır. Ancak ED’de ifade edilen bu hedefler, oldukça yavaş bir işleyişe sahiptir. Taraflar arasında, enerji politikalarında farklı tutumların sergilenmeye devam etmesi de bu süreci sekteye uğratmıştır (Hasanoğlu, 2014: 5). Ancak, 2000 yılından bu yana yapılan ortak ilerleme raporları, ED’nin enerji işbirliğinin farklı yönlerinde önemli ve aynı zamanda da olumlu sonuçlar doğuracak şekilde etki etmesi söz konusudur. ED ve ortak ilerleme raporları, AB-Rusya enerji işbirliğinde çeşitli sorunları çözmek için yasal, kurumsal bir çerçeve oluşturmuştur. İlerleme raporları, ortakların işbirliğinin öneminden ve kaçınılmazlığından haberdar oldukları sonucunu göstermektedir. Ancak işbirliğindeki ana problemler, ortaklardan kaynaklanan ilişkilerin yorumlanmasını ve öncelikli alanları farklı kılmaktadır. Rusya, yatırım çekmeye, enerji altyapısını modernize etmeye ve kendisini korumaya yönelik hedefleri gerçekleştirmeye çalışırken; AB ise daha olumlu bir iş ortamı yaratarak enerji pazarını yeniden düzenleme ve serbest bırakma amacı gütmektedir (Badalov, 2012: 35).

Avrupa Komisyonu Yeşil Kitapta (2000) enerji alanında, önemli nitelikte bazı risk türlerini ifade etmiştir. Birincisi fiziksel risk olurken, diğerleri kısa ve uzun vadeli risk olup bunlar Komisyon tarafından kalıcı ve geçici risk olarak sınıflandırılmıştır. Kalıcı risk, bir enerji kaynağının tüketildiğinde veya üretiminin durdurulması durumunda tanımlanmıştır. Bu duruma örnek olarak AB’de son yıllarda yerli enerji üretiminin azalması ve AB’nin yerli olmayan enerji arzına olan bağımlılığının artması gösterilebilir.

Geçici riskler ise, jeopolitik kriz veya doğal afet durumlarından kaynaklanmaktadır. 2006 yılında Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan gaz anlaşmazlığı, fiziksel riske açık bir örnek teşkil etmiştir. Bir diğeri, enerji arz güvenliği üzerinde büyük bir etkisi olan ekonomik risktir. Ekonomik riskte enerji fiyatı ana etken olup, fiyat değişiminin tüketiciler üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Fiyat değişiklikleri aynı zamanda enerji ihracatçısı ülkeleri de etkilemektedir. Örneğin, Rusya açısından enerjiden elde edilen gelirler devlet bütçesinde merkezi bir role sahiptir. Devlet bütçesinde önemli derecede paya sahip olan enerji fiyatlarının düşmesi, Rusya'nın ekonomisini büyük ölçüde etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, enerji fiyatları makul ve aynı zamanda da istikrarlı olmak durumundadır. Tanımlanan son iki risk, sosyal ve çevresel nitelikteki risklerden oluşmaktadır. Komisyon, enerjinin önemli bir faktör olduğunu, bu nedenle enerji arzındaki herhangi bir sorunun ülkelerin siyasetini, sosyal yaşamı, çevreyi ve ekonomiyi etkilediğini iddia ederek bu konunun önemini ve boyutunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda Rusya, muazzam enerji rezervleri, coğrafi konumu ve enerji altyapıları üzerindeki tekel gücü ile Birliğin kilit tedarikçisi konumundadır. Enerji arzında yaşanacak herhangi bir düşüş, Rusya'nın petrol ve doğal gazı çıkarmak için yeni yatırımlara ihtiyaç duyması nedeniyle belirsizliğe yol açacaktır. Ancak bu duruma karşın Rusya'nın yeni üretime yatırım yapmak için az miktarda bir sermayesi bulunmaktadır. Bunun nedeni ise, Rusya'daki tekelleşmenin ülkeye yatırım yapmayı zorlaştırmasından kaynaklanmaktadır. Tüm enerji üretimi, ihracatı ve ulaştırma altyapıları, Gazprom ve Rosneft gibi devlete ait şirketlerin kontrolü altında olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci sebep ise, Rusya'nın jeopolitik amaçlarla uluslararası politikada enerjiyi, siyasi ve ekonomik bir dış politika aracı olarak kullanması ve 2003 yılından itibaren enerji sektöründe daha fazla devlet müdahalesi paralelinde bir politika izlemesidir (Badalov, 2012: 36).

AB, 2005 yılında Rusya'yı kendi kurallar sistemine açıkça entegre etmekten ziyade ekonomi, içişleri, dış güvenlik ve eğitim alanları olmak üzere dört "Ortak Alan" yaratma konusunda Rusya ile anlaşmıştır. Hedeflenen şey, Rusya'yı daha geniş bir temas ağına bağlamak yönündedir. İki yılda bir yapılan AB-Rusya devlet başkanları arasında gerçekleştirilen Politika ve Güvenlik Komitesi (PSC) ile gıda standartlarından göçe kadar Avrupa ile Rusya arasında düzenli temasların kurulması sağlanmak istenmiştir. Ayrıca AB'nin dünyadaki diğer ortaklarla bu kadar yoğun bir iletişim, format ve anlaşma ağına da sahip olmaması Rusya ile olan ilişkilerin Birlik açısından ayrı bir önem taşıdığını da göstermektedir (Leonard ve Popescu, 2007: 25).

Özellikle 2009 yılında AB 3. Enerji Paketi'nin yayınlanması ile Rusya-Gazprom ve AB arasında doğal gaz taşımacılığına ilişkin sorunlar baş göstermiş ve 2010'lu yıllarda bu sıkıntılar zirveye ulaşmıştır. Bu Enerji Paketi'nde Gazprom açısından en önemli sorunların neler olduğuna bakıldığında; gaz tedariki ile taşıma işlemlerinin ayrıştırılması olup, bunun yanında sınırlar arası ticarete yönelik bir AB mevzuatının getirilmesi yönündeki düzenlemelerdir (Pamir, 2015: 297). AB'nin RF açısından enerjideki beklentisi, liberal politikalar izlemesi yönünde olmasına karşın Rusya'nın devlet kontrolünde olan Gazprom'un, enerji tekelindeki konumunu güçlendirmeye devam etmesi söz konusudur. Rusya açısından AB'nin bu beklentisi çok rasyonel ve reel görülmemektedir. Çünkü enerjiden elde edilen gelirler, Rusya'nın hem ekonomisi açısından hem de dış politikadaki enerji kartı gücünden ve konumundan dolayı hayati bir önem taşıdığından AB ile enerji piyasasında serbestleşme ve tam rekabet konusunda zıt düşülmeye devam edilmektedir (Hasanoğlu, 2014: 5).

Rusya ve AB arasında Mart 2013 tarihinde yeni bir Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalanmış olup "2050 İçin AB-Rusya Enerji İşbirliği Yol Haritası" metni kabul edilmiştir. Doğal gaza ilişkin olarak bu metinde; 2020 yılına kadar gerek altyapısal düzenlemeler gerekse bu alandaki arz-talep sorunlarının çözülmesine dair hedefler ortaya konulmuştur (Pamir, 2015: 296).

3.5.3. Geleceğe Yönelik AB Enerji Yol Haritası

Aralık 2011 yılında Avrupa Komisyonu tarafından sunulan 2050 için Enerji Yol Haritası, pek çok enerji altyapısının değiştirilmesi ile yatırımlar konusuna odaklanmaktadır. 2050 için sera gazı emisyonlarının %80-95 oranında düşürülmesi taahhüt edilerek enerji güvenliği ile rekabet gücünün artırılması, ulaşılmak istenen önemli hedefler arasındadır. 2050 hedeflerine ulaşmada, özellikle 2030'dan sonraki süreçte artan önemine karşın daha ucuz hale gelen elektrik de önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Roadmap 2050'de CSS ve nükleer enerji (Fukuşima'dan dolayı AB'de nükleer enerji konusunda muhalefet düzeyi oldukça yüksek) konusu hala tartışmalı meseleler arasında yer almaktadır. AB üyesi devletler arasında henüz tam anlamıyla sağlanamayan iç enerji (elektrik-gaz) entegrasyonunun önündeki engellerin kaldırılması da amaçlanmaktadır. AB'deki enerji senaryoları ve stratejileri karşısında her ne kadar ciddi muhalefet gurupları yer alsada önemli olan enerji alanındaki önceliklerin tespit edilmesidir. Enerjide amacın sadece ekonomik temelli olmayıp aynı zamanda ekolojik zorluklar ve iklim

değişiklikleriyle mücadeleyle birlikte enerji karışım oranlarındaki payların da dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (Langsdorf, 2011: 7-9).

AB’de iklim ve enerji alanında geleceğe yönelik gerçekleştirilen önemli adımlara bakıldığında; 23-24 Ekim 2014 tarihinde 28 üye devletin katılımıyla Brüksel’de yapılan AB Liderler Zirvesi’nde onaylanan 2030 İklim ve Enerji Paketi ile AB’de %40’lık sera gazı emisyonu düşüşü, yenilenebilir enerji kaynakları payının %27’ye çıkarılması ve enerji verimliliğinde %27’lik bir artış hedeflenmiştir (Raines ve Tomlinson, 2016: 4). 2014 yılında AB’de Enerji Birliği’nin sağlanması yolunda önemli gelişmelerden birisi olan Avrupa Enerji Güvenliği Stratejisi (EESS), 2030 için belirlenen hedefleri de kapsamına alan önemli somut gelişmelerden bir tanesidir. EESS ile AB enerji politikasında; AB enerji kapasitesinin kriz durumlarında aksaklık yaşamaması adına artırılması için acil eylemler, risk durumlarının değerlendirilmesi, stratejik yapının korunması dâhil acil durumlarda dayanışma mekanizmalarının güçlendirilmesi, enerji talebinin makul seviyeye getirilmesi, tam entegre bir şekilde iyi işleyen bir iç pazarın oluşturulması, AB’de enerji üretimini artırmak, enerji teknolojisinin gelişimini sağlamak, dış enerji kaynaklarını ve altyapıyı çeşitlendirmek, ulusal enerji politikaları arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi ve enerji alanında dış politikada tek sesle konuşmak amaçlanmıştır (European Parliament, 2016: 40-41).

Avrupa Komisyonu, Şubat 2015’te, “İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikasıyla Esnek bir Enerji Birliği” için yeni bir strateji başlatmıştır. Enerji Birliği’nin amacı; AB tüketicilerine (ev ve işyerlerinde) güvenli, sürdürülebilir, rekabetçi ve uygun fiyatlı enerji sağlamaktır (Eurostat: Shedding light on, 2018: 4).

Enerji Birliği Stratejisi; daha fazla enerji güvenliği, sürdürülebilirlik ve rekabet gücü sağlamak için tasarlanmış, birbiriyle yakından ilişkili ve karşılıklı olarak güçlendirici beş boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; enerji güvenliği, dayanışma ve güven, tamamen entegre bir Avrupa enerji pazarı, talebin ölçülmesine katkıda bulunan enerji verimliliği, ekonomideki karbonu kaldırmak ile araştırma, yenilik ve rekabet edebilirliktir (Eur-Lex: Why we need...).

Enerji güvenliği, dayanışma ve güven: Avrupa’nın enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve AB içinde üretilen enerjiyi daha iyi, daha verimli kullanmayı hedeflemektedir. Mayıs 2014’te Komisyon, Enerji Güvenliği Stratejisi’nde AB’nin dış enerji şoklarına karşı nasıl savunmasız kaldığını, ulusal ve AB düzeyindeki politika yapıcılara, vatandaşlara belirli

yakıtlara olan bağımlılığın azaltılması konusundaki seçimleri açıkça ortaya koyma çağrısında bulunmuştur. Enerji Birliği de bu stratejiyi temel almaktadır. Enerji güvenliğinin kilit unsurları; iç enerji pazarının tamamlanması ve daha verimli enerji tüketiminin sağlanması üzerinedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi, üye devletler arasında daha fazla dayanışmayı ve aynı zamanda daha fazla güveni gerektirmektedir (Eur-Lex: Why we need...).

Enerji Güvenliği Stratejisi üzerine kurulmak istenen Enerji Birliği girişimi içerisinde, “üye devletlerin AB enerji mevzuatına sıkı bir şekilde uyması ve Komisyon tarafından sürecin başından itibaren bilgilendirilerek anlaşmaların uygunluğunun denetlenmesi (özellikle Güney Akım projesine dair AB Üçüncü Enerji Paketi’ne aykırı olduğu gerekçesiyle iptalinde önemli bir rol üstlenmesi yönünde başarıları da mevcuttur) (Kakışım, 2019: 467-469), Birliğin enerjide ortak bir şekilde hareket etmesi adına ciddi adımlar olarak görülmesine karşılık sık sık bu noktaya vurgu yapılması ve uygulamadaki başarısının sorgulanabilirliği (Kuzey Akım ile bağımlılığın daha fazla artmasına karşılık çok etkin olamaması gibi) açısından da tartışma yaratan bir nitelik taşıması söz konusudur. A göstermektedir.

Bir önceki paragrafta ifade edilen nedenlerden dolayı AB’nin enerji alanında mevcut bu sorunlara yönelik öncelikli adımlarından bir tanesinin de, üye ülkelerin sahip oldukları enerji alanında ulusal güçlerini Birlik düzeyinde fayda getirecek şekilde kısıtlaması gerekmekte yahut üyelerin bu alandaki yetkilerini Birliğe devretmelerinin sağlanması gerekmektedir (Kakışım, 2019: 470). Ancak bu durumun Birlik üyesi devletler tarafından kabul görmesi kısa veya orta vadede mümkün görülmemektedir. Daha öncesinde de belirtildiği üzere enerji, devletlerin ulusal güvenlik alanları dâhilinde değerlendirilmektedir.

Enerji güvenliğinde yaşanan politik zorluklar, enerji kaynaklarının, tedarikçilerin ve rotaların çeşitlendirilmesinin ne derecede önemli olduğunu, özellikle de kriz zamanlarında uygun fiyatlı ve rekabetçi bir şekilde fiyatlandırılmış enerjiye erişim bekleyen Avrupa vatandaşları ve şirketlerine güvenli ve esnek enerji tedarikini sağlamada çok büyük bir önem taşıdığını göstermiştir. Bu bağlamda gaz arzlarındaki çeşitliliğin sağlanabilmesi adına, Orta Asya ülkelerindeki doğal gazın Avrupa’ya ihraç edilmesi noktasında Güney Gaz Koridoru üzerindeki çalışmaların yoğunlaştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu amaçla Kuzey Avrupa’da, birden fazla tedarikçiyle birlikte sıvı gaz (LNG) dağıtım merkezinin kurulması, tedarik güvenliğinin büyük ölçüde artırılmaya çalışıldığını

göstermektedir. AB'ye yeni doğal gaz kaynakları sağlayacak nitelikte bir altyapı oluşturmak, birçok ortak devletin katılımını gerektirmekle birlikte hem karmaşık bir niteliğe sahip olmakta hem de ekonomiye büyük bir yük getirmektedir. Bu sorunların çözülmesi için AB düzeyinde kesin, somut ve uygulanabilir bir eylem gerektirmekle birlikte bağlayıcı bir özelliğe de sahip olmasını zorunlu kılmaktadır (Eur-Lex: Why we need...). Komisyon, bu süreç için desteğini özellikle gelecekte Avrupa Stratejik Yatırımlar Fonu'nu (EFSI) ve tüm Avrupa finansal kurumlarını içeren Topluluk finansman araçlarını kullanarak güçlendirmek istemektedir. Enerji Birliği içeriye dönük bir proje olmayıp, küresel enerji pazarında AB'nin daha güçlü bir rol almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Enerji politikası, özellikle büyük enerji üreten ülkelerce transit ülkelerde dış politika aracı olarak kullanıldığından AB'nin daha güçlü ve daha bütünleşik bir enerji politikası benimsemesi, uluslararası alandaki konumu açısından oldukça önemli olmaktadır. Canlandırılmış Avrupa enerji ve iklim politikasının bir parçası olarak, AB giderek daha çok önem kazanan üretici ve transit ülkelerle veya bölgelerle stratejik enerji ortaklıkları kurmak için, tüm dış politika araçlarını kullanmaya çalışmakta ve potansiyel enerji tedarikçilerini artırabilmek için çabalamaktadır. AB, en büyük ikinci ham petrol ve doğal gaz tedarikçisi olan Norveç ile ortaklığını da daha fazla geliştirerek Norveç'i, AB'nin iç enerji politikalarına tamamen entegre etmeye devam etmeye çalışacaktır. Koşullar uygun olduğunda AB, her iki tarafın karşılıklı yararı için pazarın açılması, adil rekabet, çevreyi koruma ve güvenlik anlamında düz bir oyun alanına dayanarak Rusya ile enerji ilişkisini yeniden düzenlemeyi istemektedir. Enerjide daha fazla şeffaflık, özellikle de AB ve Rusya açısından enerji ticaretinde önemli paya sahip olan doğal gaz güvenliğini sağlamada önemli bir unsurdur (Eur-Lex: Why we need...). Üçüncü ülkelerden enerji alımı ile ilgili anlaşmaların AB yasalarına tam olarak uygunluğunun sağlanması Birlik içerisinde enerji politikalarında kararlı ve bütüncül bir tutumun sağlanması açısından önemli olmakla birlikte Birlik düzeyinde enerji güvenliğinin sağlanması noktasında yasal zemine bağlı kalınmasındaki güvenilirliği de sağlamaya da yardımcı olmaktadır. Hükümetlerarası Anlaşmalar (IGA'lar) ve ilgili kararı temel alan ticari anlaşmalar için bu tür uygunluk kontrolleri, mevcut durum içinde bir üye devlet ve üçüncü bir ülke arasında anlaşma imzaladıktan sonra yapılmaktadır. Uygulamada, bu tür anlaşmaların yeniden müzakere edilmesinin çok zor olduğu görülmüştür. Bu durumun yarattığı siyasi baskıyı ortadan kaldırmak adına gelecekte Komisyon'un hükümetlerarası anlaşmaların müzakere edilmesinden daha erken bir aşamada haberdar edilmesi öngörülmektedir. Böylece IGA'da daha iyi bir ön değerlendirme yapılması sağlanarak

AB'nin iç pazar kurallarına ve arz kriterlerinin güvenliğe uygunluğunun daha iyi bir şekilde kontrol edilmesi hedeflenmektedir. Üçüncü ülkelerle bu tür müzakerelerde Komisyon katılımı, müzakereler esnasında yapılacak doğru hamlelerle aşırı baskının önüne geçilerek Avrupa kurallarına saygı gösterilmesi sağlanmaya çalışılmak istenmiştir. Bu şekilde AB, üçüncü ülkelerle müzakerelerde tek sesle konuşulmasını sağlayacak seçenekler önerebilme fırsatını kazanmış olacaktır (Eur-Lex: Why we need...).

Tam entegre bir iç enerji piyasası: Son yıllarda kaydedilen ilerlemelere karşın Avrupa'nın enerji sistemi var olan somut adımlara karşın halen düşük performans göstermektedir. Mevcut pazar modeli yeterli düzeyde yatırımlar konusunda eksik kalmaktadır. Birlik açısından pazar yoğunluğu ve zayıf rekabet sorun olmaya devam etmekle birlikte Avrupa'daki enerji yapısı da oldukça parçalı bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla bu problemlere çözüm üretmek ve iç enerji pazarını tamamlamak için yeni altyapı projelerinin belirlenip, AB'nin finansman kaynaklarından ciddi miktarlarda katkı sağlanması beklenmektedir (Eur-Lex: Why we need...). Enerjinin AB genelinde serbest bir şekilde akışını sağlayan ara bağlantıların kurulmasıyla enerji sağlayıcıların, serbestçe rekabet edebilmesi ve en iyi enerji fiyatlarını sağlayabilmesi amaçlanmaktadır (Eurostat: Shedding light on, 2018: 4). Enerjide özel güvenlik açığı göz önüne alındığında, Avrupa'nın Orta ve Güneydoğu kesiminde işbirliğini, dayanışmayı ve güveni iyileştirmeye ihtiyaç duyulması söz konusudur. Devletler ve bölgeler arasında özel işbirliği düzenlemelerinin bu piyasaların, enerji sisteminin likiditesini ve dayanıklılığını artırarak, bölgenin enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji potansiyelinin tam olarak kullanılmasına olanak sağlayacak olan daha geniş bir Avrupa enerji piyasasına daha iyi bir şekilde entegrasyonunu hızlandırmaya yardımcı olacağı öngörülmektedir. Komisyon bu konuya acil bir şekilde öncelik tanıyarak somut girişimlerde bulunmaya çalışmaktadır (Eur-Lex: Why we need...).

Talebin ölçülmesine katkıda bulunan enerji verimliliği: Kirliliği azaltmak ve yerel enerji kaynaklarını korumak için daha az enerji tüketimi çerçevesinde AB'nin enerji ithalatına olan ihtiyacının azaltılmaya çalışılması hedeflenmektedir. Avrupa Konseyi Ekim 2014'te, AB'de 2030'da enerji verimliliğini artırmak için en az %27'lik gösterge niteliğinde bir hedef belirlemiştir. Bu bağlamda, temel olarak enerji verimliliğini yeniden düşürmek ve tasarruf edilen enerjinin değerini, temsil eden bir enerji kaynağı olarak ele almayı gerekli kılmaktadır. Piyasa tasarım incelemesinin bir parçası olarak, Komisyon enerji verimliliği ve talep tarafı tepkisinin üretim kapasitesiyle eşit koşullarda rekabet

edebilmesini sağlayacaktır. Bu konudaki faaliyetlerin çoğunun ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde yapılması gerekli görülmektedir. Ancak Komisyon'un ilerleme için uygun çerçeveyi oluşturmada güçlü bir rol oynayıp üye devletlerin politikalarında öncelikle enerji verimliliğini dikkate almaya teşvik etmesi söz konusudur (Eur-Lex: Why we need...).

Ekonominin dekarbonizasyonu: 2030 iklim ve enerji çerçevesindeki anlaşma, AB'nin 1990'a kıyasla sera gazı emisyonlarında en az %40'lık bir yurt içi azaltım taahhüdünü tanımlamıştır. İklim politikası, Enerji Birliği'nin ayrılmaz bir parçası olarak ifade edilmektedir. AB'nin iklim politikasında, AB çapında bir karbon piyasasının (AB Emisyon Ticaret Sistemi) oluşturulmasına büyük bir önem verilmektedir. Emisyon Ticaret Sistemi adil bir şekilde ulusal bazda sera gazı azaltma hedeflerine odaklanmakta ve AB, gelecek nesil için teknik olarak gelişmiş, rekabetçi, yenilenebilir enerji türlerini geliştirmede küresel bir merkez olmak için dünya lideri olmayı amaçlamaktadır (Eur-Lex: Why we need...).

Araştırma, yenilik ve rekabet edilebilirlik: Enerji ve sanayi sektörleri için karbon yakalama ve depolama (CCS) ile karbon yakalama ve kullanımına (CCU) yönelik ileriye dönük bir yaklaşım, 2050 iklim hedeflerine düşük maliyetli bir şekilde ulaşmak için kritik öneme sahiptir. Bu teknolojiyi daha da geliştirmek, ihtiyaç duyulan iş ve yatırımcı niteliğini arttırmak için Emisyon Ticaret Sistemi'nde bir reform ve yeni İnovasyon Fonu da dâhil olmak üzere etkinleştirici bir politika çerçevesini gerektirmektedir. Avrupa'nın araştırma programlarının etkinliğini arttırmada önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, çok daha fazlasının yapılmaya çalışılması gerektiğine inanılmaktadır. Ancak AB ve üye devletlerin programlarını, ortak hedefler ve çıktılar etrafında etkin bir şekilde birleştirmeye, tam olarak koordine etmeye çalışılan araştırmalardan istenilen verimin alınamaması söz konusu olmuştur. Bunu başarmak adına Avrupa'da enerji alanında AR-GE çalışmalarının ve enerji sistemlerindeki dönüşümün hızlandırılması gerektiği vurgulanmıştır (Eur-Lex: Why we need...).

Enerji Birliği devletleri, her yıl kaydedilen ilerlemeyi izlemekte ve daha fazla dikkat gerektiren hususları vurgulamaktadır. Düşük karbonlu, güvenli ve rekabetçi bir ekonomiye geçişi sağlamak için Enerji Birliği Çerçeve Stratejisi kabul edildiğinden bu yana, Birlik açısından kaydedilen ilerlemeler de gözlemlenmektedir (Eurostat: Shedding light on, 2018: 4).

Temmuz 2015 tarihinde AB Dışışleri Konseyi tarafından başlatılan Enerji Diplomasisi Eylem Planı ile ilgili olarak; enerji alanında dış politika kararlarında, ortak bir anlayış sağlanması hedeflenerek, enerjide işbirliği diyaloglarının güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda AB Ek Eylem Planı ile işbirliği diyaloglarında çok taraflı girişimlerin (G7, G20, IEA) artırılması amaçlanmıştır. Plan'da özellikle Orta Asya, Ukrayna ve diğer komşu Avrupa ülkeleriyle, bilhassa doğal gazda ve AB'nin LNG ihracı ettiği ülkelerle, mevcut ve yeni işbirliği diyalogların geliştirilmesine verilen destek vurgulanmıştır. Ayrıca AB'nin enerji politikaları ile kalkınma, iklim ve ticaret hedefleri arasında tutarlılık oluşturulması açısından yeni öneriler de getirilmiştir. Avrupa Dış Eylem Servisi'nin Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin 2016 yılının Haziran ayında Avrupa Konseyi'ne sunduğu, AB'nin Dış ve Güvenlik Politikası kapsamında ortaya konulan Küresel Strateji içerisinde de Enerji Birliği unsuru yer almaktadır. Birliğin enerji politikalarında, altyapıya ilişkin yeni yatırımlarla ve daha etkin bir koordinasyonun sağlanması ile parçalanmış enerji piyasasının üstesinden gelinmesi adına bir çerçeve çizilmesi, bu alanda yaşanan sorunlara bir çözüm üretilebilmesi adına önemli bir gelişme olarak yer almıştır (Raines ve Tomlinson, 2016: 5-6).

BÖLÜM IV

4.ALMANYA VE RUSYA ARASINDAKİ ENERJİ İLİŞKİLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde SSCB öncesi iki ülke arasındaki ilişkilerin ilk yıllarına dair özet bir bilgi verildikten sonra daha çok enerji ilişkilerine ve krizlere odaklanılacaktır. Özellikle 2006 ve 2009 yıllarında Avrupa'ya büyük oranda doğal gaz sevkiyatının gerçekleştirildiği Ukrayna'da yaşanan krizin, Avrupa ülkeleri ve Almanya açısından Rusya ile olan ilişkileri ne şekilde etkilediği ve devletlerin izledikleri dış politikalar ifade edilecektir. Bu kapsamda daha çok neo-klasik realist teori temelinde devlet liderleri tarafından alınan kararlar ve bu kararların etkileri incelenecektir. Enerji alanında imzalanan anlaşmaların devlet liderleri arasındaki ilişkilerle olan paralellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bölümümüzün son kısmında ise; V. Putin ve Merkel'in görüşmeleri esas alınarak ikili ilişkilerde ne şekilde ilerlendiği ve bu durumun AB enerji politikasına olan etkileri ifade edilecektir. Özellikle neo-klasik realizmde değinildiği üzere lider algılamalarının, devlet yöneticilerinin dış politika kararlarını oluşturmasına ne şekilde etki ettiği açıklanacaktır.

4.1.SSCB SONRASI DÖNEMDE ALMANYA VE RUSYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER

SSCB sonrası döneme geçmeden önce iki ülke ilişkilerinin tarihsel boyutuna özetsel olarak bakılmasında fayda görülmüştür. Almanya, Rusya ile birlikte diğer pek çok Avrupa ülkesinde de olduğu gibi oldukça karmaşık tarihi geçmişe sahip bir ülkedir. Rusya ve Almanya arasındaki ilişkilerin geçmişi 17. yüzyıla kadar gitmektedir. İki ülke arasında öncelikle tarım-ekonomi alanıyla ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda önemli Alman isimleri (Peter, Catherine) Rusya'nın modernize edilmesine ciddi anlamda katkıda bulunmuşlardır. Volga'da bu isimlerin önderliğinde büyük bir Alman kolonisi kurularak Rusya'nın tarım alanında gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Rusya'nın son Çarı olan II. Nikolay'ın, Alman asıllı Alexandra Fyodonovra ile evlenmesiyle (1894) birlikte bu dönemlerde yüksek hükümet yetkililerinin üçte birini, ülke geneli itibarıyla da Rus nüfusunun da yüzde birini Almanlar oluşturmuştur. Yine iki ülke arasında önemli etkileşim örneklerinden birisi olarak, Rus devrimine ilham veren önemli Alman iki filozof, Karl Marx ve Friedrich Engels olmuştur. Almanya ve Rusya sahip oldukları bu karmaşık tarihi geçmişlerinde, savaşlarda karşı karşıya gelen taraflarda buldukları gibi müttefik

olduğu dönemlerde de ilişkilerini derinleştiren ve uluslararası alanda hemen hemen eşit güce sahip iki aktör konumunda olmuşlardır (Le Renard, 2013: 103).

Rusya ve Almanya arasındaki ilişkiler yüzyıllarca sürmüş olup bu tarihi süreç, iki ülke arasında hem işbirliklerine hem de zorlu mücadelelere sahne olmuştur. Dolayısıyla Rusya ve Almanya arasındaki bu uzun soluklu ilişkiler eşitlik ve saygı temelinde şekillenmekle birlikte pragmatist karşılıklı çıkarlara, küresel sorunlara karşı birlikte mücadele etme anlayışına dayalı olarak gelişmiştir. İki ülke arasındaki yakın diyalogların itici unsurlarını oluşturan etkenlere bakıldığında; ekonomik potansiyel kaynaklar, uzun süre boyunca devam eden tarih-kültür etkileşimi ve Rusya'daki Almanlar ile Avrupa'daki Rusların psikolojik uyumluluğunun iç içe geçmesi gibi unsurlar karşımıza çıkmaktadır. İki ülke arasındaki üst düzey siyasi ilişkiler, kapsamına diğer alanları da alarak işbirliği alanlarının pozitif yönde gelişmesine olanak sağlamıştır. Özellikle Rusya ve Almanya arasındaki ekonomik ilişkiler, genel olarak iki ülke arasında yaşanan önemli gelişmelerde (bilhassa enerji alanında) motor rolüne sahiptir. İki ülke arasında her geçen gün artan dış ticaret ve yatırım hacmi ile birlikte gerçekleştirilen ve planlanan büyük ölçekli projeler, ekonomi ve politika alanında birbirini destekleyerek ikili ilişkilerin gelişmesinde güvenilir bir zemin oluşturmaya devam etmiştir (Turgunova, 2013: 1).

Uluslararası ilişkiler tarihinde Almanya ve Rusya arasında uzun yıllara dayanan işbirliği Avrupa'nın güvenliğinde merkezi bir rol oynasa da iki ülkenin birlikte hareket etmesi diğer bazı aktörlerce olumlu nitelikte bir gelişme olarak algılanmamış olup, bu durum aynı zamanda komşu ülkelere ve bölgesel istikrara yönelik bir tehdit olarak da görülmüştür. Almanya'nın kurucu lideri olan Bismarck'ın; Almanya'nın, Rusya ile karşı karşıya gelmemesi ve ortak monarşik çıkarlar kapsamında gerçek bir düşmanlığın olmaması gerektiği yönünde sahip olduğu görüş, iki ülke arasında en baştan itibaren işbirliğini destekleyici gelişmelerin yaşanacağına dair sinyalleri vermiştir. Bismarck'ın izlediği bu politika neticesinde herhangi bir savaş ya da kriz durumunda Rusya ile olan ilişkilerinin bozulmaması adına bu durum bir süre "Rückversicherungsvertrag" (Reasürans) Anlaşması ile güvence altına alınmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı ve Rus Devrimi ile birlikte Bismarck'ın Almanya ile Rusya arasındaki ilişkiyi sürdürmek için izlenen bu politikanın terk edilmesi söz konusu olmuştur (Le Renard, 2013: 104).

I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda Almanya ve SSCB'nin Avrupa devletleri tarafından dışlanması, devam eden süreçte Rapallo (1922) ve Berlin (1926) Antlaşmaları ile bu iki ülke arasındaki ilişkilerin niteliği daha çok barışçıl bir seyir

izlemiştir. Tam olarak bu antlaşmalardan ve yaşanan gelişmelerden dolayı iki ülke müttefik konumunda sayılmasalar da aralarındaki sorunların büyük bir kısmı o dönem için çözümlenmiş olarak sayılmıştır. İlerleyen süreçte Almanya’da Adolf Hitler’in iktidara gelmesiyle birlikte, özellikle de karşıt ideolojik farklılıklardan dolayı iki devlet arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır (Öncü ve Ekinci, 2014: 244).

Devletler içerisinde ve aktörler arasında yaşanan iktidar ve siyasi anlayış değişiklikleri neticesinde II. Dünya Savaşı öncesinde, hem ideolojik olarak zıt kutuplarda yer alan hem de birbirlerini müttefik olarak görmeyen iki ülke olarak Almanya ve Rusya, çıkarları gereği 1939 yılında bir Saldırmazlık Paktı’nı imzalamışlardır. Molotov-Ribbentrop Paktı olarak bilinen bu anlaşma, Hitler’in Sovyetler Birliği’ni istila etmeye başlamasıyla geçersiz bir niteliğe sahip olup, iki ülke savaşan taraflar olarak karşı karşıya gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya’nın yenilmesiyle beraber doğusu, Demokratik Almanya Cumhuriyeti ve batısı, Federal Almanya Cumhuriyeti olarak ikiye bölünen ülkenin Doğu Cumhuriyeti, komünist ve Varşova Paktı’na üye olarak varlığını SSCB tarafında devam ettirmiştir. ABD’nin kilit müttefiki konumunda yer alan Federal Almanya Cumhuriyeti, Doğu Almaya Cumhuriyeti ile yakın ilişkiler sürdürmeye devam etmiştir. Aynı zamanda Moskova, ülkesel çıkarları gereğince 1945 yılında Batı Almanya ile dondurulmuş olan ticari ilişkilerini II. Dünya Savaşı sonrasında aktifleştirmek adına SSCB’nin hammaddeleri için avantajlı olabilecek Alman teknolojilerinin ve üreticilerin dönüşümünü içeren bağlantıları sağlamaya çalışmıştır. SSCB her ne kadar 1945 sonrasında normal nitelikte ekonomik ilişkiler kurmayı amaçlasa da Batı Almanya ve SSCB arasındaki ilişkiler, 1970’lerde Détente Dönemi başlayıncaya kadar çatışmacı bir niteliğe sahip olarak devam etmiştir (Le Renard, 2013: 106). Almanya’da Neue Ostpolitik, “Yeni Doğu Politikası” olarak bilinen bu yaklaşım sayesinde 1970’lerde siyasi tanınma ve ekonomik işbirliği yoluyla Sovyetler Birliği ile diyalogun güçlendirilmesine olanak sağlanılmıştır (Meister, 2014:1). 1980’li yıllarda Batı Almanya ve SSCB arasında, savaş sonrası çatışmacı niteliğe sahip olan durum sona ermiştir. İki ülke yaşanan bu gelişmelerle birlikte savaş öncesindeki barışçıl ve bir o kadar da karşılıklı fayda sağlayıcı tarihsel işbirliği kalıplarına dönmeye başlamıştır (Le Renard, 2013: 106).

Almanya 26 Aralık 1991 yılında RF’yi, SSCB’nin halefi olarak tanıyan önde gelen yabancı devletlerden ilk sırada yer alan ülke konumunda olmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin temeli, 13 Eylül 1955 yılına dayanmaktadır. Federal Almanya Cumhuriyeti ve SSCB arasındaki “İyi Komşuluk Ortaklığı ve İşbirliği Anlaşması” 9 Kasım

1990'da imzalanmış olup, 21 Kasım 1991 yılında Rusya Federasyonu Başkanı ve Federal Almanya Şansölyesi tarafından imzalanan ortak beyan ile de iki ülke arasındaki ilişkilerin yasal dayanağı oluşturulmuştur. Ayrıca 12 Eylül 1990 yılında Moskova'da, Almanya ile imzalanan "Nihai Yerleşim Anlaşması" da iki ülke arasında büyük bir öneme sahiptir. Soğuk Savaş sonrasında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, SSCB'nin çöküşü hem Rusya hem de Almanya'nın dış politika kararlarında ciddi anlamda etki yaratarak bu ülkelerin izledikleri politikalarda dönüşüm süreçlerine girilmesine sebebiyet vermiştir. İki kutuplu dünya sonrası her iki ülkenin sahip olduğu konum ve üstelendiği rollerin büyük bir değişikliğe uğraması söz konusu olmuştur. Bu değişikliklerle birlikte aynı zamanda Rusya ve Almanya arasındaki çeşitli siyasi sorunlarda, tarafların çıkarlarının temel bir uyuma sahip olması da göze çarpan önemli bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uyumun çıkış noktası ve ne olduğuna bakıldığında; yeni uluslararası ilişkiler sisteminin çok kutuplu bir niteliğe sahip olmasının bu uyumun itici bir unsurunu oluşturduğu görülmekle beraber bu durum iki ülke arasında iyi ilişkilerin sağlanmasını teşvik etmiş olup, barış ve istikrarın korunması konularında da hemfikir olmalarını sağladıklarını göstermektedir. Ancak her ne kadar Soğuk Savaş sonrası düzende iki ülke arasındaki siyasi meselelerde ortak bir uyum görüntüsü mevcut olsa da siyasi diyalogları karmaşıklaştıran ve bir o kadar da zora sokan birçok faktörü de beraberinde barındırdığı göz ardı edilmemesi gereken hususlardandır. Özellikle Doğu Avrupa devletlerinde görüldüğü gibi demokratik reformların başlaması neticesinde, Rusya'nın odak noktasını Almanya'ya yöneltmesi söz konusu olmuştur. Almanya'nın birleşmesi sürecinde ihtiyaçlarını karşılayan ve destek veren ülke konumunda olan Rusya, bu konuda Almanya'dan olumsuz anlamda sayılabilecek daha az ciddi adımlarda bulunmasını beklemiştir. Rusya ve Almanya, yaklaşık olarak 1993 yılından itibaren SSCB döneminden kalma sorunlara çözüm bulmuşlardır (Turgunova, 2013: 22). Almanya'nın yeniden birleşmesinin önemli yıllarında Alman politika yapıcılar, son Sovyet lider Mikhail Gorbachev ile Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in üstlendiği yapıcı rolü, büyük bir mutlulukla karşılamışlardır. Liderler arasındaki bu iyi niyet sonrasında da devam etmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin kamuoyu yoklamalarına yansımaları neticesinde de Rus seçkinlerin bu dönemde Almanya'yı, gerçek bir dost ve savunucu bir ülke olarak gördüklerini göstermiştir (Rahr, 2007: 137). Dolayısıyla 1990'lı yılların başından itibaren Rusya ve Almanya arasındaki ilişkiler giderek gelişmeye başlamıştır. İkili ilişkilerdeki olumlu gelişmelere örnek olarak Almanya'da "sauna diplomasisi" olarak bilinen, Almanya'nın Rusya'daki ekonomik krizin en zor döneminde gönderdiği büyük nitelikteki insani

yardımın Helmut Kohl ve Boris Yeltsin arasındaki “kişisel dostluk” tarafından teşvik edilmesi söz konusu olmuştur (Turgunova, 2013: 22).

Rus birliklerinin Alman topraklarından çekilmesi, askeri mezarların bakımı ile ilgili anlaşmalar, Almanya'nın Nazi zulmü mağdurlarına tazminat ödemesi gibi gelişmeler ikili ilişkilerin daha fazla gelişmesini sağlamıştır. Kaydedilen bu ilerlemeler neticesinde eski SSCB ile Alman Demokratik Cumhuriyeti arasındaki ticarete yaşanan olumsuz denge sorunu çözülmüştür. Bununla birlikte Rusya, Almanya ile büyük ölçekli ekonomik işbirliğinde beklentiyi karşılama konusunda hayal kırıklığına uğramıştır. Çünkü bu durum Almanya'nın, Rus dış politikasının çıkarlarını tam olarak dikkate alacağına dair beklentilerinin kısa sürmesinden kaynaklanmıştır. Bu duruma zemin hazırlayan farkındalık ise, Rus siyasetçilerin ve toplumun da dâhil olduğu üzere hemen hemen hiç kimsenin Rusya'nın Avrupa yapılarına, bilhassa AB'ye üye olma olasılığını ciddiye almadığı görülmüştür. Bu bağlamda özellikle Almanya, NATO'nun ve AB'nin Doğu'ya genişlemesini aktif olarak desteklemiş olmasıyla birlikte NATO'nun Rusya'nın sınırlarına yaklaşması ve Almanya'nın bu tutumu Moskova tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Almanya'nın dış politikada Moskova'ya yönelik bu davranışına ilaveten Rusya'daki demokratik hak ve özgürlüklerin durumu hakkında, yaygın yolsuzluk sorunuyla ilgili olarak ve hükümetin ülkeyi istikrara kavuşturma konusundaki bariz yetersizlikleri üzerine çok sert eleştirilerde bulunulmuştur. Alman medyasında, genellikle Rusya'nın hassas konularından olan Çeçen ayrılıkçılarına yönelik açıkça sempati duyulduğunu gösteren nitelikte “Rusya'nın emperyal hırsları” hakkında düzenli olarak bir dizi makale yayınlamıştır. Bu gelişmelerden sonra 1990'ların sonunda Almanya'da, Rusya'ya karşı tutum daha katı hale gelmiştir. Ancak Alman politikacılar olumsuz gelişmelere karşın Rusya ile demokratik devlet hakkındaki görüşlerini karşılamak amacıyla işbirliği yapma kararlılığına sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan ikili ilişkilerde değişiklik yaratan gelişmelere bakıldığında; 1998 yılında iktidara gelen “Kırmızı-Yeşil” koalisyon lideri Gerhard Schröder'in, Rusya'ya yönelik açıkça "sauna diplomasisi"nin ve kredi konaklama uygulamalarının sona ereceğini belirtmesi söz konusudur. G. Schröder bundan sonrası için, Berlin'in tamamen pragmatik düşünceler tarafından yönlendirileceğini açıklamalarına eklemiştir. İki ülke arasında 2000'li yılların başından itibaren ilişkilerin seyrinde değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Bahsedilmeye çalışılan değişiklik, G. Schröder hükümetinin bu yıldan itibaren Rusya ile olan ilişkilerine özel bir şekilde önem vermeye başlamasından kaynaklanmaktadır. Almanya Başbakanı,

Rusya'nın devre dışı bırakılması dâhilinde Avrupa istikrarının imkânsız olduğunu iddia ederek bu doğrultuda politikalar izlemeye başlamıştır. İki ülke arasında var olan sorunlara rağmen, üst düzey ilişkilerde çok sıcak gelişmeler yaşanmaya başlamıştır (Turgunova, 2013: 23). Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından bu yana Almanya'nın Doğu komşularına yönelik politik anlayışı, Şansölye Willy Brandt'ın Ostpolitik'i ve danışmanı Egon Bahr'ın etkisiyle bütünleştirici ve işbirlikçi nitelikte Rusya'ya yönelik bir politika izlenilmesine olanak sağlamıştır (Meister, 2014: 1). Özellikle izlenen bu politika ile birlikte, iki ülke arasında tarihsel uzlaşma bağlamında ve güvene dayalı bir ilişki oluşturma yolunda ciddi ilerleme sağlanmıştır. Bunun açık bir göstergesi olarak; 9 Mayıs'taki Zafer Yıldönümü ve faşizmin yenilgisi nedeniyle Almanya Başbakanı'nın Moskova'daki kutlamalara katılmasıdır (Kohl-1995, Schröder-2005, Merkel-2010). Almanya'nın 1991'den sonraki revizyona uğramış olan Rusya politikası, birleşmeyi mümkün kılan ve Rusya'yı, Alman birleşmesini kabul ettiği için minnet duygusuyla bütünleştiren “yakınlaşma yoluyla değişim” politikasının yeniden yorumlanmasını ifade etmektedir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler ışığında bahsi geçen politik faktörler, Ostpolitik'e dayanan bir yaklaşım olan Berlin'in birleşmesinden sonraki Rusya'nın “iç içe geçme yoluyla değişim” (Wandel durch Verflechtung) politikasını oluşturmak için ekonomik çıkarlarla bir araya gelmesini sağlamıştır. Öncesinde Almanya Başbakanı tarafından da ifade edildiği üzere Alman seçkinleri de Avrupa'daki barış ve istikrarın, muhalefet ile değil, yalnızca Rusya'yla sağlanabileceğine inanmışlardır. Bu algının oluşmasındaki önemli itici unsurlar da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman siyasi elitlerinin aktifliğini kaybetmesi ve Nazilerin suçlarından dolayı Almanların Rusya'ya karşı suçluluk duygusuyla bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın, Alman ihracatı için önemli bir pazar haline gelmesi de önemli etkenlerden bir diğerini oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen ticaret hacimlerine göre Almanya, Çin ve Hollanda'dan sonra Rusya'nın üçüncü büyük ticaret ortağı konumunda olmuştur (Meister, 2014: 2). Rusya ve Almanya arasındaki politik ve ekonomik ilişkiler geneli itibariyle olumlu gibi görünse de Rusya'nın Alman medyasındaki imajı Sovyetler Birliği'nin çöküşünden itibaren her zaman iyi bir görüntü niteliğine sahip olmamıştır. Buna istinaden eski Sovyetler Birliği topraklarından, özellikle de Karadeniz ve Hazar bölgeleri önem kazanmakla (enerji kaynakları ve transit güzergâhları bakımından avantajlı konuma sahip olmaları) birlikte AB'nin yeni stratejik alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin karmaşık ve zorlu bir politik ve ekonomik dönüşüm süreci geçirmesiyle birlikte bu bölgede yaşanan ve yaşanabilecek istikrarsızlıklardan AB'nin de etkilenmesi söz konusudur. Değişen uluslararası konjonktür bağlamında eski Sovyet

topraklarının stratejik önem kazanması, Almanya'yı hem AB hem de Rusya arasında kendi çıkarlarını da riske atmayacak şekilde davranmasını, yani iki taraf arasında arabulucu rolünü üstlenen nitelikte dikkatli bir politika izlemesini zorunlu kılmıştır. AB-Rusya ilişkileri; enerji bağımlılığı (özellikle asimetrik bağımlılığın yarattığı enerji güvenliği hususları bağlamında), uyumsuz değerler (daha çok demokratik ve insan haklarına yönelik agresif tutumlar kapsamında) ve Sovyet sonrası devletlerin geleceği (bu ülkelerin özellikle enerji kaynakları üzerindeki kontrolün elinde olmasını sağlayacak şekilde ülkeleri zora sokucu politikalar izlemesi ya da projeleri bloke edici faaliyetlerde ve tehditlerde bulunması kastedilmekte) de dâhil olmak üzere bir dizi hassas sorun tarafından yönlendirilmektedir. Çalışmamızda da özellikle bu ilişkilerden en kritik öneme sahip enerji meselesi üzerine yoğunlaşmıştır. Enerji alanında iki ülke arasındaki işbirliğinin en önemli temelini ekonomik ilişkilerdeki boyut oluşturmaktadır. Ayrıca Alman politika yapıcılarının Rusya ile işbirliklerini başarılı bir şekilde destekleyebilecek, Rusya'yı liberal reformlarla meşgul edecek ve Sovyet sonrası devletlerin büyümesini destekleyebilecek nitelikte, dengelenmiş bir politika oluşturma mücadelesi de vermeleri söz konusudur (Rahr, 2007: 137-138). 2000 yılından itibaren G. Schröder ve V. Putin arasında çok sayıda toplantı yapılmıştır. Başkan ve Şansölye'nin "erkek bağı" teması oldukça popüler olurken aynı zamanda Alman kitle iletişim araçları, birçok kez G. Schröder'i, Russophile (SSCB'nin siyasi sistemine ve geleneklerine sempati duyulmasını ifade eden bir terim anlamına gelmektedir) tutumu nedeniyle eleştirmiştir. 2000'li yılların ilk yarısında Rusya ve Almanya arasındaki ortaklığın boyutu, önceki dönemlerden de çok daha iyi ve dostça bir düzeye ulaşmıştır (Turgunova, 2013: 24).

Rus enerji şirketleri, Almanya'nın en önemli enerji tedarikçileri arasında ilk sırada yer almaktadır. 2013 yılında Almanya, petrolünün %38'ini ve doğal gazının da yaklaşık olarak %36'sını Rusya'dan sağlamıştır. Alman liderlerin enerji ilişkilerine yönelik yorumuna bakıldığında, iki ülke arasındaki başarılı bir şekilde gerçekleştirilen ticari ilişkilerin politik olarak da yararlı olduğunu ve bu durumunun iki ülke arasında diğer alanları da içine alacak şekilde simbiyotik bir ilişkiyle sonuçlandığı şeklindedir. Bu duruma verilebilecek örneklerden birisi olarak; 2008 yılında Almanya ve Rusya arasındaki "Stratejik Ortaklık" kapsamında başlatılan "Modernleşme Ortaklığı" gösterilebilir. Ancak, Almanya'nın Rusya politikasında ekonomi önemli olmakla birlikte hiçbir zaman tek başına yönlendirici bir etken olmamıştır. İşbirlikçi bir yaklaşımın iki ülkenin de menfaatine olacağı yönündeki anlayışla birlikte özellikle de bu doğrultudaki düşüncenin Rusya'yı

demokratikleştirip değiştirebileceğine dair saf bir umut devam etse de ekonomik ortaklığın iki ülke arasında oldukça sağlam ve gerçekçi bir temele dayanması söz konusudur. Modernleşme Ortaklığı da bu işbirlikçi yaklaşımın düşünce tarzına uymakla birlikte; sağlık politikası ve demografi, enerji verimliliği, altyapı, eğitim ve araştırma ve bu ilişkilerde yasal anlamda işbirliğinin sağlanması gibi alanlarda bilgi transferi, ortak projeler, atölye çalışmaları ve eğitim programlarını içermektedir. Böylece Alman politika yapıcılar, çift taraflı faydanın sağlanacağını yani, Alman yatırım ve bilgi aktarımının Rus ekonomisini modernize etmeye yardımcı olması gerektiği beklenirken Rus hükümetinin de ülkesinde hukukun üstünlüğünü güçlendirmesi, Avrupa standartlarını benimsemesi, ekonomiyi güçlendirmesi, eğitim ve araştırmaya yatırım yapması ve yolsuzlukla mücadele ederek yatırım koşullarını iyileştirmesi öngörülmüştür (Meister, 2014: 2). Alman sanayi sektörünün görüşüne göre Almanya'nın, Rusya'nın modernleşme ortağı olmasını beklenirken diğer tarafı oluşturan Alman seçkinlerin düşüncesi ise, ülkelerinin özellikle ekonomik alanda, çoğu zaman da ABD ve Rusya arasında arabuluculuk rolü ile hem Rusya hem de Avrupa çıkarlarının bir savunucusu olarak önemli bir uluslararası aktör olma niteliğini güçlendirerek korumaya devam etmek istemesi yönündedir (Rahr, 2007: 137). Bütün bu reformlarla birlikte Almanya tarafından düşünülen ve gerçekleştirilmeye çalışılan adımlar ile bu doğrultudaki beklentiler; demokratik, daha az yozlaşmış ve daha fazla Avrupa standartlarına uygun nitelikte bir Rusya'ya yol açması gerektiği anlayışı teoride beklenen ancak, gerçekte Rusya'nın siyasi seçkinlerinin çıkarları ile çelişen ve sonuç olarak da bekleneni karşılamayan bir duruma neden olmuştur. İfade edilen bu durumun gerçekleşmemesindeki bir diğer etken de, Berlin'in izlediği politikanın da bu süreçlerde çok da tutarlı olmamasından kaynaklanmaktadır. Vladimir Putin'in 2000 yılında başlayan ilk iki dönemi boyunca Alman siyasi seçkinlerinin fikirlerinde bir bölünme yaşanmış olup, her biri Moskova'ya çelişkili mesajlar gönderen iki ayrı gruba ayrılmıştır. Bu bağlamda Yeşil Parti ve sivil toplum örgütleri etrafında inşa edilen birinci grup; Rusya'nın insan hakları ihlalinin ve Putin'in reel politikasının vokal eleştirilerinden oluşmaktadır. Bu grup aynı zamanda önemli isimlerden olan Marieluise Beck ve Werner Schulz gibi Rusya'ya uzun süredir ilgi duyan Yeşil Partili politikacıları ve milletvekillerini de içermektedir. Ayrıca, Almanya hükümetinin eski Rusya koordinatörü (2006-2014) ile Hristiyan Demokrat/Hristiyan Sosyalist Birliği (CDU/CSU) hizip başkan yardımcısı Andreas Schockenhoff'un da yer aldığı bazı Hristiyan Demokratların, Başbakan Angela Merkel'in son yönetimi sırasında Almanya'daki Putin eleştirmenlerinin de sesi haline gelmesi söz

konusu olmuştur. A. Merkel'in de, bu gruba çok belli olmayacak şekilde sempati duyduğu ifade edilmektedir (Meister, 2014: 2).

Russlandversteh'er (Rusya'yı anlayanlar) adlı ikinci grup, Rusya'ya karşı daha işbirlikçi ve anlayışlı nitelikte olumlu bir yaklaşımı desteklemektedir. Bu görüşün kapsamında daha çok ekonomik bağlantıların önem kazandığı görülmektedir. Çünkü bu grup özellikle Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve Alman iş lobisinin temsilcileriyle ilişkili olup, aynı zamanda Hristiyan Demokratlar arasında bazı üyeleri de mevcut bulunmaktadır. Rusya ile ilişkilerde yeni hükümet koordinatörü olan Sosyal Demokrat Gernot Erler de, uzlaşmacı bir Rusya politikasının ve modernizasyon ortaklığının güçlü bir savunucusu konumunda olan isimler arasında yer almaktadır (Meister, 2014: 2-3). CDU/CSU hizipinin dış politika konuşmacısı Philipp Missfelder aynı zamanda önde gelen bir Rusya temsilcisidir. Dolayısıyla Rusya ile ilişkilerde önemli kademelerde yer alan isimlerin görüşleri de bu grubun oluşmasındaki büyük etkenlerden bir tanesi durumundadır. İşbirlikçi bir Rusya-Almanya politikasının diğer bir kilit destekçisi de, Ost-Ausschuss'un (Alman Ekonomisi Doğu Komitesi) CEO'su Rainer Lindner olmaktadır. Ost-Ausschuss'un ne olduğuna dair kısaca bilgi vermek gerekirse; Alman siyasetçilerle yakın bağları olan, Rusya'ya ve Sovyet sonrası ülkelere yatırım yapan büyük Alman şirketleri için önde gelen bir lobi organizasyonu olarak tanımlanmaktadır. Bu örgütün, uzun yıllar boyunca Almanya'nın önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olan Alman Dış İlişkiler Konseyi'nde araştırma ve Rusya yanlısı lobi faaliyetlerini finanse etmesi söz konusudur. Bir diğer önde gelen Rusya müttefikleri de, Alman-Rus Ticaret Odası Başkanı ile Rusya'nın en büyük Alman gaz ithalatçısı olan Wintershall Holding'in başkanı olan Rainer Seele'dir (Meister, 2014: 3).

A. Merkel, Hristiyan Demokrat-Liberal koalisyonunda (2009-2013) şansölye olduğunda daha önceki Helmut Kohl-Boris Yeltsin ve sonrasındaki Gerhard Schröder-V. Putin ile yazılan Alman-Rus ilişkilerinin yakın niteliğini değiştirmiştir. Dimitriy Medvedev'in cumhurbaşkanlığı süresince A. Merkel'in, otoriter V. Putin Rusyası'na karşı modern Medvedev Rusyası'na verdiği desteği göstermek adına Rusya Başbakanı V. Putin ile daha az toplantı gerçekleştirmesi gösterilebilir. Bu koalisyon sırasında iki ülke arasındaki ilişkilerin değişikliğe uğradığını gösteren işaretlerden bir diğeri de "özel" veya "stratejik ortaklık" ifadelerinin de ilişkilerde çok yer almamış olmasıdır. Rusya'dan bu dönemde stratejik bir ortak olarak değil, "bölgesel ve küresel zorlukların üstesinden gelmek için önemli bir ortak" olarak bahsedilmiştir. Koalisyon, Rusya'nın modernize

edilmesine yönelik çabaların devam etmesini desteklemekle birlikte daha çok önem verdiği konulara yani, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi gibi alanları güçlendirmeye odaklanmıştır. A. Merkel veya Dış Ofis için Doğu Avrupa'ya yönelik izlenecek politika bir öncelik olmadığından, Almanya'nın Rusya politikasındaki değişim de maddeden ziyade sözde kalan bir mesele olmuştur (Meister, 2014: 3). Almanya'nın Doğu Avrupa'ya yönelik öncelik verilmeyen bir politikaya sahip olmasındaki sebeplerden bir tanesi, politika yapıcıların Rusya'daki ve Sovyet sonrası devletlerdeki gelişmeler hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda Alman karar vericiler, Rusya ile ilgili araştırmalar için de gittikçe azalan bir kaynak ayırmaktadırlar. Kısaca Sovyet sonrası ülkeler, Hristiyan Demokrat-Liberal koalisyonunda siyasi öncelik tanınan bir konu niteliğinde olmamıştır. V. Putin'in yakın arkadaşı sıfatına sahip olan Sosyal Demokrat Gerhard Schröder'in başbakanlığı döneminde de Rusya ve Sovyet sonrası ülkeler üzerine araştırmalar için ayrılan fon kesilmiş olup, kurumlar kapatılmış ve bölgedeki analist pozisyonlar da kaldırılmıştır. Sonrasında Alman medyası da bu eğilimi takip etmiş olup, Handelsblatt veya haftalık Die Zeit gibi saygın Alman gazetelerinin uzunca bir süre Rusya'da muhabirleri bulunmamıştır (Meister, 2014: 3).

4.1.1. Enerji Alanında Almanya ve Rusya Arasında Gerçekleşen Anlaşmalar ve Projeler

Almanya ve Rusya arasındaki doğal gaz ortaklığı, 1966 yılının sonunda Urengoi gaz sahasının keşfedilmesiyle başlamıştır. O zamandan itibaren SSCB, var olan Alman Demokratik Cumhuriyeti (GDR) ve Federal Almanya Cumhuriyeti (FRG) ile uzun vadeli sözleşmeler imzalamıştır. Sovyetler Birliği, merkezi olarak planlanan doğal gaz endüstrisini, bölgesel bir ekonomiden küresel bir sektöre doğru genişletmiş ve bu konuda da oldukça başarı kazanmıştır. Bu sayede özellikle enerji kaynakları üzerine yürütülen politika ile ülkeye 1970'lerden itibaren Batı yatırımları ve para birimlerinin sağlanması söz konusu olmuştur. Özellikle 1973'teki "Petrol Krizi" nden sonra Batı Avrupa'daki sanayi ülkeleri ve ayrıca GDR, enerji kaynaklarını çeşitlendirme meselesiyle daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır. Uluslararası alanda yaşanan krizler ve gelişmeler neticesinde enerji stratejisinde yaşanan bu değişimin uzun vadeli bir etkisi olarak ısıtma piyasasında ve elektrik endüstrisinde petrolden doğal gaza geçişte kademeli bir şekilde kayma olmuştur (Prochnow, 2013: 99).

Alman ticari çıkarları ve ekonomik lobi kuruluşları, Almanya'nın Rusya politikasını önemli ölçüde etkilemektedir. Alman şirketleri için Rusya, büyük enerji

zenginliklerine sahip önemli ve büyük bir pazar olma özelliğine sahip konumdadır. Bu sebepten dolayı da özellikle Almanya'daki iş dünyası, hükümetin “iç içe geçme yoluyla değişim” politikasını desteklemiştir. Her ne kadar sorunlu otoriter bir rejimle iş yapma zor ve güven verici olmasa da ekonomi ve enerji konusundaki çıkarlar birbiriyle örtüştüğünden işbirliğinin olabildiğince sorunsuz bir şekilde ilerletilmesine odaklanılmıştır. Bu kapsamda Alman şirketleri ve Dışişleri Bakanlığı, Modernleşme Ortaklığı'nın oluşturulması ve uygulanması konusunda yakın bir işbirliğinde bulunmuşlardır. Ortaklık kapsamında; Dış Ofis, bir iş lobisi organizasyonu olan Ost-Ausschuss ve Alman-Rus Ticaret Odası temsilcileri, Rus yetkililer ve uzmanlarla etkinlikler düzenlemek için birlikte çalışmıştır. Bu değişimin en önemli platformlarından biri, Alman-Rus sivil toplum işbirliği geliştirmek için G. Schröder ve V. Putin'in pet projesi olarak 2001 yılında kurulan Petersburg Diyalogu'dur. Alman-Rus Forumu tarafından düzenlenen Petersburg Diyalogu; avukatları, akademisyenleri ya da küçük ve orta ölçekli şirketlerin temsilcilerini, uzmanları seminerler şeklinde ikili tartışmalarla bir araya getirerek beyin fırtınası yoluyla ilişkilerin derinleşmesini sağlama amacı taşımaktadır. Petersburg Diyalogu, Rus ve Alman iş çıkarlarından sorumlu temsilcilerinin, Modernizasyon Ortaklığı için projeler düzenleme amacıyla Alman politikacılarla buluştuğu yer olarak ifade edilmektedir (Meister, 2014: 3-4).

Petersburg Diyalogu, Alman formatlarının Ruslaştırılmasında başarılı bir fikir olmuştur. Alman ortaklar, Kremlin'in Rus katılımcıları seçebileceğini (veya veto edebileceğini), Alman ve Rus şirketlerinin diyalogda önemli başışçı ve katılımcı olacağını kabul etmiştir. Rejim eleştirilenleri genelde davetli konumunda değildirler ve Rusya ile işbirliğine zarar verebilecek konular da henüz gündeme getirilmemiştir. Sebebi ise bu şekilde yeni bir girişimin henüz tam anlamıyla sağlamlaşmadan zarar görmesini engellemek adına alınmış önlemler olarak görmek mümkündür. Sonuç olarak Almanya, diyalog yoluyla işbirliğini geliştirmek ve Rusya'da değişimi başlatmak için yeni bir format oluşturmak için çabalasa da sonrasında Berlin'in, Rusların gücünü ve kazancını azaltabilecek herhangi bir değişikliğe karşı mücadelesinde Moskova'nın kurallarını kabul etmesi söz konusu olmuştur. Bu çerçevede Petersburg Diyalogu pek çok soruna sahip olmakla birlikte Almanya Dışişleri Bakanlığı'ndan fon sağlamaktadır. Bu ağlar ve kurumlar, Alman ve Rus yetkililer arasındaki gayri resmi bağları güçlendirmekte ve aynı zamanda da şirketlere, çıkarları için lobi yapma imkânı sunmaktadır. Almanya-Rusya Forumu yönetim kurulu üyelerinin yarısından fazlası, Rusya'da iş yapmak isteyen şirketler

için çalışmaktadır. Diğer taraftan Rusya ile Almanya arasındaki gayri resmi bağlar da ekonomiye etki etmektedir. Gazprom gibi devlet şirketleri de eski Alman politikacılara çıkarlarını temsil etmeleri için para ödemektedirler. İşin esasına bakıldığında ilişkilerin görünen boyutunun ardında bir de zımnî bir boyutu bulunmaktadır. Bunun öne çıkan örnekleri arasında, Nord Stream yönetim kurulu başkanı olarak eski Şansölye G. Schröder ve South Stream projesi yönetim kuruluna başkanlık eden eski Hamburg belediye başkanı Henning Voscherau da yer almaktadır. Örneğin; G. Schröder, Ukrayna'daki mevcut kriz bağlamında Rusya'ya karşı AB'nin politikalarını eleştiren bir tarafta yer almıştır ve bu yönde Batı'yı etkilemeye çalışmıştır. Enerji sektörü, Almanya ile Rusya arasındaki ilişkiler çerçevesinde ortak çıkarlar ve karşılıklı bağımlılığın merkezinde yer almaktadır. Nord Stream boru hattı, Modernizasyon Ortaklığı projeleri arasında en büyük olanını temsil etmektedir. Gazprom'un yürütmüş olduğu politikalarındaki amaçlardan bir diğeri de, AB üye ülkelerine ihracat altyapısını oluşturmak adına da Almanya'yı kuzey merkezi olarak geliştirmeye çalışmaktadır. Almanya ve Rusya arasında birbirine oldukça fazla derecede bağlı enerji düzenlemeleri mevcut bulunmaktadır. Örneğin; Wingas'ın, Almanya'da aktif bir gaz dağıtım şirketi olup, Wintershall ve Gazprom arasında ortak bir girişim olarak kurulması gösterilebilir (Meister, 2014: 4-5).

“Petersburg Diyalogu” nun iki devlet açısından en büyük avantajının ne olduğuna bakıldığında, hem Rus hem de Alman toplumunun tüm alanlarından temsilcileri içeren bir tartışma platformuna ve en iyi işbirliği yollarını bulma süreci niteliğine sahip olmasıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve Almanya'nın yeniden birleşmesinden bu yana, her iki ülke de enerjinin şüphesiz en önemli faktör olduğu bilincine sahip olmakla birlikte “Stratejik Ortaklık” anlamına gelen ikili ilişkilerde yeni ve yükseliş niteliğine sahip bir yönelişe geçilmiştir (Turgunova, 2013: 36,44).

Almanya ve Avrupa'daki enerji şirketleri ekonomik çıkarların gerektirdiği doğrultuda, Rusya'nın imajını parlatmak ve Rus-Alman yatırımlarını desteklemek için cömertçe yatırımlarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Gazprom'un temsilcilerini ve Alman siyasi karar vericileri bir araya getiren etkinlikler organize etmişlerdir. Bu etkinlikler de Gazprom ya da Wintershall gibi partner şirketler tarafından finanse edilmiştir. Ayrıca Rus ve Alman karar alıcılar ile Petersburg Diyalog konferansları da gerçekleştirilmiştir. Almanya açısından Rusya politikası, kapsamlı bir bilgi ve analizden ziyade ortak düşünce ve lobicilik etrafında şekillenmektedir (Meister, 2014: 3).

Kuzey Akım Boru Hattı'nın 2005 yılında Baltık Denizi üzerinden inşaatına başlanması, Alman enerji endüstrisi ve özellikle Alman-Rus doğal gaz ortaklığı ile ilgili kamuoyu tartışmalarını teşvik etmiştir. Boru hattıyla ilgili devam eden tartışmalar, Almanya'da ve Avrupa'nın geri kalanında savaş sonrası dönemde yaşananlara ve bundan sonra ortaya çıkan Almanya'nın siyasi benlik imajına ne kadar yakından bakıldığını göstermektedir. Kamuoyunu şekillendiren birimlerce (enerji şirketleri, federal hükümet, kitle iletişim araçları ve lobi faaliyetleri vd.) boru hattı inşaatı, Almanya ve Rusya arasında enerji konusunda 40 yıllık bir işbirliği dâhilinde değerlendirilmesi söz konusudur (Prochnow, 2013: 101). Nord Stream Boru Hattı'nın ekonomik, politik ve çevresel olarak meşrulaştırılmaya çalışılması çabasında ilgili kişiler, büyük ölçüde Almanya'nın ulusal hafızasına dayanan geçmiş birikimlerinden faydalanmaktadır. Bu yönde enerji söyleminde yer alan gruplar, siyasi ve ekonomik geçmişten gelen bir dizi ilgili olay aracılığıyla düşünmekte ve iletişim kurmaktadır. Dolayısıyla enerji politikası hakkındaki tartışmalar Almanya'nın geçmişiyle bağlantılı olarak yapıldığından, tartışmaların arşivi arasından kullanılan olayların seçiminde, bölünmüş Almanya tarihine özgü bölgesel özellikler gösterme eğiliminde olması da şaşırtıcı olmamaktadır. Baltık boru hattının inşası hakkında yaşanan güçlü tartışmalar sırasında, bu tarihi bölünmenin bir dereceye kadar nasıl aşıldığını görmek de mümkündür. Batı Alman halkı tarafından çok az bilinmesine rağmen, prestijli “Drushbatrasse” (“Dostluk Kanalı”) ve “Erdgastrasse” (“Doğal Gaz Borusu”) projeleri, Doğu Alman siyasi kuruluşu tarafından Alman-Sovyet dostluğunun en önemli örnekleri olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, enerji söylemi yalnızca her zaman küçük bir olay alt grubuyla sınırlı olan mevcut tarihsel anlatılardan beslenmekle yetinmez ve aynı zamanda da hangi olayların seçildiğini de etkiler. Devletlerin enerji kaynakları üzerine yürütülen politikası ve kültürel hafızası birbirinden ayrı alanı ifade etmemektedirler, aksine bu iki bağlantılı alan yeni ekolojik nitelikte ve enerji ile ilgili hafıza alanlarının oluşturulmasına olanak sağlamaktadırlar. Tartışmalı enerji işbirliğinin başlamasından bu yana, enerji şirketleri ve enerji politikasından sorumlu devlet kurumları, “Alman-Rus enerji ortaklığı” olan hafıza alanının ortaya çıkarılmasında aktif bir rol üstlenmişlerdir. Bu duruma örnek gösterileceği üzere, enerji alanında tartışma yaratan konular hakkında devletlerin yorumlayıcı modelleri hem “siyasi iklimi kurtarmak” hem de ikili faaliyetlerini medyada haklı çıkarmak için ekolojik anlamda iklim korumasına verilen bağlılıktan bahsetmesi söz konusudur (Prochnow, 2013: 102). Günümüzde Almanya'nın doğal gaz işletmesine Gazprom Germania GmbH, E.ON Ruhrgas AG, Doğu Alman VNG-Verbundnetzgas AG, BASF, Wintershall Holding GmbH ve Erdgas und Erdöl GmbH

şirketleri hâkim bulunmaktadır. Bu şirketler, hisse senedinin, bağlı ortaklıkların ve ortak girişimlerin kurulması yoluyla birbirine sıkı sıkıya bağımlı bir yapıya sahiptir. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 26 Haziran 2003 tarihinde oluşturulan kuralları uygulamak üzere tasarlanan ve Alman Parlamentosu'nun sözleriyle ifade edilecek olursa "artan rekabet" hedefine yönelik 2005 tarihli Alman Enerji Endüstrisi Yasası, esasında beklenen "doğal gaz endüstrisinin dekartelizasyonu"na değil, sanayinin çatlamasına neden olmuştur. Yani, uygulamada ifade edilen bu şirketler, üretim, satış ve dağıtım ve altyapı görevlerini kendi aralarında bölüşmeye devam etmişlerdir. Aynı zamanda bu şirketler politika yapımcılarla yakından ilişki kurmuşlardır. Enerji endüstrisinin temsilcileri, Doğu'ya olduğu kadar Batı'ya da aşinadır ve gelecek için büyük bir güvenle her yıl dönümünde kırk yıllık işbirliğini tekrar teyit ederek bir sonraki dönemi garanti altına almak istemektedirler. Yapılan törenler her zaman Alman-Rus doğal gaz ticareti için gerekli koşulları belirleyen ve önemli isimlerden olan Alman-Rus siyasi seçkinleri ile ittifak halinde gerçekleştirilmektedir. Bu duruma bir örnek olarak; Vladimir Putin'in 2001 yılındaki devlet ziyareti sırasında, Ruhrgas AG Başkanı Dr. Burckhard Bergmann'ın Rusya Devlet Başkanına, 1973'ten beri Almanya'ya teslim edilen yaklaşık 400 milyar metreküp doğal gazın sembolü olarak tarihi bir gaz sayacının verilmesi gösterilebilir (Prochnow, 2013: 102).

Alman hükümetinin "Petrol ve Doğal Gaz Piyasası Stratejisi Raporu", endüstrinin ve politikanın paralel doğrultuda olduğu izlenimini vermektedir. Rusya'dan yapılan ithalatın geçmişten gelen uzun bir geleneğe sahip olduğu, dolayısıyla Rusya'nın güvenilir bir ortak olduğu ifade edilirken, arz kaynaklarının ve transit yolların çeşitlendirilmesi meselesinde ise merkezi bir endişe yaratması sorununun devam etmesi söz konusudur. Doğal kaynaklardan yoksun bir ülke olarak Almanya, hem ekonomik hem de enerji politikası açısından özel bir şekilde doğal gaz endüstrisine bağımlı ülkeler arasında yer almaktadır. Diğer taraftan, Alman hükümetinin yatırım garantisi olmadan bu enerji şirketleri, Rus ortakları ile "dostane ilişkilerine" yatırım yapmamaktadır. Çıkarları gereği hükümet ve enerji şirketleri, bu ortaklığın doğruluğuna dair herhangi bir şüpheye karşı kendilerini savunmak için bir araya gelmek durumundadırlar ve Rusya'nın doğal gaz dağıtımındaki aksamalardan hiçbir zaman sorumlu olmadıklarını vurgulayarak siyasi iklimi, hem Rusya'da hem de Almanya'da korumaya çalışmaktadırlar (Prochnow, 2013: 112).

Rusya ile olan ilişkiler, Almanya'nın dış politika gündeminde oldukça büyük bir öneme sahip olmakla birlikte üst sıralarda yer aldığından, resmi bir ziyarete çıkarken bile her düzeyde etkileşim konusunda temas kurulmasına dikkat edilmeye çalışılmaktadır. Rusya'ya gerçekleştirilen resmi ziyaretler, ilgili bakanlık uzmanları, Doğu Avrupa ve Rus çalışmaları kurumları, Alman endüstrisinin önde gelen grupları ve ticari şirketleri tarafından detaylı bir şekilde hazırlanmaktadır. Gerektiği takdirde de özel raporlar devreye girmektedir. Ayrıca, üst düzey Alman siyasetçiler Rusya'ya seyahat ederken genellikle seçilen girişimlerin temsilcileri de eşlik etmektedir. Gelecek gazetecilerin de, Rusya ile ilgili olarak Federal Cumhuriyet'te dostça, destekleyici bir iklim yaratması gerekli kılınıyor (Höhmann, Mier ve Timmermann, 1998: 37). Bu durum, iki ülke arasında mevcut sorunlara karşılık ulusal çıkarların öne çıktığını göstermektedir. İkili ekonomik ilişkilerde Almanya ile Rusya'nın çıkarları, Almanya'nın Rusya Federasyonu ile işbirliğine olan ilgisi, siyasi olduğu kadar ekonomik gerekçelere de dayandığını göstermektedir. Bu bağlamda politik nedenlerle ilgili dört unsura bakıldığında:

“(1) Rusya'nın politik ve ekonomik dönüşümünün görülmesine olan ilginin, azami istikrar ve öngörülebilirlikle devam etmesi; (2) Kendisini güvenilir bir işbirliği ortağı olarak önermek için birleşme anlaşmasının bütün ekonomik taahhütlerini tam olarak yerine getirmeye olan ilgi; (3) Rusya'da yaklaşık iki milyon etnik Alman için kabul edilebilir yaşam koşullarının yaratılmasına olan ilgi; (4) Rusya'nın dış ticaret önlemlerini tümüyle yeni bir Avrupa güvenlik mimarisine entegrasyonunu desteklemek için Rus ekonomisini, gelişen Avrupa ekonomik alanı ile birleştirmeye olan ilgidir” (Höhmann ve diğerleri, 1998: 38).

Almanya'nın ekonomik endişe alanına bakılınca da, dört unsur karşımıza çıkmaktadır. Bunlar:

“(1) Geniş bir Alman ürün yelpazesi için Rus pazarının hızlı ve uzun süreli açılışına olan ilgi; (2) Rusya ile iş yaparak Doğu Almanya'daki sistemik ve yapısal değişikliklerin etkilerini hafifletme konusundaki özel ilgi; (3) Alman ekonomisi için Rusya'dan hammadde ve enerji arzı teminine olan ilgi; (4) Rusya'ya maliyet tasarrufu sağlayan bir üretim tesisi ve BDT ülkelerinin pazarlarını açmak için bir köprü oluşturmaktır.” (Höhmann ve diğerleri, 1998: 42).

Rusya'nın ikili anlamda ekonomik işbirliğine olan ilgisi ortak bir şekilde siyasi ve ekonomik motivasyonları paylaşmaktadır. Aynı olmasa da genel olarak Alman menfaatlerinin yansımalarını taşımaktadır. Ancak, öncelikle Almanya açısından politik niteliğe sahip olan nedenlerin bir kısmı, özünde Rusya açısından ekonomik niteliktedir (Höhmann ve diğerleri, 1998: 38-39). İthalat tarafında iki ülke arasındaki gelişmeler değerlendirildiğinde, Almanya'nın Rusya'dan almış olduğu büyük miktardaki doğal gaz ve

petrol, ilişkilerde stratejik önemin artmasına sebebiyet vermiştir. Enerjide artan stratejik öneme istinaden, Orta Doğu'dan yapılan ithalata fazla bağımlı olmamak için enerji kaynakları çeşitlendirilmeye çalışılarak Rusya tarafına orantısız bir kaymanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla oluşabilecek sorunlara yönelik daha fazla çeşitlendirme için girişimlerde bulunulmaya devam edilmesi söz konudur (Höhmann ve diğerleri, 1998: 42).

Almanya açısından 2005 yılında Rusya'ya yönelik Koalisyon Anlaşması'nda belirtilen hedeflere bakıldığında; Avrupalı ortaklarla birlikte, her iki taraf açısından da Avrupa Birliği düzeyinde gelişecek Rusya ile stratejik bir ortaklığın var olduğu ifade edilirken, amacın da potansiyel müşterilere ve Avrupa değerlerine odaklanılarak istikrarlı bir demokratik dönüşümü yaşaması beklenen şekilde Rusya'nın var olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu açıklamalara ilaveten, tek başına bir bağımlılığın mevcut olmadan ticaretin geliştirilmesi ve enerji alanında uzun vadeli bir ortaklığın kurulmak istendiği de ifade edilmiştir (Turgunova, 2013: 25). Bu bağlamda belirlenen hedeflerde Almanya'nın iki taraflı davrandığı görülmektedir. Hem AB düzeyinde geliştirilecek bir stratejik ortaklık hem de özellikle enerji alanında AB'ye bağlı olmadan, daha çok bireysel nitelikte ülke çıkarlarının ön planda tutulduğu ikili ve uzun vadeli anlaşmaların yapılmak istenmesi, Almanya'nın AB içindeki rolünü olumsuz şekilde etkileyebilecek bir durumun önceden dengelenmeye çalışıldığını işaret etmektedir.

Almanya'nın gerçekleştirdiği anlaşmalar ve atmış olduğu adımlarla birlikte, Petersburg Diyalogu forumunda ulaşılan Rus-Alman ikili ilişkilerinde kayda değer bir ilerlemeye rağmen, ilerleyen süreçte tartışma platformunun değerini ve etkinliğini yavaş yavaş kaybetmesi söz konusudur. Zaman içerisinde kitle iletişim araçlarının da, forumun "ritüelleştirilmiş bir konferans" haline geldiği yönünde ifadeler yazmıştır. Bu durumun nedenlerine bakıldığında birincisi, Petersburg Diyalogu'nun yıllık oturumlarında aynı sorunların tekrar tekrar tartışılmış olmasıdır. Yinelenen konulardan olan enerji işbirliği, demokratikleşme, Rus ekonomisinin modernleşmesi ve Rusya'da insan haklarıyla ilgili sorunları bir araya getiren her Rus-Alman hükümetince daima gündemde gibi görünmesi esasında bu konuların çoğuna çözüm bulunarak ilerlenilmediğini göstermiştir. İkincisi, yeni Alman koordinatörü Andreas Schockenhoff'un Petersburg Diyalogu'na atanması konusunda yaşanan anlaşmazlıktan kaynaklanmakta olup, bu durum tartışma forumunun verimsizliğinin de bir yansıması olarak görülmüştür. Bu nedenle, ortaya çıkan bu problemlere çözüm üretmek adına "Petersburg Diyalogu" forumunun kaybedilen prestijini

ve yüksek verimlilik seviyesini geri getirmek için yeniden düzenlenmesi gerektiğine dair ortak bir inancın paylaşılması söz konusu olmuştur (Turgunova, 2013: 74).

Almanya, Avrupa'nın önde gelen ekonomik güçlerinden birisi olmasına ve aktif olarak alternatif enerji kaynaklarını geliştirmeye çalışmasına rağmen, Rus doğal gazına bağımlı olmaya devam eden ve aynı zamanda da AB'nin kurucu ve lider vasfını taşıyan ülkesi konumundadır. Bu bağımlılığın Rusya açısından faydasına bakıldığında da, ekonomiyi modernize etmek için Alman yatırımcılara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu ikili arasındaki işbirliğinin bazı yönlerinde ekonomik ortaklığın yoğunlaşması oldukça önemli olmakla birlikte diğer alanları da etkilemektedir. Bu nedenle bazı devletlerin eleştirilerine ve hoşnutsuzluklarına rağmen, "Nord Stream" Doğal Gaz Boru Hattı projesi hayata geçirilmiştir. Bugün, Rusya ve Almanya birbirleri için stratejik ortak konumunda olan iki ülke ve uluslararası alanda da etki kapasitelerine göre güçlü iki aktörü temsil etmektedir. Rusya, Almanya için en büyük ticaret ortaklarından biri ve önemli bir yatırımcıdır. Almanya için Rusya, büyük ve çoğunlukla kullanılmayan bir pazar ve en önemli enerji kaynakları tedarikçisidir (Turgunova, 2013: 75-77).

RF ve Almanya arasındaki özel ilişki boyutunda AB'nin enerji güvenliği sorunu ayrıca irdelendiğinde; ikili arasındaki iyi ilişkiler, SSCB döneminde Almanya'nın birleşmesinin desteklenmesi ve Rus birliklerinin Almanya'yı terk etmesiyle başlayarak devam etmiştir. Sonraki süreçte Almanya, 1999 yılında "Köln Stratejisi" ile Rusya'yı ekonomik ortağı olarak ilan ederken, 11 Eylül olaylarından sonra da güvenlik ortağı sıfatını Rusya'ya kazandırmıştır. Rusya, böl ve yönet taktiğini, özellikle AB üyesi ülkelerden olan ve öncesinde de iyi ilişkileri bulunan Almanya üzerinden uygulayarak Birlik bütünlüğünü sarsmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda Rusya, Almanya ile 2005 yılında Kuzey Akım Anlaşması'nı imzalayarak Baltık Denizi'nin altından inşa edilecek boru hattıyla, tehdit niteliğinde gördüğü ülkeleri (Ukrayna ve Polonya) devre dışı bırakıp, Avrupa'daki enerji tekelini garanti altına almaya çalışmıştır. Rusya sadece Almanya ile değil, beraberinde İngiliz ve Fransız enerji şirketleriyle de pek çok anlaşmalar gerçekleştirmektedir. Bu ülkeler, Birlik çıkarlarından çok ulusal çıkarları göz önünde tutarak, Birlik düzeyinde ortak politikalar izlemekten yana olmamaktadırlar. Bu durum da en çok Rusya'nın menfaatine olmaktadır (Tellal, 2010: 35-36).

Turuncu/Renkli Devrimler sonrası Rusya'nın, Ukrayna'ya tedarik ettiği gazın fiyatını 50 dolardan 160 dolara çıkarmasına benzer şekilde, Belarus/Beyaz Rusya'nın da AB ile yakın ilişkiler geliştirmesi, Rusya ile gaz krizlerinin yaşanmasına neden olmuştur

(Akgül, 2007: 14). Rusya gaz ihracatını siyasi bir araç olarak kullanmaya, fiyatları yükseltmeye ve yakın komşu ülkelere yönelik kesintilere başlamıştır. Rusya, tekelinde olan boru hattı sistemlerini uluslararası kontrol altına alacak olan Enerji Şartı'nı onaylamayı reddetmiştir. Dolayısıyla bu durumda jeopolitik şantaja maruz kalabileceklerinden endişe duyan Avrupa devletleri ki özellikle de yüksek oranda enerji ithalatında bulunan devletler, Rusya'dan gerçekleştirilen enerji akışındaki riskleri azaltmak adına çeşitlendirme politikası uygulamaya karar vermiştir (Rahr, 2007: 140). Yaşanan bu gelişmeler sonrasında özellikle 2000'li yıllardan itibaren enerji arz güvenliğinde; Rusya'nın enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanması, AB'de çoklu boru hattı projelerinin hayata geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda AB tarafından finanse edilen, enerjide kaynak ülke çeşitlendirmesini sağlamak amacıyla TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru-1993), INOGATE (Avrupa'ya Eyaletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı Programı-1995) gibi işbirliği programlarıyla Orta Asya, Hazar Havzası ve Orta Doğu'daki enerji kaynaklarının alternatif boru hatlarıyla Avrupa'ya ulaştırılması amaçlanmıştır (Akgül, 2007: 15-16). Buna karşılık olarak Rusya'daki yetkililer, AB'nin şartları reddettiği takdirde enerji işbirliğini Asya'ya yönlendirmekle tehdit etmişlerdir. 2006 yılının Kasım ayında Finlandiya'da gerçekleştirilen AB zirvesinde, G. Schröder'in Rusya ile enerji ittifakını coşkuyla desteklemesi ve böyle bir işbirliğinin AB ve Rusya arasında gelecekteki serbest ticaret bölgesi için ön koşulları yaratacağını savunması, Almanya'nın Birlik içerisinde Rusya'dan şüphe edenler grubuna katılmasına neden olmuştur. Rusya'nın, enerji alanında kendisine bağımlı olan Avrupa ülkelerine yönelik agresif tutumu, Almanya ve diğer AB ülkelerinde enerjinin süper gücü olarak Soğuk Savaş'ın yeniden canlanabileceğine dair korku oluşturmaya başlamıştır. Moskova'nın yaşanan krizlerdeki bu sert tutumu, Avrupa enerji politikasının statükolarına itiraz etme arzusunu ve gücünü açık bir şekilde göstermektedir (Rahr, 2007: 140). Gücün, uluslararası politikadaki en önemli faktör olduğu yönünde yapısal realist konsepti kabul eden neo-klasik realizm, Rusya'nın enerji alanında sahip olduğu gücün yansımalarının daha çok ülkenin dış politikası üzerine olduğunu ifade etmekle birlikte yapısal realizmin ihmal ettiği yerel düzeydeki değişkenleri (Bunlar neo-klasik realizmin diğer teorilerden ayırıcı unsurları olmakla birlikte çalışmamız dahilinde; enerji şirketleri, lobiler, ülkenin önde gelen seçkinleri, liderlerin algılamaları vd. oluşmaktadır), sürece dâhil ederek daha doğru sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Ayrıca Rus yetkililerin, yabancı şirketlerin Rusya'nın enerji sektöründeki katılım koşullarını da yeniden yazmak istemesi de Rusya'nın enerji sektöründeki kontrolün baskın karakterini artırmaya yönelik girişimlerini oluşturmaktadır.

Aynı zamanda mevcut mekanizmanın Moskova'nın görüşüne göre, yabancı şirketlere çok fazla öncelik verdiği ve yerli şirketlere karşı da ayrımcılık yapıldığı iddia edilmektedir (Rahr, 2007: 140). AB'nin, Rusya'nın Sovyet sonrası topraklarda oynadığı rol konusundaki endişeleri de özellikle V. Putin döneminden sonra uygulanan politikalar ve yaşanan sorunlar kapsamında şüphesiz bir şekilde büyümektedir. Almanya gibi geleneksel Russophile ülkelerinde dahi Rusya'daki otoriter gelişmelere dair endişeler, iyimserlerin Rusya ile stratejik işbirliğini güçlendirmeye yönelik argümanlarına karşı daha baskın gelmektedir. Özellikle 2004 yılının sonlarında ve 2005 yılının başlarında Ukrayna'da yaşanan Turuncu/Renkli Devrimler sırasında Rusya'nın davranışına cevap olarak G. Schröder'in, Putin'in yaklaşımını yumuşatmaya çalışması söz konusudur. G. Schröder, Putin için yapılması zor olan bir durumu, AB'nin Ukrayna'daki iç çatışmalarda arabuluculuk girişimini de kabul etmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu zorlu noktada Almanya, hem AB'nin hem G8'in başkanlığını devralmıştır. Böylece Berlin, bu örgütlerin gündemini tanımlamakta zorlanmanın yanı sıra iki ana kamp arasında ihtiyatlı bir politika izlemek durumunda kalmıştır (Rahr, 2007: 140).

Almanya, enerji teknolojilerinde dünya lideri niteliğinde bir ülkedir. Ekim 2009'da Rusya ve Almanya, hissedarları Alman enerji kuruluşu Dena (Deutsche Energie-Agentur), Gazprombank ve Enerji Karbon Fonu olan, Dmitry Medvedev tarafından onaylanan Rus-Alman Enerji Ajansı RuDEA'yı kurmuşlardır. Rus-Alman Enerji Ajansı'nın temel görevi olarak; dünyanın önde gelen enerji tasarrufu uygulamalarının ve teknolojilerinin Rus ekonomisine getirilmesi olarak ifade edilmiştir. Yani, sanayi alanında elektrik enerjisi üretimi, ulaştırma tesislerinin kolaylaştırılması, binaların rehabilitasyonu için enerji tasarruflu teknolojilerin uygulanması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının aktif olarak uygulanması öngörülmüştür. Rusya, geçmişten itibaren biriktirdiği Almanya deneyimini bu ajans aracılığıyla büyük bir avantaj olarak kullanabilme potansiyeline sahip konumdadır. Rus ve Alman şirketleri, teknolojik transfer organize etmek için ajansla işbirliği yapmaktadırlar. Bu kapsamda en önemli projeler binaların, sanayinin ve küçük işletmelerin rehabilitasyonunda olduğu gibi, enerji tasarruflu üretimin sağlanması ve petrol ve doğal gaz nakliyesinin gerçekleştirilmesidir (Turgunova, 2013: 66).

Enerji, Rus-Alman işbirliğinin odak noktasını oluşturmakla birlikte geçmişi de 30 yılı aşmaktadır. Bu alanda iki ülke, politikacıların istişareleri ile Rus ve Alman şirketleri arasındaki ortak projelerle sürekli derinleşen güvenilir bir ortaklık geliştirmiştir. Ortak üretim ve son on yılda elde edilen petrol ve doğal gaz taşımacılığındaki başarılar, artık

enerji tasarrufu alanına da uygulanmaktadır. Bu yoğun işbirliğini belirlemek için, Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier, Almanya ile Rusya arasında daha öncesinde de ifade edildiği üzere Modernizasyon Ortaklığı kavramını ortaya koymuştur. Bu alandaki zorluklar ve fırsatlar oldukça büyük bir öneme sahiptir. Rusya hükümeti, 2020 yılına kadar "Rusya Federasyonu'nun Enerji Verimliliği ve Enerji Gelişimi" adlı hükümet programını onaylamış ve uygulamaya koymuştur. Enerji tasarrufu potansiyelinin gelişmesinde Rusya, Almanya'nın desteğine güvenmektedir. Çünkü teknoloji transferi, ortak projelerin uygulanması, işbirliğine yönelik etkili araçların yaratılması gibi farklı işbirliği biçimleriyle enerji verimliliğinin artırılması için iki ülke arasındaki ortak çabalar büyük bir önem taşımaktadır. Karşılıklı faydaya dayalı işbirliğinde Rus ekonomisinin ve altyapısının daha istikrarlı hale gelerek modernleşmesine katkı sağlanırken, Alman şirketleri de enerji tasarruflu ürünleri ve teknolojileri için yeni pazar alanları bulma konusunda büyük bir avantaja sahip olmaktadır. Bahsedilen bu karşılıklı faydanın güvenli ve başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez bir ön koşul bulunmaktadır ki bu da yasal nitelikte sağlam bir yapısal ve kurumsal bir çerçevenin oluşturulmasıdır. Bu, ortak projelerin uygulanmasını kolaylaştıracak ve gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin işlem maliyetlerinin de yüksek olmasını önleyecektir. Bu yönde önemli bir adım, 2007 yılında Rusya ve Almanya arasında stratejik çalışma grubu çerçevesinde Enerji alt grubunun oluşturulmasıyla atılmıştır. Böylece, belirli ortak projelerin uygulanmasında stratejik ortaklığın derinleştirilmesi adına önemli işleve sahip bir aracın yaratılması söz konusu olmuştur. Rus-Alman Enerji Ajansı'nın oluşturulması, üretimden nakliyeye, tüketime kadar her kademede enerji tasarrufu sürecinin hızlandırılmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca piyasaya Rusya'da enerji tasarrufu sağlayan ürün ve teknolojilere yatırım yapılmasını teşvik ederek katkı sağlayan bir işaret de olmuştur (Turgunova, 2013: 67).

4.1.1.1.Nord Stream (NS)/Kuzey Akım Boru Hattı I-II

G. Schröder, 2005 yılında şansölyeliğinin sona ermesinden kısa bir süre önce Rus-Alman Baltık denizi doğal gaz boru hattı inşaatı projesini başlatmıştır. Bu boru hattının tamamlanmasıyla Almanya'nın, Avrupa'nın en büyük Rus doğal gaz dağıtıcısı konumunda yer alan bir ülke yapması öngörülmüştür. Ancak Polonya ve Baltık ülkeleri tarafından sert bir şekilde eleştirilen bu boru hattı projesinin belirtilen bu devletler de dâhil olmak üzere Ukrayna ve Belarus gibi transit ülkelerin de mevcut gaz taşımacılığı tekeli

azaltacak olması nedeniyle Almanya'nın olumsuz tepkiler almasına neden olmuştur (Rahr, 2007: 139).

Baltık Denizi'nden geçen Nord Stream I ikiz boru hattı sisteminin çıkış ve giriş rotasına bakıldığında, Rusya'nın Vyborg şehrinden çıkan enerji kaynağı bu boru hattı ile Almanya'daki Greifswald körfezindeki Lubmin merkezine ulaşmaktadır. Nord Stream I'in çıkış noktası Rusya olmakla birlikte diğer ülkelerden Finlandiya, İsveç, Danimarka ve Almanya'nın özel ekonomik bölgelerinin yanı sıra Rusya, Danimarka ve Almanya'nın karasularını da aşmaktadır. Oldukça büyük kapasiteye sahip olan bu açık deniz boru hattı, Rusya'daki doğal gaz rezervlerinin şu ana kadarki Avrupa Birliği'ndeki enerji piyasalarına iletim sağlayacağı en direkt bağlantıyı sağlaması söz konusudur. Bu ikiz boru hatları aracılığıyla yılda toplam 55 milyar metreküp (bcm) doğal gaz, AB içerisindeki işletmelere ve konutlara en az 50 yıl boyunca iletilebilecektir. Boru hattı projesinin getirdiği avantajla AB enerji pazarının ve arz güvenliğini güçlendirmesine katkı sağlanmakla birlikte bu fayda, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından "Avrupa menfaati" olarak ifade edilmiştir. Bu boru hattı sisteminin 1. hattının inşaatına Nisan ayının 2010 yılında başlanmış olup, 2011 yılının Haziran ayında da tamamlanmıştır. 1. hattan geçen doğal gazın taşınma tarihi yani gaz akışının hayata geçirilmesi de 2011 yılının Kasım ayının ortalarında gerçekleştirilmiştir. Bu hat paralelinde bulunan 2. hattın inşaatına ise yine 2011 yılının Mayıs ayında başlamıştır. Tamamlanma tarihi de Nisan 2012 olmuştur. İkinci hattan geçen gaz nakliyesi Ekim 2012'de başlamış olup, her hattın yılda yaklaşık 27,5 bcm doğal gaz taşıma kapasitesi bulunmaktadır (Nord Stream, <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>).

Şekil 4.1. Nord Stream I (Nord Stream, <https://www.nord-stream.com/environment/data-and-information-fund/>)

Nord Stream II, 2012 yılında faaliyete geçen bir dizi boru hattından oluşan Nord Stream I'in genişletilmesi üzerine bir projedir. Bu boru hattı sistemi de Nord Stream I'in rotasını takip etmektedir. Üçüncü ve dördüncü boru hattı büyük ölçüde aynı rotayı takip edecek olup mevcut kapasiteyi yılda 110 milyar metreküple (bcm) iki katına çıkaracaktır. Bu projenin maliyeti açısından da Gazprom, yaklaşık olarak 9,9 milyar avro tutacağını tahmin etmiştir (Van Dam, 2017: 30).

Neo-klasik realizmde, devletlerin öncelikli olarak güvenlik veya etki arayışı içinde olduklarını varsaymaları söz konusudur. Dolayısıyla bu bağlamda Rusya ve Almanya'nın birbirine karşı izledikleri dış politikalarında öncelik güvenlik olmakla birlikte özellikle enerji güvenliği en hassas konuyu oluşturmaktadır. Devletlerin tutumlarının birbirlerinin politik kararlarını şekillendirmesi ve diğer ülkelere de bu durumun etki yarattığı görülmektedir. Enerji ilişkilerinin konusu da güvenlik ve ekonomi arasında kaldığından, realist yaklaşımın güncel ve kapsamlı bir versiyonu olarak neo-klasik realizm temelinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Mevcut bu teorilere göre, boru hattının çoğunlukla güvenlik ve ekonomik hedeflere hizmet ettiği iddia edilmektedir. Enerji alanında hammaddelere erişim konusu, hemen hemen tüm ulusların güvenlik politikasında önemli bir faktördür ve gelecekte de daha çok önem kazanma potansiyeline sahiptir. Kritik derecede öneme sahip doğal kaynaklara sahip olmayan devletler, doğal olarak transit yollar üzerinde de kontrol sahibi olmakta zorlanacaktır. Bu durumun Almanya açısından değerlendirmesine bakıldığında; Nord Stream II projesini geliştirerek Almanya aynı zamanda ana enerji şirketlerini desteklerken, önemli enerji varlıkları üzerinde de kontrol sağlayabilme amacını

gerçekleştirebilecektir. Almanya ve Rusya arasındaki ilişkiler daha çok Ostpolitik'in tarihi, birleşmeye verilen diplomatik-ekonomik destek ve uzlaşma nedeniyle yakın olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkinin Lucas'a göre değerlendirmesi, “modern Avrupa siyasetinin en şaşırtıcı ve sıkıntılı özelliği” olarak ifade edilmektedir. Bu durum Almanya açısından diğer devletlerle, özellikle de Orta ve Doğu Avrupalı komşularıyla gerilim yaratmıştır. Örneğin Polonya Dışişleri Bakanı Waszczykowski'nin; Almanya'nın, Rusya'nın çıkarları konusunda Doğu Avrupa'nın güvenlik çıkarlarından daha fazla endişe duyduğunu ifade etmesi, bu durumun en açık göstergelerinden birisini oluşturmaktadır. Bu durum Almanya açısından akıllarda soru işareti oluşturmuştur. Yani, Almanya'nın komşularla dayanışma politikasının nerede kaldığını sorgulatmasına neden olmuştur. Bu nedenle ülkelerin politika oluşturma aşamasında bünyelerine dahil etmesi gereken unsurlardan olan ulus-devletin yerel tarihi, kültürel ve politik kimliği de oldukça önemli bağlantı noktalarını oluşturmaktadır (Van Dam, 2017: 7).

Neo-klasik gerçekçilik, yerli/bağımlı değişkenleri analizine dâhil ederek optimal olmayan sonuçları da hesaba katmaya çalışır, ancak yine de rasyonalitenin temel beklentisini koruma bilinciyle yoluna devam ederek ilerler. Bu bağlamda bir devletin önemli karar vericileri, eğer uluslararası yapıyı eylemin net faydalar sağlamasını bekleyecek şekilde yorumlarsa bu devletin, büyük olasılıkla uzun süredir devam eden müttefiklerine karşı da hareket edebileceğine ihtimal vererek beklenmeyen davranışların da ortaya çıkabileceğini ifade eder (Van Dam, 2017: 22-23). Bu duruma örnek olarak; Almanya-Rusya ve Almanya-AB üyesi ülkeler bazında bir değerlendirme yapıldığında Almanya'nın, özellikle enerji alanındaki çıkarları (Nord Stream I-II) söz konusu olduğunda AB üye ülkelerinin tepkilerine karşın net fayda sağlayacağı eylemlerine devam etmesi ya da uluslararası alanda Russophile bir tutum izlediğinde gelebilecek tehlikelerden çekince duyarak Rusya'ya karşı ihtiyatlı politikalar izlemesi gösterilebilir.

Alman karar vericiler, Nord Stream II boru hattı projesine açık bir şekilde siyasi destek vermek konusunda zorlansalar da çoğu, projenin planlamasına ve yapımına itiraz etmemişlerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, genel olarak Batı yönelimli politikalar izlemiştir. Bu kapsamda Almanya'nın Batı panosu dört kanaldan oluşmaktadır. Bunlar da; ABD ile güçlü ilişkilerin kurulmasını sağlamak, Avrupa entegrasyonunun itici güçleri olarak Fransa-Almanya ekseninde kalmak, hem AB hem de NATO üyeliğinin etkin aktör olma yolunda kullanılarak devam ettirilmesidir. Ancak bu panonun büyük bir kısmı, özellikle Almanya'nın doğu komşuları, Avrupa Komisyonu ve ABD, Nord Stream II'nin

en açık sözlü eleştirilenleri olmuştur. Almanya’da Nord Stream II projesi konusunda etkili olan aktörler bakımından şansölyenin, kabineyi kurması ve devlet politikasının genel kurallarını belirlemesi açısından karar vermede belirleyici bir etkisi söz konusudur. Bakanlar açısından durum, her biri kendi işlerini bağımsız olarak kendi sorumlulukları altında yürütmektedir. Nord Stream II, hem dış politik meselelerle hem de ekonomi ve enerji alanlarıyla bağlantılı olması nedeniyle ilgili bakanlıklar da karar alma sürecinde rol almaktadır. Nord Stream II projesinin dış politika boyutu açısından bu durum Almanya’nın en yakın ortaklarıyla olan ilişkilerini olumsuz etkilerken, aynı zamanda Alman-Rus işbirliğini güçlendirerek olumlu gelişmelerin yaşanmasını da sağlamıştır (Van Dam, 2017: 24).

Almanya’da şansölye ve dışişleri bakanının geleneksel olarak farklı taraflardan olduğunu belirtmek şaşırtıcı olduğu kadar bu durumun yaratmış olduğu etkiye dikkat çekmek de oldukça önemlidir. Bu noktada olağan durum içerisinde şansölye ve dışişleri bakanının birlikte hareket etmeleri beklenirken, her ikisinin de farklı siyasi dünya görüşlerini temsil edebileceği anlamına gelmektedir. Karar alma konusunda, ekonomi ve enerji bakanları da kilit birer karar verici olarak ayrılmaktadır. Esasında açıklanan bilgilerle Almanya’da politik kararların alınmasında önemli konumlarda yer alan isimlerde farklı görüşlerin temsil edildiği görülmektedir. Diğer bir dikkat çeken nokta da Federal Cumhuriyeti’nin enerji konularında hiçbir zaman ayrı bir bakanlığının olmayışındır. Bunun yerine, bu politika alanı büyük ölçüde Ekonomik İşler ve Enerji Bakanlığı (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie) adı altında şekillendirilmiştir. Son olarak, kilit karar vericiler grubu içerisinde Alman Federal Meclisi’ndeki muhalif partiler de yer almaktadır. Fikir ayrılıklarının mevcut olması ve bunun açık bir şekilde ifade edilmesinin yanında demokratik bir sistemin özgün bir şekilde işleyebilmesi adına zorunlu olan resmi bir muhalefetin, hükümet eylemlerini sorgulama ve denetleme gücüne sahip olmasıdır ki Almanya bu konuda iyi bir örnek olarak gösterilebilir konumda olan ülkelerdendir. Dolayısıyla Almanya’da parlamento soruşturması aracılığıyla muhalefetin, hükümetin önemli siyasi soruları yanıtlamasını ve ayrıca kendi alternatif fikirlerini sunmasına olanak sağlanarak ülke menfaatine kararların en doğru şekilde alınmasını büyük katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, sırasıyla Sol ve Yeşil Parti’nin görüşleri, Nord Stream 2 ile ilgili Alman karar verme analizine de dâhil edilmiştir. Genel olarak bakıldığında Almanya’da tek partili bir sistem bulunmadığından ve karar alma süreci hiyerarşik olarak

sıralanmak yerine dağıldıkça, geniş kapsamlı bir dış enerji politikasının oluşturulmasında birçok farklı aktör yer almaktadır (Van Dam, 2017: 24-26).

4.2.ALMANYA’NIN AB ENERJİ POLİTİKASI İÇİNDEKİ ROLÜ

Almanya’nın AB içindeki rolünü belirleyen en önemli etkenler, özellikle Rusya’ya ve AB içinde yaşanan sorunlara karşı izlediği politikalarda yatmaktadır. Bu nedenle Almanya’nın dış politika anlayışının nasıl şekillendiği ifade edildikten sonra spesifik olarak enerji alanında Birlik içindeki rolü anlatılmaya çalışılacaktır.

Almanya’nın dış politikası, Soğuk Savaş’ın acı tecrübesi ve birleşmeden sonra, anti-militarist, çok ulusluluğa dayanan, ekonomik faktörlerin itici güç olduğu ve uluslararası etkiye odaklı, sivil güç merkezli bir yapıya sahip olmuştur. Almanya’da dış politikayı yönlendiren çeşitli faktörler (tarih, dış politika normları, kamuoyu, hükümetler, iş çevrelerinin görüşü vd.) bulunmakla birlikte zaman içerisinde izlediği Doğu Politikası (Ostpolitik) da istikrarlı bir şekilde devam ettirilmiştir. Rusya ile yaşanan krizler (Kırım’ın ilhakı, Doğu Ukrayna’daki çatışmalar), bu politikada bir takım değişikliklere neden olsa da uygulanmaya devam edilerek, Almanya ve Rusya arasındaki temaslar kesilmemiştir. Almanya, yaşanan krizler çerçevesinde Rusya’nın uluslararası hukuka aykırı davranışlarında AB içerisinde, yaptırımlar konusunda belirleyici bir rol üstlenmekle birlikte Rusya ile olan ortaklık ve işbirliğini de zedelememeye özen göstermiştir. Almanya’nın AB içindeki rolü açısından öncelikle Berlin’in dış politikasının Avrupa odaklı olması oldukça önemlidir. Almanya uluslararası krizler kapsamında çözümleri Avrupa çerçevesinde değerlendirmekte ve AB düzeyinde çıktılar oluşturmaya çalışmaktadır (Büyükbay, 2017: 26).

Almanya açısından AB içerisindeki liderlik konumu, askeri unsurla yani sert güç kullanımıyla değil, daha çok ekonomik güç ve yaptırımlarla kendisini göstermektedir. Bu, Almanya’nın barışçıl ve anti-militarist dış politika anlayışına da uygun düşmektedir. Ekonomik güç etkili olmadığı takdirde, sert güç kaynaklarının en son aşamada devreye girmesi anlayışı mevcuttur. Almanya AB kurumlarına, uzlaşma ve işbirliği stratejisinin bir gereği olarak yatırımlarda da bulunan bir ülkedir. Almanya, bu sayede AB’nin uluslararası krizlere cevap vermesinde proaktif bir rol üstlenmesini de sağlamaya çalışmaktadır. Almanya’nın Birlik içinde liderlik rolü üstlenmesindeki bir diğer gerekçe de, uluslararası alanda yaşanan krizler ve gelişmeler karşısında Berlin’in, diğer üye devletlere kıyasla hem ekonomik hem de siyasi açıdan kapasitesinin yeterli olduğu en çok öne çıkan ülke

olmasından kaynaklanmaktadır. Rusya ve AB arasındaki ilişkilerde Almanya'nın arabulucu rolü ve Rusya ile olan ilişkileri, Avrupa politikası ve güvenliği açısından oldukça önemlidir. Almanya'nın Rusya ile olan ilişkileri öncesinde ekonomik temelde oluşurken, Putin Rusya'sından sonra da ekonomik ilişkilere ilaveten enerji temelli olmaya devam etmiştir. Özellikle Almanya'nın Ukrayna krizinde merkezi aracı bir rol üstlenmesi, bu konuda AB politikasının Almanya tarafından oluşturulması ve yönetilmesi de, Birlik içindeki liderlik rolünün örneklerinden birisini kanıtlamıştır (Büyükbay, 2017: 27-29). Rus söyleminde öne çıkan Almanya, önemli ve ekonomik açıdan da güçlü AB üyesi devlettir. Almanya, Rusya'nın Orta ve Doğu AB üye devletlerine yönelik oluşturduğu varoluşsal tehdide dair farklı bir algıya sahiptir. Zaten Rusya'ya yönelik tehdit algılaması diğer ülkelerle farklılık gösterdiği için iki devlet arasında özel işbirliği alanlarında derinleşme söz konusudur. Almanya ve bu devletler, NATO'nun Avrupa'nın güvenliğini sağlamadaki rolü konusunda da farklı fikirlere sahiptirler. Örneğin Polonya ve Baltık ülkeleri, Rusya'nın agresif Ukrayna politikasını dengelemek adına NATO'ya yönelirken Alman karar vericiler (ve hatta Batı Avrupa'daki diğer üyeler), Moskova'nın NATO'yu muhalif olarak kabul ettiği uzun bir süreçte, NATO'nun müdahalesinin, Rusya'nın mevcut krizinden daha fazla zarara yol açabileceğini öngörerek bu durumdan büyük endişe duymuşlardır. Üyeleri için önemli bir güvenlik garantörü olmasına rağmen NATO, Rusya ile müzakerelerde kilit bir rol oynayabilme özelliğine de sahip bulunmamaktadır. Bu nedenle de AB üye ülkelerinin, NATO'nun Avrupa güvenliğini sağlayabilmesi konusundaki rolünü ve Rusya'daki konumunu (krizlerde etkin bir rol üstlenememesi) gözden geçirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla farklı üye devletlerin Rusya'ya karşı tehdit algılamalarında NATO'dan beklenti içerisine girmek yerine sorunların çözülmesini hedefleyen bir diyalogun da açılması gerektiği ifade edilmiştir (Meister, 2014: 9).

Almanya'nın mevcut Rusya politikası, aynı zamanda en üst düzeyde ciddi bir politik tartışma konusunu da oluşturmaktadır. Çünkü Berlin, geleneksel "iç içe geçme yoluyla değişim" yaklaşımının öncesinde olduğu gibi değişen koşullar gereği yetersiz kaldığını ve gerçekçi bir güncellemeye ihtiyaç duyduğunun farkına varmaya başlamıştır. Bu bağlamda izlenen politikada yeni bir düzenleme yapılması, Almanya'nın Rusya'ya karşı kooperatif yaklaşımının tamamıyla değiştirilmesini gerektirmemektedir. Berlin, hala uzun vadeli olacak nitelikte ikili arasında tutarlı bir bağlılığın mevcudiyetini koruması gerektiği yönündeki anlayışının değişime yol açan izolasyonlardan daha muhtemel olduğuna inanmaktadır. Ancak Almanya'nın zaman içerisinde uluslararası yaşanan

gelişmeler kapsamında Putin rejiminden ne beklenebileceğine dair analizinin değişikliğe uğraması söz konusu olmuştur. Putin'in Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'nın egemenliğini yok sayması, Rusya'ya yönelik işbirliğine olan bağlılık konusunda Almanya'daki hayal kırıklığını artırmıştır. Almanya açısından Rusya'ya karşı değişikliğe uğrayan anlayış neticesinde Steinmeier'in son girişimlerinde diğer AB dışişleri bakanlarıyla çalışma çabaları, Alman hükümetinin Avrupa'nın, Berlin'in Rusya'ya tek başına gitme eğilimiyle rahatsız olduğunu anladığının iyi bir göstergesi olmuştur. Almanya'nın yeni Rusya politikasına bakıldığında; diğer AB üye ülkeleriyle daha iyi uyum ve düzen içerisinde olacak şekilde ve Rusya hakkında da kırmızı çizgiler belirlemeye daha hazırlıklı bir yapıya sahip nitelikte olunacağı ifade edilmiştir. Bu durumun bir göstergesi olarak da Federal Meclis'in Mart ayı sonlarında yaptığı konuşmada A. Merkel'in, Rusya'nın G8 üyeliğini sorgulaması ve ekonomik yaptırım tehdidini Ukrayna'daki Rus müdahalesine bir cevap olarak tekrarlamış olmasından anlaşılmaktadır. Bu konuşma, Alman liderliğinin diğer açıklamalarıyla birlikte, Almanya'nın Moskova'ya karşı daha sert ve etkili bir Avrupa politikasını destekleme durumunun muhtemel olduğunu göstermiştir (Meister, 2014: 8).

AB üye devletlerinin beklentisi, Almanya'nın Rusya söylemini Avrupalılaştırması yönünde olmakta ve bunu da diğer üye devletlerin desteğiyle biçimlendirmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda Almanya'nın Rusya politikasındaki yeni gerçekçi anlayış, Putin'in Kırım krizinde yarattığı tehlikeye ek olarak Avrupa ile birlikte, Rusya'ya ve doğu komşuluk bölgelerine karşı güçlü ve uyumlu ortak politikalar geliştirme konusunda oldukça iyi bir fırsat sunacağı öngörülmektedir (Meister, 2014: 10).

Almanya'daki gelişmeler (Birlik içerisinde ekonomik ve teknolojik üstünlüğünün var olmasının yanı sıra enerjide ithalatında tüketim oranı yüksek miktarda olduğundan), AB doğal gaz pazarı için oldukça önemlidir. Almanya, Avrupa'nın hem en büyük pazarı konumunda hem de önemli bir nakliye ülkesi ve merkezidir. Dolayısıyla Alman pazarında yaşanan gelişmeler, AB pazarı açısından büyük bir önem teşkil etmektedir (Westphal, 2014: 35). Almanya, özellikle merkezi coğrafi konuma sahip olduğundan, bölgesel doğal gaz ve elektrik enerjisi dağıtım şebekelerinin ortasına koyan önemli bir konuma da sahip olma avantajını yakalamaktadır (Duffield ve Westphal, 2011: 169). Buna ilaveten enerji kararlarının alınmasında, nitelikli çoğunluk usulü gereği AB içinde en kalabalık ülke olarak bulunan Almanya'nın, AB karar mekanizmasında da ayrıca bir etki gücü bulunmaktadır (T.C. AB Bakanlığı: AB'ye Genel Bakış: 39). Diğer taraftan bakıldığında, Almanya tarafından kullanılan enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, Batı Avrupa

ülkelerine kıyasla düşük olmaktadır. Bu noktada Almanya'nın özellikle doğal gazla olan bağımlılığı endişe verici şekilde görülmektedir. Diğer taraftan Almanya, iklim politikasında kendisini öncü bir ülke olarak da görmektedir. Bu duruma iyi bir örnek teşkil edebilmesi adına 1990-2005 yılları arasında Almanya'nın, sera gazı emisyonlarında %19'luk bir azalma sağlaması söz konusudur. Almanya'da doğal gaz kullanımı kesin bir şekilde diğer enerji kaynakları karşısında, özellikle de daha yavaş büyümekte olan yenilenebilir enerji kaynaklarının yanında en yüksek tüketim artışına sahip (2000 yılından itibaren yıllık ortalama %1,6) enerji kaynağı durumundadır. Artan enerji güvenliği açısından bu durumun mevcut ve sonrasındaki süreçte büyük bir sorun yaratacak nitelikte olduğu öngörülmektedir. Almanya'da enerji kaynaklarının sağlandığı ülke çeşitliliğinin düşük olmasına verilebilecek en iyi örneklerden bir tanesi, ülkenin doğal gazla yalnızca Rusya (ithalatın %41) ve Kuzey Denizi kaynakları (Norveç %32, Hollanda %22, İngiltere ve Danimarka %5) üzerinden erişebilmesidir. Kaynaklara erişimin yetersiz olmasının nedenlerine bakıldığında daha çok altyapı eksikliği ve güvenlik risklerinden dolayı Orta Doğu ve Afrika'daki kaynaklara erişim sağlanamamaktadır. Diğer taraftan küresel ısınma nedeniyle Kuzey Denizi kaynaklarının hızla kuruması da Almanya açısından, tek bir ülkeye olan bağımlılığın daha fazla artacağı sinyali vermektedir (Leimbach ve Müller, 2008: 20-21).

Almanya, AB Emisyon Ticaret Programı'nın (AB-ETS) önemli savunucusu konumunda olan bir ülkedir. ETS, Avrupa açısından Kyoto Protokolü kapsamında kendisi için belirlediği hedeflere ulaşmada en uygun maliyetli olma aracı niteliğine sahiptir. Her ne kadar bu programın önemli destekçilerinden olan Almanya'da hala kişi başına düşen CO2 emisyonlarının seviyesinin durumuna bakıldığında, AB ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Almanya'nın enerji arz güvenliğini artırmak adına aldığı ilk önlem, enerji tüketimindeki verimliliğin artırılması yönündedir. Almanya, %30'luk bir ekonomik büyümeye rağmen 1990 yılında tükettiği enerjiden daha fazlasını tüketmeyerek esasında tüketimde bir yavaşlama sürecine girdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu yavaşlamanın getirmesi beklenen fırsatın oluşmama nedeni; yerli üretimin azalması, iç üretimdeki durgunluktan dolayı tüketimdeki genişlemenin bir sonucu olarak doğal gaz ithalatına olan bağımlılık artmıştır (Leimbach ve Müller, 2008: 23). Bu noktada Almanya'nın en acil sorunu, ithal doğal gaz ve petrole olan bağımlılığı olup bu probleme derhal çözüm üretilmesidir. Dolayısıyla Birlik içinde lider konumuna sahip bir ülkenin bu durumu, AB düzeyinde de önemli bir sorundur. Kısa vadede enerji tasarrufunun ithalat ihtiyacını,

ekonomik büyümenin artıracığından daha fazla azaltmayacağı açıktır. Bu nedenle enerji verimliliğini büyük ölçüde artırmak için daha etkili bir çaba verilmesi gereklidir. Enerjide verimliliğin sağlanmaması durumunda enerji arzını güvence altına almak için geriye kalan tek ve en etkili bir araç olarak çeşitlendirme yoluna gidilmeye çalışılacaktır. Ancak Kuzey Denizi'ndeki ithalat da sürdürülebilir bir niteliğe sahip olmadığından Almanya'nın acilen yeni enerji tedarikçisi ülkelere yönelmesi ve ekonomisinden planlı bir şekilde pay ayırarak LNG altyapısını geliştirmesi gerekmektedir (Leimbach ve Müller, 2008: 23).

Almanya, AB'yi bir bütün olarak Rusya'nın doğal gazına daha az bağımlı hale getirme çabasında itici bir güç olarak görülmüştür. Mevcut durumda Avrupa'ya yapılan gaz ithalatının %60'ından fazlası boru hattı sistemiyle ulaştırılmaktadır. Ancak Baltık Denizi Boru Hattı'nın inşası Almanya ve Avrupa açısından, üretici ülkeden direkt erişim sağlanmasına ve üçüncü tarafların da ortaya çıkarabileceği sorunlar adına etkilerinin azaltılmasına katkı sağlarken, diğer taraftan dezavantajı da Rusya'dan sağlanan enerji arzına olan bağımlılığın da pekiştirilmesine sebebiyet vermiştir. Almanya, 2007 yılında AB ve G8 başkanlığı döneminde, enerji politikasını gündemdeki önemli konular arasında tutmaya özen göstermiştir. Bununla birlikte Almanya, 1990'lı yıllardan itibaren ortak bir Avrupa iklim politikasının oluşturulmasında kendisini, teşvik edici önemli bir güç olarak görmüştür. Ayrıca AB Emisyon Ticaret Sistemi'nin oluşturulmasında da daha önce ifade edildiği üzere önemli bir aktör olmuştur. Yenilenebilir enerji sektöründeki teknolojiler ve endüstriler konusunda Almanya, AB için liderlik pozisyonun oluşturulmasında daha fazlasının yapılması gerektiğini savunmaktadır. Enerji güvenliği açısından Almanya kendi kendine belirli düzeyde bir yeterlilik derecesine sahip olsa da, aynı zamanda çok daha fazla çeşitlendirilmiş enerji ithalatına sahip olan Fransa, İtalya ve İspanya'ya kıyasla daha güvencesiz bir duruma sahiptir. Sadece Doğu Avrupa'daki ülkeler Rusya'ya, özellikle de doğal gaz açısından Almanya'dan daha fazla bağımlı durumdadırlar. Bu koşullar göz önüne alındığında Almanya enerji ihtiyacını uygun ve güvenli bir şekilde karşılayabilmek adına, doğal gazın mevcut olduğu yerden ihtiyaç duyulduğu yere taşınmasını sağlamak, gerçek anlamda serbestleştirilmiş bir Avrupa pazarının oluşturulması ve enerji altyapısının güvence altına alınmasıyla yakından ilgilenmek durumundadır. Ancak uygulamada Almanya'nın izlediği politika AB ülkeleri açısından, dünyanın en büyük doğal gaz ithalat pazarı olan AB'yi tamamen rekabetçi bir pazar haline getirmek için, AB'nin iç veya dış altyapısını iyileştirmede etkin bir öncülük görevini üstlenemediğini göstermiştir. Almanya'ya yapılan ithalatın büyük bir kısmından sorumlu olan ulusal şampiyonlar ki

bunlar enerji şirketleri olmakla birlikte rekabetle ilgilenmemekte ve Gazprom ile özel bir ilişki kurmayı kârlı bir seçenek olarak görmekte ve bunu güvence altına almayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda Almanya'dan beklenen, Polonya ve diğer Baltık ülkeleriyle birlikte büyük rezerv alanlarından olan Hazar bölgesi, Orta Doğu ve Batı Afrika'dan Avrupa'ya tedarik imkânı sağlayacak bir altyapının savunucusu olması gerektiği yönündedir. Sonrasında başarısız olan Nabucco Projesi de AB Komisyonu için bu bağlamda çok önemli olmasına karşın, Berlin'den beklenen desteği alamayarak AB'yi olumsuz etkilemiştir. Bu durumda Almanya'nın tutarlı olmayan politikasına istinaden Berlin'in, özellikle doğal gaz konusunda etkili bir ulusal enerji güvenliği politikası geliştirmesi gerekirken aynı zamanda da bu politikayı ortak bir Avrupa politikasına da dâhil etmesi gerektiği ifade edilmiştir (Leimbach ve Müller, 2008: 24-25).

Almanya, ortak bir Avrupa enerji politikasının geliştirilmesinde oldukça kritik öneme sahip bir ülkedir. 27 üye devlet içerisinde en fazla enerji tüketimine sahip olan devlet olmakla birlikte bu durum, AB enerji politikası açısından ve yaşanan son gelişmeler kapsamında, Almanya'nın bu alanda çok fazla kararsız bir duruş sergilediğini de göstermektedir. Almanya özellikle iklim değişikliği, yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji tasarrufu ile ilgili AB enerji politikası girişimlerini desteklerken, gaz ve elektrik piyasasının serbestleştirilmesi ve ortak bir dış enerji politikasının oluşturulması gibi diğer önemli konularda direnç gösteren (daha ziyade söylemde aksi iddia edilirken pratikte AB ülkeleri ile ortak hareket etmemesi) bir konumda olmuştur. Almanya'nın, genellikle ortak enerji politikasını desteklediği durumlarda bile, yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etme mekanizmaları ve ETS'nin uygulanması gibi detaylar üzerinde kendi gücünü daha baskın tutmak için sık sık mücadele etmesi de söz konusudur. Dolayısıyla son on yılda Almanya'nın, ortak AB dış enerji politikasına yönelik karışık bir politika izlediği görülmektedir (Duffield ve Westphal, 2011: 169).

4.3.V. PUTİN VE A. MERKEL'İN LİDER ÖZELLİKLERİ ANALİZİ

Dış politika kuramlarından olan neo-klasik realist teoride, dış politika oluşum sürecine müdahale eden ve önemli değişkenlerden olan lider algılamalarını daha iyi anlamak adına V. Putin ve A. Merkel'in lider profili analizi açıklanmaya çalışılacaktır. Dış politikada ana karar verici rolünü üstelenen liderlerin, hem ulusal hem de uluslararası ortamlardan gelen etkilere karşı kendi dünya görüşleri, olayları algılamadaki ve yorumlamadaki farklılıkları, sahip oldukları kültürel bilgi birikimi ve yetenekleri kapsamında dış politika çıktıklarına etki etmesi söz konusudur. Sonuçta, dış politika

çıktıları oluşum sürecinde pek çok faktörden etkilenecek olmaktadır. Sprout'lar açısından daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için liderlerin, buldukları uluslararası ortamı ne şekilde algıladıklarına bakılmasının, yani psikolojik ortamlarının analiz edilmesinin gerekli olduğu iddia edilmiştir. Bu bağlamda V. Putin'in uluslararası ortamda ülke çıkarlarına karşıt bir durumu hemen tehdit olarak görme ve sert bir şekilde tepki verme potansiyelinin yüksek olması, bulunmuş olduğu psikolojik ortamında kendisi için riskler barındırdığını algıladığını göstermektedir. A. Merkel açısından ise bu durum daha ihtiyatlı bir şekilde seyir izlemektedir. Liderlerin farklı algılamalarındaki ve davranışlarındaki farklılıkların bir diğer etkeni olarak Sprout'lar, karar vericilerin zihinlerinin boş bir levha olmadığını iddia eder. Liderlerin geçmiş deneyimleri, kültür seviyesi, bilgi birikimi, inançları, değerleri, duyguları birey ya da grupların algılamalarında farklılık yaratarak dış politika kararlarını şekillendirdiği ifade edilmektedir (Sproutlar'dan aktaran Ak, 2012: 1-3).

İkinci bölümde de ifade edildiği üzere operasyonel kodlar, liderlerin dış politika çıktılarını etkileyen önemli faktörlerdendir. İlk kez Leites tarafından ortaya konulan karar alıcıların/liderlerin kişisel özellikleri, Alexander George, Ole R. Holsti ve Stepham Walker'ın geliştirdiği operasyonel kod yöntemi kullanılarak ele alınmaya başlanmıştır. Operasyonel kod kavramının iki önemli bileşeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, liderin içinde bulunduğu siyasi ortama dair yaklaşımı; ikincisi, liderin kendisini bulunmuş olduğu bu siyasi ortamda nasıl tanımladığıdır. Bu iki bileşenin kullanılmasıyla karar alıcının ya da liderin bilişsel şemasının veya inanç sisteminin somutlaştırılabileceği ifade edilmiştir (George ve Holsti'den aktaran Ak, 2010: 4).

Liderliğin ne anlama geldiğine dair pek çok farklı görüş ve algılamalar mevcuttur. Liderliğin temel tanımı; doğru takipçiler grubu seçebilen, farklı yetenekleri, bilgileriyle onları etkileyebilen birey olarak ifade edilmektedir. Bir liderin, kendisini takip eden gruplara odaklanması gerekmektedir. Bu bağlamda lider takipçilerini korumak ve artırmak adına genel misyonu ve vizyonu için bir yol haritası ortaya koyar. Bunu da isteklilikle sunarak her liderin beklentisi olduğu üzere başarılı bir konuma gelmeyi amaçlar. Liderlerin başarılı konuma gelebilmek ve bunu koruyabilmek adına bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Bunların ne olduğuna bakıldığında; öncelikle kritik zamanlarda ve konularda karar verme yeteneğine, eleştirel düşünme gücüne, bütünsel anlamda içgörüyeye, sezgiye, kitleleri arkasına alabilmesi için en önemli unsurlardan olan ikna edici iletişimin yanı sıra aktif dinleme ve pozitif karizmatik konuşmaları içeren kişilerarası iletişim kurma

gibi son derece mühim birçok temel beceri ve niteliklerine sahip olmak durumundadır (Maniei, 2015: 6).

Margaret G. Hermann tarafından lider özelliklerinin en iyi şekilde analizinin yapılması konusunda, liderlerin konuşmalarının incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle devlet liderlerinin spontane konuşmalarında daha az kontrol sağlamaları, onların lider özelliklerinin daha doğru bir şekilde ortaya konulması bakımından önemlidir. Bu tür konuşmalarda duygular daha serbest bir şekilde açığa çıkmaktadır. İstatiksel olarak en az yüz kelimeye sahip elli farklı spontane konuşmanın, lider özellikleri analizinin sağlanmasında daha doğru sonuçlar ortaya koyacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda dördüncü bölümde V. Putin ve A. Merkel arasındaki diyaloglar esas alınarak lider özellikleri analizi üzerinden de iki devlet arasında özel bir ilişkinin var olduğuna dair hipotezimiz doğrulanmaya çalışılmıştır (Hermann'dan aktaran Ak, 2012: 9). Buna ilaveten iki liderin, dış politikalarını oluşturmada etkileyici faktörlerden olan lider özelliklerinin; kültür, bilgi birikimi, yetişmiş oldukları çevre, yetenekleri, deneyimleri ve yönetim anlayışları da bu bölümde ifade edilmiştir.

V. Putin'in Rusya'da başarılı siyasi bir lider olmasının en büyük sebeplerinden biri, vatandaşlarını kültür, değerler ve normlar temelinde anlamış olmasından kaynaklanmaktadır. V. Putin, komünist bir evde büyüyen yoksul bir aileye sahip olduğundan birçok Rus vatandaşı için bu durum oldukça iyi bir örnek teşkil etmiştir. Bu şekilde halkın halinden anlayacağı öngörülen ve bu konuda sempati kazanan bir lider olmayı başarmıştır. V. Putin, Rusya'nın bir demokrasi ülkesi olarak sınıflandırılmasından dolayı katılımcı bir liderin bazı özelliklerini gösterse de Rus kültürünün ihtiyacı olarak hükümeti kontrol eden, güçlü bir lider vasfının özelliklerine sahip olma konusunda daha başarılıdır. Karizmatik lider özelliklerini gösteren Putin'in, Rus vatandaşlarını kendisine ve ülkeye yönelik vizyonuna inandırması noktasında, güçlü bir iletişim becerisine de sahip olduğunu göstermektedir (Maniei, 2015: 6). Putin, stratejik ve karizmatik bir lider olarak bilinen önemli devlet lideri isimlerindedir. Putin'in başarılı bir lider olmasında ülkedeki iç durumun da buna imkân vermesi; ülkeyi yönetecek güçlü bir lider ihtiyacının Rus kültüründen kaynaklanması ile B. Yeltsin yönetimini ve takipçilerini etkilemesi, sosyal istikrarı korumak için liderlik ve yönetimi birlikte kullanan bir yönetici olması etkili olmuştur. Rus vatandaşları açısından Putin'in aldığı ve doğru olduğunu düşündüğü kararları verme konusundaki tereddütsüzlüğü, risk almadaki güçlü yanı ve korkusuzluğu-çekinmemeliği, üstün psikolojik yeteneklere sahip bir lider olarak görülmesi söz konusudur. Putin'in liderlik sürecinde attığı adımlara bakıldığında; öncelikle Rus

vatandaşlarının taleplerini açıkça belirtip, Rusya'nın gelecekteki durumu için net bir vizyon ortaya koymaya çalışması onun, vatandaşları tarafından destek görmesini sağlamıştır. Daha sonrasında ülke yönetiminde herhangi bir sorunun yaşanmaması adına sadık, kendisiyle aynı vizyon ve değerleri paylaşan bir grup arkadaş ve yönetici seçerek kararlarını uygulama konusundaki kararlılığını ve temkinli yapısını göstermiştir. Rus hükümetinde var olan yüksek orandaki yolsuzlukla savaşmak için açıklık ve dürüstlüğe dayanan nitelikte şeffaf ve güvenli bir yapı oluşturarak ülkedeki önemli sorunlara çözüm bulabilmeye çalışmıştır. Başarılı bir lider olmanın potansiyel temel özellikleri olarak ifade edilenlere bakıldığında: Öncelikli olarak lider vasfını taşıyan kişide bulunması gereken başarı iç güdüsünün var olmasına bakılması gerekmektedir. Bu iç güdü de bünyesinde çabayı, hırsı, yeterli düzeyde enerjiyi ve inisiyatif alabilme gücünü içermektedir. İkinci özellik, kitlelere liderlik etme konusunda ortak hedeflere ulaşma arzusu bağlamında motivasyona sahip olabilmelidir. En önemli özelliklerden bir diğeri ise liderin dürüst olmasıdır ki bu da aldığı kararları ve gerçekleştirdiği eylemleri açıklık ve güvenilirlik ilkeleri doğrultusunda yapmış olmasını gerektirmektedir. Liderin bütün bu ifade edilenleri yapabilmesi için ilk olarak kendisine olan güvenin maksimum düzeyde olması söz konusudur. Ayrıca bununla birlikte bilişsel yeteneğini en doğru şekilde kullanabilecek ve analitik, sezgisel anlamda da güçlü bir karar verme becerisine sahip olabilecektir. Sahip olduğu bilgi ve bu bilgiyi kullanabilme gücü de bir liderde olması gerek diğer önemli özelliklerden bir tanesidir (Maniei, 2015: 6-8).

Putin yoksul bir ailede hayatta kalma mücadelesi vermekle birlikte KGB ve medeni hukuk eğitimi almış, diplomasiyi kullanarak insanlarla nasıl etkili bir şekilde iletişim kurulacağını ve onları nasıl motive edeceğini bilen bir lider konumundadır. Birçok yabancı dil bilmesi ve sahip olduğu bilgi düzeyinden dolayı çevresi ve takipçileri tarafından saygı duyulan bir lider olarak iletişim becerilerinde ustalaşmıştır. KGB eğitimi onu, hem zihinsel hem de fiziksel olarak sert ve kontrol seviyesi yüksek bir yapıya sahip olmasına yani, otokratik bir lider türüne bürünmesine neden olmuştur. Kontrol özellikleri baskın olmakla birlikte hırslı kişilik özelliklerine sahiptir. Genel olarak başkalarına duyduğu güvensizlik ve şüphe, kendisinin kararlarını şekillendirmesinde itici unsurlarından olmakla birlikte onun, ülke içerisindeki yolsuzlukla mücadelesinde güçlü bir lider konumunda olmasına katkı sağlamıştır (Maniei, 2015: 8-9).

V. Putin'in davranışsal liderliği; Putin, doğru kararlar vermek için zaman harcayan ve her zaman hata yapmaktan kaçınan, mükemmeliyetçi bir kişiliğe sahip olduğu kadar aynı zamanda da bir eylem adamı olduğunu göstermektedir. Bunu, seçkin şirketlerin

Rusya’da sahip oldukları etki sınırlarına dair belirli kısıtlamalar getirerek, vergi kanunlarını yeniden düzenleyerek ve yolsuz nitelikteki hükümetin gücünü azaltarak en açık şekilde göstermiştir (Maniei, 2015: 10).

Otokratik liderlikte güce ve karar vermeye merkezi bir önem atfedilir. Putin’in de otokratik bir lider olması, daha çok kontrol düşkünü baskın olma niteliğindeki yapısından kaynaklanmaktadır. Hükümet içinde verilen önemli kararların çoğunu sahip olduğu güvensizlik ve şüphecilik duygusu bağlamında daima kontrol etmesi söz konusudur. Bu durumun olumlu ve olumsuz yönleri olmakla birlikte genellikle bu tür liderlik, olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Putin, dış kaynakların yanı sıra ülkenin resmi otoritesi olarak kanun ve yönetmeliklerin yetki ve kontrolüne sahiptir (yasal güç). Aynı zamanda Putin, yüksek rütbeli askeri subayları, iş adamlarını ve üst düzey hükümet yetkililerini farklı yollarla ekonomiye sadakat ve katkılarından dolayı bunun devam edebilmesi adına ödüllendirmektedir (ödül güç). Putin’in farklı alanlarda önemli derecede tecrübeye sahip olması, yüksek eğitim derecesi ve yetenekli olmasıyla birlikte kendisinin, farklı alanlarda birçok uzmandan da yararlanabilmesi, uzman gücüne sahip olduğunu göstermektedir. İnsanları etkilemek için korku, tehdit ve cezaya bağlı olarak baskıcı nitelikte güç kullanmaktan çekinmeyen bir lider olarak Putin’in, bu şekilde daha etkili ve otoriter bir düzen sağladığı düşünülebilir. 2008 yılında Rus ordusunun Gürcistan’a girmesi, bu durumun göstergelerinden bir tanesidir. Yine 2014 yılında Ukrayna krizinde ve MT17 uçak kazasında, gerekli gördüğünde gücünü kullanabileceğini de tüm dünyaya göstermekle kalmamış gerekli uyarılara ve tehditlere yönelik bildiği, kendisinin doğru olduğuna inandığı kararları uygulamaktan çekinmemiştir (baskıcı güç). John French ve B. Roven tarafından ortaya atılan ve yukarıda ifade edilen bu beş kaynak niteliğindeki gücün (meşru, ödül, uzman, hakem ve baskıcı güç), Putin tarafından KGB’deki hayatı ve başkanlıktaki kariyeri boyunca kullandığı belirtilmiştir. Ayrıca bu kaynak güçlerin Rusya tarafından sadece ülke içerisinde değil, diğer uluslararası aktörler üzerinde de kullanılarak büyük bir etkiye sahip olması söz konusudur (French ve Roven’den aktaran Maniei, 2015: 11, 21).

Siyasi liderlerin imajlarının içeriğine dair incelemeler yapıldığında, seçmenlerin kararlarına olan potansiyel etkileri ve kamuoyundaki değerlendirmeler üzerinden analiz edildiği ortaya çıkmıştır. Liderlerin analizinde, aile hayatı, yaşı, becerileri vd. gibi sosyal olmayan niteliklerin de ele alınması ve bu değerlendirmeye dâhil edilmesi söz konusudur. Lider özellikleri incelemesinde yapılan kategorilendirme geneli itibariyle ikiye ayrılmakta olup bunlar; performans özelliklerinin politika ile ilgili olarak ve kişisel-politik olmayan nitelikler şeklinde ayrıldığı görülmektedir. Miller ve diğerleri, lider özelliklerinin analizini

yaparken bu durumu beş boyutta ele almışlardır. Birincisi, yeterlilik olup adayın gizli bilgi alma servisi kapsamında siyasal meselelerin, devlet adamı olma kabiliyetinin, politik tecrübelerin anlaşılmasını ifade eder. İkincisi ise, dürüstlük olup bu da liderin güvenilirlik durumu ve samimiyeti ile bağlantılı olmaktadır. Üçüncüsü de, liderin siyasi programını gerçekleştirmesi bağlamında oluşturduğu güvenilirliğidir. Ancak buradaki güvenilirlik ifadesi diğer kavram ile karıştırılmayıp, yetenek açısından güven kastedilmektedir. Dördüncü boyutu, liderin karizması oluşturmaktadır ki bu da; bir adayın lider olabilmedeki niteliklerini veya insanlarla iletişim kurma yeteneğini (daha çok insanları ikna etme potansiyeli) içeren özelliğidir. Son olarak adayın tamamen kişisel, az ya da çok siyasi olmayan nitelikleri; yaşı, dış görünüşü vd. gibi ölçütleri bu analizin boyutlarından. Bu gibi kişisel özelliklerden kastedilen, liderin bakış açısı, dünya görüşü, anlayış-algılayışı ve aile yaşamının yansımaları içermektedir (Miller'dan aktaran Ohr ve Oscarsson, 2003:3-4). Politik olarak rasyonel seçmenler açısından liderin yetkinliği/sahip olduğu nitelikler, politik anlamda fayda sağlaması, acil sorunları çözebilecek kabiliyete (hızlı bir şekilde rasyonel karar verme gücüne/kararlılığına sahip olması ve riski göze alabilmesi ancak en az zararla sorunun çözümüne cevap üretebilme yeteneği) ve güvene sahip olması, ağır basan kriterler arasındadır. Siyasi nitelikte olmayan lider özelliklerinde ise kitle iletişim araçlarının önemi oldukça büyüktür. Çünkü özellikle başkanlık sistemine sahip olunan ülkelerde, kitle iletişim araçlarının liderler tarafından kişiselleştirilmesinde önemli ilerlemeler kaydedilirken bu durumun liderin pozisyonu güçlendirerek korumasına katkı sağladığını göstermiştir (Ohr ve Oscarsson, 2003: 4-6).

Liderlik ve empati yeteneği, adayların bilhassa küresel imajlarında önemli ve bir o kadar da ayırt edici bir özellik olarak görülmektedir. Çünkü empati, adayın vatandaşa ne derece önem verdiğini gösteren en önemli özelliklerden bir tanesidir. Empati dışında güvenilirlik unsuru, oy verme sürecinde aday açısından en büyük etkiye sahip olup, üçüncü sırada yer alırken; bilişsel yetkinlik becerisi de liderin küresel imajındaki etkisi açısından daha düşük nitelikte bir etkiye sahip olmaktadır. Bir liderde bulunması gerekli olan nitelikler, baskın olarak güvenilirlik gibi performanslarla ilgili olup empati ve güvenilirlik unsurları, Batı'daki demokratik yönetime sahip devletlerin oylama kararları üzerinde açıkça görülebilir bir etkiye sahiptir (Ohr ve Oscarsson, 2003: 14-16).

Liderin politik olmayan niteliklerine bakıldığında karşımıza çıkan fiziksel çekicilik gibi dış görünüşü ile ilgili unsurlar ve aile hayatı da liderin yarattığı imaj ve oy gücüne sahip olacağı potansiyel açısından önemli olabilmektedir. Bu duruma örnek oluşturabilecek durumlardan birisi olarak, üç kez boşanmış olan G. Schröder'in H. Kohl ile

kıyaslanmasında çoğu kişi açısından olumsuz bir şekilde değerlendirilmesine sebebiyet vermiştir. Ancak diğer taraftan G. Schröder, H. Kohl'e göre fiziksel anlamda en çekici aday olarak görülmüştür. Her iki şansölyenin de (H. Kohl ve G. Schröder) Almanya'nın ekonomik sorunlarını çözme yeterliliği konusunda, genel imajları üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Almanya'da, diğer analiz edilen ülkelere kıyasla şaşırtıcı bir şekilde çok değişkenli analizlerde, büyük oranda liderlerin politik olmayan özelliklerinin yani, kişisel göstergelerin oldukça önemli olduğu ortaya çıkmıştır (Ohr ve Oscarsson, 2003: 21).

Lider imajlarında Alman verilerine bakıldığında; yeterlilik ve güvenilirlik önemli bir özellik olarak önemini korumaktadır. Almanya'daki şansölye adaylarınca hem güvenilirlik hem de ekonomi konusundaki yetkinlik, sadece genel imajla değil aynı zamanda oylama kararlarıyla da önemli ölçüde ilişkili olmaktadır. Örneğin, SPD adayı olan G. Schröder'in aile yaşamının halk tarafından değerlendirilmesi, parti seçimleriyle yakından ilgili olup, bu durum Almanya'daki seçim davranışında seçmenlerin spesifik boyutta kişiselleştirme kavramına destek verdiğini göstermektedir (Ohr ve Oscarsson, 2003: 21-22).

A. Merkel, Doğu Almanya'da büyüyen ve Almanya'da ilk kadın başbakan olan isimdir. Almanya'nın birleşmesinden sonra Federal Meclis üyesi olarak görev yapmış ve Hristiyan Demokrat parti içinde yükselerek ün kazanmış bir kadın liderdir (Eagly, 2018: 185). Çok iyi seviyede Rusça ve İngilizce konuşabilme yeteneğine sahip bulunmaktadır. Merkel'in içinde yetiştiği aile durumuna bakıldığında; babası papaz ve annesi öğretmen olan mütevazı bir aile içinde büyüdüğü görülmektedir. Kendisinin daha çok istikrar, uzlaşma, sağduyu, öngörülebilirlik kavramlarıyla özdeşleştirilmesi, aile yaşantısından ve gençlik yıllarında Soğuk Savaş'ın endişesi içerisinde kazanılan sorumluluktan kaynaklanmakta olduğu iddia edilmekle birlikte her zaman en kötü ihtimale karşı plan yapma kabiliyetine sahip olması da sorumluluk üstelenmesini teşvik eden önemli unsurları oluşturmaktadır. Merkel'in üniversite tahsili üzerine bilgi verilecek olursa, fizik ve kimya üzerine yapmıştır (Aktan, 2018).

A. Merkel'in liderlik pozisyonundaki başarısının en önemli nedeni olarak, aşırı derecede pragmatist olmasından kaynaklandığı iddia edilen özellikleri arasındadır. Özellikle de AB'de ekonomik kriz ve işsizliğin yüksek olduğu dönemde, Alman ekonomisinin güçlü bir şekilde ayakta kalması ve buna ilaveten işsizlik oranlarında yaşanan düşüş, Merkel'in desteklenmesinde büyük bir itici güç oluşturmuştur. Merkel için, zor zamanlarda en iyi lider rolüne sahip isim olma düşüncesi, ülkesindeki pek çok kişi tarafından paylaşılmıştır. Lothar de Maizière'ye (Almanya'nın eski başbakanlarından)

göre, Merkel'in başarısının sebebi titizliğinin ve başarısının ön plana çıkmasıyla birlikte analitik yeteneğinin yüksek olmasıdır. Frederick Studemann (Financial Times gazetesinin analiz editörü) açısından da; Merkel'in başarısının büyük bir kısmının sabırlı olmasından kaynaklandığını, oyunları uzun soluklu bir şekilde sabırla oynayarak, rakiplerinin birbirini vurmasını beklediğini, söylemiştir (Aljazeera: Angela Merkel'in sırrı, 2013). 2005 yılından itibaren Almanya'nın şansölyeliği görevini üstelenmesinde, ülkesinin ekonomisinde kazandığı başarısı ve Avrupa'nın en güçlü lideri olması büyük bir etkidir. Merkel'i eleştiren cepheye baktığımızda, onun daha cesur bir liderlik yapması noktasında hedef alındığı görülmektedir. Tereddütlerinden dolayı pasif kaldığı yönünde büyük eleştiriler de almıştır. Ancak diğer taraftan da ifade edildiği üzere, bu durumun Merkel'in sabrederek, herhangi bir zarara ya da kayba uğramadan rakiplerinin birbirlerini devre dışı bırakması anlayışına sahip olduğunun da bir göstergesidir. Sakin ve sessiz kişiliğinin bir yansıması olarak dış politika anlayışında da bu paralelde bir çizgi izlemesi söz konusudur (Eagly, 2018: 185).

Merkel, mütevazı yaşantısının da bir etkisi olarak giyimi ve tarzı ile de halka yakın bir profil çizerek kitlesi tarafından daha kolay kabul görme avantajını da yakalamıştır. Merkel'in Almanya'daki liderliğini devam ettirmesindeki diğer önemli özelliklerinden bir tanesi de, uzun soluklu düşüncelerini yaşanan gelişmeler karşısında revize edebilmesi ya da tamamen değiştirebilme kabiliyetine sahip olmasıdır. Örneğin, Japonya'da 2011 yılında yaşanan Fukuşima nükleer felaketinden sonra, bu alanda (nükleer enerji hususunda) önemli savunuculardan olan Merkel'in gerekli incelemeleri yaparak, ülkesindeki nükleer santrallerin 2021-2022 yılına kadar kapatılması kararını alması gösterilebilir. Bu noktada Yeşiller hareketinin tepkisini önceden sezerek buna göre bir hamle yapması, Merkel'in öngörülü, dikkatli ve mantıklı bir lider olduğunu da göstermiştir. Kendisine yöneltilen, özellikle de göç meselesi konusunda pasif olduğu yönündeki eleştirilere karşılık olarak, kendisinin yeri geldiğinde Yunanistan ekonomik krizinde ve AB'nin içine girmiş olduğu krizlerde de aktif bir şekilde yer alan lider olduğunu da kanıtlaması söz konusudur. Merkel, iktidardaki süresi boyunca Almanya ve Avrupa arasında entegre edici bir siyaset izlemeye çalışırken aynı zamanda bu anlayışa ters düşebilecek nitelikte Rusya ile enerji alanında ulusal çıkarlar gereği AB'nin tepkiyle karşılayacağı yönde politikalar da izlemesi söz konusudur (Aktan, 2018).

4.4.1990 SONRASI ALMANYA VE RUSYA’NIN ENERJİ VE DIŞ POLİTİKA YAKLAŞIMLARI

Almanya'nın 1991'den 2005 yılına kadar olan Rusya politikası; Rusya'yı daha büyük bir Avrupa mimarisine dâhil etmek üzerine tasarlanmıştır. Helmut Kohl, NATO'ya katılan eski Sovyet cumhuriyetleri hakkında her zaman isteksiz bir tutum içinde davranmıştır. Bunun sebebi de H. Kohl'ün bu ülkelere yönelik aksi bir davranışta Rusya'dan gelebilecek olumsuz tepkileri kışkırtmaktan çekinmesinden kaynaklanmaktadır. Almanya, Moskova'nın Paris ve Londra Kulüpleri ile yapılan borç müzakerelerine, Yediler Grubu ve Dünya Ticaret Örgütü gibi resmi alanlara dâhil edilmesinde en büyük destekçisi konumunda olmuştur. Sovyet sonrası Rusya 1990'larda ciddi ekonomik sorunlar yaşamaya başladığında, Almanya ciddi anlamda finansal kredi sağlamıştır. İkili arasındaki bu olumlu adım, önceki dönemde Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya karşı tutumundan dolayı da diğer Avrupa devletleri içerisinde Almanya'ya karşı daha olumlu ve yapıcı bir politikanın izlenilmesine sebebiyet vermiştir (Rahr, 2007: 138). Rusya'nın 1990'lı yıllarda izlediği politikanın öncelikli konusunu, kimlik tartışmaları ve bölgesel güç konumuna sahip olmasından dolayı uluslararası alanda etkili ve güçlü bir aktör olma arzusu oluşturmaktadır. Özellikle bölgesel gücünü (sahip olduğu jeopolitik konum ve fosil enerji kaynak rezervine sahip olması) enerji alanında Avrupa ülkelerinin kendisine olan bağımlılığını en üst düzeyde kullanarak küresel bir güç haline gelme amacına yönelik politikalar izlemesi söz konusu olmuştur (Yıldırım, 2013: 61-62).

Rusya'nın izlediği politika, jeopolitik bir boyut taşımakla birlikte öncelikli olarak güvenliği ve dolayısıyla da gücü ön planda tutan bir anlayışla şekillenmiştir. Bu bağlamda baskın olan arzu ve sürekli kullanılan bir araç olarak güç, ülke yönetimine de lider üzerinden yansiyarak otoriter/totaliter bir yönetim anlayışının yerleşmesine sebebiyet vermiştir (Yıldırım, 2013: 68). Rusya açısından da bu dönemde güvenlik anlayışı temelinde dış tehdit algılamaları neticesinde, Avrupa ülkelerine yönelik müttefik ya da öteki sınıflandırması yaparak politikalar izlemiştir (Yıldırım, 2013: 71). Batı Avrupa ülkelerindeki olumsuz algı ve Rusya'ya yönelik ötekileştirilme duygusu ve tarihsel süreçte yaşanan krizler, bu ülkelerle olan ilişkileri olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Ancak Berlin ile Rusya arasındaki ilişkiler karşılıklı olarak çelişkiler ve kaygılar barındırır da uluslararası alanda Rusya'nın güçlü bir aktör olma konusunda Berlin tarafının olumsuz bir niyet taşımadığını göstermiştir. Dolayısıyla Avrupa kıtasında Rusya'ya olan bakış açıları

arasında bir bölünmenin yaşanması ve bu doğrultuda ülkelerce farklı politikaların izlenmesi söz konusu olmuştur (Yıldırım, 2013: 81).

Berlin'in Rusya ile yakın temas niteliğinde genel olarak olumlu ilişkiler geliştirmesi ve iki ülke arasındaki bu dostane bakış açısının stratejik, ekonomik, kültürel pek çok alandaki geçmiş birikim ve çıkarlar tarafından oluşturulmuş olup sonrasında da enerji ilişkileri üzerinden ağırlıklı olarak beslendiği çalışmamızın önceki kısımlarında detaylı bir şekilde ifade edilmiştir.

Aleksandr Dugin, Almanya'nın Rusya açısından yeni dönemde çok daha önemli bir ülke olarak dikkate alındığı ifade edilmiştir. Bunun en önemli nedenleri arasında Dugin'in açıklamalarına bakıldığında, öncelikle enerji alanında ikilinin geliştirdiği ilişkiye vurgu yapılması üzerine dikkatleri çekmiştir. Ayrıca Almanya'nın AB içerisindeki rolü ve iki ülkenin çok kutuplu dünya düzeninde uyumlu ve ortak çıkarlarının bulunduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Rusya açısından uluslararası alanda etkin ve yönlendirici güce sahip iki lider ülke olarak Almanya ile ilişkilere daha fazla önem verildiği belirtilmiştir (Dugin'den aktaran Yıldırım, 2013: 81).

1990'lı yılların ortalarına kadar Rusya, kimlik ve ekonomik sorunlarla mücadele vermiştir. Zorlu geçen bu dönem boyunca Batı ile daha olumlu nitelikte ilişkiler geliştirmek zorunda kalmıştır. Ancak bu durum 1994 ve 1998 yıllarında yaşanan Bosna ve Kosova krizlerinden sonra Rusya tarafından izlenen politikanın sorgulanmasına yol açmakla birlikte bir değişim yaşanması söz konusu olmuştur (Yıldırım, 2013: 92). Yaşanan olumsuz gelişmelerin yanı sıra Rusya, kendisini belirli alanlarda Avrupa düzenine entegre etmek için çeşitli çabalar sarf etmiştir. Bu bağlamda Ekim 1999'da Helsinki'deki AB zirvesinde Başbakan V. Putin, AB ile Rusya arasındaki stratejik işbirliğinin artması gerektiğine dair fikrini dile getirmiştir (Rahr, 2007: 140). 2000'li yıllardan itibaren Rusya, Asya'da kendisini lider ülke konumunda görmekle birlikte enerji kaynakları üzerindeki gücünü kullanarak Batı ile pragmatist nitelikte ilişkilerde bulunmaya başlamıştır (Yıldırım: 2013, 92). Bu bağlamda Eylül 2001'de Reichstag'daki konuşmasında V. Putin, teknolojik olarak daha gelişmiş olan AB alanı ile Sibirya'daki enerji kaynaklarını birleştirmeyi de teklif etmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında Almanya Başbakanı G. Schröder de, 2005 yılında Almanya ve Rusya arasında stratejik bir enerji ittifakına dönüşen geniş ve önemli bir girişim niteliğinde olan enerji diyalogunu başlatmıştır. Daha öncesinde G. Schröder

yönetiminin başkanı olarak görev yapan Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier, Avrupa'nın, Rusya ve Sovyet sonrası alanda diğer ülkelerle Willy Brandt'ın 1970'lerdeki "Ostpolitik"i gibi ilgilenilmesi gerektiğini belirtmesi de bu anlayışa kendisinin de olumlu baktığını göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Steinmeier versiyonu olarak öngörülen; Rusya ve Orta Asya ülkeleri ile enerji ilişkilerinin devam etmesini ve derinleşmesini sağlamak adına gerekli adımların atılmasında işbirliğinin sağlanması üzerinedir. Aynı zamanda da bu anlayışına ters düşecek nitelikte olan Polonya'nın, Batı enerji ittifakı kurma fikrini ve Rusya'nın da Soğuk Savaş tipi çevreleme politikasını da kınaması söz konusudur. Bakan enerji ilişkilerinde önemli bağlantıların kurulmasını desteklerken diğer taraftan Rusya'nın demokratik eksikliklerini de eleştirmekten geri durmamıştır. Almanya'nın Rusya ile uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının yayılmaması ve yasadışı göç ile uyuşturucu kaçakçılığı gibi hassas ve sınır ötesi boyutlara sahip sorunların çözümünde ortak bir şekilde işbirliğinde bulunulmasının önemini anlayan isimlerdendir (Rahr, 2007: 140-141).

G. Schröder'in eskiden sağ kolu olan Steinmeier, dört ortak alanda Rusya ile işbirliği konularını hazırlamaktan sorumlu kişi olarak, Schröder'in AB-Rusya arasında stratejik bir ittifaka duyduğu sempatiyi onunla birlikte paylaşmaktadır. Steinmeier, Rusya ile ilişkilerde yaşanan başarısızlıkların kendilerine geri dönüşünün oldukça kritik sonuçlara yol açabileceğini düşünmüştür. Bu ihtimal dâhilinde olan kritik sonuçlardan belki de en önemlisi; Rusya'nın, Çin ile Batı'ya karşı birleşerek ortak ve karşıt bir politika izlemesidir (Rahr, 2007: 141).

Almanya Başbakanı A. Merkel, Alman ve Avrupalı işletmelerin hızla büyüyen Rus ekonomi pazarında yakaladığı fırsatları takdir etmektedir. Bu nedenle özellikle de enerji konularında A. Merkel, Almanya ve Rusya arasındaki stratejik ortaklığa bağlı kalmaya devam etmektedir. Bununla birlikte A. Merkel, Sovyet sonrası ülkelerin çoğunda olduğu gibi Rusya'daki demokratik umutlar ve insan hakları konusundaki şüphesi, Rus karşıtı duyguları da paylaştığını göstermektedir. Sonuç olarak A. Merkel, Rusya ve Sovyet sonrası alanda bulunan ülkelerle işbirliğinde temkinli ve pragmatik bir yaklaşım izlemeye çalışmaktadır (Rahr, 2007: 141-142).

AB ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyan A. Merkel, dikkat çekecek şekilde cömert bir Rusya politikası izlediği takdirde ABD, Polonya ve diğer Avrupa ülkeleriyle gerginlik yaşamaktan çekinmektedir. A. Merkel, Sovyet sonrası alan için aşırı hırslı bir politikanın izlenilmemesi gerektiğini, bunun sebebi olarak da Batı'nın İran, Kuzey Kore ve Orta

Doğu'da stratejik ortak olarak Rusya'ya ihtiyaç duyduğu bir zamanda gerilim çıkarmasından endişe duyduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Almanya, ihtiyatlı bir politika izleyerek Avrupa'daki sorunların çözümünde liderliğini de gösterme fırsatını yakalamak istemektedir. Diğer taraftan A. Merkel, AB'nin Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığını ve bu durumun Birlik içerisinde özellikle kendisinin konumu üzerinde yarattığı etkiyi de görmezden gelememektedir. Bu nedenle A. Merkel'in üzerindeki baskıyı azaltması ve tepki toplamaması adına, Rusya'yı Enerji Şartı'nı onaylamaya, AB ile enerji şirketleri üzerindeki kontrolü paylaşmaya ve AB enerji şirketlerine, Rus pazarında yerli firmalarla aynı haklara sahip olmaya ikna etmek zorunda kalacağını göstermektedir (Rahr, 2007: 142).

Ukrayna, Rusya ile yaşadığı sorunlar kapsamında A. Merkel'den yüksek beklentiler içerisinde olurken, Gürcüler de, Abhazya ve Güney Osetya için AB barış misyonları lehine Berlin'den daha fazla destek beklemişlerdir. Var olan tehlikelere ve yaşanan krizlere karşın A. Merkel'in, Rusya ile iyi ilişkileri devam ettirebilmek adına Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin çıkarlarını feda edeceği düşünülse bile durumun bu şekilde gelişme göstereceği kesin bir nitelik taşımamıştır. Çünkü sonraki süreçte G. Schröder günlerindeki Alman-Rus enerji ittifakına olan coşkulu destek sona ermiş olup, A. Merkel'in, Rusya ile anlaşma yapmak için Orta ve Doğu Avrupa'daki komşularını göz ardı etmemeye çalışan politikalar izlemesi söz konusu olmuştur (Rahr, 2007: 142-143).

Genel olarak Batı, Rusya'daki kararları etkileme konusunda çok az bir yeteneğe (Rusya'daki lider modelinin sahip olduğu nitelik ve uluslararası tutumundan dolayı) sahiptir. Rusya, kriz dönemindeki borçlarının neredeyse tamamını ödedikten sonra, uluslararası finans kurumlarından bağımsızlığını kazanarak daha kararlı ve kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlemeye başlamıştır. Rus toplumunda yaşanan ruh halindeki duruma bakıldığında; geçmişte Batı tarafından küçümsenmiş olduklarından, gittikçe artan bir Batı karşıtlığı duygusunun var olduğunu göstermektedir. NATO'yu, Sovyet sonrası alanda daha da genişletme planları da Rusya'nın kışkırtılmasına neden olmakla birlikte toplumda Batı karşıtı duygularının artmasına sebep olmuştur. Çoğu Rus seçkininin görüşü de, Batı'nın güçlü bir Rus devletinin dirilişini önlemek istediği yönünde olduğundan Batı'dan gelen hamleler de bu düşünceyi beslemiştir. Rus bakış açısına göre; Batılı enerji şirketlerinin, ülkenin Batı teknolojilerine ve yatırımlarına gerçekten ihtiyaç duyduğu 1990'lı yıllarda yani zorlu sürecin başladığı dönemlerde Rus enerji sektöründe haksız imtiyazlar aldığı yönündedir. Bugün Rusya, kendi kapasitelerine güvenebileceğini

düşünmekte ve AB pazarındaki Rus şirketlerine de daha iyi erişim sağlamayı talep etmektedir. Ancak Rusya'nın Batılı tüketiciler üzerinde kendi kurallarını yazıp uygulamasını zorunlu kılması, Avrupa'nın enerji pazarı içerisinde karışıklık yaratmaktadır. Enerji sektöründe durum ifade edildiği gibiyken diğer taraftan Rusya ile liberal değerler üzerine yürütülen diyalogta da sorunlar, Sovyet sonrası alanda Renkli Devrimlerin yaşanmasından sonra daha güç olmaya başlamıştır. Bu durum Rusya'nın, Batı etkisindeki ülkelere yönelik konumunu daha fazla agresifleştirmesine sebebiyet vermiştir. Enerji alanında mevcut durum için Rusya'nın bu sert tutumları, Avrasya'da OPEC'e benzer bir yeni doğal gaz ihraç eden örgüt kurma girişimi gerçekleştirecek kadar ileriye gitme durumuna henüz sebebiyet vermemiştir. Rusya'daki toplumun önem verdiği mesele, daha çok maddi anlamda güvenliğin sağlanması üzerinedir. V. Putin, elindeki enerji gücünü son derece iyi bir şekilde (kendisine maksimum seviyede fayda sağlayacak nitelikte) kullanarak Avrupa'yı kaybeden bir Kremlin lideri olmak istememekle birlikte, bunun için de AB ile özellikle doğal gaz konusunda ve diğer alanlarda daha yapıcı nitelikte ilişkiler teşvik etmek durumunda kalmaktadır. Bu noktada çalışmamızın ilk kısmında anlatıldığı üzere neo-klasik realist teori bağlamında liderin algısı ve toplumun beklentisi gibi birim düzeyde değişkenlerin, ülkelerin dış politikalarını ne şekilde etkilediğini ve yönlendirdiğini açık bir şekilde görmekteyiz. İlerleyen yıllarda Rusya'nın hem pratik hem de askeri açıdan daha güçlü hale geleceği öngörülmektedir. Ancak Batı'daki çoğunluğun görüşü; dünyadaki enerji fiyatlarının düşmesi durumunda, Rus ekonomisinin de çökeceği yönündedir. Mevcut durumda ileriye yönelik Rusya'nın, Avrupa'da kendisi için önemli bir rol oynamaya devam edeceği ancak, öncesinde beklendiği gibi artık Avrupa ile entegrasyonun AB ve NATO üyeliği ile ilişkilendirilmeyeceği şeklindedir (Rahr, 2007: 144).

Rusya faktörü, özellikle AB'yi ortak enerji politikasının oluşturulması konusunda bölmeye devam edecektir. Almanya ve Fransa gibi Birliğin motor gücü olan ülkeler, Rusya ile yapıcı bir ortaklık kurmaya devam ederken, NATO'nun ve AB'nin, eski Sovyet topraklarında genişletilmesi konusunda isteksiz davranmaları (Rusya ile bu ülkelerin çıkarlarının ters düşülmesinden endişe duyulduğu için) söz konusudur. Diğer taraftan Avrupa'daki yeni katılan AB ve NATO üyeleri de, kendilerine yönelik olumsuz durumların yaşanabileceği sinyallerini veren Rusya'ya karşı yeni bir koruma politikası için lobicilik faaliyetlerine devam etmektedir. Bu grup aynı zamanda Rusya'nın demokratikleşme umudunu yitirmiş ABD muhafazakârları tarafından da destek

bulmaktadır. A. Merkel'in genel olarak çift taraflı ihtiyatlı politikalar izlemesi, ülkesinin çıkarları ve konumu açısından oldukça önemli olmuştur. Özellikle de AB dönem başkanlığı yaptığı zamanda yeni bir AB Ostpolitik'i ilan etmekten kaçınmakla birlikte kendisi ve Steinmeier kampları arasında, Rusya ve Sovyet sonrası alan konusunda uzlaşma sağlamaya çalışması bu durumu pratikte uygulamak adına büyük çaba sarf ettiğini göstermektedir. Aynı zamanda A. Merkel'in izlediği politika niteliğinin bir gereği olarak, Rusya ile olan belirli alanlardaki (enerji) özel ilişki durumunu açığa çıkaracak gelişmelerden uzak durarak, AB üye devletleri içerisinde ortak bir dış güvenlik ve savunma politikası oluşturmaya çalışması da söz konusudur (Rahr, 2007: 145).

4.5.V. PUTİN VE A. MERKEL ARASINDA GERÇEKLEŞEN GÖRÜŞMELER

Bu bölümde temel alınan iki ülkenin, Almanya ve Rusya'nın, devlet başkanlarının görüşmeleri incelenecektir. Özellikle neo-klasik teoride devlet liderlerinin algılamasındaki farklılıkların ülkelerin dış politikalarını oluşturmasındaki etkisine bakılacaktır. Birim düzeyde değişken olarak ele alınan lider imajları ile birlikte algılamadaki farklılıklar ve zaman faktörünün bu etkenler üzerindeki etkisine bakılacaktır. Bu kapsamda özellikle devlet liderlerinin bir araya geldikleri toplantılar, zirveler ve görüşmeler sonrası gerçekleştirilen diyaloglar ya da basın mensuplarına karşı yapılan açıklamalar neo-klasik teori bağlamında ve enerji özelinde ifade edilecektir.

4.5.1.İki Lider Arasında Enerji Alanına Dair Yapılan Konuşmalar ve Alman Kararlar

Tablo 4.1.Lider Görüşmeleri ve Haber Sitelerinden Alınan Bilgiler Kapsamında Çıkarılan Bulgular

TOPLANTI, GÖRÜŞME AÇIKLAMA, SESLENİŞ VD.	YAYINLANMA TARİHİ	RUSYA, ALMANYA ve AB (Daha çok V. Putin ve A. Merkel'in yaptıkları açıklamalar esas almıştır)	BULGULAR
Sesleniş (S1)	31 Ağustos 2019	V. Putin'in St. Petersburg'daki Dresden Opera Balosu'ndaki katılımcılara ve konuklara seslenişi.	(B1) Almanya'dan sonra ilk kez Rusya'da düzenlenmesi, iki ülke arasındaki ilişki boyutunun diğer ülkelere göre bir adım daha ileride olduğunu göstermektedir.
Telefon Görüşmesi (TG1)	29 Ağustos 2019	Genel olarak iki lider, uluslararası alanda güncel, kilit bölgesel krizler hakkında görüşmüştür.	(B2) Tartışılan ülke gündemindeki uluslararası krizlere yönelik ortak çözüm önerilerinin getirilmesi ve iki liderin birbirlerinin açıklamalarını yinlemesi, Putin ve Merkel'in sorunları algılamadaki benzer yönlerini, aynı görüşü paylaşan ittifak grubunda yer alabileceklerine işaret etmektedir.
Tebrik mesajı (TM)	17 Temmuz 2019	V. Putin'in, Ursula von der Leyen'e, Avrupa Komisyonu Başkanı seçilmesi dolayısıyla tebrik mesajı göndermesi.	(B3) Avrupa Komisyonu Başkanlığı'na Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen'in seçilmesi, Rusya-Almanya arasındaki ikili ilişkilerin olumlu bir yansıması olarak AB ile olan ilişkilerin seyrinde daha olumlu gelişmelerin yaşanabileceğine dair Putin tarafından duyulan memnuniyetin bir işaretini göstermiştir.
Telefon Görüşmesi (TG2)	17 Temmuz 2019	V. Putin'in, A. Merkel'i 65. doğum günü dolayısıyla mesaj gönderip, araması.	(B4) İki lider arasında özel günlerde dahi telefon görüşmesinin yapılması, ikili arasında siyasi ilişki dışında bireysel anlamda da ayrıca değerli bir dostluğun da var olduğunu göstermektedir.

Selamlama Mesajı	9 Temmuz 2019	V. Putin'in, Rusya ve Almanya hakkında, "Landmarks in the Shared History and Collective Memory of the 18th-20th Centuries" adlı çalışmanın sunumunda, organizatörlere ve katılımcılara selamı.	(B5) Rusya ve Almanya arasında ortak bir komisyon kurularak birlikte bu şekilde bir çalışmanın yapılması, gelecek nesillere iki devlet arasındaki ilişkilerin objektif ve gerçekçi olarak yansıtılmaya çalışılması bakımından oldukça önemlidir. İki ülke arasında gelecekte de hemen hemen her her alanda ortaklığın devam etmesine dair umutların paylaşıldığını göstermektedir.
V. Putin ile A. Merkel'in Görüşmesi	29 Haziran 2019	V. Putin ile A. Merkel'in G20 Liderler Zirvesi dışında toplantı yapması.	(B6) G20 Liderler Zirvesi dışında iki liderin ayrıca, ertesi gün bir toplantı düzenlemesi, Zirve sırasında karşılıklı olarak ifade edilemeyen pragmatik çıkarların değerlendirilmiş olması kapsamında önemlidir.
V. Putin'in Konferans Mesajı	29 Haziran 2019	V. Putin'in mesajı 15. Rus ve Alman Ortak Kentler Konferansı'nın katılımcılarına ve konuklarına selamlarını sunması.	(B7) İki devlet arasındaki ilişkilerin boyutu açısından önemli bir mesaj niteliğindedir. İki ülkenin şehirlerarası projesi, siyasi ilişkilerin sosyal hayata ve vatandaşlara pragmatik fayda sağlaması yönünde ilerletilmeye çalışıldığını göstermekte olup, ilişkilerin daha da derinleşmesine katkı sağlaması açısından önemlidir.
Almanya Başbakanı A. Merkel'in röportajı	15 Mayıs 2019	A. Merkel'in, röportajında Brexit ve iklim krizi hakkında görüşlerini paylaşması.	(B8) A. Merkel, röportajında CSS'nin önemini vurgulayarak, enerji-çevre ilişkisinde Almanya'nın 2050 yılına kadar nör karbon hedefinde kararlı olduğuna dair açıklamasında bulunması, doğal gaz talebine olan etkisi açısından önemlidir.

55. Münih Güvenlik Konferansı	18 Şubat 2019	Bu konferansta başta Putin, Merkel ve Donald Trump olmak üzere enerji alanında yapılan konuşmalar esas alınmıştır.	(B9) Donald Trump'ın Nord Stream II'ye yönelik eleştirileri karşısında Merkel ve Putin'in açıklamaları, bu projenin gerçekleştirilmesine yönelik saldırılara karşı ortak ve kararlı bir şekilde hareket ettiklerini göstermekle birlikte neo-klasik realizm açısından FPE A ve FPE B senaryolarına uygun oldukları tespit edilmiştir.
A. Merkel'in Dünya Ekonomik Forumu toplantısında yaptığı açıklama	23 Ocak 2019	A. Merkel, ülkesinin kömür endüstrisiyle olan durumuna dair açıklamalarda bulunmuştur.	(B10) A. Merkel, ülkenin enerji kaynaklarından kömürün kullanımdan çıkarılmasının ve doğal gaz taleplerindeki etkisine dair açıklamalarının yanında, enerji ihtiyacında alternatif kaynakların geliştirilerek bağımlılığın azaltılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca kömür kullanımının sonlandırılması, çevre dostu enerjiye geçilmesi yolunda çalışıldığını da göstermektedir.
Rusya Enerji Haftası Uluslararası Forumu	3 Ekim 2018	Enerji verimliliği ve enerji gelişimi konuları ele alınmıştır. Nord Stream I ve II hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.	(B11) Rusya bu Forum'da enerji pazarındaki konumundan bahsetmekle birlikte uluslararası alanda enerji üretimi oranlarındaki payının yüksek olduğunu ifade ederek bu alanda etkin bir aktör olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte Almanya ile ilgili olarak ABD Başkanı Donald Trump'ın açıklamalarına cevap vererek, Almanya'nın Rusya'ya tercih etme sebebinin, enerji sektöründeki makul fiyat, rekabet edilebilirlik açısından avantajlı durumu olduğunu ortaya koymuştur.

V. Putin ve A. Merkel'in Meseberg Sarayı'ndaki toplantıda yapmış oldukları konuşma

18 Ağustos 2018

Doğu Ukrayna ve Suriye'deki istikrarın sağlanması, İran nükleer anlaşmasının geleceği, ikili arasındaki görüşmenin ana meselelerini oluşturmuştur. İki lider ayrıca Kuzey Akım 2 ve enerji üzerine konular hakkında tartışmıştır.

(B12) Bu görüşmede enerji ile ilgili olarak D. Trump'ın, Almanya'nın enerji konusunda Rusya'nın esiri olduğu, açıklamalarına yönelik cevap niteliğindeki ifadelerine yoğunlaşmıştır. Putin'in, Kuzey Akım 2 hakkındaki ifadeleri önemli olmakla birlikte uluslararası sistemde engel olmaya çalışılan güçlü ve diğer yan aktörlere karşı iki ülke arasında özellikle, ekonomi ve enerji alanında işbirliğinin zarar görmeyeceğinin sinyallerini vermesi oldukça önemlidir. İki liderin ulusal çıkarlarını, karşılıklı pragmatik bir anlayışla, var olan eleştirilere/kısıtlamalara rağmen sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir.

12. Bulguya kadar olan kısım tabloda gösterilmiştir. Diğer bulgular açıklamalar üzerinden ve ayrıca kronolojik bir şekilde ifade edilecektir. Toplamda on dokuz bulgu saptanırken bu sayı artırılabilir niteliktedir. Çalışmamızın hipotezini destekleyen ve desteklemeyen bulgular bu alt başlıkta objektif olarak verilmeye çalışılmıştır. Bulguları on dokuzda sınırlanmamız, hem çalışmamızın hipotezini destekleyici bulguların bu kadarını yeterli sayıda olmasıyla hem de mevcut konu dışına çıkılmasını önleme amacından kaynaklanmaktadır.

Birinci bulgu (B1): Almanya dışında ilk kez Rusya'nın, Avrupa'nın en büyük Dresden Opera Balosu'na ev sahipliği yapması ve Putin'in katılımcılara ve konuklara seslenişi, iki ülke arasında uzun yıllar boyunca sıkı bir ilişkinin var olduğunu yeniden göstermiştir. Kültürel işbirliği ve kamu diplomasisindeki deneyim, iki ülkeyi tekrar bir araya getirmiştir. Putin'in konuşmasında, bu balonun etkileyici olacağına, kültürel anlamda ve eğitim girişimleriyle dolu, düzenli hale gelecek bir etkinlik olacağı yönündeki açıklaması, iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin, kültürel ve sanatsal açıdan da desteklendiğini göstermektedir. Aynı zamanda Balo, iki ülke toplumunun kaynaşması ve birbirlerine yönelik toplum algısının da olumlu yönde şekillenmesini sağlaması açısından önemli bir etkinliktir. Neo-klasik realist teori açısından da alt birim değişkenlerin etkisi bağlamında bireyin ve toplumun algısının pozitif olmasını sağlayacak gelişmeler, iki ülkenin birbirlerine yönelik dış politikasının da bu paralelde ilerlemesine katkı sağlayacaktır ("Greetings to participants and guests of Dresden", 2019).

İkinci bulgu (B2): Ukrayna iç krizine yönelik alternatif çözümlerin yetersizliği hakkında iki liderin konuşması ve birlikte diğer ülkeleri de kapsayacak şekilde çalışmaların yapılması gerektiği yönünde ortak bir görüş paylaştıkları görülmektedir. Yine Putin'in, İdlid'in aşağı çekilme bölgesinde terör tehdidini etkisiz hale getirme çalışmalarıyla birlikte Suriye'deki gelişmelere dair Merkel'in söylediklerini yinelemesi söz konusudur. İran'ın nükleer programında, Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nın (JCPOA) uygulanmasına ilişkin, Merkel'in de Biarritz'de bu konuyla ilgili G7 tartışmalarına dair Putin'i güncellemesi ve dolayısıyla iki liderin çözüm önerileri konusunda hemfikir olmaları, uluslararası sorunlarda birlikte hareket etmek istediklerini, yani aynı tarafta yer aldıklarını göstermektedir. Bu durum özellikle çok kutuplu dünyada, iki önemli aktörün güçlerini birleştirerek daha etkili olmak istediklerini de ifade etmektedir. Ayrıca Almanya'nın Rusya'ya yönelik dış politikasında; uluslararası krizlerin çözümüne yönelik Rusya'nın desteğinin alınması gerekliliği politik anlayışının da desteklendiğini de göstermektedir. Özellikle liderlerin konuşmalarında birbirlerini yinelemesi, güncellemesi uluslararası sorunlara yönelik iki ülkenin ortak tehditler algıladığını göstermektedir ("Telephone conversation with", 29 Ağustos 2019).

Üçüncü bulgu (B3): Almanya'nın Savunma Bakanı olan Ursula von der Leyen'in Avrupa Komisyonu başkanı seçilmesiyle ilk defa bu pozisyona bir kadın sahip olmuştur. Bununla birlikte Komisyon başkanlığı görevi 60 yıl sonra ilk defa bir Alman siyasetçiye verilmiştir. Almanya Başbakanı A. Merkel'in yakın müttefiki olan Von der Leyen, 2005

yılından itibaren Merkel'in muhafazakâr partisi CDU'nun üyelerinden de birisidir. Von der Leyen, AB içerisinde askeri anlamda daha fazla işbirliğinin sağlanması ve Almanya'nın NATO'daki varlığının artması konusunda önemli bir destekçi konumundadır ("Ursula von der Leyen", 2019). V. Putin, Ursula von der Leyen'i kapsamlı siyasi deneyime sahip olmasıyla birlikte siyasi duruşunun da Avrupa Komisyonu'nun da daha yapıcı bir şekilde çalışmasına katkı sağlayacağına inanarak bu yönde ifadelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, AB ile Rusya arasında eşit ve karşılıklı olacak şekilde yararlı bir ortaklığın kurulmasına yardımcı olacağından emin olduğunu mesajında belirtmesi, bu pozisyona Alman bir siyasetçinin getirilmesinden duyduğu memnuniyetin bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda bu durum; Putin'in, Rusya'nın siyasi, ekonomik ve insanı gündemlerle ilgili güncel konularda AB ile yapıcı diyaloga girmeye hazır olduğunu yinelemesini sağlamıştır ("Congratulations to Ursula", 2019). İki ülke arasındaki özel ilişkinin kapsamına AB'nin de girmesi, AB-Rusya arasındaki arabuluculuk görevini üstlenen Almanya'nın, Birlik içerisinde daha etkin bir pozisyonda yer alması, Putin tarafından Almanya-Rusya ve AB ilişkilerinin daha az sıkıntılı bir şekilde ilerlemesine fayda sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca Almanya-Rusya arasındaki özellikle enerji alanındaki ikili ilişkilerin AB üye devletlerinden gelebilecek tepkilere yönelik, Almanya'nın AB içindeki rolünü olumsuz etkilemesini önlemek amacıyla ve Birlik'teki rolünün de daha az zarar görme endişesi dolayısıyla Rusya ile daha derin işbirliğinin gerçekleştirilmesinde kolaylık sağlayabilecektir. Neo-klasik realist teori açısından da çalışmamızın ikinci bölümünde ifade edilen önemli bir ara değişken kümesi olan dış politika yürütücüsünün (FPE), dış politikayı şekillendirmedeki etkisini, diğer bir devlet liderinin algısında yarattığı etkiyle görmektedir. Yani, Alman bir savunma bakanının, diğer bir devlet lideri tarafından algılandığı tehdit veya avantajın, bir devletin dış politikasının şekillenmesi sürecine yönelik yapılan açıklamalarda, bu algı etkisinin bir yansıması olduğu kabul edilmelidir.

Bulgu dört (B4): V. Putin'in mesajında yer alan ifadelere bakıldığında; A. Merkel'in siyasi liderliğini başarılı bularak takdir etmesi, iki liderin her ne kadar karmaşık, tartışmalı ülke sorunları bulursa da, birbirlerinden memnun olduklarını ve ortak bir noktada uzlaşa sağlayabildiklerini göstermektedir. Putin tarafından, Almanya ile olan diyalogun ve ortak çalışmaların devamının gelmesi yönündeki temenni, ülkeler arasındaki ilişkinin iki tarafa da büyük fayda sağladığını ifade etmektedir ("Telephone conversation with", 17 Temmuz 2019). V. Putin gibi otokratik, baskın karakterli bir liderin Almanya

Şansölyesi A. Merkel'e yönelik bu tutumu, iki ülke liderinin geçmişten itibaren var olan bağın gücünü göstermesinin yanında, uluslararası krizlerde birbirlerinin çıkarlarına sert bir şekilde tepki vermemesinden de kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Merkel'in yaş gününde mesaj göndermesi ve araması da Alman medyası açısından toplumun gözünde V. Putin'in olumlu bir imaj çizmesine katkı sağlayarak, ilerleyen yıllarda Rusya'nın uluslararası kamuoyundaki olumsuz imajının, Almanya ile olan ilişkisine zarar gelmesini önlemek amacıyla büyük bir avantaj sağlaması açısından önemlidir.

Bulgu beş (B5): "Landmarks in the Shared History and Collective Memory of the 18th–20th Centuries" adlı bilimsel tez/kitap, Rusya Devlet başkanı ve Almanya Federal Şansölyesi himayesinde, Rusya-Almanya ilişkilerinin Çağdaş Tarihini İnceleme Ortak Komisyonu tarafından hazırlanan ve uzun yıllar süren bir çalışmanın sonucudur. Bu çalışma çok sayıda tarihi kayıtlara ve arşiv malzemelerine dayanmakta olup, iki ülkenin geçmişine dair zıt bakış açılarını karşılaştırma fırsatını da sağlayacak nitelikte oluşturulmuştur. Bu durumun iki ülke arasında daha güçlü güven ve karşılıklı anlayışı teşvik edeceği yönünde ifadelerde bulunan V. Putin, bu çalışma ile her iki ulusun özellikle genç ve nitelikli bireylerine, paylaşılan ortak tarihi etkileşimin mirasçılığını devam ettirmeleri gerektiği mesajını da vermektedir (Events, "Greetings to participants of presentation of course book Russia and Germany", 2019).

Bulgu altı (B6): Uluslararası alanda küresel sorunların ele alındığı bir zirveden hemen sonra A. Merkel ve V. Putin'in görüşmesi oldukça dikkat çekicidir. Zirve sırasında tartışılan konuların iki devlet açısından getirilerinin ve götürülerinin neler olduğuna dair görüşülme ihtimali ya da enerji gibi hassas konularda, uluslararası sorunların etkisinin ne ölçüde olacağına yönelik, ulusal çıkarları gereğince iki liderin birebir görüşmesini gerektirecek önemli hususlar, bu görüşmenin konusunu oluşturmuş olabilir. Bu durum, uluslararası sorunların bu iki ülke arasında yeniden değerlendirilmesini ya da iki devlet arasında özel bir işbirliğinin sağlanmasını gerektirecek meselelerin var olduğunu göstermektedir ("Meeting with German", 2019).

Bulgu yedi (B7): Putin'in bu konferanstaki mesajında; iki ülke arasındaki ortak ve ikiz şehir ilişkileri, Rus-Alman işbirliğinin hayati bir parçası olarak görülmektedir. İki ülke arasındaki ortak girişim çerçevesinde başlatılan bu çalışmayla sosyal, altyapı, insani vd. alanlarda da umut vadeden iki taraflı fayda sağlayacak diğer projelere de öncül olması beklenmektedir. Bu kapsamda birçok anlaşma da gerçekleştirilmiştir. Şehirler ve bölgeler arasındaki ortak ve ikiz şehir ilişkileri bağlamında başlatılan projelerin, Rus-Alman

vatandaşları arasında doğrudan bağlar kurmak için birçok fırsat sunduğuna dair V. Putin'in görüşü, her iki ülke gençlerinin, şehirler ve bölgeler arasında çok yönlü işbirliğine daha aktif bir şekilde katılacaklarına inandığını belirtmiştir. V. Putin, bu durumun Rusya ile Almanya halkı arasında daha güçlü bir karşılıklı anlayışa ve güvene ciddi katkılar sağlayacağını ifade etmiştir ("Greetings to the 15th Conference of Russian and German", 2019). Yedinci bulgu da fark edildiği üzere V. Putin, iki ülke arasındaki etkinliklerde ev sahipliği yaptığı durumlardaki selamlama mesajlarında, genel olarak iki ülke toplumu arasında daha yakın, olumlu ilişkiler geliştirmeye yönelik ifadelerde bulunmaktadır. Bununla birlikte genç nesillerin, iki ülke arasındaki etkinliklerde aktif katılımını gerçekleştirmek, uzun yıllar boyunca güvene dayalı oluşturulan işbirliğinin, gelecek yıllarda da devam etmesini sağlamaya çalışıldığı görülmektedir.

Rusya ve Almanya arasında birçok kez telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Ancak bu görüşmeler daha çok uluslararası konularla (Ukrayna'daki iç kriz ve Suriye sorunu) ilgili olmuştur. Bu konuşmaların ayrıntıları için bakınız ("Telephone conversation with German Chancellor Angela Merkel", 2019; "Telephone conversation with German Chancellor", 28 Aralık 2018; "Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel", 10 Aralık 2018; "Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel", 27 Kasım 2018).

Bulgu sekiz (B8): Helmut Kohl'ün kabinesinde eski bir çevre bakanı olan A. Merkel, 1990'lı yıllarda katıldığı biyoçeşitlilik konferanslarından itibaren günümüzdeki durumun oldukça kötü olduğunu ifade etmiştir. Küresel anlamda bu alanda ortak, tutarlı bir politika izlenilmesini, büyük bir eksiklik olarak görmekte ve çevrenin korunması da dâhil tüm alanlarda hareket edebilmenin anahtarı olarak ekonomideki başarıyı göstermektedir. Ancak bu alanda ifade edilen CSS teknolojisi, oldukça tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Bu konuda eleştirmenlerden, CSS teknolojisinin fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmak yerine nihayetinde devam edecek pahalı bir sübvansiyon olarak görülmesine de yol açabileceği ifade edilmiştir ("Merkel: Europe must", 2019).

Bulgu dokuz (B9): Time dergisi tarafından 18 Şubat 2019 tarihinde yayınlanan haber, 16 Şubat 2019 tarihinde gerçekleştirilen 55. Münih Güvenlik Konferansı ile ilgili olup, 2007 yılındaki Münih Güvenlik Konferansı'nda Putin'in yaptığı konuşmada, Batı ittifaklar sisteminin içeriden kendisini yok edeceği tahminini, aradan geçen 12 yıl sonra haklı çıkardığı üzerinedir. Avrupalı katılımcılar bu konuda, Putin'i haklı görmüştür. Merkel'de 16 Şubat'ta bu durumu, küresel düzenin birçok küçük parçaya

ayrıldığı/çöktüğü, şeklinde ifade etmiştir. Münih Forumu'nda ABD ile Avrupalı müttefikleri arasında çoğu konuda yaşanan fikir ayrılıkları net bir şekilde görülmüş olup, Rusya ve diğer ABD rakiplerinin, Batı'yı bölme şanslarının arttığı da ifade edilmiştir. Rusya'nın Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Rusya'ya Amerikalıları dışarıda bırakacak bir "ortak bir Avrupa evi" inşa etmeyi dahi önermiştir. Buna istinaden ABD'nin şiddetli itirazlarına karşılık, Avrupalılar Doğu'ya köprü kurmaya devam etmiştir. Bu noktada ifade edilen Rusya ile olan ilişkilerdir. Rusya'nın, Almanya ile olan yeni doğal gaz boru hattının, NS II, Avrupalıları, Rusya'nın enerjisine daha bağımlı hale getireceği de ifade edilmiştir (Shuster, 2019). Bu bağlamda uluslararası sistemin yapısı değiştikçe, sistemin en temel birimi olarak devletlerin de dış politikalarını şekillendirmesi söz konusudur. Neo-klasik realist teoride, sistemin yapısı, devletlerin davranışlarında kısıtlamalar ya da teşvikler sunmaktadır. Bu noktada yapılan açıklamalara bakıldığında; Trump idaresindeki ABD'nin, Batılı müttefiklerini bir arada tutmakta zorlandığı görülürken yani, sistemin çok parçalı yapısı ABD'nin dış politikasında kısıtlamalara neden olacak nitelikte görülürken diğer taraftan Rusya ve diğer bazı devletlere (Çin) fayda/teşvik sağlamaktadır. Bu bölünmeden kendi güvenliklerini sağlamak ve verim alabilmek amacıyla uluslararası sistem, bu ülkelere teşvikler sunmaktadır. Enerji alanında özellikle bu bölünmeden fayda sağlayacak ülke olan Rusya, bu durumun sağlayacağı faydayı dış politika kararlarını alırken kullanacaktır.

Merkel, Münih Güvenlik Konferansı'nda; Almanya'nın, NS II doğal gaz boru hattının inşa edilmesinde yanlış bir şey olmadığını söylemiştir. Buna ilaveten de Soğuk Savaş sırasında Rus gazını aldıysak ve Rus gazını da geniş bir skalada Almanya Federal Cumhuriyeti tanıttıysa, o halde bugün Rus gazının alınmasının neden kötü olması gerektiğini anlamadığını belirtmekle birlikte Rusya'nın bir partner olarak kalmaya devam ettiğini ifade eden Merkel, eski Batı Almanya'ya atıfta bulunmuştur. Aynı zamanda Merkel, Rusya'ya yönelik, Kırım'ı ilhak etmesinin yasadışı olduğunu, Doğu Ukrayna'ya saldırmasını ve kısa menzilli füzeleri yasaklamasını da eleştirmiştir. Ayrıca AB'nin Moskova'ya karşı, Ukrayna'ya yönelik son saldırısı konusunda ekstra yaptırımlar göz önünde bulundurması gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Bu açıklamaların neticesinde Merkel yine de, diplomasi yoluyla Rusya ile daha iyi ilişkilerin yaşandığı zamanlara dönme umudunu taşıdığını da belirtmiştir. Merkel, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra daha iyi bir işbirliği sağlanacağı yönünde beklentilerinin olduğunu söylerken, bugünkü durumun olumsuz görüntüsünün birkaç yıl içinde çok farklı da görülebileceğini ifade

etmiştir (Rettman, 2019). Merkel'in, Rusya'ya yönelik, uluslararası hukuku ihlal etmesi ve yaptırımlarla tepkinin gösterilmesi yönünde ifadelerde bulunması, ancak NS II'ye yönelik Rusya ile olan işbirliğinde bu tutumunu yansıtmaması, ulusal çıkarları söz konusu olduğunda bir ülkenin yasadışı davranışlarını göz ardı ettiğini göstermektedir. Özellikle konu enerji (doğal gaz) talebi olunca ve gün geçtikçe büyüyen bir ülke olarak Almanya'nın sistemik kısıtlamaları, ulusal çıkarları zarar görmeyecek şekilde dış politika çıktılarına dönüştürmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak Almanya'nın bu tutumu, hem ülke içerisindeki alt birim düzeyinde değişkenler hem de bazı AB üye devletleri ile ABD tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Almanya'nın enerji alanında dış politika kararlarını alabilmesi ve uygulamasında da yerel düzeyde ve uluslararası alanda bölünmüşlük söz konusu olduğundan FPE B (kısıtlı senaryo modeli) ülkenin bu durumuna uygun düşmektedir. Almanya'daki dış politika sürecine etki eden birim düzeyde değişkenlerin etkisi, özellikle ülkenin uluslararası hukuk normlarını ihlal eden bir ülke olan Rusya ile işbirliğine yönelik kararlar almasında ve uygulamasında kısıtlayıcı bir rol üstlenmektedir.

Bulgu on (B10): A. Merkel, Almanya'daki gaz talebinin keskinleşmesi neticesinde ülkedeki kömür komisyonunun tavsiyesinden etkileneceğini belirtmiştir. Merkel ayrıca kömür yakıtlı elektrik santrallerinin devreden çıkarılmaya çalışıldığını ifade ederken diğer taraftan, enerji üretiminde temel bir yükü garanti altına almadan da hayatta kalınamayacağını belirtmiştir. Bu nedenle bir süre daha kömüre ihtiyaç duyulacağını açıklamıştır. Almanya'nın Ekonomi ve Enerji Bakanı Peter Altmaier, Alman Handelsblatt gazetesine Nord Stream II boru hattına dair, denizden kilometrelerce uzağa döşenen ileri düzeyde bu borulara yönelik ülkesinin, Gazprom'a ait bu projeyi engelleme planlarının olmadığını belirtmiştir ("Coal phase-out will", 2019). Peter Altmaier, Almanya Federal Ekonomik İşler ve Enerji Bakanlığı'na başkanlık yapmadan önce Şansölye Ofisi'nde Başkanlık yapmıştır. 1976 yılında CDU'ya katılmış olup, 24 Ekim 2017 tarihinden itibaren de Federal Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır ("Federal Minister for Economic", 2019). Bu noktada yine neo-klasik realist teori varsayımları gereğince; dış politika yürütücü konumunda olan P. Altmaier'in CDU üyesi olması ve Nord Stream II'ye yönelik açıklamaları, Rusya açısından iki ülke ilişkilerini engelleyici bir durum yaratmamaktadır. Bununla birlikte ülkenin önemli pozisyonlarında yer alan isimlerin iki ülke arasında ilişkileri destekleyici açıklamaları, dış politika kararlarının uygulanmasını da kolaylaştırmaktadır.

Agora Energiewende düşünce kuruluşunda enerji uzmanı olan Christoph Podewils, Climate Home News'e yaptığı açıklamada; Almanya'da yenilenebilir enerji payının %65'e yükseltilmeye çalışılmasına karşın ülkenin gaz talebinde 2030 yılına kadar çok fazla bir değişiklik olmayacağını ifade etmiştir. İklim değişikliğiyle mücadele söz konusu olduğunda A. Merkel, diğer uluslar gibi Almanya'nın da düşük karbonlu bir ekonomiye bağlı olduğunu belirtmiştir. Merkel, enerji kaynaklarına yönelik ülkesindeki tartışmaların çok fazla büyütüldüğünü ifade etmekle birlikte, Rus gazının alınmasına devam edileceğini ve diğer kaynaklardan da LNG (sıvılaştırılmış gaz) alımının yapılacağını söylemiştir. Bu bağlamda LNG için gerekli altyapı çalışmalarını gerçekleştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Kömür ve nükleer enerji kullanımının sonlandırılması neticesinde daha fazla doğal gaz ihtiyacı duyulacağını belirten Merkel, bu durumda enerjinin de uygun fiyatlı, düşük maliyetli olması gerektiğini vurgulamıştır ("Coal phase-out...", 2019). Dolayısıyla Almanya'nın fosil kökenli enerji kaynakları kullanımındaki azalış, iklim kriziyle mücadelede avantaj sağlarken diğer taraftan, doğal gazın talebi daha çok artıracaktır. Merkel'in ifadesinde, Rusya'dan doğal gaz alınmaya devam edileceği ancak enerjinin de makul fiyatta olması gerektiği yönündeki açıklaması, Putin'e yönelik enerji fiyatlarındaki beklentisini göstermektedir. Aynı zamanda Almanya büyük oranda doğal gaz ithalatını Rusya'dan karşılarken, ülke çıkarları gereğince LNG için de çalışmalara başlayarak, alternatif kaynak çeşitliliğini sağlamak istemektedir. Bu şekilde enerjide tek bir ülkeye bağımlılık sorununun da önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Bulgu on bir (B11): Bu Forum'da Putin'in açıklamalarına baktığımızda, ülkesinin, küresel enerji pazarında petrol, doğal gaz üretimi ve ihracatıyla birlikte kömür madenciliğinde en güçlü oyuncularından birisi olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Rusya'nın, OPEC ile yapmış olduğu anlaşma sayesinde petrol piyasasındaki arz-talep dengesinin sağlanmasında önemli bir rolü olduğu da vurgulanmıştır. Rusya'nın, düşük maliyetle birlikte piyasada boru hattı gazının istikrarlı olmasını sağlayacak dağıtım sistemine ve boru hattı altyapısına sahip olduklarını belirtmesi, enerji transferindeki avantajlı durumunu göstermektedir. Rusya, sadece petrol ve doğal gazda değil dünyada artan kömür talebine karşılık da önemli bir ihracatçı ülke konumuna gelmek için, kömür madenciliğini geliştirerek daha etkin ve güvenli hale getirme çalışmalarını yapmaktadır. Ancak Rusya'da öncelik, doğal gaz gibi çevre dostu enerji kaynaklarına tanınmaktadır. Forum'a katılan uzmanlarca da gelecek 20 yıl boyunca dünyadaki elektrik talebinin artacağı yönünde beklenti bulunmaktadır. Dolayısıyla 2040 yılına kadar enerji tüketiminin iki kat artacağı

ve bunun da birincil enerji kaynaklarına (petrol, doğal gaz, kömür vd.) olan talebi %30 artıracığı öngörülmektedir (“Russian Energy Week”, 2018).

Forum’da daha çok Putin’in, ülkenin enerji kaynaklarını ve bunun için gerekli altyapı sistemlerinin geliştirilmesine yönelik açıklamaları yer almıştır. Bu bağlamda Rusya’nın bir diğer amacı da nükleer enerji endüstrisini geliştirmektir. Putin ifadelerinde; enerji endüstrisinin sürdürülebilir ve istikrarlı bir şekilde gelişiminin, dünya ekonomisinin dinamik bir şekilde büyümesini, yaşam standartlarının artmasını ve tüm insanlığın refah seviyesinin daha iyi olması adına bir kilit olarak görmektedir. Bu kapsamda Putin, enerji sektöründe küresel enerji güvenliğinin ve gelecek nesillerin yararı için işbirliğine açık olduğunu, bu konularda aktif diyaloga ve işbirliğine güvendiklerini söylemiştir. Putin, yöneltilen sorular çerçevesinde ve uluslararası alanda petrol fiyatlarına yönelik açıklamalarda bulunurken ABD’nin de, dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz üreten ülkeler konumunda olduğunu ifade etmiştir (“Russian Energy Week...”, 2018).

Forum’da; Gazprom’un, Rusya ile Almanya arasında kurmak istediği NS II boru hattına yönelik D. Trump, Almanya’nın etkili bir rehine olduğunu, bu durumun da enerji ve özellikle doğal gaz kaynaklarının büyük bir kısmının Rusya’ya bağlı olmasından, dolayısıyla Almanya’nın Rusya tarafından zorlanmaya ve korkutulmaya açık bir pozisyona sahip olduğunu belirtmiştir. D. Trump’ın bu açıklamalarına yönelik Putin, 1960’lı yıllardan itibaren doğal gaz tedarikçisi ülke konumunda olduklarını söylerken, Avrupa pazarı açısından bu durumu sorumluluk sahibi, profesyonel ve rekabetçi fiyattan yaptıklarını belirtmiştir. Rusya ve Avrupa arasındaki mesafenin de boru hattı gazı açısından optimal seçenekler oluşturması, ayrıca bir avantaj oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durumun bir etkisi olarak, alınacak olan doğal gaz fiyatının da her zaman rekabetçi bir nitelikte olacağını belirten Putin, Rus gazının, Avrupa pazarının %34’ünü oluşturduğunu ve bu oranın bir tekel oluşturmadığını vurgulamıştır. Amerika’dan yapılacak LNG ithalatının, Rus boru hattı gazına oranla %30 daha pahalı olması, Rusya’nın tercih edilmesindeki önemli sebeplerden birisi olarak sunulmuştur. Almanya’nın gazı %30 daha fazla fiyattan satın alması, ülke ekonomisi açısından rasyonel bir seçim olmayacaktır. Bu durum da Almanya’nın daha az rekabetçi hale gelmesine sebebiyet verecektir. Putin açıklamalarında; NS II’nin inşaatına başlanıldığını söylerken bu konuda gerekli izinlerin alınmasında sorun yaşanılmadığını da belirtmiştir. Putin, Royal Dutch Shell şirketine dair, Rus pazarında büyük bir başarı ile çalıştıklarını ifade ederken bu şirket ve diğer ortaklarla uzun vadeli, olumlu ilişkiler geliştirdiklerini, projelerin de kendileri tarafından

yürütüldüğünü, bu anlamda önemli bir sorun yaşanmadığını belirtmiştir (“Russian Energy Week...”, 2018).

Putin’in, Almanya’nın enerji sektörüne yönelik önemli açıklamalarından bir tanesi de; Almanya’nın enerji dengesinde %34’lük paya sahip olan nükleer enerji endüstrisini durdurma kararına yöneliktir. Bu oran Rusya’da mevcut %16 iken, nükleer enerjinin, enerji kaynakları içerisindeki payının %25 gibi daha yüksek değerlere yükseltilmeye çalışıldığı da ifade edilmiştir. Putin, Almanya’da enerji kaynakları açısından oluşacak olan %34’lük boşluğun ne ile dolacağını ima ederek, çeşitli rakipler ve diğer ortaklar tarafından satılan LNG’ye işaret etmiştir. Ancak her ne kadar LNG pazarı hızla büyüse de Almanya ve Avrupa’nın sepetinde bulunan LNG’nin, bu bölge ülkeleri için çok karlı bir seçenek olmadığını söyleyen Putin, NS I’in bu alandaki başarısından yani, bu boru hattı sayesinde enerjinin daha avantajlı, makul fiyattan satın alınabilir nitelikte olduğunu vurgulamıştır. Putin, ülkesinin 73,3 trilyon metreküp gazla bu alanda rezerv açısından ilk sırada yer aldıklarını, buna ilaveten de 275 milyar tonla dünyanın en büyük kömür rezervine de sahip olduklarını söylemiştir. Petrol rezervlerinde de üçüncü sırada olduklarını belirten Putin, neredeyse tüm büyük enerji şirketlerinin Rusya’da çalıştıklarını da aktarmıştır (“Russian Energy Week...”, 2018).

Neo-klasik realist teori ve birim düzeyindeki değişkenlerden olan lider özellikleri/algılamaları açısından Putin’in yaptığı açıklamaları irdelediğimizde; ülkesinin sahip olduğu enerji kaynaklarını ifade ederek uluslararası alanda etkili bir enerji aktörü olduğunu vurguladığı görülmektedir. Dolayısıyla enerji alanında gerek rezerv oranları gerek üretim hacmi ve jeopolitik açıdan sahip olduğu avantaj, bu alandaki gücünü göstermektedir. Neo-klasik realist teori de gücü kabul eder ve uzun vadede enerji alanında güç sahibi olan devlet ya devletlerin dış politikayı şekillendirmesi açısından bu alandaki gücün, devletlerarasındaki gerçek güç dağılımını önemli ölçüde etkilediğini savunur. Bu noktada Rusya’daki devlet özerkliğinin etkisi ve Putin’in enerji alanında sahip olduğu avantajlı konum (güç), dış uyarılara cevap verme şeklini de etkilemektedir. Ülkedeki karar vericiler ve toplumun bütünü arasındaki etkileşimde baskın bir lider olarak Putin, dış politikanın formüle edilmesinde nihai karar verici konumunda olup, halkının desteğini bu konuda arkasına aldığından enerji kararlarının uygulanmasında kısıtlanma yaşamamaktadır (FPE A senaryosu). Ayrıca neo-klasik realist teoride, araya giren bağımlı bir değişken olarak lider algılamalarının zaman içerisinde farklı etkiye sahip oldukları ikinci bölümde belirtilmiştir. Bu kapsamda Putin’in, OPEC ile piyasadaki petrol arz-talep dengesini

sağlamaya yönelik anlaşma sağlamaya çalışması oldukça önemlidir. Petrol arzındaki düşüşle piyasanın dengelenmeye çalışılması, kriz durumunda Putin'in uluslararası alanda işbirliğine açık, rasyonel karar veren bir lider olduğunu gösterirken, bu yönde karar alabilmesindeki önemli bir etken olarak da lider özerkliğinin yüksek derecede olmasından kaynaklandığı da görülmektedir. Bu etkenden dolayı gizlilik ve hızlı karar alınmasını gerektirecek durumlarda Putin, özellikle de enerji alanında daha kolay kararlar alabilmektedir.

Neo-klasik realist teorinin varsayımlarından olan kıt kaynakların ve yaygın belirsizliğin olduğu bir sistemde ki bu durum özellikle enerji alanı çerçevesinde; devletler açısından var olan güç ve güvenlik, sürekli bir şekilde mücadelenin var olmasını beslemektedir. İkinci bölümde de ifade edildiği üzere sistemik güçlerin, tüm devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaları konusunda daha fazla verim alabilmek amacıyla çaba göstermeleri için teşvikler yaratmakta olduğunu, Rusya açısından açık bir şekilde görmekteyiz. Uluslararası alanda ABD'den ithal edilecek LNG'nin daha pahalı olması, diğer alternatif enerji tedarik eden ülkelerde yaşanan siyasi, güvenlik sorunları (Kuzey Afrika, Venezuela vd.) ve jeopolitik açıdan boru hattından optimum faydanın sağlanabileceği bölgede yer alan bir ülke konumunda olması ve bunun enerji fiyatlarında rekabet edilebilirlik seviyesini artırıcı etkisi, aslında sistemik güçlerin Rusya için enerji alanında daha verimli olabilmesine yönelik teşvikler sunduğunu göstermektedir. Gideon Rose tarafından ortaya konulan neo-klasik realist teoride, bir ülkenin dış politikasının kapsamının ve hırslarının her şeyden önce, o ülkenin nispi maddi gücü tarafından yönlendirildiğini savunması, Putin'in konuşmalarında oransal olarak ifade ettiği enerji rezervleri ve boru hattı sistemlerini geliştirmeye yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi, bu alanda sahip olduğu güçle dış politikasının kapsamını belirlediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu noktada Rusya, FPE A yani, kısıtsız senaryo modeline uygun düşmektedir. Rusya'da Putin'in sahip olduğu konum ve aldığı dış politika kararlarında, temel toplumsal seçkinlerin desteğini almakta ve ulusal çıkarlar gereğince enerji alanında dış güvenlik politikası zarar görmemektedir. Bu durumda FPE, güçlü ve tehdit edici durumlara karşı, dengeleme stratejilerini sürdürme kabiliyetini artırabilecek ve hızlandırabilecektir. Enerji sektöründe yaşanan kesintiler karşısında OPEC ile yapılan anlaşma ve üretimin azaltılması da bunun bir örneğidir.

Bulgu on iki (B12): İki ülke oldukça uzun yıllara dayanan ekonomik, kültürel ve entelektüel bağlarla sahip olmakla birlikte 18. yüzyıldan bu yana II. Dünya Savaşı ve Soğuk

Savaş gibi büyük savaşlar, bir dizi ihtilaf ve uzlaşma yaşamıştır. Sovyetler Birliği döneminden itibaren Almanya, Moskova'nın önemli bir ticaret ortağı olurken, Alman toplumunun büyük bir kısmının Moskova'ya yönelik olumlu algı oluşturmasını sağlayan gelişme, Moskova'nın Almanya'nın birleşmesini desteklemesidir. Rusya'nın, 2011 ve 2012 yıllarında kamu protestolarına verdiği baskıcı tepki ile ikili arasındaki ilişkilerde yaşanan kırılma da Moskova'nın, Kırım'ı ilhak edilmesi ve Doğu Ukrayna'daki isyancılara verdiği destekle 2014 yılında daha da kötüleşmiştir. Rusya'nın uluslararası hukuku ihlal eden eylemlerine karşın Merkel ve Putin, düzenli temasta bulunmaya devam etmiştir. Bu durum, iki ülke liderlerinin birbirlerinin uluslararası krizlerde, uyguladıkları dış politika kararlarını her ne kadar uygun bulmasa da ilişkilerini kesmediklerini göstermiştir. İki ülke arasında var olan problemler dışında, öncelik tanıdıkları (özellikle enerji ve güvenlik konularında ulusal çıkarın korunması gibi) daha önemli meselelerin olduğunu ve işbirliğinin devam etmesinin gerekliliği anlayışının paylaşıldığını ifade etmektedir. Özellikle Almanya açısından Rusya'nın uygulamaları, AB'nin değerler nosyonuna ve uluslararası hukuka aykırı olmasına karşın, ilişkilerini daha fazla derinleştirmesi ve diğer AB ülkeleriyle etkin bir yaptırım uygulamak yerine sözde bir kınamadan öteye gitmediğini göstermektedir. D. Trump NATO Zirvesi toplantısında, Almanya'nın Rusya'nın esiri olduğu yönündeki açıklamalarına karşılık olarak, Almanya'daki hükümet istatistikleri, Rusya'dan %40'lık bir doğal gaz ithal edildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla iddia edilen "esir ülke" kavramındaki gibi %60 ila %70 arasında bir ithalat söz konusu değildir. İki ülke arasındaki ekonomik bağların boyutu açısından da 2017 yılına kıyasla 2018 yılında ticarete %22'lik bir artış yaşanmıştır. Trump'ın bu ifadesinin merkezinde NS II boru hattı yatmaktadır. Buna istinaden, Avrupa ekonomisinin, enerji kaynaklarına artan talebi karşılayabilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Putin ise açıklamalarında, NS II'nin sadece ekonomik bir proje olduğunu ve Ukrayna'nın transit konumunda olan bir ülke olarak hiçbir fırsatı kaçırmadığını vurgulamıştır. Putin, bu boru hattını sadece ekonomik açıdan değerlendiriyormuş gibi görünse de, bu projenin pek çok siyasi ayağı bulunmaktadır. Özellikle enerji alanında yaşanan kesintiler ve krizler düşünüldüğünde, Rusya'nın bunu siyasi bir araç olarak kullanıp kullanmayacağı büyük bir şüpheye dayanmaktadır. Yine de, özellikle Almanya açısından bu projenin taşıdığı risklerle birlikte eski Şansölye G. Schröder'in, Putin ile olan yakın ilişkisi ve Rusya'nın devlet petrol şirketi Rosneft'e katılma kararı, Almanya'nın Rusya'ya bağlı olduğu düşüncesini desteklemiştir (Eddy, 2018). İki lider, NS II boru hattı projesi konusunda ABD ve Ukrayna hükümetlerinin sürekli ateşine/eleştirilerine rağmen, tamamen ticari bir girişim olarak

görmektedir. Putin, Rusya'ya geri dönmeyen önce gazetecilere verdiği demeçte, bu projenin sonuçlandırılması için, üçüncü ülkelerden gelebilecek olası ve rekabetçi saldırılara karşı önlem alınması gerektiğini belirtmiştir. Görüşmelerin başlangıcında Merkel, Ukrayna'nın, Avrupa'ya gaz geçişinde rol oynamaya devam etmesi yönündeki beklentisinin de altını çizmiştir (Rinke ve Soldatkin, 2018).

ABD, Almanya'nın bu boru hattıyla Rusya'ya daha çok bağımlı hale geleceği endişesini savunarak Kuzey Akım 2'nin durdurulması için Berlin'e baskı yapmaktadır (Rinke ve Soldatkin, 2018). Trump'ın ifadelerine yönelik olarak Merkel de, Almanya'nın kendi politikalarını yapıp, kendi kararlarını alabilen bir ülke olduğunu ifade etmiştir. Federal Yerbilimleri ve Doğal Kaynaklar Enstitüsü'ne göre; Almanya, dünyanın en büyük doğal gaz ithalatçısı konumundadır. 2017 yılında Almanya'ya boru hattından akan doğal gazın neredeyse yarısı Rusya'dan gelmiştir. AB üyelerinin birçoğunda olduğu gibi Almanya da başlıca gaz ve ham petrol arzında Rus ihracatına güvenmektedir. Doğal gaz, Almanya'nın Rusya'dan yapılan ithalat oranının en yüksek olduğu yakıt olurken, bunu ham petrol (%40) ve kömür (%30) takip etmektedir. Ancak bakıldığında her ne kadar doğal gazın büyük çoğunluğu Rusya'dan ithal edilse de, Almanya'da Rusya dışında diğer yabancı kaynaklardan edinilen gaz piyasası mevcuttur. Almanya'nın aldığı gazın geri kalanın çoğu, Hollanda ve Norveç'ten gelmektedir (Karasz, 2018).

Oxford Enerji Araştırmaları Enstitüsü'ndeki Doğal Gaz Araştırma Programı'nın kurucusu Jonathan Stern'e göre; sadece ithalat rakamlarının, belirli bir doğal gaz tedarikçisine bağımlılık göstermeyeceğini ifade etmiştir. Almanya'nın Rus gazına bağımlılığından şikâyet eden ülkelere karşılık, gerektiğinde Alman işlerine zarar verme ihtimali yüksek olsa bile Rusya'ya yönelik yaptırımları (2014) onaylamıştır. Yine 2017 yılında Alman üretici Siemens, santral tribünlerinin, Kırım'ın tartışmalı topraklarına taşınmasının ortaya çıkmasıyla Rusya'ya olan teslimatı durdurmuştur. Bütün bu olaylara karşılık Avrupa Politika Merkezi'nde analist olan Marco Guili, Almanya'nın, büyük enerji projelerinin siyasi bir boyuta sahip olduğunu görmeyi reddettiğini, dolayısıyla da Almanya açısından bir çelişki olmadığını, ifade etmiştir. Buna ilaveten Almanya'daki genel kabulün, enerji politikasının ticari ve ekonomi politikasının tam bir bileşeni olduğunu, bu alandaki kararların da tamamen ticari aktörlere bırakılmasının gerekli olduğuna inanıldığını söylemiştir. Daha öncesinde Putin'in de söylediği, NS II'nin tamamen ekonomik bir proje olduğu, ifadesi de bu genel kabulü destekler niteliktedir (Karasz, 2018). Ancak Merkel döneminde özellikle 2015 yılında Rusya'ya karşı yaptırımları

destekleme kararı, Almanya'nın önceki liderleriyle kıyaslandığında, Merkel'in daha temkinli davrandığını göstermiştir. Neo-klasik realist teorideki önemli birim değişkenlerden olan lider algılamaları ve dış politikaya etkisi açısından değerlendirildiğinde; Almanya'daki liderlerin, Rusya'ya yönelik algılamaları ve tutumları bir takım değişiklikler ve farklılıklar gösterse de sonuçta iki ülkenin birbirleri arasında diğer kriz ve olaylardan ayrı tuttuğu, ortak çıkarların paylaşıldığı konuların olmasından dolayı temaslarını ve işbirliklerini sürdürmeye devam ettikleri görülmüştür. Almanya ve Rusya'nın buldukları uluslararası alandaki pozisyonu, sistemik uyarılar tarafından tehdit edilse de, Özellikle Almanya'nın AB içindeki motor ülke konumu ve diğer ülkelerle Rusya'nın enerji alanında yaşadığı krizler düşünüldüğünde, büyük bir çıkmazda olması söz konusudur. Almanya, Rusya ile pragmatik nitelikteki ilişkilerine devam ederek ülke çıkarlarını korumak isterken, diğer taraftan uluslararası alanda ve AB içindeki pozisyonunun da sarsılmaması adına ihtiyatlı politikalar izlemeye çalışmaktadır (Eddy, 2018).

Almanya içerisinde özellikle Merkel'in NS II boru hattına yönelik politikasını eleştiren taraflardan olan ve Hristiyan Demokratların lideri olarak Merkel'in yerini almak isteyen adaylardan Annegret Kramp-Karrenbauer, bu projeye siyasi desteğin geri çekilmesinin çok radikal bir karar olacağını, dolayısıyla bunun yerine Almanya'nın boru hattına akan gaz miktarının azaltılması gerektiğini belirtmiştir. Rusya'nın Kerch Boğazı'ndaki Ukrayna gemilerine yönelik son saldırısından sonra, bu boru hattına karşı partiler arası muhalefet artarak daha vokal hale gelmiştir (Dempsey, 2018). Bu noktada Almanya içerisinde enerji alanındaki politikalara, neo-klasik realist teoride de ifade edildiği üzere alt birim değişkenlerin müdahale ettiğini görmekteyiz. NS II'ye yönelik artan partiler arası muhalefet ve seslerin yükselmesi, bu projenin sadece uluslararası sistemin diğer aktörleri olan devletler açısından değil, hükümet içinden de karşıt görüşlerin var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Almanya'daki siyasi yönetim, enerji alanında alınan bu kararı uygulama aşamasında kısıtlanmaktadır. Bir FPE B senaryosu örneği olarak Almanya'nın özellikle enerji politikalarındaki kararlarını uygulamada, daha çok Rusya'nın uluslararası hukuku ihlal edici davranışlarına devam etmesinden dolayı yaşadığı sıkıntılar görülmektedir. Yine de kısıtlamalar söz konusu olsa dahi, boru hattının gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmiştir. Bu durumdan çıkarılan, projenin özellikle Merkel tarafından ticari ve ekonomik nitelikte algılanmasından kaynaklandığını göstermektedir.

AB, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarına karşı tepkisini daha kararlı ve etkili bir şekilde göstermiştir. Eylem izlenimi vermek için AB liderlerinin, 2014'ten itibaren Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımları uzatması söz konusu olmuştur. Bu yaptırımların yine de Putin'i agresif eylemler gerçekleştirmekten alıkoymadığı göz önüne alındığında, AB'nin daha etkili bir sopa kullanması beklenmiştir. Almanya açısından Putin'i zorlayıcı ve AB'nin daha güçlü kullanabileceği unsur NS II olacaktır. Baltık Denizi altından Almanya'ya giden doğal gaz boru hattı, birçok nedenden dolayı sorunludur. Öncelikle boru hattı Rusya'nın devlete ait enerji devi Gazprom'un, Avrupa'da Rus enerjisine olan bağımlılığı artırıcı, kalıcı bir ayak izi olarak görülmesine neden olmuştur. Bu boru hattı Ukrayna'yı, kazandığı transit ücretlerinden mahrum ederken siyasi anlamda da transit ülke anlamında avantaj kaybetmesine neden olacağından bu durumda Rusya'nın gaz fiyatları ve miktarları üzerindeki baskısına karşı ülkenin daha savunmasız hale gelmesi söz konusu olacaktır (Dempsey, 2018). Ukrayna'nın enerji transferinde devre dışı bırakılması, Rusya'nın aynı zamanda taşıyıcı ülkelerle uğraşmak zorunda bırakmayacak ve enerji transferinde de tekel konumuna gelmesine istinaden tek taraflı, çıkarları gereği politikalar uygulamasına zemin hazırlayacaktır.

Neticede Merkel'den beklenen, selefi Sosyal Demokrat G. Schröder'in 2005 yılından itibaren desteklediği bu büyük, Rus liderliğindeki projenin sona erdirilmesidir. Bir zamanlar kusursuz bir demokrat olarak nitelendirilen Schröder, Putin'in eski ve çok yakın bir arkadaşı olarak Kuzey Akım 2 ve Gazprom kurullarında yer almaktadır (Dempsey, 2018). 1998-2005 yılları arasında Almanya başbakanlığı görevini yürütmüş olan G. Schröder, bu görevinin ardından Gazprom için çalışmaya başlamıştır. Putin ile kişisel dostluğu olduğu bilinen Schröder, Putin'in aracılığıyla şu an Rusya'nın daha büyük petrol şirketi olan Rosneft'te önemli bir pozisyona getirilmiştir. Schröder'in, Rosneft'te çalışacak olması, Sosyal Demokrat Parti içinde büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Aynı zamanda bu dönemde Schröder'in, Almanya genel seçimi sırasında Sosyal Demokrat Parti'deki üyeliği ile seçim kampanyalarında bulunması, oldukça büyük eleştiri toplamıştır. Schröder'in bu görevi üstlenmesi, diğer partilerin de hedefinde olmasına neden olmuştur. Reinhard Bütikofer (Yeşiller partisi eski Genel Başkanı ve Avrupa Parlamentosu üyesi), Schröder'in bu tercihini "utanmazca" olarak nitelendirirken, Schröder tüm bu eleştirileri geri çevirmiştir ("Schröder Rus devi", 2017). Merkel dördüncü döneminde olup, kaybedecek bir şeyi olmadığından Kuzey Akım 2'yi durduğu takdirde Polonya, Ukrayna, Baltık ülkeleri ve AB Komisyonu'nun desteğini kazanacaktır. Merkel'in bu hamleyi

kabul etmesi durumunda, Almanya'nın Rus enerjisine olan bağımlılığının da kırılmış olması beklenmektedir. Aynı zamanda bu durum, Almanya'nın, AB enerji politikasının önemli bir hedefi olan enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinde de kararlı olduğunu gösterecektir. Alman siyasi elitleri ile Rusya arasındaki rahatsız edici kararsız ilişkileri de sonlandıracaktır. Bu projeyi sonlandırmanın aynı zamanda Gazprom ve büyük Alman, Hollanda ve Avusturya enerji şirketleri arasındaki saydam ilişkiyi de kırması beklenmektedir. Merkel'in bu yönde bir karar alması, Rusya'nın Almanya ve Avrupa üzerindeki enerji anlayışını değiştirmek adına da önemli bir imza mirası olabilecektir. Merkel, NS II paydaşlarının büyük bir baskısıyla karşı karşıyadır. Bunlar; Almanya'nın Uniper ve Wintershall (dev BASF kimyasallar grubunun yan bir kuruluşu), Avusturya'nın OMV, Fransa'nın Engie ve Anglo-Dutch Royal Dutch Shell'dir. Önceki zamanlarda BASF yöneticisi tarafından, Merkel'in NS II'ye bağlı kalması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun nedeni olarak da, ucuz ve güvenli gaz tedarikine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Açıklamaların devamında ise, Merkel'in 2022 yılına kadar nükleer enerjiyi sonlandırma kararının, üzerine çok fazla düşünülmeden tasarlanmış bir fikir olduğunu, Almanya'nın hem enerji yoğun sanayileri için hem de nükleer enerji boşluğunu dolduracak yerine getirilebilir herhangi bir yenilenebilir enerji stratejisine sahip olmadığından, daha fazla enerjiye ihtiyaç duyulacağını vurgulamıştır. Bundan dolayı ucuz enerjiye yani, NS II'ye ihtiyaç duyulduğunu da sözlerine eklemiştir (Dempsey, 2018).

D. Trump'ın Rusya'ya yönelik politikasında; Almanya'nın Kuzey Akım 2'yi terk etmesi ve Amerikan LNG'sini ithal etmesi beklenmektedir. Merkel'in, Trump'ın ekonomik çıkarlarına, bu durumun Alman endüstrisine zarar vermesinden dolayı katıldığı görülmemektedir. Ancak aynı zamanda da Merkel, 2018 yılı sonu için bir LNG terminali konumlandırmayı da kabul etmiştir. Merkel'den, Kuzey akım 2'nin karşıtları olarak beklenen; bu projenin sonlandırılması ve yenilenebilir enerji alanındaki gelişmelerin hızlandırılmasıdır (Dempsey, 2018).

Bulgu on üç (B13): Putin'in, Gazprom'un CEO'su Alexei Miller ile görüşmesinde, şirketin 2018 yılı için rapor verilerek, 2019 yılı için de planların neler olduğu konuşulmuştur. Tarafların konuşmasında A. Miller, 2017 yılına göre 2018 yılında gaz üretiminin %5,7 oranında arttığını söylemiştir. Aynı zamanda yurtdışına yapılan gaz ihracat hacminin de arttığını belirtirken, özellikle ana ortak konumunda olan Almanya'nın gaz tüketiminin önemli ölçüde arttığını vurgulamıştır. Almanya'daki Rus gazı tüketimi, 2017 yılına göre 2018 yılında %9,5 oranında bir artış göstermiştir. Bunun, Nord Stream'in

kapasitesinden de fazla olduğunu belirtmiştir. Başta Almanya olmak üzere, orta vadede Avrupa pazarına gaz arzının gittikçe artacağı öngörülmüştür (“Meeting with Gazprom”, 2019). Putin’in, devlet destekli enerji devi CEO’su ile görüşmesinden çıkarılan sonuç; genelinde Avrupa’nın, özelinde Almanya’nın giderek daha fazla tüketime bağlı olarak Rus gazına olan talebin/bağımlılığın arttığı yönündedir. Öyle ki, ihracatın Nord Stream’in kapasitesinden bile fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, bağımlılığın olmadığı şeklinde Almanya’daki ifadeleri haklı çıkarır nitelikte olmadığı gibi Rusya’nın enerji siyasetindeki konumunu güçlendirmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda Rusya’nın sadece boru hattı doğal gazına değil, LNG ve nükleer enerjideki gelişimi de göz önüne alındığında, bu alandaki en etkili süper güç olma idealini gerçekleştirme yolunda başarılı olabileceği görülmektedir. Bu bağlamda Almanya’nın enerji devi dostu olup aynı zamanda da uluslararası hukuku, AB nosyonunu ihlal eden Rusya ile ortaklığı, ülkesinin artan doğal gaz talebi gereğince devam edecektir. İhracat hacmindeki artış, AB’nin gaz tedarikinde çeşitlendirmeye gitmesi gerekliliğini acil kılarken, başta Almanya’nın bu politikaya katkı sağlamadaki zorluğu, Birliğin ortak enerji politikasının oluşturulmasının önüne set çekmektedir.

Bulgu on dört (B14): Letonya Dışişleri Bakanı Edgars Rinkevics, NS II’ye yönelik, bunun bir işletme projesi olmayıp bir enerji silahı olduğuna dair ifadeleri, Merkel ile bu boru hattı projesinden dolayı keskin bir tartışma içinde olduğunu göstermiştir. Rinkevics, Münih Güvenlik Konferansı sırasında, Almanya’nın müttefiklerinin NS II’ye yönelik baskı yapması konusunda defalarca kızgınlıklarını dile getirmiştir. Bu boru hattı, Ukrayna, Polonya ve diğer transit devletleri bypass ederek Rusya’nın doğal gazını doğrudan Almanya’ya ihraç etme kapasitesini ikiye katlayacaktır. Burada ifade edilen doğrudan aktarımın sağlanması, boru hattının hem maliyetini artırıcı hem de transit ülkelerle Rusya’nın yaşayacağı herhangi bir kriz neticesinde gaz akışının kesilmesine en baştan imkân sağlanılmadığını göstermektedir. Nitekim uluslararası alanda Rusya ve transit ülke Ukrayna arasında yaşanan enerji krizleri neticesinde AB üyesi devletlerdeki gaz kesintisinden edinilen tecrübelerin tekrar edilmemesi adına iki ülke tedbirli bir politika izlemiştir. Bu durum da Almanya’yı, diğer AB üyesi ve transit ülke konumundaki devletlere karşı zora sokmaktadır. Mevcut ifade edilen faktörlerden dolayı bu bağlamda Merkel, konferans konuşmasında, bir bölümünü bütünüyle NS II’yi savunmak ve Moskova’nın bunu bir silah olarak kullanacağı fikrini reddetmek için ayırmıştır. Sonraki ifadesinde Merkel, Rus gazının Avrupa’ya ulaşma şeklinin çok da önemli olmadığını, gaz

gazdır diyerek bu projeye yöneltilen transit ülkelerin eleştirilerini çok da önemsemediğini göstermiştir. Bununla birlikte Gazprom da, bu gazı gerçekten de ucuz hale getireceğine dair söz vermiştir. 2017 yılında ENI'nin danışmanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre, boru hattının olmadığı bir senaryoya kıyasla, olduğu durumda fiyatların düşürülebileceği ve AB için de refah parasının sağlanabileceği ifade edilmiştir. Ancak Baltık ülkelerinden Bulgaristan'a kadar diğer Doğu Avrupa devletleri de bu projeye karşı çıkmaktadır. ABD, daha öncesinde de ifade edildiği üzere projeyi şiddetle eleştirirken aynı zamanda bu hatta dahil olan Alman firmalarını, yaptırım uygulamakla da tehdit etmiştir. Bu boru hattı, Batı'nın Rusya'ya karşı durmasını engellediği gibi, ABD'nin LNG ihracatıyla rekabet etmesi de söz konusudur. Brüksel de bu proje konusunda Almanya'ya sert bir şekilde karşı çıkmıştır. NS II'nin, Avrupa Siyasi Strateji Merkezi tarafından 2017 yılında yayınlanan bildirisindeki, “enerji birliğinin kaçınmayı amaçladığı şeyin, net bir örneği” olduğunu belirtmiştir (Samuel, 2019).

Avrupa Birliği orijinalinde bir kömür ve çelik topluluğu olup, Avrupa ülkelerinin enerjisini birbirine bağımlı hale getirmek ve bu sayede savaşın önlenmesi amacıyla oluşturulmuştur. Enerji Birliği; AB'nin enerji alanında tek pazar gerçekleştirme planı olup, bölgelerdeki farklı gaz şebekelerini bağlama konusunda başarılı olmuştur. Enerji alanındaki bu gelişme, kıta genelinde verimliliği ve esnekliği artırırken, depolama ihtiyacının azalmasına da olanak sağlamıştır. Böylece gaz ithalatındaki artış, on yıl öncesinde tahmin edilenden çok daha yavaş bir hıza düşmüştür. Enerji Birliği'nin, AB açısından getirilerinin yanı sıra Gazprom'un da bu Birliğin, en büyük kazananı olduğunu da kanıtlamıştır. AB'nin azalan yerli üretimiyle birlikte bir araya gelen yeni altyapı, Rusya'nın doğrudan Batı'yı, Avrupa'yı gazla doldurma kabiliyetini güçlendirmiş ve siyasi nedenlerden dolayı fiyatları da sarsmıştır. Enerji Birliği'nde amaçlanan hedeflerden olan, AB'nin enerji tedarikçilerinde çeşitlilik sağlanmasında başarılı olunamamıştır. Birliğin enerji tüketimi düşerken yine de Rusya, AB'nin enerji ithalatında her zamankinden daha fazla tedarik sağlamaktadır (Samuel, 2019).

Merkel, Moskova ile ekonomik bağları koparmanın bir anlamı olmadığını, çünkü ihracatın karşılıklı bağımlılığı yarattığını savunmaktadır. Aynı zamanda Rusya'nın Soğuk Savaş boyunca Avrupa'ya enerji sağladığını belirterek, Münih'te buna da işaret etmiştir. Ancak özellikle Ukrayna ve Rusya arasında 2009 yılında, kış ortasında yaşanan gaz kesintisi, çoğu Avrupalı sol kesim tarafından göz ardı edilmiştir. Buna ilaveten NS II'nin, var olan enerji sorununu daha da kötüleştireceği düşünülmektedir. Giderek artan bir

şekilde yabancı gaza olan ihtiyaca rağmen, Avrupa'nın ithalat kapasitesi öngörülebilir gelecek için fazlasıyla yeterli durumdadır. Bu durumda yeni boru hattının yapacağı tek şey, arzın tek bir yoldan yoğunlaştırılmasını sağlayacak ve Gazprom'a, AB pazarını istila etmesi konusunda güç vererek rakiplerini baskı altında tutmasını sağlayacaktır. Gazprom, tek sahip konumunda olduğundan Rus tedarikçiler arasındaki rekabeti dahi teşvik etmemektedir. Bu projenin özellikle AB'deki Enerji Birliği'ne yönelik pek çok sıkıntılı tarafı olmasına karşın, AB bu projeyi engelleme gücüne sahip değildir. Çünkü AB, tüm yasaları arasında oldukça büyük boşluklar bırakmıştır. Örneğin; NS projesinde, AB hukuku açık denizlerdeki boru hattını kapsamadığından kararlar yalnızca Berlin'e ait olmuştur. Bu noktada doğal olarak Brüksel, Almanya'nın oluşturacağı engelle mücadele etmek adına yeni bir güç oluşturmaya çalışsa da, kuralları geriye dönük uygulayamayacaktır (Samuel, 2019).

16 Şubat Cumartesi günü Merkel, bir saat boyunca dünya liderlerini, birlikte çalışma, çok taraflılığı savunma ve ulusal çıkarlar yerine ortak fayda için topluca karar verme ihtiyacı üzerine ders vererek geçirmiştir. Bütün bu ifadelerle karşın Almanya, Rusya'nın yeni enerji silahına da bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu durumda özellikle enerji alanında Almanya için AB'den önce kendi ulusal çıkarlarının geldiği görülmektedir. Merkel'in, Rusya'nın enerji silahı boru hattını (NS II) savunması, Almanya'yı her zaman AB'nin önüne çıkaracağına işaret etmiştir (Samuel, 2019). Almanya'nın, AB'nin enerji hukuku alanındaki boşluklardan yararlanması ve projeyi, Avrupa ülkelerini zor duruma düşürme ihtimaline karşılık savunması, bu konuda Rusya ve Almanya arasında beklenen olumsuz bir durumun yaşanmayacağını ve dolayısıyla da başta transit ülkeler olmak üzere diğer devletlerin ve AB'nin çıkarlarına çok da önem vermediğini göstermektedir. Kısaca Almanya, ihtiyaç duyduğu gazı, ucuz yolla nasıl elde edebileceğine bakmaktadır. Bu şekilde ortaya koyduğumuz hipotez olan, Almanya ile Rusya arasındaki enerji alanındaki ikili ilişkilerde, AB'nin ortak enerji politikasındaki temel hedeflerden tek bir ülkeye olan bağımlılığın azaltılmasına dair karara karşı, ters bir şekilde davrandığı görülmektedir. Ayrıca AB yetkililerince yapılan açıklamalar bağlamında bu durumun, Birlik ülkelerinin enerji, ekonomi ve siyasi politikalarına zarar vermesine rağmen söz hakkının, yasal çerçevede bırakılan boşluktan dolayı Almanya'ya kalmış olduğunu göstermektedir. Almanya da, bu projenin kendisi dışındaki ülkelere ve Birliğe gelebilecek olumsuz etkilerini görmezden gelerek devam etmesi, ulusal çıkarlarını göz önünde tutarak AB'nin çıkarlarını ikinci plana attığını göstermektedir. Bunu 15-17 Şubat tarihindeki Münih

Güvenlik Konferansı'nda, birbiriyle çelişen ifadelerinde de görmek mümkündür. Sözde ortak fayda savunulurken, uygulamada tek bir ülke çıkarları dikkate alınmıştır. Neo-klasik teoride de, liderlerin ulusal çıkarları tanımlaması ve göreceli güç ile diğer devletlerin niyetlerini değerlendirmelerine dayanarak dış politika kararlarının alındığını ifade etmiştir. Ancak her zaman iç kısıtlamalara tabi tutulurlar. Bu açıdan Almanya'daki partiler arasında NS II'ye yönelik eleştiriler ve projenin durdurulmasına dair fikirler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu anlamda Almanya'nın NS II'ye yönelik savunma pozisyonu her ne kadar kısıtlanırsa da uygulamada devam edildiğini yani, diğer devletlerin niyetlerini değerlendirmesi noktasında Rusya ile olan bu proje, karşıt ülkelere oranla daha baskın gelmektedir. Bu da liderlerin, ulusal çıkar tanımlamasından ve öncelik tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızın ikinci bölümünde de ifade edildiği üzere dış politika çıktıları oluşum sürecinde; dışsal sistemik faktörler, iktidar ve güvenlik hususları dışında kültürel ve ideolojik önyargılardan, iç politik ve hüküm süren düşüncelerden etkilenirler. Bu durumun en iyi uygulamasını, Almanya'nın enerji alanında dış politika kararlarını oluşturma sürecinde görmekteyiz. Rusya'ya yönelik, kültürel ve ideolojik önyargılardan ve kısmen de uluslararası alanda yaşanan krizlerden de anlaşılacağı üzere enerjiyi, stratejik bir araç/silah olarak kullanma potansiyelidir. Bu anlamda Almanya'nın da bir gün bu silahın doğrultulduğu ülke olma ihtimali, Almanya'daki hem iç siyasi aktörleri hem de uluslararası alanda diğer devletleri olumsuz etkileyebilme durumundan ötürü, büyük bir tepki söz konusudur. Ancak bu noktada iki ülke liderinin uzun yıllar boyunca süregelen ortak tarihi ve kültürel etkileşimi ve ticari bağları, tüm bu olumsuz ihtimalleri göz ardı etmesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca bu boru hattının tamamen ticari bir proje olduğu şeklinde savunulması da, siyasi etki gücünün ihmal edildiğini göstermektedir. Lider algılamaları bağlamında, Merkel'in bu boru hattından karşılıklı fayda sağlanıldığı için Rusya ile Ukrayna'da yaşanan kriz gibi bir sıkıntı olmayacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu boru hattının siyasi bir silaha dönüşmesi, sadece Almanya'ya değil Rusya'ya da zarar vereceğinden iki lider, böyle bir problemin çıkmasına ihtimal dahi vermeyerek projeyi ticari olarak yorumlamışlardır.

Bulgu on beş (B15): Almanya'nın Lubmin şehrinde, Dmitry Medvedev ve Şansölye A. Merkel, NS doğal gaz boru hattının açılış törenine katılmıştır. Törende D. Medvedev, bu projeyi AB ile ortaklıkta yeni ve çok önemli bir aşama olarak gördüğünü söylemiştir. Bu boru hattı ile Rus gazı, ilk defa doğrudan AB ülkelerine teslim edilecektir. Su altı boru hattı, Baltık bölgesindeki beş ekonomik bölgeden geçecektir. Proje, Gazprom dışında

Almanya, Hollanda, Fransa ve aktif olarak yer alan diğer ülkelerdeki en büyük enerji şirketlerini de kapsamaktadır. NS projesinin uygulanmasından önce, en zor dönemin müzakere zamanı olduğu ifade edilmiştir. Nord Stream projesinin Genel Müdürü Matthias Streamnig, Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yaptığını ve bu konuda pek çok tartışmanın yaşandığını belirtmiştir. Bu tartışmalara karşın, NS boru hattının açılışında herkesin, projenin amaçlarının kesinlikle uygulanabilir ve ekonomik olduğunu görebildiğini söylemiştir (“Launch ceremony for Nord Stream”, 2011). Projeye yönelik 2005 yılındaki eleştirilere baktığımızda; oldukça maliyetli olacağı yönünde tartışmalar yaşanmıştır. Su altından döşenecek olan bu boru hattının maliyeti, karada döşenecek nakil boru hattından daha fazla olduğu yönünde ifadelerde bulunulmuştur. Bunun sebebi olarak da Berlin’deki Bilim ve Siyaset Araştırmaları Merkezi’nden Roland Götz, su altının tercih edilmesinin, bu boru hattının Beyaz Rusya, Polonya, Slovakya ya da Ukrayna topraklarından geçirilmek istenmediği şeklinde açıklamıştır. Götz, bu şekilde hem Rusya hem de Almanya’nın, transit ücret ödeme durumunda kalmayacaklarını, aynı zamanda da üçüncü bir ülke ile yaşanacak sorunları da en baştan bertaraf etmiş olacaklarını vurgulamıştır (Beck, 2005). Uzmanların, Avrupa’nın yıllık doğal gaz talebinin 2020 yılına kadar artacağı (tahmini 200 milyar metreküp) yönündeki ifadelerine paralel bir şekilde Medvedev de, Avrupalı ortaklarla sürekli bir şekilde enerji işbirliğinin artırılmaya çalışılacağını vurgulamıştır. Alman, Fransız, Hollanda ve diğer şirketler, Rus gaz sahasının geliştirilmesinde aktif olarak yer almaktadır. Rusya’nın da gaz ihracatını gerçekleştirirken aynı zamanda gaz dağıtım altyapısını geliştirmek, çevre dostu modern elektrik üretim tesisleri inşa etmesiyle ilgilendiğini belirten Medvedev, sonuçta karşılıklı fayda sağlayıcı, ekonomik ve uzun vadeli işbirliğinde herhangi bir engel çıkmayacağını ummuştur. Medvedev konuşmasını sonlandırırken, Rusya’nın ve AB’nin, enerji sektöründe ve diğer alanlarda da karşılıklı fayda sağlayıcı, yeni projeler gerçekleştireceğine emin olduğunu belirten ifadelerde bulunmuştur (“Launch ceremony for Nord Stream”, 2011). D. Medvedev 2010 yılında Nord Stream doğal gaz boru hattının su altı bölümünün inşaatının başlamasına dair katıldığı törende, bu projenin sadece ticari bir proje olmadığına, aynı zamanda bölgesel ve küresel ölçekte çevresel ve iklim sorunlarının çözümüne de katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Doğal gazın, Avrupa enerji dengesindeki payının artırılması, iklim değişikliğiyle mücadelede ekonomiye zarar vermeden fayda sağlayacağını anlatmaya çalışmıştır. Nord Stream’ı, küresel ve Avrupa enerji güvenliğini, güvence altına almada kilit bir bağlantı olarak görmektedir. Bu boru hattının, Avrupalı tüketicilere makul ve kabul edilebilir fiyattan, güvenilir bir şekilde gaz tedariki

sağlayacağını ve gelecekteki Rus-Avrupa işbirliği için iyi temel oluşturacağını ifade etmiştir. (“Dmitry Medvedev took part in a ceremony”, 2010). Medvedev’in devlet başkanlığı döneminde bu boru hattının siyasileştirilmesi yani, enerjinin bu anlamda bir araç olarak diğer ülkelere yönelik kullanılabilmesi yönünde bir iddiada bulunmak oldukça güçtür. İfadelerinden de anlaşılacağı üzere, Avrupalı tüketicilerle güven çerçevesinde bir enerji ilişkisi kurulması gerektiğini açıklaması da bunu göstermektedir.

Resim 4.1. Nord Stream I’in açılış töreni (“Launch ceremony for Nord Stream gas pipeline”, 2011).

Çalışmamızda genel olarak, Nord Stream I ve II’nin AB açısından yaratacağı olumsuzluklardan bahsedilmiştir. Ancak Nord Stream I’in açılış törenindeki görüntü ve konuşma, projenin giderek artan Avrupa’daki gaz talebini en ekonomik ve güvenilir (suallı) şekilde sağlayıcı bir niteliğe sahip olması, oldukça önemli ve özellikle enerjinin tedarik edildiği ülkeler açısından avantajlı olduğunu da göstermektedir. Ancak bu boru hattının siyasi açıdan güvenilir olduğunu ifade etmek çok da mümkün değildir. Doğrudan iletim, transit ülkelerin bulunmaması gibi durumlar mali açıdan projeyi avantajlı kılarken, Rusya’nın dış politikada her zaman güvenilir olmayan tavrı, bu boru hattındaki gaz akışının da, yaşanabilecek herhangi bir krizle aniden kesilmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca bu boru hattından aktarılan gaz kapasitesi de, Avrupalı tüketiciler açısından önemli bir paya sahipken ister istemez, bu durum ithalatçı ülkeler açısından dış politikalarında Rusya’ya karşı kendileri üzerinde bir baskı yaratacaktır. Şimdilik bu boru hattının

risklerinin çok fazla dikkate alınmadığı ve olumlu yönlerine/getirilerine odaklanıldığı görülmektedir. Medvedev'in, bu projeyi özellikle AB ile ilişkilerde yeni ve önemli bir aşama olarak ifade etmesi, Almanya'yı öncelikli olarak belirtmemesi, Birlik açısından üye ülkelerin menfaatine olacak şekilde algılanması bakımından olumlu olabilir. Argümanımızın aksine bir durum olsa da bu bulgu, çalışmamızın objektifliği açısından, hem proje hem de devlet liderlerinin açıklamalarının doğru ve tarafsız bir şekilde aktarılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Bulgu on altı (B16): V. Putin, "Petersburg Diyaloğu" kapsamında Almanya'ya geldiği zaman, Başbakan A. Merkel tarafından askeri bir törenle karşılanmıştır. Putin, bu diyalog kapsamında, Almanya ile olan ikili ilişkilerin geliştirilerek farklı alanları da kapsayacak şekilde yayılmasını temenni etmiştir. Merkel de bu olumlu gelişmeler ve ifadeler karşısında, özellikle Almanya'nın enerji alanındaki bağımlılığının azaltılması gerektiğini belirtmiştir. Putin, Almanya ile olan işbirliğinin görev süresinin dolmasından sonra da devam edeceğini, bu diyalog sürecinin sadece bir tartışma platformu olmadığını, somut projelere ve devletler arasındaki doğrudan temaslara da katkı sağladığını ifade etmiştir. Putin'in söylediklerinden de anlaşılacağı üzere, bu dönemde görev süresinin dolmasından sonra parlamento ve devlet başkanlığı seçimlerinin yapılması yani, iktidarın yeni bir yapı kazanmasından sonra da Almanya, AB ve Rusya arasındaki ilişkilerin daha da geliştireceğini belirtmiştir. İki lider, devletlerarası görüşmeden önce Weisbaden'de bir araya geldikten sonra Merkel, Putin'in, ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki ifadelerinden memnun olduğunu ifade etmiştir. Hükümetler arası tartışmada, uluslararası krizlere yönelik sorunlar ele alınırken Merkel, işbirliği ortamının iyi değerlendirilerek, uluslararası meselelerin acil bir şekilde konuşularak çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun dışında Merkel, enerji bağımlılığı gibi devletler arasında sorun yaratacak konulara da değinmiştir. Bu anlamda enerji alanındaki bağımlılığı dengelemek adına, enerji tabanının genişletilmesi gerektiğini, belirtmiştir. Avrupa için, öncelikle enerji tedarikinde dışa bağımlı olduğunu söylerken Merkel, hem kendisi hem de Avrupa için en büyük enerji tedarikçisi ülke konumunda olan Rusya'nın, istişarelerde büyük bir rol oynadığını, aynı zamanda da bu durumu iki taraflı değerlendirerek Alman şirketlerinin de Rus ekonomisinin modernleştirilmesine önemli ölçüde katkı sağladığını ifade etmiştir ("Putin'den çağrı", 2007). Merkel, Rusya ile olan diyalogunda enerji bağımlılığın azaltılması gerektiğini ifade ederken diğer taraftan Putin'in, ikili ilişkilerin daha geniş alana yayılması ifadesinden duyduğu hoşnutluk, enerji alanında bir çelişki yaratmaktadır. Ayrıca Merkel, ülkesinin

Rusya'ya yönelik bağımlılığını, tek taraflı değerlendirmeyerek Rusya açısından da bu durumun bağımlılık yarattığını ifade etmiştir. Bu noktada iki ülke çıkarları gereği, yani her ikisine de ortak ve büyük ölçüde fayda sağladığından dolayı ikili ilişkilerinin boyutu oldukça derindir. Rasyonel bir aktör olarak devletlerin, neo-klasik realist teori açısından da uluslararası sistemin hem genelinde hem de enerji alanındaki bu anarşik yapı, iki liderin enerji alanında ulusal çıkarları gereğince işbirliklerini devam ettirmelerini gerekli kılmaktadır. Ancak Merkel'in burada Rusya ile olan ilişkilerindeki "özel" nitelemesinin, ifadelerine de yansıdığını görmekteyiz. Avrupa'nın, Rus enerjisine bağımlı olduğunu söylerken Alman şirketleri ile Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılığı ayrıca ifade etmesi, bu durumun bir göstergesidir.

Bulgu on yedi (B17): 2007 yılında, doğal gaz sevkiyatında yaşanan sorunlar nedeniyle Soçi'de gerçekleşecek olan Merkel ile Putin buluşmasının gergin geçmesi beklenmiştir. Bu görüşmenin en önemli konusunu enerjinin oluşturacağı ifade edilirken, özellikle iki lider Rus doğal gazı ve petrolünün Avrupa'ya ulaşmasında yaşanan problemler üzerinde durulacağı düşünülmüştür. 2007 yılının başında Rusya ve Belarus arasında yaşanan anlaşmazlık, içerisinde Almanya'nın da bulunduğu ülkelere Rus petrolünün transferinde sıkıntılara neden olmuştur. Benzer şekilde 2006 yılında da Rus doğal gazının Avrupa'ya iletiminde kesintiler yaşanmıştır. Dolayısıyla %35'lik enerji ihtiyacını Rusya'dan karşılayan Almanya, hem kendi ülkesi hem de AB üyesi ülkeler için enerjiye erişimde sıkıntı yaşamak istememektedir. Ancak 2006 ve 2007 yıllarında yaşanan sorunlar neticesinde Rusya'nın enerjisi, dış politikada bir silah olarak kullanması söz konusudur. Merkel'in Soçi görüşmesi öncesindeki açıklamaları da gerginliğin tırmanmasına zemin hazırlamıştır. Merkel'in görüşme öncesinde, Rus petrolünün kesilmesine yönelik "kabul edilemez" ifadesinde bulunmakla birlikte Putin'in tam bir demokrat olarak nitelendirilemeyeceğini de belirtmiştir. Gergin geçeceği düşünülen bu görüşmede, AB Dönem Başkanı sıfatına sahip Merkel'e, Rusya'nın doğal gaz ve petrol konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda güvence vermesi de beklenmiştir. Merkel'in, G. Schröder'e göre Rusya ile olan ilişkilerinde daha soğuk ve eleştirel bakış açısı, Almanya'daki Rusya uzmanlarından olan Alexander Rahr'ın Moscow Times gazetesindeki ifadesine göre, Merkel'den önceki dönemde Rusya ile daha sıcak olan ilişkilerin değişime uğradığını ve Rusya'nın, Almanya'yı stratejik bir ortak olarak tutma konusunda endişelenmeye başladığını söylemiştir. Bu nedenden ötürü de Merkel'in bu açıklamalarına, Moskova'nın gerginliği artırıcı şekilde cevaplar vermediğini belirtmiştir

(Başlamış, 2007). Ancak her ne kadar Putin, Merkel'in bu ifadelerine olumsuz bir cevap vermese de tepkisini, Soçi'deki görüşmeye köpek korkusuyla bilinen Merkel'e inat köpeği Connie'yi getirmesi, bu hamlenin aynı zamanda müzakereler sırasında başbakanı korkutmak, gözdağı vermek amaçlı olduğu yönünde haberlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Soçi'deki görüşme esnasında çekilen fotoğrafta da Merkel'in rahatsız olduğu ve Putin'in de hafif bir gülümsemesi, bu haberleri destekler nitelikte olmuştur. Ancak Putin'in bu yazılanlara yönelik Alman gazetecilere olan cevabı, Merkel'in köpek korkusunun olduğunu bilmediğini, Merkel'e saygı duyarak onu samimi gördüğü için köpeğini gösterdiğini, hoşuna gideceğini umduğunu belirtmiştir. Sonrasında Putin, bu durumdan dolayı özür dilediğini de ifade etmiştir. Putin sözlerine, aralarındaki ilişkinin çok samimi ve profesyonelce olduğunu, her durumda aralarındaki güven düzeyinin oldukça yüksek olduğunu da eklemiştir. Özellikle iki liderin, birbirlerinin dillerini biliyor oluşu da aralarındaki derin ilişkinin bir göstergesidir. Putin, KGB ile Dresden'de hizmet ettiği zamanlarda Almanca konuşurken, Merkel de Doğu Almanya'da büyüdüğü zaman Rusça öğrenmiştir ("Vladimir Putin denies", 2019). Merkel, Rusça bilmesinin yanında Rus edebiyatını da çok sevmektedir. Putin 'in, KGB'de istihbarat subayı olarak beş yıl geçirdiği Almanya'da doğmuş bir kızı da bulunmaktadır ("That time Putin terrified", 2017). Ancak her iki lider arasındaki ilişki Putin'in Schröder ile olan ilişkisinden daha soğuktur. Özellikle de Merkel, Avrupa'da Putin açısından en vokal eleştirmenlerden birisi olmuştur. 2014 yılında Kırım'ın ilhakını takiben, Rusya'ya karşı Avrupa yaptırımlarını desteklemiştir ("Vladimir Putin denies", 2019). Merkel ve Putin arasındaki ilişkilere bakıldığında; bir gazeteci olarak Merkel ile uzun yıllar geçiren ve onun biyografisini yazan Stefan Kornelius, iki lideri, modern zamanların en tuhaf politik çifti olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Kornelius, her iki liderin de yakın yaşta olduklarını (Merkel 65, Putin 66), Doğu bloğu içerisinde doğduklarını ve Berlin Duvarı'nın yıkıldığı dönemde temel siyasi deneyimlerini kazandıklarını vurgulamıştır. Buna ilaveten iki liderin, farklı siyasi yönlerde ilerleseler dahi Merkel'in, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine kadar, Putin ile Almanya'nın baş edebileceğini, hatta bu tarihe kadar açıkça Rusya'nın Ukrayna'daki ayrılıkçılara verdiği askeri desteği dahi reddettiğini söylemiştir. Kırım olayıyla birlikte Putin'e, artık güvenilmemesi gerektiği inancının kanıtlandığını da ifade etmiştir. Almanya'da Sosyal Demokrat Parti'ye yakınlığıyla bilinen sivil toplum örgütü olan Friedrich-Ebert-Stiftung'da politika analisti Michael Broening, Putin'e göre Merkel'in, "küresel liberal düzende yanlış olan her şeyi" temsil ettiğini ifade etmiştir ("That time Putin terrified", 2017).

Resim 4.2.2007 yılında Soçi’de A. Merkel ve V. Putin’in görüşmesi (“That time Putin terrified Merkel with his dog, and other reasons they won’t get along at G20 summit”, 2017)

Bulgu on sekiz (B18): 2006 yılında Finlandiya’da gerçekleştirilen AB zirvesine katılan Putin, AB’ye enerjinin sağlanması konusunda talep edilen güvenceyi vermemiştir. Bu kapsamda AB ile enerji alanında Ortaklık Sözleşmesi’ni imzalamamıştır. Putin’in ifadesinde; enerji alanında Rusya ve AB arasındaki işbirliğinin, tedarik eden ve edilen ülkeler açısından karşılıklı sorumluluk temelinde geliştirileceğini teyit etmeleri yönündeki açıklama, yine yasal bir zeminle güçlendirilmekten mahrum kalmıştır. Ortaklık Sözleşmesi’ne tamamen karşı olmadıklarını belirten Putin, bazı bölümlerin daha fazla açıklığa kavuşturulması gerektiğini, var olan AB liderlerinin baskılarına karşı ülkesinin hazır olmadığını belirtmiştir. Putin, sözleşmenin, iki tarafın da çıkarlarına uygun olması yani, karşılıklı olarak çıkarların korunması dâhilinde işbirliğinin olması gerektiği yönünde açıklamada bulunmuştur. AB Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso da Rusya’ya atfen, enerjinin fazla siyasileştirilmemesi gerektiğini söylemiştir. Buna ilaveten, enerji alanındaki işbirliğinin sağlanarak, AB ile en büyük enerji tedarikçisi olan Rusya açısından da, enerjinin ülkeler arasında bağlayıcı bir alan olması gerektiğini ifade etmiştir. Barroso, enerjinin ayırıcı bir alan olmaması gerektiğini ifade ederken de Rusya’nın, enerjiyi siyasi bir araç olarak kullanıp, Ukrayna ile yaşanan doğal gaz krizi gibi sorunların yaşanmaması gerektiğini vurgulamaya çalışmıştır. Ukrayna ile yaşanan kriz, AB ülkelerinin, Rusya’nın uyguladığı politikalar nedeniyle doğrudan enerji sıkıntısı

yaşayabileceğini gözler önüne sermiştir (“Moskova, AB’ye enerji”, 2006). Putin’in, enerji alanında yasal anlamda sorumluluk ve kısıtlama getirecek hiçbir şeyi kabul etmediği görülmektedir. AB ile enerji diyalogu, genel olarak sözde temenniler üzerinden ilerlemektedir. Bu noktada Rusya’nın enerji alanında ithalatçı ülkelere (özellikle AB) yönelik hareket serbestisi hiçbir kısıtlamaya tabi değildir. AB’nin en büyük gaz tedarikçisi olan Rusya ile diyaloglara devam ederek ikili arasındaki ilişkilerin geliştirilip, sonrasında yasal bir dayanakla vücut bulacağı umutlarının mevcut olduğu görülmektedir. Bu noktada yine AB’nin enerji konusunda kendi mevzuatında bırakmış olduğu boşluklara ek olarak, ihracatçı ülke olarak Rusya’nın hamlelerine karşı da hassas durumda olmasına sebebiyet verdiği görülmektedir. AB’nin enerji politikasında, sağlam ve ortak bir duruş ile enerji hukukundaki boşlukları kapatacak şekilde oluşturulacak yasal bir düzenleme, Rusya’ya karşı daha güçlü bir duruş sergilemesini sağlayacaktır. Aynı zamanda Rusya’nın, hem AB hem de AB üyesi (özellikle Almanya) ülkelerle birlikte çıkarlarını tehlikeye düşürücü anlaşmalar yapılmasına da kısıtlama getirilmesi açısından büyük katkı sağlayacaktır.

Bulgu on dokuz (B19): Rusya, 2006 yılında Sekizler Grubu’nun (G8) başkanlığını devraldığında, bu platformda enerji siyasetini merkeze almayı amaçlamıştır. Enerji siyasetinde güçlü ve önemli bir aktör olan Rusya, G8 başkanlığını üstlendiğinde, güvenilir bir ortak ülke imajını pekiştirmeye çalışmıştır. Ancak 2006 yılında Ukrayna ile yaşanan gaz krizi, Putin’in çizmeye çalıştığı imaja gölge düşürmüştür. Moskova’nın, Kiev’e karşı tutumu, özellikle enerji alanında hiç de güvenilir bir ortak profili çizmediğini göstermiştir. Putin, ülkesinin enerji alanında sahip olduklarına dikkat çekerken diğer taraftan enerjiyi silah olarak kullanması, insan hakları ihlali, basın özgürlüğünün kısıtlanmasına dair eleştirileri de duymazdan gelmektedir. Bu noktada tek taraflı bir bakış açısının var olduğu görülmektedir. Yani Rusya, sahip olduğu gücü vurgularken diğer taraftan özgürlükleri kısıtlayıcı, uluslararası hukuku ihlal edici durumlarda hatasını kabul etmemekle birlikte bu durumu platformda gündeme getirmemesi, Putin açısından gerekli görülmediğini göstermektedir. Rusya Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Konstantin Kossatçov’un ifadesinde, her ne kadar uluslararası kamuoyuna karşı samimi olunacağı ve ülkelerini ziyaret edenler açısından olumlu bir imaj bırakılacağı söylense de, Rusya’nın G8 dönem başkanı olduğu zaman iç siyasette hak ve özgürlükler adına beklentilerin tam tersi gerçekleşmiştir. Bu durumun bir örneği, sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına kısıtlamalar getiren kanun tasarısının yasalaştırılmasıdır. Dolayısıyla Rusya’nın bu dönemde sadece enerjide değil, özgürlükler ve haklar açısından da olumlu bir imaj çizmesi

gerçekleşmemiştir (Krause, 2006). Bu bağlamda, Rusya'nın bir demokrasi platformunun başkanlığını üstelendiği dönemde dahi aykırı davranışlarda bulunduğu, uluslararası sistemin getirdiği kısıtlamalara göre davranmadığı (FPE A kısıtsız senaryo modeli) görülmektedir. Doğal gaz krizlerinin yaşandığı dönemde Putin'in, "güvenilir ortak" ifadesinin inandırıcılığı, diğer devletlerce gerçekçi görülmemiştir. Rusya'nın bahsedilen alanlardaki bu güvenilirsizliği, Almanya, özelinde de G. Schröder zamanında da göz ardı edilmiş ve çok fazla dile getirilmemiştir. Yasal bir kısıtlamaya tabi olmak istemeyen Rusya'nın, dış politikada nasıl bir davranış sergileyeceği ve bu eylemin hukuka uygunluğu, daima sorgulanır nitelikte olacaktır. Dolayısıyla Almanya'nın, Rusya ile yaptığı her ortaklık, özellikle de enerji sektöründeki her adım, reelde şüpheli bir durum yaratacaktır. Her ne kadar iki lider ifadelerinde, sürekli aralarındaki güvenilir, tarihi kökeni sağlam ilişkilere sahip olduklarını belirtse de Rusya'nın, uluslararası alanda sebep olduğu krizler, her an durumun seyrinin olumsuz anlamda değişme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, Almanya'nın Rusya ile menfaatine bir işbirliği söz konusu olsa dahi, Rusya'nın dış politikadaki tavrı, tehditleri algılama ve cevap verme usulü sert ve olumsuz olduğunda her halükarda bu durum, AB'yi de negatif etkileyecektir. Yani her iki durumda da enerji alanında yaşanacak bir gerilim, kriz, özelinde Almanya'yı olduğu kadar diğer AB ülkelerinin enerji politikalarına da zarar verebilme ihtimali yüksek olacaktır.

BÖLÜM V

5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez çalışmasında temel soruna inildiğinde, neo-klasik realist teori açısından yapılan değerlendirme; bir devletin dış politikasını belirlemede diğer aktörlerin niyetlerinin ve amaçlarının doğru bir şekilde belirlenmesinin oldukça önemli olduğunu göstermiştir. Ancak sürekli mücadelenin yaşandığı anarşik bir ortamda doğru bir algı oluşturmak ve bunu tespit etmenin verdiği zorluk, devletlerin dış politikalarını şekillendirmesinde, özellikle de enerji gibi hassas alanlarda kritik sonuçlara yol açmaktadır. Bu noktada çalışmamızdaki bu soruna istinaden varılan önemli sonuçlardan ilki, Rusya'nın dış politikada enerji kartını, lider algılamaları dâhilinde (V. Putin'in kontrolcü ve baskın kişilik özelliklerinin etkisiyle) ve liderin özerklik derecesinin de verdiği güçle enerjide kendisine bağımlı AB üye ülkelere yönelik, çıkarlarını tehlikede hissettiği zaman enerji avantajını stratejik bir silah olarak kullanmasıdır. Putin, enerji akışını mevcut üye ülkelere karşı daha çok durdurma kararları alarak ya da fiyatları artırarak gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan transit ülke niteliğinde olan ancak AB üyesi olmayan devletlerle yaşadığı enerji krizleri de doğrudan AB devletlerine olan enerji akışını etkilemekte ve üye devletler açısından enerji arz güvenliği sorunun yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Çalışmamız genelinde enerji alanında yaşanan krizler kapsamında bu tespit, görüşme verileriyle de ortaya konulmuştur.

İstisnai bir durum olarak Rusya'nın AB'nin kurucu ülkelerinden Almanya ile olan ilişkilerinde enerji kartını stratejik bir silah olarak kullanmamasının sebebi, ikili arasındaki spesifik bir ilişkinin var olmasından kaynaklanmaktadır. Bu özel ikili ilişkinin kökenlerinin temeli, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinde SSCB'nin ve Rusya'nın ekonomik kriz yaşadığı dönemde de Almanya'nın desteği önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu tarihten sonraki süreçte iki ülke, birbirlerinin en büyük ticari ortakları konumunda olurken kapsamına enerji ilişkilerinin de dâhil edildiği ve dostluğun zirveye ulaştığı dönemler yaşanmıştır. Özellikle liderler üzerinden yoğunlaşan enerji ilişkilerinde G. Schröder ile Putin arasındaki dostluk, bu alandaki ilerlemede öncü olmuştur. A. Merkel döneminde Putin ile olan kişisel yakınlık, Schröder kadar açık bir şekilde görünmese de bu dönemde de enerji diplomasisinde önemli ilerlemeler kaydedecek projeler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu noktada varılan önemli sonuçlardan bir tanesi de, liberal demokrasi örneği olarak Almanya'nın FPE B modeline uygun düşmesi bağlamında Rusya'nın, diğer ülkelere yönelik enerji alanında uyguladığı dış politikanın kendisine de bir gün uygulanma

ihtimalinin göz ardı edildiğidir. Bunun nedeni olarak Almanya'nın kendisini, Rusya'nın diğer AB üyesi ülkelerle geliştirdiği ilişkilerden ayrı tutması olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle Almanya'nın diğer ülkelere kıyasla kendisini ayrıcalıklı konumda tutması da büyük oranda liderler arasındaki ilişkilerin boyutundan kaynaklanmaktadır. İki ülke arasında lider düzeyindeki yakın ilişkiler özellikle Almanya açısından gerçekleştirilen enerji projelerindeki siyasi risklerin göz ardı edilmesine sebebiyet vermektedir. Diğer bir açıdan bu durumu daha açık ve farklı bir şekilde ifade edecek olursak, Almanya'nın Rusya ile olan karşılıklı bağımlılık boyutu hiçbir AB ülkesi ile kıyas edilemeyecek niteliktedir. Almanya'nın Birliğin en büyük pazarı olması, jeopolitik konumu, Merkel ve Putin arasında enerji özelinde geliştirilen işbirliği ve birbirlerine karşı güvene dayalı anlayış, iki ülkenin bu ilişkiden kazanımlarını tehlikeye atacak bir hataya düşmeyeceği algısının var olduğunu göstermektedir. Özellikle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin enerji alanındaki işbirliğini desteklemesi ve bütünleyici bir parça görevi görmesi oldukça önemlidir. Diğer bir tespit ise daha çok tartışmaya açık bir nitelik taşımaktadır. Almanya'nın Birlik içindeki rolünü, Rusya ile geliştirdiği ikili özel ilişkiden dolayı arka plana atması sorundur. Hipotezimizin temel problemine dair ana sorunu bu durum oluşturmakla birlikte, sorunun cevabı neticesinde Almanya'nın enerji alanında izlediği dış politikanın, Birliğin ortaya koyduğu tek bir ülkeye olan bağımlılığın azaltılması politikasına ve bu yönde Birlik ortak çıkarlarına aykırı hareket ederek daha çok olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Almanya'nın Birlik içerisinde sahip olduğu konumdan ve rolden çalışmamızda bahsedilmiştir. Ancak enerji ihtiyacının bireysel bir nitelik taşıması, Almanya'nın bu alanda kendi çıkarlarını önde tutmasına sebebiyet vermiştir. Birlik içerisinde de ortak bir enerji politikası oluşumunu etkileyen bu ikili ilişki, her ne kadar Almanya'nın Birlik enerji politikasına olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşırsa da aynı zamanda Almanya'nın, diğer taraftan da bağımlılığı azaltabileceği AB ortak enerji politikasına öncelik tanımadığının nedenlerine bakılmasını gerektirmektedir. Almanya'nın içinde bulunduğu durum gereği, kömür ve nükleer enerji kullanımını minimize etmek ve bu doğrultuda santralleri kapatma kararı, kendi ihtiyacını karşılayacak doğal alternatifi bir enerji kaynağı rezervine sahip olmaması, aynı zamanda her ne kadar yenilenebilir enerji kaynaklarında AR-GE çalışmalarını yoğunlaştırırsa dahi maliyetlerinin verdiği yük, hükümete karşı çevreci olmayan enerji kaynaklarına yönelik diğer partilerin, STK'ların ve kamuoyunun tepkisi gibi durumlar bu noktada, uzun yıllardır gaz tedariki sağladığı ülkeye karşı sırtını dönmeye veya kısmen de olsa yol değiştirmesine, kısa ve orta vadede izin vermemektedir. Bu durumda en büyük doğal gaz tedarikçisi konumunda olan Rusya ile

ilişkilerin bozulması öncelikle ekonomik, sonrasında da uluslararası sistemdeki güç dengeleri gibi pek çok alanı da beraberinde etkileyecektir. Dolayısıyla bu durum paralelinde Almanya'nın pek çok alanda işbirliğini geliştirdiği ve önemli ihtiyaçlarının (özellikle de enerji gibi kritik kaynaklar konusunda) büyük bir kısmını karşılayan ve uluslararası sistemdeki güç dengesinden ulusal düzeydeki durumunu etkileyecek derecede öneme sahip bir partnerle ilişkilerini bozması rasyonel ve beklenen bir karar olmayacaktır. Enerji alanında gerçekleştirilen proje ve anlaşmalarda iki liderin de birbirine güvenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Birlik içerisinde lider rolü izleyen ve üye ülkelerce enerji alanında Rusya'nın agresif dış politikasına karşı beklenen etkili tavrı göstermeyen Almanya'nın konumu bu durumda darbe olsa da Merkel, mevcut durumun Birlik açısından olumlu yönlerini vurgulamakta ısrarcı bir söylem geliştirmektedir. Özellikle bu noktada Merkel ve Putin'in yapmış olduğu konuşmalarda eleştirilerin hedefi haline gelen boru hattı projelerine yönelik söylemlerinde birbirlerini yinelemeleri ve bu projelerin ticari boyutuna odaklanmaları, yani bu projelerin sadece olumlu yanlarının ifade edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Siyasi risk duruma dair endişe duyulmaması gerektiği, konuşmalarda transit ülkelerin durumlarının da dikkate alındığı belirtilse dahi (daha çok söylemde kalan bir ifade olmuştur) üye devletler tarafından gelen eleştirilerin yeterince önemsenmediği görülmektedir. Bu noktada Birlik içinde Rusya'ya karşı oluşturulan politikalarda üye ülkeler arasında bir ayrışma da söz konusudur. Yani sadece enerji konusunda değil, diğer alanlarda da bu ikili ilişki ve Almanya'nın izlediği dış politika, Birliğin ortak enerji politikasının yanında siyasi anlamda da olumsuz etkilere ve var olan sorunların derinleşmesine sebebiyet vermiştir.

Çalışmamızda ulaşılan sonuçların en doğru niteliğe sahip olması amacıyla iktidar unsuru, lider algılaması dâhilinde kilit noktaya konularak, bağımlı ve bağımsız müdahale edici değişkenlerin de devreye sokulduğu kuram olan neo-klasik teori bağlamında bu problem ele alınmaya çalışılmıştır. Bu noktada çalışmamızın diğer araştırmalardan ayırıcı niteliği ve literatüre katkısı, enerji konusunun lider algılamaları, imajları ve devlet düzeyinde incelenmesine olanak sağlayan neo-klasik açıdan ele alınması olmuştur. Böylece devletler ve uluslararası yapılar arasındaki ilişkilerde ve bu ilişkilerin yansımaları hususunda liderlerin/yöneticilerin durumu ana odak noktası olarak ele alınarak ne derecede bir etkiye sahip oldukları ortaya konulmuştur. Almanya ve Rusya arasındaki ilişkileri de Schröder, Merkel ve Putin liderleri temelinde, iki ülkenin yerel ve birim düzeyindeki değişkenlerinin dış politika oluşturma sürecindeki etkileri kapsamında bu sonuçlara

ulaşmıştır. Özellikle Almanya açısından, uluslararası sistemin enerji konusunda devletleri sınırlandırdığının, devletin izleyeceği dış politika seçeneklerini daraltması konusunda baskı yarattığının bir göstergesidir. Ancak devletlerin bu tercihler arasında her zaman rasyonel kararları seçebileceği anlayışını reddeden neo-klasik teori aynı zamanda da, aynı durumda olan devletlerin aynı ya da benzer dış politika çıktılarını üretmediklerini açıklama noktasında diğer realist varyasyonların eksikliklerini gidermeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Almanya için mevcut iç durum ve koşullar enerji alanında Rusya ile olan ilişkilerin geliştirilmesini desteklerken yani, Almanya için kendi ulusal çıkarları gereğince, özellikle Birlik ve üye devletler açısından yine Almanya gibi enerji alanında önemli derecede bağımlılığı bulunan ülkelerin aynı dış politikayı izlemediği görülmektedir. İşte bu noktada neo-klasik realist teori Almanya'daki lider unsurunu ve devlet altı yapıların rolünü de sürece dâhil ederek, bu farklılaşmanın sebeplerini ortaya çıkarmaktadır. Bu duruma verilebilecek en basit bir örnek olarak, üye ülkelerin enerji alanında Almanya'nın sahip olduğu avantajlara sahip olmaması, ekonomik kapasiteleri, ulaşım yolları ve enerji piyasalarındaki yapısal farklılık gibi nedenler, ülkelerin aynı sorunu paylaşmalarına rağmen farklı dış politika çıktıları üretmesine sebebiyet vermektedir. Bu durumlar ulusal çıkarları da farklılaştırdığından AB içerisinde ortak bir enerji politikasının Almanya ve Rusya arasındaki ikili ilişkiler dışında da tek sesli olma konusunda sorun yaşamasının nedenlerini de göstermektedir.

Almanya'nın kendi ulusal çıkarını gözetecek nitelikte bir dış enerji politikası izlemesine olanak sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesi de Birliğin enerji hukukunda bırakılan açıklıklardır. Enerji hukukundaki bu eksiklik, aynı zamanda Rusya ve diğer ülke menşeli enerji şirketlerine de büyük fırsatlar sunmaktadır. Dolayısıyla Birlik, enerji hukukundaki yetersizlikleri gidermediği sürece Almanya ve Rusya arasındaki enerji anlaşmalarından çoğunlukla olumsuz nitelikte etkilenecektir. Bu konuda yaptırım mekanizması da var olan eksikliklerden dolayı mümkün olmadığından, mevcut ikili ilişkilerden kaynaklı enerji projelerinin negatif yönlerinden daha fazla etkilenecek ve enerji alanındaki hassasiyeti devam edecektir. Ayrıca Birlik içinde savunma gibi enerji konusunun kritik bir öneme sahip olması ve üye devletlerin kırmızı çizgilerinden birisini oluşturmasından dolayı üye devletleri, bu alanda ortak bir şekilde hareket etmesini sağlayacak nitelikte düzenlemelerin enerji hukukuna eklenmesi de meselenin, hem ülke çıkarları açısından hem de nitelikli oy çoğunluğunun aranmış olmasını gerektirdiğinden

oldukça zor gözükmetedir. Dolayısıyla bu durum Rusya'nın Almanya ile olan enerji ilişkilerini geliştirmesine de süreklilik kazandıracaktır.

Hipotezimizin doğruluğunun kanıtlanması sürecinde önemli tartışmalardan bir tanesi de Almanya'nın Rusya ile geliştirdiği enerji ilişkilerinin AB tarafından daima olumsuz olacağı iddiasında bulunmamasıdır. Çünkü çalışmamız içerisinde de bahsedildiği üzere Almanya'nın Rusya ile enerji projelerini gerçekleştirmesi, beraberinde Birliğin gittikçe artan doğal gaz talebini de karşılamak adına büyük bir fayda sağlaması da söz konusudur. Ancak buradaki kritik mesele, enerji anlaşmalarına AB'nin gerekli gördüğü durumlarda, anlaşmaların hazırlık ve imzalanması sürecinde etkin olamaması büyük bir sorun teşkil etmektedir. AB kurumlarının, Birlik düzeyinde aykırı durum yaratabilecek sorunlara karşı geri planda kalmasına sebebiyet vermektedir. Bu da AB'nin enerji mevzuatı konusundaki eksikliğinden kaynaklamakla beraber Rusya'nın, özellikle Putin'in yaşanacak bir kriz durumunda güven vermeyen özelliğinden kaynaklanmaktadır. Zaten bu güvensizlik de, uluslararası alanda Rusya'nın izlediği dış politikanın bir ürünüdür. Rusya'nın bu yönde dış politika çıktılarını üretmesinin nedeni de lider düzeyinde yani, Putin'in kişilik özelliklerinden ve bulunmuş olduğu siyasi ortamda kendisine yönelik algılamasının olumsuz olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Özellikle lider algılamalarında bireyin sahip olduğu öncü görüntülerle birlikte dışarıdan gelen sinyalleri algılamasında kişilik özelliklerinin Putin ve Merkel açısından yorumlanmasına bakıldığında, farklı şekillerde dış politika çıktılarına yansımaları söz konusu olmuştur. Merkel'in kişilik özelliklerinden olan, her zaman zor durumlardaki senaryolara karşı hazırlıklı olma yönünde izlediği ihtiyatlı politika anlayışı, Schröder gibi Putin ile yakın bir temas geliştirmemesi ve bunlara ilaveten Almanya'nın alternatif enerji kaynaklarına, özellikle de yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik çalışmalarını artırması ve tamamıyla, Birliğin ortak enerji politikasına karşı bir duruş sergilememesi yönündeki ifadeler ve durumlar savımızı çürütmemekte ve aksine, ulaştığımız sonuçların tartışmalı bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda hipotezimizi destekleyen ve desteklemeyen bulgular birlikte ortaya konulmuştur. İddia edilenin aksine durumlar mevcut olsa dahi kıyaslama yapıldığında, Almanya ve Rusya arasında enerji özelindeki ikili ilişkilerin AB enerji politikasına daha çok olumsuz yansımalarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca ulaşmada çalışmamızın da odak noktasını oluşturan hususun, liderler arasındaki özel ilişkiler ve bu ilişkilerin liderlerin konuşmalarından, görüşmelerinden, açıklamalarından yapılan analizler aracılığıyla birlikte gerçekleştirdikleri projeler ile

anlaşmalarda diğler devletlerin var olan tepkilerine ve siyasi risklere karşılık kararlılıkla hayata geçirme konusundaki başarılarından kaynaklandığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aalto, P. (2016). *The EU-Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*: Taylor & Francis. 238. https://books.google.com.tr/books?id=S-O_CwAAQBAJ, (Erişim Tarihi: 22.05.2019).
- Alkan, M. N. (2015). Almanya-Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi. *Karadeniz Araştırmaları Merkezi (KARAM)*. 45. 89-103. http://www.karam.org.tr/Makaleler/289444736_07.Mustafa%20Nail%20ALKAN.pdf, Erişim Tarihi: 24.02.2020.
- Ak, Ö. (2012). *Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan*. https://abs.cu.edu.tr/Dokumanlar/2016/IR%20344/323593956_ak2012.pdf, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- Akçay, B. ve Göçmen, İ. (Ed.) (2014). *Avrupa Birliği: Tarih, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* (2. Baskı), Ankara: Seçkin.
- Akdoğan, Ö. (2008). *Rusya'nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi*. Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne. <http://193.255.140.18/Tez/0069669/METIN.pdf>.
- Akgül, F. (2007). Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikaları'nın Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri. *DergiPark (Güvenlik Stratejileri Dergisi)*. 3(5), 129-155. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84562>, (Erişim Tarihi: 31.08.2019).
- Aktan, S. (11 Aralık 2018). *Angela Merkel: Kökleri, kariyeri, kişiliği, siyaseti ve mirası*. Euronews. <https://tr.euronews.com/2018/12/11/angela-merkel-kokleri-kariyeri-kisiligi-siyaseti-ve-miras>, (Erişim Tarihi: 01.10.2019).
- Angela Merkel'in Sırrı*. (22 Eylül 2013). Aljazeera. Erişim Tarihi 1 Eylül 2019, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/angela-merkelin-sirri>.
- Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*. (2011). T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>. (Erişim Tarihi: 19.02.2020).
- Badalov, B. (2012). The European Union and Russian Federation Energy Relations: Petrification or Revival?. 79. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=2740554&fileId=2743576>, (Erişim Tarihi: 19.05.2019).
- Başlamış, C. (20 Ocak 2007). Merkel ve Putin Soçi'de buluşuyor. *DW*. Erişim Tarihi 1 Ekim 2019, <https://www.dw.com/tr/merkel-ve-putin-soçide-bulusuyor/a-2519887>.
- Beck, J. (5 Eylül 2005). Almaya ve Rusya'nın pahalı boru hattı. *DW*. Erişim Tarihi 5 Ekim 2019, <https://www.dw.com/tr/almanya-ve-rusyan%C4%B1n-pahal%C4%B1-boru-hatt%C4%B1/a-2527847>.
- Berenskoetter, F., & Williams, M. J. (2007). *Power in World Politics*: Taylor & Francis. https://books.google.com.tr/books?id=vNK6Tisyl_8C, (Erişim Tarihi:22.02.2019).

- Biol, Y. E. (2020). Doğal Gaz Arz Güvenliği Açısından Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*. 38. 231-247. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/948970>, Erişim Tarihi: 24.02.2020.
- Büyükbay, C. (2017). Almanya'nın AB İçerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik Ve Değişim. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 8(1), 19-38. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/270027>, (Erişim Tarihi: 19.10.2019).
- Caverley, J. D. (2010). Power and Democratic Weakness: Neoconservatism and Neoclassical Realism. 38(3), 593-614. doi:10.1177/0305829810366473, (Erişim Tarihi: 25.03.2019).
- Cherp, A., & Jewell, J. (2014). The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy*, 75, 415-421. doi:<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2014.09.005>, (Erişim Tarihi: 21.06.2019).
- Coal phase-out will increase German need for gas, says Merkel. (23 Ocak 2019). *Climate Home News*. Erişim Tarihi 18 Eylül 2019, <https://www.climatechangenews.com/2019/01/23/coal-phase-will-increase-german-need-gas-says-merkel/>.
- Commission, E., Energy, E. U. E. C. D.-G. f., & européenne, U. e. C. (2018). *EU Energy in Figures: Statistical Pocketbook 2018*: Publications Office of the European Union. 268. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/99fc30eb-c06d-11e8-9893-01aa75ed71a1>.
- Congratulations to Ursula von der Leyen on her election as European Commission President. (17 Temmuz 2019). *Events*, Erişim Tarihi 16 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/61006>.
- Dempsey, J. (6 Aralık 2018). Angela Merkel needs to send a tough message to Moscow. Here's how. *The Washington Post*. Erişim Tarihi 28 Eylül 2019 <https://www.washingtonpost.com/opinions/2018/12/06/angela-merkel-needs-send-tough-message-moscow-heres-how/>.
- Dikmen, A. Ç. AB'de Enerji ve Çevre. *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği/TMMOB*. 575-586. http://www.emo.org.tr/ekler/205ee2a5de471a7_ek.pdf, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
- Dmitry Medvedev took part in a ceremony marking the start of construction of the Nord Stream gas pipeline's underwater section. (9 Nisan 2010). *Events*. Erişim Tarihi 5 Ekim 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/83/events/7408>.
- Duffield, J. S., & Westphal, K. (2011). Germany and EU energy policy: conflicted champion of integration? In *Toward a common European Union energy policy*. 169-186. Springer. https://doi.org/10.1057/9780230119819_9, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- Dursun, S. (2011). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM)*. 1-132. <http://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/360/2018/07/Avrupa-Birliginin-Enerji-Politikasi-ve-Turkiye.pdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2020.

- Dyduch, J., Klimowicz, M. & Michalewska-Pawlak, M. (2012). *Evolution in the context of the Treaty of Lisbon and European 2020 Strategy*. University of Wroclaw. Faculty of Social Sciences. 83-115.
https://www.researchgate.net/profile/Joanna_Dyduch/publication/275340138_EU_Energy_Policy/links/5538c8b50cf226723ab63d52/EU-Energy-Policy.pdf, (Erişim Tarihi: 17.06.2019).
- Dyson, T. (2016). Energy Security and Germany's Response to Russian Revisionism: The Dangers of Civilian Power. *German Politics*, 25(4), 500-518. doi:10.1080/09644008.2015.1133607, (Erişim Tarihi: 06.03.2019).
- Eagly, A. H. J. J. o. S. I. (2018). Some leaders come from nowhere: Their success is uneven. 74(1), 184-196. <https://doi.org/10.1111/josi.12263>, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- Eddy, M. (18 Ağustos 2018). Merkel and Putin Sound Pragmatic Notes After Years of Tension. *The New York Times*. Erişim Tarihi 27 Eylül 2019, <https://www.nytimes.com/2018/08/18/world/europe/merkel-putin-russia-germany.html>.
- Erdoğan, S. (2015). *Enerji Arz Güvenliği Bağlamında Türkiye'de Enerji Politikaları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara www.acikarsiv.gazi.edu.tr/File.php?Doc_ID=13468, (Erişim Tarihi: 14.05.2019).
- Ertoý, B. (2019). Uluslararası İlişkilerde Realist Geleneğin Dönüşümü ve Neoklasik Realizm. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*. 1(1). 1-26. https://www.researchgate.net/publication/337313298_Uluslararası_Iliskilerde_RealistGeleneğin_Donusumu_ve_Neoklasik_Realizm, (Erişim Tarihi: 23.02.2019).
- Eur-Lex, *Energy*, http://eurlex.europa.eu/summary/chapter/energy.html?root_default=SUM_1_CODE_D%3D18&locale=en, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
- Eur-Lex. *High-performance, low-cost, low-carbon and sustainable energy*. [Summaries of EU Legislation](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:1801_3). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:1801_3, (Erişim Tarihi: 19.06.2019).
- Eur-Lex. *Why We Need An Energy Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2015:80:FIN>, (Erişim Tarihi: 30.06.2019).
- European Commission. *EU 2020 Target for Energy Efficiency*. <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-efficiency/energy-efficiency-directive>, (Erişim Tarihi: 15.06.2019).
- European Commission. *Policy Energy*. https://ec.europa.eu/info/policies/energy_en, (Erişim Tarihi: 17.06.2019).
- European Parliament. (2016). *The EU's energy diplomacy: Transatlantic and foreign policy implications*. Directorate-General For External Policies. Policy Department. 103. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/535007/EXPO_STU\(2016\)535007_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/535007/EXPO_STU(2016)535007_EN.pdf), (Erişim Tarihi: 24.06.2019).
- Eurostat. (2008). *Energy consumption and production EU27 energy dependence rate at 54% in 2006 Energy consumption stable*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/5113225/8-10072008-AP->

- [EN.PDF/e7bff59b-d8e8-48aa-bf98-c08d5eb34afc?version=1.0](https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9433240/KS-DK-18-001-EN-N.pdf/73283db2-a66b-4d34-9818-b61a08883681), (Erişim Tarihi:28.06.2019).
- Eurostat. (2018). *Energy, transport and environment indicators*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/9433240/KS-DK-18-001-EN-N.pdf/73283db2-a66b-4d34-9818-b61a08883681>, (Erişim Tarihi:28.06.2019).
- Eurostat. (2018). *Over half of EU's energy consumption from imports*. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180420-1>, (Erişim Tarihi: 29.06.2019).
- Eurostat. (2018). *Shedding light on energy in the EU-A guided tour of energy statistics-2018 edition*. doi: 10.2785/548655, (Erişim Tarihi: 27.06.2019).
- Fasıl 21-Trans-Avrupa Ağları, T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2006). <https://www.ab.gov.tr/86.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2019).
- Federal Minister for Economic Affairs and Energy. Erişim Tarihi 18 Eylül 2019, <https://www.bundesregierung.de/breg-en/federal-government/cabinet/peter-altmaier>.
- Greetings to participants of presentation of course book Russia and Germany: Landmarks in the Shared History and Collective Memory of the 18th–20th Centuries. (9 Temmuz 2019). *Events*. Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/60977>.
- Greetings to the 15th Conference of Russian and German Partner Cities. (25 Haziran 2019). *Events*. Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/60823>.
- Hasanoğlu, İ. (2014). Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Faktörü. *Akademik Perspektif*. 22. <http://akademikperspektif.com/2014/04/18/rusya-avrupa-birligi-iliskilerinde-enerji-faktoru/>. Erişim Tarihi: 19.05.2018.
- Höhmann, H. H., Meier, C., & Timmermann, H. (1998). Russia and Germany in Europe: Recent trends in political and economic relations. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 14(3), 24-57. doi:10.1080/13523279808415381, (Erişim Tarihi: 27.08.2019).
- Ildırar, M. ve Kıral, E. (2018). Piyasa Yapısı ve Yoğunlaşma: Türk Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Analiz. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(1). 93-117. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/534679>, Erişim Tarihi: 24.02.2020.
- İleri, Ç. (2015). AB'nin Enerji Politikası Ve Dış Politikasının Buluşma Noktası: Enerji Diplomasisi. *İktisadi Kalkınma Vakfı/İKV*. Değerlendirme Notu 146. <https://www.ikv.org.tr/images/files/ikv%20degerlendirme%20146-enerji%20diplomasisi.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.06.2019).
- Jervis, R. (2017). *Perception and Misperception in International Politics: New Edition*: Princeton University Press.544. <https://books.google.com.tr/books?id=3QlsDQAAQBAJ>, (Erişim Tarihi: 22.04.2019).
- Jirušek, M., & Kuchyňková, P. (2018). The Conduct of Gazprom in Central and Eastern Europe: A Tool of the Kremlin, or Just an Adaptable Player? , 32(4), 818-844. doi:10.1177/0888325417745128, (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

- Kakışım, C. (2019). Enerji Krizlerinin Etkisiyle Şekillenen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*. 10(2). 460-472. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/768860>. (Erişim Tarihi: 19.02.2020).
- Kanellakis, M., Martinopoulos, G., & Zachariadis, T. J. E. P. (2013). European energy policy—A review. 62, 1020-1030. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.08.008>, (Erişim Tarihi: 18.06.2019).
- Kara, S. (2006). “Rusya Enerji Politikasını Sağlamaştırıyor (Cumhuriyet Stratejisi)”. *TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası (EMO)*. http://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=49056, Erişim Tarihi: 24.02.2020.
- Karasz, P. (11 Temmuz 2018). Germany Imports Gas From Russia. But Is It a ‘Captive’?. *The New York Times*. Erişim Tarihi 27 Eylül 2019, <https://www.nytimes.com/2018/07/11/world/europe/trump-germany-russia-gas.html?action=click&module=RelatedCoverage&pgtype=Article®ion=Footer>.
- Keskin, M. H. (2006). *Stratejik Açından Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Uluslararası Güvenlik Sistemine Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 359. <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/12408/189913.pdf?sequence=1>, (Erişim Tarihi: 10.01.2019).
- Kiraz, S. (2018). Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Türk Dış Politikasının Analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 20(2). 417-440. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/562711>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).
- Kitchen, N. (2010). *Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation*. 36(1), 117-143. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990532>, (Erişim Tarihi:03.03.2019).
- Kopp, S. D. (2015). *Politics, Markets and EU Gas Supply Security: Case Studies of the UK and Germany*: Springer Fachmedien Wiesbaden. 312. <https://books.google.com.tr/books?id=il10BgAAQBAJ>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- Krause, H. (2 Ocak 2006). Sekizler Grubu'nun yeni başkanı Rusya. *DW*. Erişim Tarihi 4 Ekim 2019, <https://www.dw.com/tr/sekizler-grubunun-yeni-baskanı-rusya/a-2522717>.
- Kurumlar ve Karar Alma Mekanizması*. İktisadi Kalkınma Vakfı/İKV, <https://oldweb.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=kurumlar&baslik=Kurumlar%20ve%20Kurar%20Alma%20Mekanizmas%FD>, (Erişim Tarihi: 25.06.2019).
- Langsdorf, S. (2011). EU Energy Policy: from the ECSC to the Energy Roadmap 2050. *Green European Foundation*. 1-9. http://archive.gef.eu/uploads/media/History_of_EU_energy_policy.pdf, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

- Larsen, H. B. L. (2012). The Russo-Georgian war and beyond: towards a European great power concert. *European Security*, 21(1), 102-121. doi:10.1080/09662839.2012.656595, (Erişim Tarihi: 08.03.2019).
- Launch ceremony for Nord Stream gas pipeline. (8 Kasım 2011). *Events*. Erişim Tarihi 5 Ekim 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/83/events/13424>.
- Le Coq, C., & Paltseva, E. (2009). Measuring the security of external energy supply in the European Union. 37(11), 4474-4481. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.05.069>, (Erişim Tarihi: 14.06.2019).
- Le Renard, C. (2013). *External Actors and National Preference Formation: European Energy Security Policy and Relations with Russia*. A Dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy at George Mason University. 389. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1004.1799&rep=rep1&type=pdf>, (Erişim Tarihi: 23.07.2019).
- Leimbach, B., Müller, F. (2008). European Energy Policy: Balancing national interests and the need for policy change. *Climate and Energy Papers, Documentation*. 1. 4-47. <https://library.fes.de/pdf-files/id/06633.pdf>, (Erişim Tarihi:21.10.2019).
- Leonard, M., Popescu, N. (2007). *A power audit of EU-Russia relations*. European Council on Foreign Relations. London. 9. 65. https://www.files.ethz.ch/isn/91773/Power_Audit_EU_Russia_1107.pdf, (Erişim Tarihi: 30.06.2019).
- Levine, D. J. (2013). Why Hans Morgenthau Was Not a Critical Theorist (and Why Contemporary IR Realists Should Care). 27(1), 95-118. <https://doi.org/10.1177/0047117812460878>, (Erişim Tarihi: 20.03.2019).
- Lobell, S. E., Ripsman, N. M., & Taliaferro, J. W. (2009). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*: Cambridge University Press. 310. https://books.google.com.tr/books?id=AW4fniqn_koC, (Erişim Tarihi: 22.02.2019).
- Maniei, A. (2015). Leadership analysis of Vladimir Putin. *Academia*. 48. https://www.academia.edu/23088968/Leadership_analysis_of_Vladimir_Putin, (Erişim Tarihi: 22.10.2019).
- Meeting with Gazprom CEO Alexei Miller. (12 Mart 2019). *Events*. Erişim Tarihi 4 Ekim 2019, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/60052>.
- Meeting with German Chancellor Angela Merkel. (29 Haziran 2019). *Events*. Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/60853>.
- Meister, S. (2014). *Reframing Germany's Russia Policy: An Opportunity for the EU*: European Council on Foreign Relations (ECFR). 1-12. https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR100_GERMANY_RUSSIA_BRIEF_AW.pdf, (Erişim Tarihi: 31.07.2019).
- Merkel: Europe must unite to stand up to China, Russia and US. (15 Mayıs 2019). *The Guardian*, Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/may/15/angela-merkel-interview-europe-unite-challenge-us-russia-china>.
- Moskova, AB'ye enerji güvencesi vermedi. (21 Ekim 2006). *DW*. Erişim Tarihi 3 Ekim 2019, <https://www.dw.com/tr/moskova-abye-enerji-guvencesi-vermedi/a-2520358>.

- Musaoğlu, N. ve Özgöker, U. (2008). Rusya-AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 8. 73-98. https://www.msu.edu.tr/GuvenlikStratejileriDergisi/dokuman/GSD_8/GSD_8_Art_4_122008.pdf, Erişim Tarihi: 24.02.2020.
- Nord Stream. *Data and Information Fund*. <https://www.nord-stream.com/environment/data-and-information-fund/>, (Erişim Tarihi: 01.09.2019).
- Nord Stream. *The Pipeline*. <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>, (Erişim Tarihi: 01.09.2019).
- Ohr, D., & Oscarsson, H. (2003). *Leader traits, leader image and vote choice*. Paper presented at the Annual Conference of the European Consortium of Political Research, Marburg. 1-29. http://www.dieter-ohr.de/download/ohr_oscarsson_ecpr.pdf, (Erişim Tarihi: 09.09.2019).
- Onea, T. (2012). Putting the 'Classical' in Neoclassical Realism: Neoclassical Realist Theories and US Expansion in the Post-Cold War. 26(2), 139-164. doi:10.1177/0047117811430674, (Erişim Tarihi: 16.03.2019).
- Öncü, A. S. ve Ekinçi, O. (2014). İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı. *DergiPark*. 182(182), 241-264. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200538>, (Erişim Tarihi: 24.07.2019).
- Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan, Dünyayı Elinde Tutar* (2. Baskı). İstanbul:Hayykitap.
- Pedi, R. (2014). Book Review: Political Theory: Neoclassical Realism in European Politics: Bringing Power Back in. 12(2), 266-267. https://doi.org/10.1111/1478-9302.12053_30, (Erişim Tarihi: 26.04.2019).
- President Russia, Greetings to participants and guests of Dresden Opera Ball. (31 Ağustos 2019). *President Russia*. Erişim Tarihi 15 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/61418>.
- Prochnow, J. (2013). Fossilized memory: the German-Russian energy partnership and the production of energo-political knowledge. 6(11), 94-129. <http://www.whp-journals.co.uk/GE/Articles/Prochnow.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.10.2019).
- Putin'den çağrı. (15 Ekim 2007). *DW*. Erişim Tarihi 3 Ekim 2019, <https://www.dw.com/tr/putinden-çağrı/a-2825950>.
- Rahr, A. (2007). Germany and Russia: a special relationship. 30(2), 137-145. <https://doi.org/10.1162/wash.2007.30.2.137>, (Erişim Tarihi:20.08.2019).
- Raines, T., & Tomlinson, S. (2016). *Europe's Energy Union: Foreign Policy Implications for Energy Security, Climate and Competitiveness*. Chatham House for the Royal Institute of International Affairs. 1-29. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2016-03-31-europe-energy-union-raines-tomlinson.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.07.2019).
- Rathbun, B. (2008). A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism. *Security Studies*, 17(2), 294-321. <https://doi.org/10.1080/09636410802098917>, (Erişim Tarihi: 05.03.2019).
- Rettman, A. 18 Şubat 2019. Merkel defends Russia ties, ridicules Trump on cars. *News*. Erişim Tarihi 26 Eylül 2019, <https://euobserver.com/foreign/144190>.

- Rinke, A. ve Soldatkin, V. (18 Ağustos 2018). Tough talks, no agreements at Merkel, Putin meeting near Berlin. Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <https://www.reuters.com/article/us-germany-russia/tough-talks-no-agreements-at-merkel-putin-meeting-near-berlin-idUSKBN1L22B2>.
- Ripsman, N. M., Taliaferro, J. W., & Lobell, S. E. (2016). *Neoclassical Realist Theory of International Politics*: Oxford University Press. 304. https://books.google.com.tr/books?id=2d_eDAAAQBAJ, (Erişim Tarihi: 28.02.2019).
- Romanova, T. (2016). Is Russian Energy Policy towards the EU Only about Geopolitics? The Case of the Third Liberalisation Package. *Geopolitics*, 21(4), 857-879. <https://doi.org/10.1080/14650045.2016.1155049>, (Erişim Tarihi: 09.03.2019).
- Russian Energy Week International Forum. (3 Ekim 2018). *Events*. Erişim Tarihi 18 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/58701>.
- Samuel, J. (18 Şubat 2019). Merkel's defence of Russia's 'energy weapon' pipeline shows she will always put Germany ahead of the EU. *The Telegraph*. Erişim Tarihi 1 Ekim 2019, <https://www.telegraph.co.uk/business/2019/02/18/merkels-defence-russias-energy-weapon-pipeline-shows-will-always/>.
- Schröder Rus devi Rosneft'in yönetiminde. (29 Eylül 2017). *DW*. Erişim Tarihi 28 Eylül 2019, <https://www.dw.com/tr/schr%C3%B6der-rus-devi-rosneftin-y%C3%B6netiminde/a-40752083>.
- Serin, A. (2009). *Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası Sorunsalı, Artan Enerji Bağımlılığı ve Türkiye'nin Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://docplayer.biz.tr/55844625-Tc-gazi-universitesi-sosyal-bilimler-enstitusu-uluslararası-iliskiler-anabilim-dali.html>, (Erişim Tarihi: 16.05.2019).
- Sherrill, C. W., & Hough, R. A. (2015). Current Japanese Security Policy towards China and Neoclassical Realism: Testing IR Theories. 2(3), 237-265. <https://doi.org/10.1177/2347797015601912>, (Erişim Tarihi: 26.02.2019).
- Shuster, S. (18 Şubat 2019). Russia and China are Driving a Wedge Between Estranged U.S. and Europe. Erişim Tarihi 25 Eylül 2019, <https://time.com/5531770/munich-security-conference-mike-pence-angela-merkel-china-russia/>.
- T.C. AB Bakanlığı. AB'ye Genel Bakış. https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf, (Erişim Tarihi: 23.06.2019).
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (29 Ağustos 2019). *Events*. Erişim Tarihi 15 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/61398>.
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (17 Temmuz 2019). *Events*. Erişim Tarihi 16 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/61005>.
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (10 Aralık 2018). *Events*. Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/59368>.
- Telephone conversation with Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. (27 Kasım 2018). *Events*. Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/59195>.

- Telephone conversation with German Chancellor Angela Merkel. (28 Aralık 2018). *Events*. Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/59615>.
- Telephone conversation with German Chancellor Angela Merkel. (9 Ocak 2019). *Events*, Erişim Tarihi 17 Eylül 2019, <http://en.kremlin.ru/catalog/countries/DE/events/59659>.
- Tellal, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65(3), 189-236. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1425/16045.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2019).
- That time Putin terrified Merkel with his dog, and other reasons they won't get along at G20 summit. (4 Temmuz 2017). *South China Morning Post*. Erişim Tarihi 1 Ekim 2019, <https://www.scmp.com/news/world/russia-central-asia/article/2101164/time-putin-terrified-merkel-his-dog-and-other-reasons>.
- Turgunova, V. (2013). *The nexus of Politics and the Economy: A Case Study of Russian-German Relations*. University of Tampere. International Relations. Master's Thesis. 85. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/85090/gradu07120.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 23.07.2019).
- Uçkan Dağdemir, E. Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliği İçin Dış Enerji Politikası. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/8_1_Makale_14.pdf, (Erişim Tarihi:01.06.2019).
- Ursula von der Leyen kimdir: Avrupa Komisyonu başkanlığı için aday gösterilen Alman siyasetçi. (3 Temmuz 2019). *BBC NEWS*. Erişim Tarihi 16 Eylül 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48853940>.
- Van Dam, S. (2017). Pipeline blues. Explaining The German Support of Nord Stream II. 68. https://theses.uhn.nl/bitstream/handle/123456789/4623/Dam_van%2C_Sophie_1.pdf?sequence=1, (Erişim Tarihi: 10.09.2019).
- Varol, T. (2013). *The Russian Foreign Energy Policy*. European Scientific Institute. 474. <http://eujournal.org/files/journals/1/books/TugceVarol.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.08.2019).
- Vladimir Putin denies setting his dog on Angela Merkel. (30 Eylül 2019). *The Telegraph*, Erişim Tarihi 1 Ekim 2019, https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/12094074/Vladimir-Putin-denies-setting-his-dog-on-Angela-Merkel.html?utm_campaign=Echobox.
- Westphal, K. J. E. p. (2014). Institutional change in European natural gas markets and implications for energy security: Lessons from the German case. 74, 35-43. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2014.08.032>, (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
- Yatar, Y. (2007). *Avrupa Birliği Enerji Politikası ve Bu Politika Bağlamında Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta. <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00622.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.06.2019).
- Yıldırım, S. (2013). *1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları*. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi (KHO)*. 23(2). 61-99.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/403537>. (Erişim Tarihi: 10.11.2019).

Yılmaz, S. (2015). Neoklasik Realizm: İlerletici Mi? Yozlaştırıcı Mı? Lakatosyan Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 46. 1-18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56103>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

Yorkan, A. (2009). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. *Bilge Strateji*. 1(1), 24-39. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/34-2-2014012027bs2009-1-25-39.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Kübra ORUÇ

Doğum Yeri ve Yılı : ANKARA/1994

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : kbrresystblm@gmail.com
ogr.k.oruc@ahievran.edu.tr

Eğitim Durumu

Lisans : Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler.

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler.

Yayınlar: Oruç, K. (2019). Kişilerarası İlişkilerin Dış Politika Çıktılarına Yansıması: Enerji Politikaları Konusunda Merkel-Putin Görüşmelerinin ve AB'ye Etkilerinin Neo-Klasik Analizi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi*. 3(2). 55-84.